ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ತ್ವೀಯ ಪರಿಸರ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕ

ಜಯಣ್ಣ ಯು

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್

ಅಧ್ಯಾಪಕರು

ಪುರಾತತ್ತ್ವ ವಿಭಾಗ

ಪುರಾತತ್ತ್ವ ವಿಭಾಗ

ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

- ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೦೨

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಪರಿಸರ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಾದರಪಡಿಸಿದ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕ
ಜಯಣ್ಣ ಯು

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್
ಅಧ್ಯಾಪಕರು
ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗ

ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗ
ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೦೨

ಸಂಶೋಧಕನ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಪರಿಸರ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್.ವಾಸುದೇವನ್ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯದ ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧವು ಮೂಲವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಜಯಣ್ಣ ಯು
ಸಂಶೋಧಕ
ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ದಿನಾಂಕ : 31/12/2002
ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಶ್ರೀ ಜಯಣ್ಣ ಯು. ಇವರು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಪರಿಸರ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಪ್ರೌಢಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಪದವಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯದ ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

C. S. Vasudevan

ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್.ವಾಸುದೇವನ್
ಅಧ್ಯಾಪಕರು
ಪುರಾತತ್ವ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ದಿನಾಂಕ : 31.12.2002
ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ತ್ವೀಯ ಪರಿಸರ ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಹರ್ಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಇಂದಿನ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿ ಡಾ.ಎಚ್.ಜೆ.ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ ಅವರಿಗೆ, ಹಿಂದಿನ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರಿಗೆ, ಮಾನ್ಯ ಕುಲಸಚಿವರಾದ ಡಾ.ಕೆ.ವಿ.ನಾರಾಯಣ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಾನ್ಯ ಪ್ರೊ.ಮಲ್ಲೇಪುರಂ ಜಿ.ವೆಂಕಟೇಶ ಅವರಿಗೆ, ಅಧ್ಯಯನಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ.ಕರೀಗೌಡ ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ ಅವರಿಗೆ, ಪುರಾತತ್ತ್ವ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಶ್ರೀ ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನ ನಿಕಾಯದ ಡೀನ್ ಆದ ಡಾ.ಹಿ.ಚಿ.ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವೆ.

ಮೂರು ವರ್ಷ ಅವಧಿಯ ಪ್ರತಿಹಂತದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಸಹ ತಿದ್ದಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಡಾ.ಸಿ.ಎಸ್.ವಾಸುದೇವನ್ ಅವರಿಗೆ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ವಿಭಾಗದ ಅಧ್ಯಾಪಕರುಗಳಾದ ಡಾ.ಸಿ.ಮಹದೇವ, ಶ್ರೀ ರಮೇಶನಾಯ್ಕ, ಶ್ರೀ ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ ಅವರಿಗೆ,

ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಡಾ.ಅ.ಸುಂದರ, ಪ್ರೊ.ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಡಾ.ರಾಜರಾಮ್ ಹೆಗಡೆ, ಡಾ.ಕೆ.ಎಂ.ಸುರೇಶ್, ಡಾ.ಟಿ.ಪಿ.ವಿಜಯ್ ಪೂಣಚ್ಚ, ಡಾ.ಸಿ.ಆರ್.ಗೋವಿಂದರಾಜು, ಡಾ.ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, ಡಾ.ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ, ಶ್ರೀಮೋಹನ್ ಕೃಷ್ಣರೈ, ಡಾ.ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ, ಡಾ.ಕೆ.ಜಿ.ಭಟ್‌ಸೂರಿ, ಡಾ.ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ, ಡಾ.ಎಸ್.ವೈ.ಸೋಮಶೇಖರ್, ಡಾ.ಕೆ.ಬಿ.ಶಿವತಾರಕ್, ಕಲವೀರ ಮನ್ವಾಚಾರ್, ಕೊಟ್ರೇಶ್ ಅವರಿಗೆ,

ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಶ್ರೀಯುತರಾದ ಎಂ. ವಿಜಯಕುಮಾರ್, ಅಬ್ದುಲ್ ನಬಿ, ಎಂ.ಎಂ. ಶಿವಪ್ರಕಾಶ್, ಡಿ.ವಿ.ಪ್ರಕಾಶ್, ಸೋಮನಾಥ ಕುಡಿತಿನಿ, ಮರಿಸ್ವಾಮಿ, ಜಾಫರ್, ತಾರೇಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪ, ಗುರುಬಸಪ್ಪ, ಓಬಯ್ಯ, ಶಿವಕುಮಾರ, ಗ್ಯಾನಪ್ಪ ಬಡಿಗೇರ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ನರೇಗೆಲ್ಲಪ್ಪ, ಬೋರಯ್ಯ, ಪುಟ್ಟಮಾದಯ್ಯ, ಡಾ.ಸುಚೇತ ನವರತ್ನ, ಖಾಸಿಂಸಾಬ್ ಅವರಿಗೆ,

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ವಿಭಾಗದವರಿಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ವಿಭಾಗದವರಿಗೆ, ಭಾರತೀಯ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯವರಿಗೆ,

ಸದಾ ನನ್ನ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯಾದ ಬೊಮ್ಮಕ್ಕ, ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಾದ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಬೊಮ್ಮಕ್ಕ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ-ಚಿಕ್ಕಮ್ಮರಾದ, ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಸಣ್ಣಮಾರಕ್ಕ, ಮಾವಂದಿರಾದ ಬಸಣ್ಣ, ಚಿನ್ನಪ್ಪ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ಅಣ್ಣ ಅತ್ತಿಗೆಯರಾದ ವೀರಣ್ಣ, ಕವಿತ, ಅಕ್ಕಂದಿರಾದ ಬೊಮ್ಮಕ್ಕ, ಬಸಕ್ಕ, ಗಂಗಮ್ಮ, ತಂಗಿಯರಾದ ಮಾರಕ್ಕ, ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ, ಈರಕ್ಕ, ನಾಗಮ್ಮ, ಓಬಕ್ಕ, ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ನಾಗರಾಜ, ಆಂಜನೇಯ, ರವಿ, ನನ್ನ ಬಾಳ ಸಂಗಾತಿ ವೇದಾವತಿಯವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೆನೆಯುವೆ.

ಬಂಧುಗಳಾದ ಎಸ್.ಕೆ.ನಾಗೇಂದ್ರಪ್ಪ, ಉಲ್ಲಾನಹಳ್ಳಿ ಬಸಪ್ಪ, ಎಸ್.ಕೆ.ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ವಿ.ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಎಂ.ನಿಂಗಪ್ಪ, ಮಾದೇನಹಳ್ಳಿ ಬಸಪ್ಪ, ಪಾಪಣ್ಣ, ಗುರುಪಾದಪ್ಪ, ಸಿದ್ದಣ್ಣ, ಪಂಪಣ್ಣ, ಪಿ.ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ, ಎಸ್.ಕೆ.ಚಂದ್ರಶೇಖರಪ್ಪ, ಎಚ್.ಬಿ.ಬಸವರಾಜು, ಎಂ.ಎನ್. ನಾಗರಾಜ ಅವರಿಗೆ,

ಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಡಾ.ಚನ್ನಪ್ಪ, ಡಾ.ವಿ.ಸಿ.ಮಾರುತಿ, ಎಂ.ಯರಿಸ್ವಾಮಿ, ಕೆ.ಆರ್.ಜೆ.ರಾಜಕುಮಾರ್, ಡಾ.ಎಚ್.ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ಡಾ.ಉಮೇಶ್ ಎಸ್., ಮಹೇಶ್ ಕೆ., ಜಾಜಿದೇವೇಂದ್ರಪ್ಪ, ಸಣ್ಣಪಾಪಯ್ಯ, ಕು.ಭಾರತಿ ಅಳವಂಡಿಮಠ, ಕು.ಅನುಸೂಯ ಕದಂ, ಕು.ವಾಣಿಶ್ರೀ, ಶ್ರೀಮತಿ ಅಕ್ಕಿಸುಜಾತ, ಕು.ಕವಿತರಾಣಿ, ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ಸುಭಾಷ್, ಎಚ್.ಎಂ.ಬಸವರಾಜ, ಶ್ರೀ ಗುರುಲಿಂಗಪ್ಪ, ನಜೀರ್, ಮುನೀರ್, ವೆಂಕಟೇಶ್, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಶ್ರೀ ಮರಿಯಪ್ಪ (ಹೆಡ್‌ಕಾನ್‌ಸ್ಟೇಬಲ್), ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜು(ಪೋಲಿಸ್), ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ಅಂಜನಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸಮಸ್ತ ನಾಗರಿಕರಿಗೆ,

ನನ್ನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲಿಟ್ಟ ಹೆಚ್.ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎಂ.ಮಹೇಶ್ ಇವರಿಗೆ, ಸಿದ್ದರಾಮೇಶ್ವರ, ಚಂದ್ರಶೇಖರ್, ರಾಘು, ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೆ,

ಅಂದವಾಗಿ ಅಕ್ಷರ ಸಂಯೋಜಿಸಿದ ಶ್ರೀಮತಿ ಬಿ. ರಶ್ಮಿಶಂಕರ್ ಮತ್ತು ಎ.ಎಂ.ಕೃಪಾಶಂಕರ್ ಅವರಿಗೆ,

ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಜಯಣ್ಣ ಯು

ಪರಿವಿಡಿ

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

೨೩. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೨೪. ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೨೫. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

೨೬. ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ, ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ

೨೭. ತಂಗಿ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲು

೨೮. ತಂಗಿ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲು

೨೯. ಜೈನ ಬಸದಿ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲು

೩೦. ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೩೧. ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ದೇವಸಮುದ್ರ

೩೨. ರಾಮದೇವಾಲಯ, ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ

೩೩. ರಾಮದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ, ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ

೩೪. ಕಾಳಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ, ಸಂತೆಗುಡ್ಡ

೩೫. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ, ಅಮಕುಂದಿ

೩೬. ವೆಂಕಟರಮಣ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ಅಮಕುಂದಿ

೩೭. ತುಪ್ಪದಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ತುಪ್ಪದಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ

೩೮. ಕಾಳಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ದೇವಸಮುದ್ರ

೩೯. ವೀರಗಲ್ಲು, ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ

೪೦. ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ

೪೧. ವೀರಗಲ್ಲು, ದೇವಸಮುದ್ರ

೪೨. ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ತಪ್ಪಲು

೪೩. ವೀರಗಲ್ಲು, ನಾಗಸಮುದ್ರ

೪೪. ವೀರಗಲ್ಲು, ಕಪಡಬಂಡೆಹಟ್ಟಿ

೪೫. ವೀರಗಲ್ಲು, ಗುಂಡ್ಲೂರು

೪೬. ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಗುಂಡ್ಲೂರು

೪೭. ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಯರ್ಜೇನಹಳ್ಳಿ

೪೮. ಹನೆಯಕೋಟೆ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೪೯. ಹನೆಯಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ ಸೈನಿಕರ ಸಾಲು ಚಿತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೫೦. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು

೫೧. ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಫಿರಂಗಿ, ನೇರಳಹಳ್ಳಿ

೫೨. ಕೋಟೆ, ಮೆಚ್ಚ್ರ

೫೩. ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು, ಭೀಮಸಾಗರ

೫೪. ಕೋಟೆ ಬುರುಜು, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ

ಅಧ್ಯಾಯ ೧

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಅಧ್ಯಯನ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ವಿಧಾನ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಾನವನು ಒಂದೆಡೆ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲಲು ಸಹಸ್ರಾರು ವರ್ಷಗಳು ಸಂದಿವೆ. ಗೆಡ್ಡೆ-ಗೆಣಸು, ಹಣ್ಣು-ಹಂಪಲುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಇವನು ಬೇಟೆಯಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡನು. ಮುಂದೆ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯಲ್ಲದೆ ಕೃಷಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಸಮಾಜ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದನು. ಹೀಗೆ ಹಂತ-ಹಂತವಾಗಿ ಪ್ರಗತಿಯತ್ತ ನಡೆದು ಬಂದ ಮಾನವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ರಾಜವಂಶ, ಅವರ ಕಾಲಮಾನ, ಯುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕಾಲವೊಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಲೇಖನಕಲೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಇಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಜನ-ಇತಿಹಾಸ, ಜನಪದ-ಇತಿಹಾಸ, ಪರಿಸರ-ಇತಿಹಾಸ, ಮೌಖಿಕ-ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗೆಗೆ ಸಮಗ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸಮಗ್ರ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ (Micro-study) ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸರವು ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಸರಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ತಾಣಗಳು, ನೈಸರ್ಗಿಕ ಗವಿಗಳು, ಕಲ್ಲಾಸರೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇವು ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದ್ದವು. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದ ಹಲವಾರು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ, ಹಳಕುಂದಿ, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡೇಕೋಟೆ, ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ, ಹಾಲಸಾಗರ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ತಾಳ್ಯ, ಕೂನಬೇವು, ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಯದುರ್ಗ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಈವರೆಗಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಸಮೀಕ್ಷೆ

ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್‌ರವರು ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಹಾಗೂ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿನ ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸ ತಜ್ಞರ ಗಮನ ಈ ಕಡೆ ಸೆಳೆದು ಕೂಲಂಕಷ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿತು. ಈ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲದೆ ಇದೇ ತಾಲೂಕಿನ ಇನ್ನೂ ೪೪ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿ ಒಟ್ಟು ೪೭ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಇವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೧] ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರು ೧೯೪೦ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿ, ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಿದರು.[೨] ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ, ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ಎಂ.ಎಚ್.ಕೃಷ್ಣರವರು ಕೈಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನವು ಅಷ್ಟೊಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಇದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಅದರ ವಿಸ್ತೃತ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೩] ಇವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ(ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲ)ಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಮಹತ್ವದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು.[೪] ಆರ್.ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಕಪಡಬಂಡೆಹಟ್ಟಿ ಯಲ್ಲಿರುವ ಎರ್ರಮಂಚಯ್ಯನ ವೀರಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಕೋನಸಾಗರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೫] ಎಚ್.ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಗುಹಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ.[೬]

ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ತಮ್ಮ 'ವಿಜಯಗಿರಿ' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಹನೆಯಕೋಟೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ವಿಜಯಗಿರಿ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೭] ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕುರುಹುಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅ. ಸುಂದರರವರು ತಮ್ಮ 'ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ- ಒಂದು ವಿವೇಚನೆಯೆಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೮] ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿಯವರು ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ 'ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೯] ಕುಮತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಡಬ್ಲ್ಯೂ.ವಿ.ಎಸ್ .ನರಸಿಂಹಮ್‌ರವರು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು. ಹುಲಿಕುಂಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್.ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿಯವರು ಶೋಧಿಸಿದರು. ಅವರು ಈ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ 'ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅಪರೂಪದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೧೦] ಇವರೇ ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಕಂಡುಬಂದ ಶಿಲಾಯುಗದ

ಮಾನವನ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ 'ನುಂಕೆಮಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳ ಶೋಧನೆ' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೧೧] ಮೇಲಿನ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ತಾಲೂಕಿನ ಸಮಗ್ರ ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗಿರದೆ ಭಾಗಶಃ ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದು ನೆಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಡೆಸಿದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗಿವೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ

ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿಯೂ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವವಾಗಿದೆಯೆಂದು ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್‌ರವರು ಶೋಧಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಹಾಗೂ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಚ್.ಕೃಷ್ಣರವರ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ನಡೆಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರವು ಇನ್ನೂ ದೃಢವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಮಹತ್ವದ ಅವಶೇಷಗಳು ಶೋಧಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ತಜ್ಞರ ಗಮನವನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅವನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅದರಲ್ಲೂ ಈ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಅವನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾದರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ 'ಸುವರ್ಣಗಿರಿ' ಹಾಗೂ 'ಇಸಿಲಾ' ಪಟ್ಟಣಗಳು ಎಲ್ಲಿವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಹಲವಾರು ತಜ್ಞರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಗಳು ಸಹ ನಡೆದಿವೆಯಾದರು ಒಮ್ಮತಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗಿಲ್ಲ.

ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ (ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲ)ಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅನುಪೂರ್ವಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ಸಾವಿರಾರು ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಆಯ್ದ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನಗಳನ್ನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪುರಾತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯ ಉತ್ಖನನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ನಡೆಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ಪರಿಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯಿತೇ ಹೊರತು ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಯಾವ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂದು ನಿಗದಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಗೊಂದು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದವರೆಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ

ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವಿಲ್ಹರ್‌ರವರು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ (ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ) ಹಾಗೂ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ (ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲ)ಗಳ ನಡುವೆ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಈ ಎರಡು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಿಂದ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಒಮ್ಮತ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಮಾನವನು ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನಲ್ಲದೆ, ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದನು.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾದುದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೃಷ್ಣರವರಿಗೆ ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತವು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೀಲ್ಹರ್ ರವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆತರೂ ಸಹ ಅವರು ಅದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಗುರುತಿಸದೆ ಅವುಗಳು ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವೀಲ್ಹರ್ ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತವೊಂದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರು ಇದನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಹಂತದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ನೆಲೆನಿಲ್ಲಲು ಆರಂಭಿಸಿದನೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

(ಈವರೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಆ ವಿಷಯಗಳು ಒಂದೆರಡು ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಲು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸಮಗ್ರ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಕೇವಲ ಅದೊಂದು ನೆಲೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಕುರುಹುಗಳು ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿದ್ದವೆ? ಇಲ್ಲವೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವನ ಕುರುಹುಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದೆ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಉದ್ಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸೂಚನೆಯನ್ನಯ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಚಟುವಟಿಕೆ, ಜೀವನಕ್ರಮ, ಪರಿಸರ, ಅವನು ನಾಗರಿಕತೆಯತ್ತ ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅಧ್ಯಯನದ ಇನ್ನೊಂದು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.)

ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಬಿಸಿಲಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳು ಈ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಕಾದು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವಂತಹ ಸಹಜ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚಳಿಗಾಲದ ಚಳಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲೆಗಳ ಮೇಲ್ಪದರಿನ ಚಕ್ಕೆಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗವಿವರ್ಣ ಹಾಗೂ ಬಯಲುಬಂಡೆ ಚಿತ್ರಗಳು ನಾಶವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಕಲ್ಲಾಸರೆ ಹಾಗೂ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆಗಾಗಿ, ಜೇನುಗಳನ್ನು ಕೀಳಲು ಅಲ್ಲದೆ ಇತರ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗವಿವರ್ಣಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಬಯಲುಬಂಡೆ ಚಿತ್ರಗಳು ಹೊಗೆಯಿಂದ ಮಾಸಿ ಹೋಗುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಅತಿಯಾದ ಶಾಖದಿಂದ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಮೇಲ್ಪದರು ಸೀಳಿ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ವರ್ಣ ಹಾಗೂ ಬಂಡೆಚಿತ್ರಗಳು ನಾಶವಾಗುವ ಸಂಭವ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. (ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಮಾನವನ ಪ್ರಮುಖ ಕಸಬು ವ್ಯವಸಾಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಕೃಷಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತಗೊಂಡಿವೆ. ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಬಹುತೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ನೆಲೆಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆಯಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನೂ ಹಾಳಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಹೀಗೆ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಿಕೋಪ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಮಾನವನ ನಾಗರಿಕತೆಯ ವಿಕಾಸ, ಆಹಾರಪದ್ಧತಿ, ಜೀವನಕ್ರಮ, ಬೌದ್ಧಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಕಲಾಭಿಜ್ಞತೆ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತವೆ)

ಒಂದು ಕಲೆಯು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಆಶ್ರಯದಾತರು ಅವಶ್ಯಕ. ಆಶ್ರಯದಾತರಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಕಲಾಪ್ರಕಾರವು ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಕಲಾಪ್ರಕಾರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಬೆಳೆದದ್ದು ರಾಜಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ, ಹೀಗಾಗಿ ಆಯಾ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಏಳು-ಬೀಳುಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಕಲಾಪ್ರಕಾರಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಸಹ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯ ಸಮೃದ್ಧತೆ, ಸ್ಥಿರತೆ, ಅರಸನಾದವನ ಕಲಾಭಿರುಚಿ, ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ.

(ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ, ಹೊಯ್ಸಳರ, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವು ಸಾಮಂತರ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿವೆ. ಈ ರಾಜಮನೆತನಗಳು

ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅವರ ಕಾಲದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ರಾಜ, ಅವರ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಜೀವನದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದೆ ಇತಿಹಾಸವೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದು ರಾಜನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ಪಾತ್ರವೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ಸಮಾಜ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾತ್ರವೇನು? ಅವರ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಾವುವು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ವೀರತ್ವವನ್ನು, ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ, ದೇಶಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಪತಿಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಎರಡು ಸ್ಮಾರಕಗಳಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಜನತೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳೆರಡನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಜನಪದೀಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿ ಅಂದಿನ ಜನಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು, ಸೈನ್ಯವು ಯಾವುದೇ ರಾಜ್ಯದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೈನ್ಯವಿಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ರಾಜ್ಯದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯವೂ ಕೂಡ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಸೈನ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕೋಟೆ, ಒಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕೋಟೆಯು ಭದ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಇಡೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ಭದ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ಶಾಸನಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳೆರಡನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅವಶ್ಯಕತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು

ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಕಾಲಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಹಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ್ಕ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಿಜಯ ನಗರೋತ್ತರ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಕಂಡುಬರುವ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನಗಳ ಬಗೆಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಭಾಗಗಳು, ಹವಾಮಾನ, ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಹಾಗೂ ಹೋಲೋಸೀನ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹವಾಮಾನ, ಶಿಲೆಗಳು, ಖನಿಜಗಳು, ಮಣ್ಣು, ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ, ನದಿಗಳು, ಹಳ್ಳಗಳು, ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳು ಮತ್ತು ಬೆಳೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರವು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿತ್ತೆ? ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಕೂಲಕರವಾಗಿತ್ತೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ನಂದರು, ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ನೊಳಂಬರು, ಸೇವುಣರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮಂತರ ಬಗೆಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗುವುದು.

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದನು. ಬೇಟೆ, ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡು ನಂತರ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ ಮತ್ತು ಕೃಷಿತನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹೀಗೆ ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಹಂತದಿಂದ ಆಹಾರ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಹಂತಕ್ಕೆ ಪ್ರಗತಿ ಪಥದತ್ತ ಕಾಲಿರಿಸಿದನು. ದಿನನಿತ್ಯದ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡನು. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಕಾ ವಿಧಾನ ಹಾಗೂ ಗುಣಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸುಧಾರಣೆಗಳಾದವು. ವೃತ್ತಾಕಾರ ಅಲ್ಲದೆ ಚೌಕ-ಆಯತಾಕಾರದ ಮನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಹಂತವಾದ ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲದೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡನು. ತಾಮ್ರ ಹಾಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರುಗಳಿಂದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ

ಹಂತದಿಂದಲ್ಲೇ ಕಲ್ಲಿನಆಯುಧಗಳ ಮಹತ್ವ ಅಥವಾ ಉಪಯೋಗ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಂದ ಮಣಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಹಂತದಿಂದಲೇ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನು, ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ) ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಡಿಕೆ, ನಾಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಇತರ ನೆಲೆಗಳ ತದ್ರೂಪಿ ಅವಶೇಷಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ವಿಕಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು. ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗುವುದು. ಅಂದರೆ ವಿವಿಧ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಾಗ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೇವಾಲಯ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ವೀರಗಲ್ಲು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಕೋಟೆ ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದ ಫಲಿತಗಳನ್ನು ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ, ನಕಾಶೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಆಕರಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗುವುದು.

ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನ

೧. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವಾರು ವ್ಯಾಪಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಳ್ಳಾಗುವುದು.

೨. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಆನುಶಂಗಿಕ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು.

೩. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಮೌಖಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಅಧ್ಯಯನ ಪರಿಸರ ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಆಕರಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗುವುದು.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. **ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ** ಕರ್ನಾಟಿಕ (ಹಳೆಯ) ಸಂ.೧೧, ಪು. ೨೪೩-೨೬೪

೨. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., *ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಅ್ಯಂಡ್ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ೧೯೪೭; ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಅ್ಯಂಡ್ ಅದರ್ ಕಲ್ಚರ್* ಇನ್ ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್, ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ.೪, ಪು. ೧೮೦-೩೧೦

೩. ಅದೇ

೪. ಅದೇ

೫. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಪು. ೩೬೦

೬. ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯ ಎಚ್., ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಪು. ೧-೨೦

೭. ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು, *ವಿಜಯಗಿರಿ,* ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೩೪೮

೮. ಸುಂದರ ಅ., *ಜಟಂಗಿರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ- ಒಂದು ವಿವೇಚನೆ,* ಇ.ದ.ಸಂ-೬, ಪು. ೧-೬

೯. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ, *ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು; ಒಂದು ಶೋಧನೆ,* ಇ.ದ, ಸಂ.೧೨, ಪು. ೨೦-೨೭

೧೦. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅಪರೂಪದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು,* ಇ.ದ, ಸಂ.೧೪, ಪು. ೧೯-೨೨

೧೧. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ನುಂಕೆಮಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳ ಶೋಧನೆ,* ಇ.ದ, ಸ. ೧೫, ಪು. ೬-೯

ಅಧ್ಯಾಯ ೨

ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು

೨.೧ ಕರ್ನಾಟಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಾಚೀನತೆ

ಕರ್ನಾಟಕವು ಭಾರತ ಉಪಖಂಡದ ದಖ್ಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರ ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧,೯೨,೨೦೪ ಚದುರ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳು.[೧] ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ೭೭೦ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳ ಉದ್ದ, ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿ ೪೦೦ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ೪೦೦ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಕರಾವಳಿ ತೀರಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.[೨] ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರ, ಉತ್ತರ ಹಾಗೂ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ-ಗೋವರಾಜ್ಯಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ-ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ನೈರುತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮೇರೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕವು ೧೧°-೩೧° ಯಿಂದ ೧೮°-೪೫° ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ಮತ್ತು ೭೪°-೧೨° ಯಿಂದ ೭೮°-೪೦° ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶಗಳವರೆಗೆ ಆವೃತವಾಗಿದೆ.[೩] ಮೊದಲು ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ೧ನೇ ನವಂಬರ್ ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ 'ಕರ್ನಾಟಕ'ವೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಯಿತು.[೪] ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವ ಜನರು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಪದವು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಾದ ವಿವಾದಗಳಿವೆ.[೫] 'ಕರ್ನಾಟಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ ಆರಂಭದವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೨-೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಕಾರನಾದ ಶೂದ್ರಕನು ರಚಿಸಿದ 'ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕ' ಎಂಬ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಾಟ'(ಕರ್ನಾಟಕ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ.[೬] ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ 'ಭೀಷ್ಮಪರ್ವದ' ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ, ಕೇರಳ, ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಸರು ಸೇರಿದೆ.[೭]

ಕರ್ನಾಟಕ ಎಂಬ ಪದವು ಸ್ಥಳೀಯ ಶಬ್ಧಗಳಾದ ಕರು+ನಾಡು ಎಂಬುದರ ಸಂಯುಕ್ತ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಕರಿನೆಲ ಇಲ್ಲವೆ ಕಪ್ಪು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದಕ್ಕಿದೆ.[೮] ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶಾಲವಾದ ನಾಡು ಕಮ್ಮಿತನಾಡು (ಶ್ರೀಗಂಧ ಮರಗಳ ನಾಡು), ಸುವಾಸನಾಯುಕ್ತ ನಾಡು ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ.[೯] ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಡುಭಾಷೆಗಳು ಆರು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕನ್ನಡ, ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು, ತುಳು, ಹಿಂದಿ ಮತ್ತು ಮರಾಠಿ; ಆದರೂ ಸಹ ಸುಮಾರು ಶೇಕಡ ೮೫ರಷ್ಟು ಜನ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಇಲ್ಲವೆ

ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರು.[೧೦] ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಮತ್ತು ಕವಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಗವನ್ನು 'ಕುಂತಳ', 'ಬನವಾಸಿದೇಶ', ಮತ್ತು 'ಮಹಿಷಕ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೧೧] ಕರ್ನಾಟಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎತ್ತರದ ಭೂಮಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾ, ಇದೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಉನ್ನತ್ಯಕ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.[೧೨] ತಮಿಳು ಸಂಗಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ 'ಶಿಲಾಪ್ಪದಿಗಾರಂ'ದಲ್ಲಿಯ ತಗ್ಗಿನನಾಡು ಎಂಬರ್ಥವಿರುವ 'ಕೀಳ್‌ನಾಡು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಎಂಬ ಶಬ್ಧವನ್ನು ಎತ್ತರದ ಭೂಮಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೩] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಘಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಘಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕ್ರಮವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೫ನೆಯ ಶತಮಾನ ಮತ್ತು ಅನಂತರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಮನ ಬೀರೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ(ಕೂಟ ಶಾಸನವೆಂಬ ಅನುಮಾನವಿದೆ) 'ಕರ್ನಾಟಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೧೪] ವಿವಿಧ ರಾಜವಂಶಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೇರೆಗಳು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಯಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದಲ್ಲಿ ಗೋದಾವರಿಯಿಂದ ಕಾವೇರಿಯವರೆಗೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಿತೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨.೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಭಾಗಗಳು

ಭಾರತ ದ್ವೀಪಕಲ್ಪದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕವು ಉತ್ತಮ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಭೂಸ್ವರೂಪ (ಫಿಜಿಯೋಲಾಜಿ), ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಹಾಗೂ ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ರೇಖಾಂಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು

೧. ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶ

೨. ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ

೩. ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು

೪. ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ

೧. ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶ

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕರಾವಳಿಯು ಸುಮಾರು ೪೦೦ ಕಿ.ಮೀ.ಉದ್ದ, ೨೦-೨೫ ಕಿ.ಮೀ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರಕನ್ನಡ, ಉಡುಪಿ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳ ತಪ್ಪಲುಗಳ ಅಂಚಿಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ಅರಬ್ಬೀಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಕರಾವಳಿಯು ಉತ್ತರ ಕರಾವಳಿಗಿಂತ ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ.[೧೫] ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಹೆಚ್ಚು ಸೆಳವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ೫೭ ನದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಅರಬ್ಬೀ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಿ, ಅಘನಾಶಿನಿ, ಗಂಗಾವಳಿ, ವರಾಹಿ, ಶರಾವತಿ ಮತ್ತು ನೇತ್ರಾವತಿ ಇವೇ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳು. ನೈರುತ್ಯ ಮುಂಗಾರು ಮಾರುತಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ

ಜೂನ್‌ನಿಂದ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ೩,೭೫೦ ರಿಂದ ೫,೦೦೦ ಮೀ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹವಾಮಾನವು ಸೆಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಸದಾ ಹಸುರಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ತೆಂಗು, ಅಡಿಕೆ, ಗೋಡಂಬಿ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಬಂದರುಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದೇಶಿ ವಿನಿಮಯ ಸಾಧಿಸಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ.[೧೬]

೨. ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ

ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಗಳ ನಡುವೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಎತ್ತರ ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ದಿಂದ ೨೦೦೦ ಮೀ.ವರೆಗಿದ್ದು, ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಕಡಿದಾಗಿವೆ. ನೈರುತ್ಯ ಮುಂಗಾರು ಮಾರುತಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೂನ್ ನಿಂದ ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೪೦೦೦ ಮಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯ ಹರಿದ್ವರ್ಣ ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಮರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[೧೭] ಪಶ್ಚಿಮ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಳಿ, ಅಘನಾಶಿನಿ, ಗಂಗಾವಳಿ, ಶರಾವತಿ, ನೇತ್ರಾವತಿ ನದಿಗಳು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿದರೆ, ತುಂಗಭದ್ರಾ, ಕಾವೇರಿ, ಹೇಮಾವತಿ, ವೇದಾವತಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನದಿಗಳು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹರಿಯುತ್ತವೆ.

೩. ಮಲೆನಾಡು

ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿನ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದ ನಡುವಿನ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶವು ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಪೂರ್ವದ ಅಂಚಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೬೫೦ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಉತ್ತರಕನ್ನಡ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಚಿಕ್ಕಮಂಗಳೂರು, ಹಾಸನ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ, ಕೊಡಗು ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ನೈರುತ್ಯ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯು ೩,೨೬೫.೪ ಮಿ.ಮೀ ಗಳಷ್ಟಾಗುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮರಗಳು, ಔಷಧಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಸದಾ ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಮತ್ತು ಮಲೆನಾಡಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಭಾಗಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾವೇರಿ ನದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಉಪನದಿಗಳು ಈ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹರಿಯುತ್ತವೆ.

೪. ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು

ಅ. ಉತ್ತರ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ

ಆ. ದಕ್ಷಿಣ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ

ಅ. ಉತ್ತರ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಬೀದರ್, ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಬಿಜಾಪುರ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಧಾರವಾಡ, ಹಾವೇರಿ, ಗದಗ, ರಾಯಚೂರು, ಕೊಪ್ಪಳ ಹಾಗೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪ್ರದೇಶ, ಧಾರವಾಡ-ಬಿಜಾಪುರ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಬೀದರ್-ಗುಲ್ಬರ್ಗ-ರಾಯಚೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮೂರು ಒಳ ವಿಭಾಗ ಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಭೌಗೋಳಿಕ ದೃಷ್ಠಿಯಿಂದ ಉತ್ತರ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶವು ಪುರಾತನವಾಗಿದ್ದು, ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಮುಂಗಾರು ಹಾಗೂ ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಗಳ ಸೆರಗಿನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವ ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೫೨೦.೫ ರಿಂದ ೭೨೯.೭ ಮಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ತೇವಾಂಶಗಳು ಕಡಿಮೆ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕ ಶುಷ್ಕತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಗೋದಾವರಿ ನದಿಯ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಮಂಜರಾ ಮತ್ತು ಕಾರಂಜಾ ನದಿಗಳು, ಕೃಷ್ಣ ನದಿ ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಘಟಪ್ರಭಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ಭೀಮ, ದೋಣಿ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳು ಈ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ, ಶೇಂಗಾ, ಔಡಲ, ಕುಸುಬಿ, ತೊಗರಿ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ತಂಬಾಕು, ಈರುಳ್ಳಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ. ದಕ್ಷಿಣ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ಪ್ರದೇಶವು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ದಾವಣಗೆರೆ, ತುಮಕೂರು, ಮಂಡ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು, ಹಾಸನ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಉತ್ತರ ಮೈದಾನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶವು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ೯೦೦ ರಿಂದ ೧೨೦೦ ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವು ಹೆಚ್ಚು ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೬೮೮.೫ ರಿಂದ ೮೮೮.೯ ಮಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಹೇಮಾವತಿ, ಹಾರಂಗಿ, ಕಬಿನಿ, ಕಪಿಲ, ಶಿಂಷಾ, ಅರ್ಕಾವತಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಗಿ, ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು, ತೆಂಗು ಇನ್ನಿತರ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

೨.೩. ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಿಲೆಗಳು

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಲೆಗಳು ಪುರಾತನವಾದವುಗಳು. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಶಿಲಾಸಮೂಹಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಆರ್ಷೇಯ ಕಲ್ಪದಶಿಲೆಗಳು, ಕಲಾದಗಿಶಿಲೆಗಳು ಮತ್ತು ದಖ್ಖನ್‌ಟ್ರಾಪ್‌ಗಳು. ಆರ್ಷೇಯ ಕಲ್ಪದಶಿಲೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನವಾದವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಶಿಲೆಯನ್ನು ವಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಧಾರವಾಡ ಶಿಲಾಸಮೂಹ, ಪೆನಿನ್‌ಸುಲಾರ ನೀಸ್, ಚಾರ್ನಕೈಟು ಹಾಗೂ ಗ್ರ್ಯಾನೈಟ್‌ಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೮] ಧಾರವಾಡದ ಶಿಲೆಗಳು ರಾಜ್ಯದ ವಾಯವ್ಯದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಧಾರವಾಡ-ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಗದಗ-

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಕೋಲಾರ ಶಿಸ್ಟ್ ವಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲೆಗಳಿವೆ. ಧಾರವಾಡ ಶಿಲಾಸಮೂಹದ ಮೇಲೆ ಕಂಡುಬರುವ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯದಾದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಕೀರ್ಣವನ್ನು 'ಪೆನಿನ್‌ಸುಲಾರ್ ನೀಸಿಕ್ ಕಾಂಪ್ಲೆಕ್ಸ್' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೧೯] ಪೆನಿನ್‌ಸುಲಾರ್ ನೀಸ್‌ಗಳು ರೂಪಗೊಂಡ ಬಹುಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಚಾರ್ನಕೈಟುಗಳು ರೂಪಗೊಂಡವುಗಳಾಗಿವೆ.[೨೦] ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಶಿವನಸಮುದ್ರದವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಪಾವಗಡ, ಮಧುಗಿರಿ, ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗ, ಶಿವಗಂಗೆ, ಕ್ಲೋಸ್‌ಪೇಟೆ, ಮಾಗಡಿ, ಸಾವನದುರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ.[೨೧] ಕಲಾದಗಿ ಶಿಲಾವರ್ಗಗಳು ಬೆಳಗಾವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಮತ್ತು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮ-ಆಗ್ನೇಯ, ಪೂರ್ವ-ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ.[೨೨] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲಾದಗಿ ಶಿಲೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಿರಿದಾದ ಶಿಲಾರಚನೆಗಳೆಂದರೆ ದಖ್ಖನ್‌ಟ್ರ್ಯಾಪ್‌ಗಳು. ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿ, ಬಿಜಾಪುರ, ಮತ್ತು ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಉತ್ತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೨.೪. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಣ್ಣು

ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವವಿದೆಯೋ ಮಣ್ಣು ಕೂಡ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದಿಂದಲೂ ಇವನು ಶಿಲೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಮಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೂ ಬಾಂಧವ್ಯವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲೆಗಳ ಭೌತ ಮತ್ತು ರಸಾಯನಿಕ ಶಿಥಿಲತೆಯಿಂದ ಮಣ್ಣು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಆಧಾರದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು, ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು, ರೇವು ಅಥವಾ ಮೆಕ್ಕಲುಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಲ್ಯಾಟರೈಟ್‌ಮಣ್ಣು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು ಅಧಿಕ ಫಲವತ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಬಹುದಿನಗಳವರೆಗೆ ತೇವಾಂಶವನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ, ಗೋಧಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ತಂಬಾಕು, ಶೇಂಗಾ, ಈರುಳ್ಳಿ, ಮೊದಲಾದ ಬೆಳೆಗಳು ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಇದು ಕಡಿಮೆ ಫಲವತ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ರಾಗಿ, ಶೇಂಗಾ, ಜೋಳ, ಬೇಳೆಕಾಳುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಿತರ ಬೆಳೆಗಳು ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಮೆಕ್ಕಲು ಅಥವಾ ರೇವುಮಣ್ಣು, ಮರಳುಮಣ್ಣಿನ ಧೂಳಿನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆ, ಹಳ್ಳ, ಹೊಳೆ, ಸರೋವರ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರಗಳ ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯುವಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಮಣ್ಣು ಸಂಚಯನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತೆಂಗು, ಅಡಿಕೆ, ಬಾಳೆ, ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು, ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಕರಭೂಜ, ಸೌತೆ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನವಾಗಿ ಸಂಚಯನಗೊಂಡ ಮೆಕ್ಕಲು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಮಾನವನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಲ್ಯಾಟರೈಟ್ ಮಣ್ಣು, ಮಳೆ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಾಂಶಗಳು

ಅಧಿಕ ಹಾಗೂ ಒಣಹವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ವಾಯುಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಪೋಷಕಾಂಶಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ತತೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಿಕ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಫಲವತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಗೇರುಬೀಜ, ಅಡಿಕೆ, ಬಾಳೆ, ಭತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ ಫಸಲುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

೨.೫. ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಮತ್ತು ಹೋಲೋಸೀನ್ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹವಾಮಾನ

ಮನುಷ್ಯನ ವರ್ತನೆಯು ಅವನ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪರಿಸರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಈ ವಿಭಿನ್ನ ಪರಿಸರಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಅವನು ತನ್ನ ಜೀವನ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಬದಲಾದ ಪರಿಸರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೇಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಂದು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಭೂಮಿಯು ಸುಮಾರು ೪೫೦೦ ಮಿಲಿಯನ್‌ನಿಂದ ೫೦೦೦ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.[೨೩] ಕರ್ನಾಟಕದ ಕ್ರೇಟಾನಿನ ಬಾಹ್ಯ ಸ್ವರೂಪವು ನಿಯೋಜಿನ್ (Neogene) ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೪೦ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.[೨೪] ಭೂಮಿಯು ನಾಲ್ಕು ಭೂಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದೆ. ಚತುರ್ಥಿಕ ಭೂಯುಗವು ಭೂಮಿಯ ವಿಕಾಸದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಈ ಭೂಯುಗವು ಇಂದಿಗೆ ಎರಡು ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಳೆಯದಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಾ ಭೂಯುಗಗಳಿಗೆ ಇದನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯದಾಗಿದೆ.[೨೫] ಈ ಚತುರ್ಥಿಕ ಭೂಯುಗವನ್ನು ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಮತ್ತು ಹೋಲೋಸೀನ್ ಯುಗಗಳೆಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೋಲೋಸೀನ್ ಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ದೊರೆಯುವಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಯುಗದ ಬಗೆಗೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋಲೋಸೀನ್ ಭೂಯುಗವು ಕೊನೆಯ ಹತ್ತುಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕವು ತೃತೀಯ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಥ ಭೂಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಮಪಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಭೂವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೨೬] ತೃತೀಯ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಥಯುಗದ ಹವಾಮಾನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಭೂಸ್ವರೂಪಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಯುಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಚತುರ್ಥ ಭೂಯುಗದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.[೨೭] ಜಾಗತಿಕ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹವಾಮಾನಕ್ಕೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಅವಧಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗತಿಕ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಶುಷ್ಕತೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾರಣ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದವು.

ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗಗಳು ವರ್ಷವಿಡೀ ನೀರು ದೊರೆಯುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಂಡವು. ಹೋಲೋಸೀನ್ ಯುಗದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಬಹಳಷ್ಟು ನದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕ ಚೈತನ್ಯ ದೊರೆಯಿತು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ದಖ್ಖನ್‌ನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಲಾದ ಭೂರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅವಧಿಯ ಹವಾಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಥ ಭೂಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಭಾರತದ ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ಹವಾಮಾನದ ಬದಲಾವಣೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[೨೮] ಕರ್ನಾಟಕ ಈಗ ಆರ್ದ್ರ-ಶುಷ್ಕ ಹವಾಮಾನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಹವಾಮಾನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವಾದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

೨.೬. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶ

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ನಾಟಕವು ಪೀಠಭೂಮಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಪೀಠಭೂಮಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನವೇ ಈಗಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಭಾಗವಾಗಿದೆ.[೨೯] ಇಲ್ಲಿನ ಭೂವಲಯವು ಪ್ರಪಂಚದ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯ ಒಂಭತ್ತು ಭೂವಲಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.[೩೦] ಇಂತಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆ (ಮೊದಲು ದಾವಣಗೆರೆಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು), ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಾರಿ, ದಕ್ಷಿಣ ಹಾಗೂ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ನೈರುತ್ಯಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ, ಹೊಸದುರ್ಗ, ಹಿರಿಯೂರು, ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಎಂಬ ಆರು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಹಬ್ಬಿರದೇ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಲೆಯ ಏಳು ಬೀಳಿನಂತೆ ಹರಡಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಬೋಡುಗುಡ್ಡ, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪಂಕ್ತಿಗಳು, ಕಣಿವೆಗಳು, ಕೊಳ್ಳಗಳು, ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಸಮಾನಾಂತರ ಸಾಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತವೆ.[೩೧] ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲುಗಳು ದಕ್ಷಿಣ-ಆಗ್ನೇಯದಿಂದ ಉತ್ತರ-ವಾಯವ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಸಮಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿವೆ. ಪೂರ್ವದ ಸಾಲು ಹಿರಿಯೂರಿನ ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪರ್ಯಂತ ಹಬ್ಬಿ ಮುಂದೆ ವಾಯವ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಣಕುಪ್ಪೆ ಬೆಟ್ಟದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಲವೊಂದು ಪಂಕ್ತಿಗಳು ವಾಯವ್ಯದಿಂದ ಈಶಾನ್ಯ ಮುಖವಾಗಿ ಸಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಘಟ್ಟದ ಪರ್ವತಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವು ದಕ್ಷಿಣದ ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿವೆ.[೩೨]

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಉಪವರ್ಗವು ಧಾರವಾಡ ಶಿಲಾಸ್ತೋಮದ ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯ ಶಿಲಾವರ್ಗವಾಗಿದ್ದು,[೩೩] ಈ ವರ್ಗವು ಬಾಬಾಬುಡನ್‌ಗಿರಿ ಶಿಲಾವರ್ಗದ ಮೇಲ್ಪದರಿನಲ್ಲಿದೆ.[೩೪] ಇಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ (ಕ್ಲೋಸಪೇಟೆ)ಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಕ್ವಾರ್ಟ್‌ಜೈಟ್ (quartizites)ಗಳು, ಶಿಷ್ಟುಗಳು, ಗ್ರೆವ್ಯಾಕಿಶಿಲೆಗಳು, ಫಿಲ್ಲೈಟ್ (Phyllites) ಹಾಗೂ ಜೇಡಿಶಿಲೆಗಳಿವೆ.[೩೫] ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು, ಫೆರ್ರುಜಿನಸ್ (ferruginous) ಮ್ಯಾಂಗನೀಫೆರಸ್, ಮರಳುಶಿಲೆ, ಪೆಂಡಿಶಿಲೆ, ಆರ್ಗಲೈಟ್‌ಗಳು, ಬೆಳ್ಳಾರ ಮತ್ತು ಜೋಗಿಮರಡಿಟ್ರಾಪ್‌ಗಳು, ಆಗ್ಲೋಮರೇಟ್‌ಗಳು, ಟಿಫ್ಟ್ (tuft)ಗಳು, ಪೈರೋಕ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್‌ಗಳು, ಪೈರಿಟಿಕ್ ಚೆರ್ಟ್‌ಗಳು(pyritic cherts) ಇತ್ಯಾದಿ ಶಿಲೆಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೩೬] ಈ ಶಿಲೆಗಳ ವಯಸ್ಸು ರೇಡಿಯೋ ವಿಕಿರಣಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಕಾರ ೩೩೮ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೩೭] ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶಿಲಾವಲಯ ವನ್ನು 'ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪದರು ಶಿಲಾವಲಯ'(ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಶಿಷ್ಟಬೆಲ್ಟ್) ಎಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ೧೯೦೫ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಭೂಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ಸಂಪತ್ತೈಯಂಗಾರ್‌ರವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಶಿಲಾಪೇರಿಕೆಯು ಜಲಜ ಶಿಲಾ ಸಂಚಯನದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದೆಯೆಂದಿದ್ದಾರೆ.[೩೮] ಈ ಹೊಸ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೂ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಹೊಸ ತಿರುವು ನೀಡಿತಲ್ಲದೆ, ಭೂಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿತು. ಸಂಪತ್ತೈಯಂಗಾರ್‌ರವರು ಈ 'ಜಲಜ ಶಿಲೋದ್ಭವತತ್ವ'ವನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಭೂಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಹೊಸ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರು. ಈ ಶಿಲಾ ವಲಯವೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆ, ರೂಪಾಂತರಶಿಲೆ, ಜಲಜಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ೨೦ ರಿಂದ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ.ಅಗಲ ಹಾಗೂ ಸುಮಾರು ೩೦ ರಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ಆಳ, ೫೦ ಕಿ.ಮೀ ಉದ್ದವಿದೆ.[೩೯] ಮೊದಲಿಗೆ ಅಗ್ನಿಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಹೊರ ಬಂದ ಬೂದಿ ಮತ್ತು ಶಿಲಾಪಾತ ಗಳು ತಣ್ಣಗಾದ ನಂತರ ಶಿಲೆಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇಂಗಳದಾಳು, ಕುಮ್ಮನಘಟ್ಟ ಮತ್ತು ಘಟ್ಟಿಹೊಸಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ, ಶಿಲಾಪಾತವು ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಮರಡಿಹಳ್ಳಿ ಬಳಿ ಇರುವ ದಿಂಬು ರಚನೆ ಶಿಲೆಗಳಾದವು. ಈ ದಿಂಬುರಚನೆಗಳನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ ಪಿಚ್ಚಮುತ್ತುರವರು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ದಿಂಬುರಚನಾ ಲಾವಶಿಲೆಗಳು ಸುಮಾರು ೨೬೦ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳೆಂದು ರೇಡಿಯೋ ವಿಕಿರಣಗಳ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿಯ ಲಾಯಿತು.[೪೦] ಇಂದು ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಲೋಧ್ಯಾನವನ್ನಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಪತ್ತೈಯ್ಯಂಗಾರ್‌ರವರು ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿ ಜೇಡಿಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾದಿ (ಬ್ರೇಕಿಯೋಪೋಡ್ಸ್ -ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ) ಅವಶೇಷಗಳಿರುವುದನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅವುಗಳನ್ನು ೧೯೭೮ರಲ್ಲಿ ಸಾಂಬೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಅ.ಸುಂದರರವರು ನಿಖರವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ೨೬೦ ಕೋಟಿ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸೆಂದು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಈ ಭಾಗವು ಹಿಂದೆ ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಸಾಗರದ

ಭಾಗವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಖಚಿತವಾಯಿತು.[೪೧] ೧೯೭೭ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಿಸಿ ಚಂದ್ರಲೋಕದ ಶಿಲೆಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳಿಗೂ ಸಾಮ್ಯತೆ ಇರುವುದನ್ನು ಅನೇಕ ತಜ್ಞರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೪೨] ಅಮೇರಿಕದ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಶ್ರೀಲಂಕ ಸಂಜಾತ ಸಿರಿಲ್ ಪೊನ್ನಂಪೇರುಮರವರು ಈ ಪರಿಸರದ 'ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ'ಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.[೪೩]

೧೯೦೧ರಲ್ಲಿ ಸ್ಮಿತ್ ಮತ್ತು ಪಿದೆರಾವ್‌ರವರು ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಶಿಲೆಗಳೆ ಅಲ್ಲದೇ ಖನಿಜಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.[೪೪] ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಖನಿಜಗಳ ಅದಿರುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಲೋಹದ ಅದಿರುಗಳಾದ ಚಿನ್ನ, ತಾಮ್ರ, ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್, ಕಬ್ಬಿಣ, ಸೀಸ, ಆಂಟಿಮೋನಿ, ಕ್ರೋಮೈಟ್‌ಗಳು ಹಾಗೂ ಅಲೋಹದ ಅದಿರುಗಳಾದ ಬೆರೈಟಿಸ್, ಕಯನೈಟ್, ಸುಣ್ಣದ ಶಿಲೆ, ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣುಗಳಲ್ಲದೆ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಕಟ್ಟಡದ ಶಿಲೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಪ್ರಮುಖ ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಿನ್ನ : ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಹಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಸಿರಗಳ ಹಳೆಯ ಗಣಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದ ಗಣಿ ಮತ್ತು ಭೂವಿಜ್ಞಾನ ಇಲಾಖೆಯವರು ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಾವನಹಳ್ಳಿ, ಆನೆಸಿಂದ್ರಿ, ದಿಂಡಾವರ, ಕೋಟೆಮರಡಿ, ಬೋಡಿಮರಡಿ, ಹಳೇಕಲ್, ಹೊನ್ನೆಮರಡಿ, ಗೋನೂರು, ಬಗ್ಗಲರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿ ಅಲ್ಲದೆ ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ಭಾರತೀಯ ಭೂ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ಇಲಾಖೆಯವರು ಗುಡ್ಡದರಂಗವ್ವಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿ ಚಿನ್ನದ ಸಿರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೪೫] ಇಂಗಳದಾಳು, ಬೆಳ್ಳಿಗುಡ್ಡದ ಸಾಲು, ಕಂಚಿಗನಹಾಳು ಪ್ರದೇಶದ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಣಚುಸಿರಬಳ್ಳಿಗಳ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗು ತ್ತದೆ.[೪೬] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಪದರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟಪರಿಸರವನ್ನು 'ಚಿನ್ನದ ದುರ್ಗ'ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. "ಚಿತ್ತರದ ಕಲ್ಲು ಎನ್ನುವುದು ಚಿನ್ನದ ಕೋಟೆ, ಚಿನ್ನ ಮುರಿದಾರೆ, ಚಿನ್ನ ಚಿಗರೋದು; ಚಿನ್ನ ಮುರಿದರೆ ಚಿತ್ರರದ ಕಲ್ಲು" ಎಂದು ಈಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ 'ಮರುಳಸಿದ್ಧ ಕಾವ್ಯ'ದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು 'ಚಿನ್ನದಗಿರಿ' ಪರ್ವತವೆಂತಲೇ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೪೭] ಚಿನ್ನದ ಬೀಡು ಎಂದೇ ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾದ ಕೋಲಾರ ಹಾರನ್‌ಬ್ಲೆಂಡ್ ಪದರು ಶಿಲೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬೂದು ಬಣ್ಣದವು, ಹಾಗೆಯೇ ಕ್ಲೋರೈಡ್‌ನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಸಿರು ಕಲ್ಲುಗಳ ಜೊತೆಗಿರುವ ಬಿಳುಪು ಬೆಣಚಿನ ಸಿರಗಳು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ್ದು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ ಸೇರಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೋಲಾರ ಚಿನ್ನದ ಸಿರಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಬಹು ಹಿಂದೆಯೇ ಗಣಿ ಇಂಜಿನೀಯರ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ೧೮೮೭ರಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್ ಹಾಗೂ ೧೮೮೮ರಲ್ಲಿ ಕೋಲಾರ ಚಿನ್ನದ ಅದಿರಿನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಶೋಧಿಸಲು ಮೇರ್ವಿನ್‌ಸ್ಮಿತ್ ಎಂಬ ಗಣಿ ಇಂಜಿನೀಯರ್ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು.[೪೮] ಬೆಳ್ಳಾರ, ಅಜ್ಜೆನಹಳ್ಳಿ, ಕುದುರೆಗೊಂಡ,

ಪಳವನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಭದಾಯಕವಾದ ಸಾಂದ್ರೀಕೃತ ಚಿನ್ನ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.[೪೯] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ ಶೋಧನೆಗೆಂದೇ ತೋಡಲಾದ ಗಣಿಗಳು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ತೋಡುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಪರಿಶ್ರಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆಂದು ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ತಾಮ್ರ : ತಾಮ್ರವು ಕೈದಲೆ (Kaidale), ಇಂಗಳದಾಳು, ಕಂಚಿಗನಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.[೫೦] ಇಂಗಳದಾಳು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨೩೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೨೨೦)ಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೨೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತೆಂದು ದೃಢಪಡುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ, ಆಭರಣಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳು ಇಂಗಳದಾಳು ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ತಾಮ್ರದಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿರಬಹು ದೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೫೧] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ತಾಮ್ರದ ಅದಿರು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಣಚುಸಿರ ಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಲ್ಕೊಪಿರೈಟ್ ಎಂಬ ತಾಮ್ರದ ಅದಿರು ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅದಿರು ನಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು 'ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಕಾಪರ್ ಕಂಪನಿ' ಪ್ರತಿದಿನ ೨೫೦ ಟನ್‌ಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಒಟ್ಟು ತಾಮ್ರದ ಅದಿರು ಒಂದುಕಾಲುಕೋಟಿ ಟನ್‌ಗಳೆಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.[೫೨]

ಕಬ್ಬಿಣ : ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಜಗಳೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮರೇನಹಳ್ಳಿ,[೫೩] ಲಕ್ಕಿಹಳ್ಳಿ, ಕರೇಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ, ಜೋಡಿಮರಡಿ, ಮೆದೆಕೆರೆಪುರ, ಹನುಮನಕಟ್ಟೆ ಹಾಗು ಭೀಮಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಶೇಕಡ ೬೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಬ್ಬಿಣಾಂಶವಿರುವ ಅದಿರು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ರಫ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ ಭದ್ರಾವತಿಯ ಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯ ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಉಕ್ಕಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಸರಬರಾಜಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಶಿಲಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಿಲೆಗಳು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್‌ಗಳು ಬೃಹತ್‌ಪ್ರಮಾಣದ ಶೇಖರಣೆಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಅದಿರಿನ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಿವೆ.[೫೪]

ಸೀಸ : ಈ ಲೋಹವು ಕುರುಬರಮರಡಿ, ನಕ್ಕಿಕೆರೆ ಗೋನೂರು, ಗುಡ್ಡದರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯೂರುಗಳ ನಡುವೆ ಇಂಗಳದಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಅದಿರು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೇ ಸೀಸದ ಅದಿರು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕ್ರೊಮೈಟ್ ಕಾಲಂಗವೆಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆಂಟಿಮೋನಿ ಕೂಡ ತಾಮ್ರದ ಅದಿರು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಮಾರ್ಗದ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮೈಲಿಕಲ್ಲಿನ ಬಳಿಯ ಗಾವನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಾಲ್‌ಸಿಟ್ (Calcite) ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.[೫೫]

ಸುಣ್ಣದ ಶಿಲೆ : ಕುದುರೆಕಣಿವೆಯ ವನ್ಯಪ್ರದೇಶ, ಚಿಕ್ಕಬೈಲಕೆರೆ, ಬೋಡಿಮರಡಿ, ಹೊರ ಕೆರೆದೇವಪುರ, ಪಿಟ್ಲಾಳಿ, ಜವಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ, ಬೋರನಕುಂಟೆ, ಗೊರ್ಲದಕೆರೆ, ಹೊಸಕೆರೆ(ಜಗಳೂರು ತಾ) ಮಾರಿಕಣಿವೆ, ಕಸಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ,

ಮಾದದಕೆರೆಯ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಯಾಲ್ಸಿಯಂಯುಕ್ತ ಸುಣ್ಣದ ಶಿಲೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಸಿಮೆಂಟ್ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಲ್ಲಾಪುರ, ಮತ್ತೋಡು, ಕಂಚೀಪುರ ಹಾಗೂ ಇಟ್ಟಿಗೆಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆಯಂತಿರುವ ಸುಣ್ಣದ ಶಿಲೆಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇನು ಉತ್ತಮವಲ್ಲದ ಸುಣ್ಣದ ಶಿಲೆಯು ಕಂಕರ್‌ನಂತೆ ಗಂಟು ಅಥವಾ ಮುದ್ದೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಇದ್ದಲಿನೊಂದಿಗೆ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟರೆ ಬಿಳಿಯ ಸುಣ್ಣ ತಯಾರಾಗುತ್ತದೆ.[೫೬]

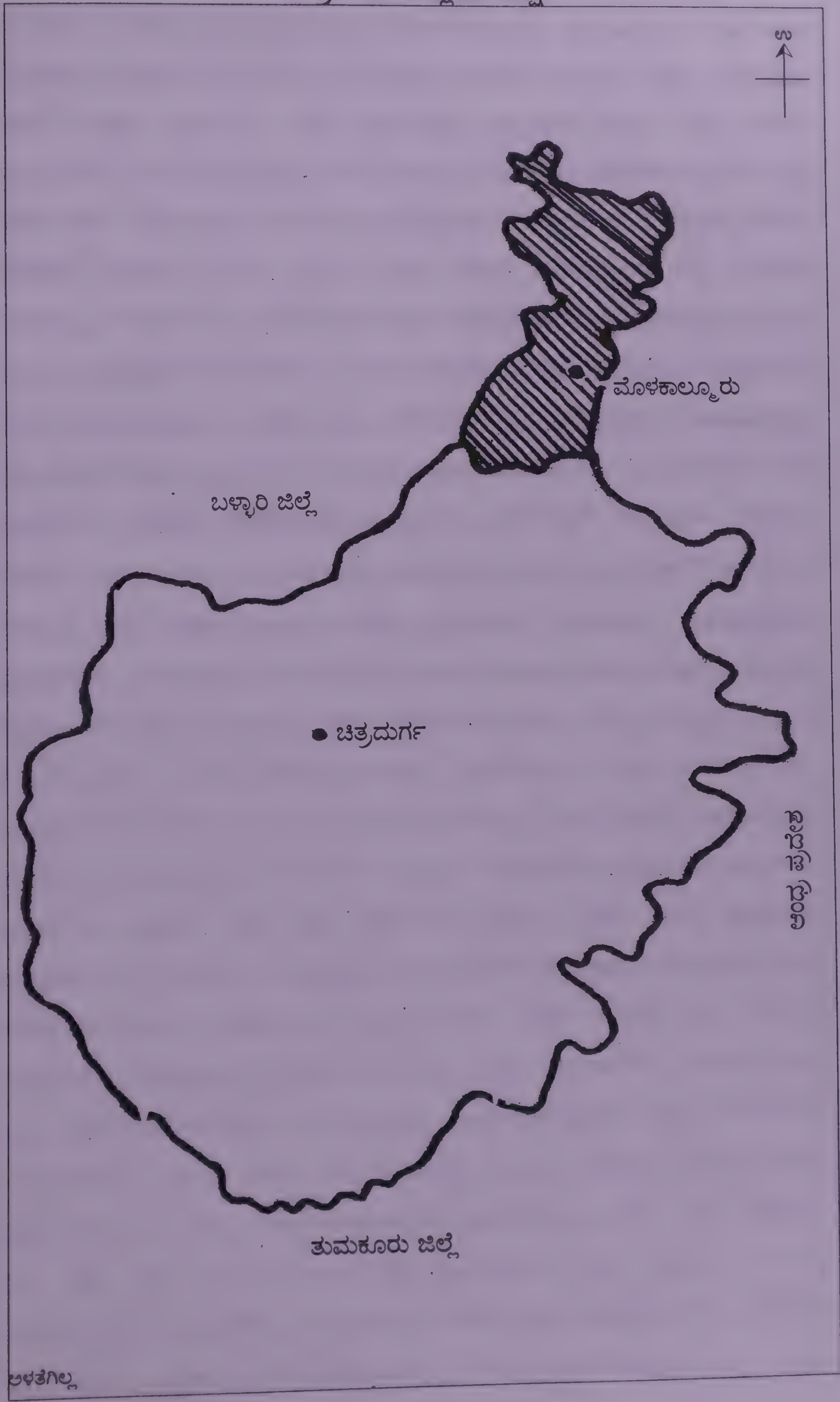
ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು ತರ-ತರಹದ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ, ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಅದಿರು ಲಭ್ಯವಿರುವಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಗೋಪಿ, ಕಾವಿ, ಹಸಿರು, ನೀಲ, ಊದಾ, ಕಡುಗೆಂಪು ಇನ್ನಿತರ ಬಣ್ಣಗಳು ಹಲವು ಮಿಶ್ರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಓಕಳಿಯಾಡಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಡಿಸ್ಟೆಂಪರ್ ಬಣ್ಣ ತಯಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಸಿಮೆಂಟ್‌ನೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ರೆಡ್ ಆಕ್ಸೈಡ್ (ಕೆಂಪು ಕಾವಿ)ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಕಟ್ಟಡ ಯೋಗ್ಯ ಶಿಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾಸುಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಹಲಗೆಯಂತಹ ಸ್ಲೇಟುಶಿಲೆ ಮತ್ತು ಫಿಲ್ಲೈಟ್‌ಗಳು ಜಗಳೂರು, ಬೆಳಘಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಕೂನಬೇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಕಣಶಿಲೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಬೆರೈಟಿಸ್, ಕಯನೈಟ, ಬಾಕ್ಸೈಟ್, ಕಲ್ನಾರುಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಗರಸು ಮಣ್ಣುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಸಜ್ಜೆ, ನವಣೆ, ತೊಗರಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಹೆಸರು, ಮಡಿಕೆಸರು, ಹತ್ತಿ, ಶೇಂಗಾ, ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು, ತೆಂಗು ಅಡಿಕೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಈರುಳ್ಳಿ ಇನ್ನಿತರ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಬೀಳುವ ರಾಜ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದೆ.[೫೭] ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ೬೨೫ ರಿಂದ ೭೫೦ ಮಿ.ಮೀ. ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಅಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಕ್ಷಾಮ, ಅನಾವೃಷ್ಠಿಗಳಿಗೆ ಸಿಲುಕುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಸೆಕೆ, ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಒಣಹವೆ ಮತ್ತು ಒಣಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಕೃಷ್ಣ ಜಲಾನಯನ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಜೀವ ನದಿಗಳಾವುವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೇದಾವತಿ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಹಗರಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಚಿಕ್ಕ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ.

೨.೭. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು 'ಮೊಳಕಾಲ್ಮುರು' ಎಂಬ ಜಲಸಸ್ಯದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು.[೫೮] ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಊರಿನ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶತ್ರುಗಳು ಬಂದಾಗ ಕೋಟೆ ಕಾವಲಿಗಿರುವ ಸೈನಿಕರು ಅಲ್ಲಿನ ಕಡಿದಾದ ಹಾಸುಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಗೂ ರಾಗಿಯನ್ನು ಸುರಿದಿದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಕಡಿದಾದ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಹತ್ತಲಾಗದೆ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಮೊಣಕಾಲು ಮುರಿಯುವಂತೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದರಿಂದ

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಕ್ಷೆ

ಈ ಊರಿಗೆ ಮೊಣಕಾಲುಮುರಿ-ಮೊಳಕಾಲ್ಮುರಿ, ನಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಪುರಾತತ್ವೀಯ ಅಥವಾ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಈ ತಾಲೂಕು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂಟೆ ಅಥವಾ ಜಿರಾಫೆಯ ಕತ್ತಿನಂತೆ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ರಾಯದುರ್ಗ (ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ), ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಡೂರು, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಾರಿ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ತಾಲೂಕಾಗಿದೆ.[೧] ಖ್ಯಾತ ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಪುರಾತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.[೫೯] ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ (ಚಿತ್ರದುರ್ಗ) ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಇಡೀ ತಾಲೂಕಿನ ತುಂಬ ಗ್ರಾನೈಟ್ ದುಂಡು ಶಿಲೆಯ ಗುಡ್ಡಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಜಟಂಗ ಗುಡ್ಡ(೩೪೬೯ ಅಡಿಗಳು), ನುಂಕೆಗುಡ್ಡ(೩೦೨೨ ಅಡಿಗಳು), ಜೋಗಪ್ಪನ ಗುಡ್ಡ(೨೯೩೬ ಅಡಿಗಳು), ಸಂತೆಗುಡ್ಡ(೨೫೯೩ ಅಡಿಗಳು), ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ(೨೩೪೭ ಅಡಿಗಳು)ಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಗುಡ್ಡಗಳಾಗಿವೆ.[೬೦] ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಗುಡ್ಡ, ಕೈಗುಡ್ಡ, ಮೊರ್ಲೂಬಂಡೆಗುಡ್ಡ, ವಿಭೂತಿಗುಡ್ಡ, ವೀರನಗುಡ್ಡ, ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿಗುಡ್ಡ, ಭೈರಾಪುರಗುಡ್ಡ, ನಾಗಸಮುದ್ರಗುಡ್ಡ, ರಂಗಯ್ಯನಗುಡ್ಡ, ಜಯಂತಿ ನಗರದಗುಡ್ಡ, ಮಲ್ಲಪ್ಪನಗುಡ್ಡ, ಕೂರಲುಗುಡ್ಡ, ಕೋನಸಾಗರಗುಡ್ಡಗಳು ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಇತರ ಗುಡ್ಡಗಳಾಗಿವೆ. ಹಾನಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಲ್ಲರವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತವಿರುವ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ತಾಲೂಕಿನ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶಿಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ತಮ್ಮ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿರುವ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯ ಚಪ್ಪಡಿಗಳಿಂದ ದೃಢಪಡಿಸಬಹುದು. ಬಳ್ಳಾರಿಯು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಅಲ್ಲಿರುವಷ್ಟೇ ಬಿಸಿಲು-ತಾಪಮಾನವು ಇಲ್ಲಿಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ರಿಂದ ೬೨೫ ಮಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯು ಕ್ಷೀಣಿಸಿ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಣಹವೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕುರುಚಲು ಕಾಡಿದೆ. ಗುಡ್ಡಗಳ ಮಧ್ಯದ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯವಸಾಯ ಯೋಗ್ಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಗರಸುಮಣ್ಣುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಮೆಕ್ಕೆಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ, ನವಣೆ, ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳು, ಶೇಂಗಾ, ಹತ್ತಿ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ, ಈರುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೊಮ್ಮನಕೆರೆಹಳ್ಳ, ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳ, ಹಾನಗಲ್ಲುಹಳ್ಳ, ಗುಂಡೇರಿಹಳ್ಳ, ಗಂಗಮ್ಮನಹಳ್ಳಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಹಳ್ಳಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಹಳ್ಳಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ

ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೇಲಿನ ಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಚಿನ್ನಹಗರಿಯನ್ನು, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವೊಂದು ಹಳ್ಳಗಳು ವೇದಾವತಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಇವು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಹರಿದು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೀವನದಿಗಳಾವುವು ಹರಿಯದಿದ್ದರೂ, ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಚಿನ್ನಹಗರಿ ಮತ್ತು ವೇದಾವತಿ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಚಿನ್ನಹಗರಿಯು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ವೇದಾವತಿಯು ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಎರಡು ನದಿಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವೇದಾವತಿ ನದಿ : ಹಗರಿ ಎಂದು ಪರಿಚಿತವಾಗಿರುವ ಇದು ವೇದಾ ಮತ್ತು ಅವತಿಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆಗಳು ಕಡೂರು ಬಳಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ವೇದಾವತಿ ನದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯ ಉಪನದಿಯಾದ ಇದು ಮೂಲತಃ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಬಾಬಾಬುಡನ್‌ಗಿರಿ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮುಳ್ಳಯ್ಯನಗಿರಿಯ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುತ್ತದೆ.[೬೧] ಇದು ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ, ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿದು ತುಂಗಭದ್ರಾ (ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಒಟ್ಟು ಉದ್ದ ೪೯೧ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಾಗಿದ್ದು, ೨೩,೪೯೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಷ್ಟು ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.[೬೨] ಈ ನದಿಗೆ ಮಾರಿಕಣಿವೆ (ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲೂಕು) ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಾಣಿವಿಲಾಸಸಾಗರ'ವೆಂಬ ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಿನ್ನಹಗರಿ : ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಈ ನದಿಯನ್ನು 'ಪಾಪ ವಿನಾಶಿನಿ' ಎಂದು ಸಂಭೋದಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೩] ಇದನ್ನು ಚಿನ್ನಹಗರಿ (ಚಿನ್ನ ಎಂದರೆ ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದು ಎಂದರ್ಥ), ಜನ್ನಿಗಿಹಳ್ಳವೆಂದು, ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯು ಮೂಲತಃ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಓಬಳೇಶ್ವರ ದೇವರಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಚಿತ್ರಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಾತ್ರಾಳಕೆರೆಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಜಗಳೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಗೇನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕನೂರು, ದೋಣೆಹಳ್ಳಿ, ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲನಹೊಳೆಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ತಲುಪಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ನೈರುತ್ಯ-ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವಾಗ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಆಗ್ನೇಯ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಯಾಗಿ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪಶ್ಚಿಮದ ಗಡಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಹರಿದು ರಂಗಯ್ಯನಗುಡ್ಡದ ಜಲಾಶಯವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹರಿಯುವಾಗ ಕುಮತಿಯವರೆಗೆ ಜಿನ್ನಿಗಿಹಳ್ಳವೆಂದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಚಿನ್ನಹಗರಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಗಳೂರಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜರ್ಮಲಿ, ಗುಡೇಕೋಟೆಯವರೆಗೆ (ಹುದ್ದುಗಟ್ಟ, ಕಾನಾಮಡುಗು, ಆಲೂರು, ಹುಲಿಕೆರೆ, ಸಕಲಾಪುರದಹಟ್ಟಿ, ಖಾನಹೊಸಹಳ್ಳಿ, ಇಮ್ಮಡಾಪುರ, ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ, ಕುರಿಹಟ್ಟಿ, ಭೀಮಸಮುದ್ರ, ಕಾಟ್ರಹಳ್ಳಿ ಕಡೆಯ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಗಳು ಈ ನದಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕಳ್ಳರಹಳ್ಳ, ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳ, ಹೆಂಡಕಟ್ಟುವವರಹಳ್ಳ, ಕುರಿಬೋರಯ್ಯನಹಳ್ಳ, ತಿಪ್ಪೇಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳ, ಹೂಡೇಂಹಳ್ಳ, ಕುಮತಿಹಳ್ಳ ಅಥವಾ

ಪೆದ್ದವಂಕ (ದೊಡ್ಡಹಳ್ಳ), ಮಾರವ್ವನಹಳ್ಳ, ಮರಳು ಹಳ್ಳ (ಮಳಲುವಂಕ)ಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ರಂಗಯ್ಯನಗುಡ್ಡದ ಜಲಾಶಯದಿಂದ ಸುಮಾರು ೯೦೦೦ ಎಕರೆಗಳಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.[೬೪] ಇದೊಂದು ಬಡನದಿ, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ತುಂಬಿ ಹರಿದು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ೧೭೯ ಕಿ.ಮೀ. ಹರಿಯುವ ಈ ನದಿಯು ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಗಳ ಮಧ್ಯ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಹರಿದು ವೇದಾವತಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಯದುರ್ಗ ತಾಲೂಕಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗುಡ್ಡಗಳು ಹಾಗೂ ಕುರುಚಲು ಕಾಡು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದುರ್ಬಲವಾಗುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಯು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ರಿಂದ ೬೨೫ ಮಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸರವು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಇದೇ ಪರಿಸರವನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಿದ್ದು,[೬೫] ಒಂದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಕಂಡು ಬಂದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರೇಣಿಯು ಗುಡೇಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಡೇಕೋಟೆ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯು ವಾಯವ್ಯದ ಚೋರನೂರಿನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಆಗ್ನೇಯದ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಚಲ ಕಾಡು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆಯು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸರವು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಸಂಡೂರಿನ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯು ವಾಯವ್ಯದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ (ದರೋಜಿ ಕೆರೆಯಿಂದ ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿಯವರೆಗೆ) ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಫಲವತ್ತಾದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ಹರಡಿದೆ. ಗ್ರಾನೈಟ್, ಸಿಸ್ಟ್, ಸ್ಯಾಂಡ್‌ಸ್ಟೋನ್, ಜಾಸ್ಪರ್ ಮುಂತಾದ ಶಿಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ, ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರದ ಅದಿರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲೆಗಳಿವೆ.[೬೬] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಲೆನಾಡನ್ನು ಹೋಲುವ ಅರಣ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸರಾಸರಿ ಸುಮಾರು ೫೭೪.೯ ಮಿ.ಮೀ. ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿರುವಂತೆ ಒಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಸರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಸರವು ಭಿನ್ನತೆ ಅಥವಾ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಸರವು ಆದಿಮಾನವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಪರಿಸರವು ಪ್ರತಿಕೂಲಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶವು ಅವನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇದರ ಜೊತೆಗೆ

ಅವನಿಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಆದಿಮಾನವನ ಜೀವನವು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಜೀವನವು ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾದ ಮಾಹಿತಿಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಶಿಲಾಯುಗದ ಹಿಂದಿನ ಹಂತವಾದ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುರುಹುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೆ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇಡೀ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ (ತಾಳ್ಯ ಇತರ ಒಂದೆರಡು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ) ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈವರೆಗೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶವು ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿತ್ತೆ?, ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿತ್ತು, ಅವನಿಗೆ ಆಹಾರ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಚ್ಚಾಶಿಲೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಕಾಡಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳಿದ್ದವೆ ಅಥವಾ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ನೀರಿನಿಂದಾವೃತ ವಾಗಿದ್ದಿತೆ? ಎಂಬ ಹತ್ತು ಹಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಉತ್ಖನನ ಕೈಗೊಂಡು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ನಿಖರವಾಗಿ ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಇನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಇವೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ಹಂತ-ಹಂತವಾಗಿ ಕಾಲಿರಿಸಿದನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ

೧. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂ. ೧ ಪು. ೩

೨. ಸಂದದ್ಗಿರಿರಾವ್ ಕೆ., **ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ**, ಸಂ. ೧ ಪು. ೩೫-೩೭

೩. ಸುಂದರ ಅ(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೨

೪. ಅದೇ

೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್**, ಭಾಗ ೧, ಪು. ೩

೬. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೧-೨

೭. ಅದೇ

೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೩

೯. ಸಂದರ ಅ.(ಸಂ), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೨

೧೦. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಎಂ.ವಿ. ಮತ್ತು ಕೇಶವಭಟ್ಟ ಎಂ, **ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ**, ಪು. ೯-೧೦

೧೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೩

೧೨. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೨

೧೩. ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ. ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ ಟಿ.ವಿ. **ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂ. ೧, ಪು. ೨೧೫

೧೪. ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., **ಕಾರ್ಪಸ್ ಆಫ್ ಕದಂಬ ಇನ್ಸ್ ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಶನ್ಸ್** , ಸಂ. ೧, ಪು. ೭೧

೧೫. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ, ಗೋವ ಮತ್ತು ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯಗಳ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶವು ಹೆಚ್ಚು ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ.

೧೬. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಕಾರವಾರ, ಕುಮುಟ, ಹೊನ್ನಾವರ, ಭಟ್ಕಳ, ಮಲ್ಪೆ, ಮಂಗಳೂರು ಬಂದರುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.

೧೭. ಶ್ರೀಗಂಧ, ತೇಗ, ಹೊನ್ನೆ, ಬೀಟೆ, ಮತ್ತಿ, ಹುನಾಲ, ಬಿದಿರು ಮುಂತಾದ ಮರಗಳು ಮತ್ತು ಔಷಧ ಸಸ್ಯಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

೧೮. ೧೮೭೬ರಲ್ಲಿ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಈ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಧಾರವಾಡದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಗುರುತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಇತರ ಯಾವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಧಾರವಾಡ ಶಿಲಾ ಸಮೂಹವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

೧೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೧೩-೧೮

೨೦. ೧೯೦೦ರಲ್ಲಿ ಸರ್.ಥಾಮಸ್ ಹಾಲೆಂಡನು ಮೊದಲು ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಹಿಡಿದನು. ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಲೆಯ ಉತ್ತಮ ಮಾದರಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೨೧. ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕ್ಲೋಸ್‌ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಇತರ ಯಾವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ಲೋಸ್‌ಪೇಟೆ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

೨೨. ೧೮೭೭ರಲ್ಲಿ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಈ ಮಾದರಿ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲಾದಗಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದರು.

೨೩. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯೪

೨೪. ಅದೇ, ಪು. ೪೮

೨೫. ಪಪ್ಪು ಆರ್.ಎಸ್., ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ದ ಅಪ್ಪರ್ ಕೃಷ್ಣಬೇಸಿನ್, ಪು. ೧

೨೬. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೮

೨೭. ಮನುಷ್ಯನ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ವಿಕಾಸ ಈ ಯುಗದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ.

೨೮. ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್. ಆನ್ ದಿ ಲೇಟ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕ್ವಾರ್ಟರ್, ಪು. ೨೪೧-೨೫೩

೨೯. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ., *'ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂ ಇತಿಹಾಸ'*, ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.), ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೭೨

೩೦. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, *'ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಮ: ಮರು ಪರಿಶೀಲನೆ'*, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೨೦೨

೩೧. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೭೨

೩೨. ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್. (ಸಂ.), ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಪು. ೬

೩೩. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ-೧೨, ಪು. ೨೦೨

೩೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮

೩೫. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೬೮

೩೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), ಪುರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮

೩೭. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೭೨

೩೮. ಅದೇ, ಪು. ೫೭೩

೩೯. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೨೦೨

೪೦. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೭೪

೪೧. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫

೪೨. ಅದೇ

೪೩. ಗಂಡುಗಲಿ ಟಿ.ಎನ್., ನೋಡ ಬನ್ನಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪು. ೫

೪೪. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೭೬

೪೫. ಅದೇ, ಪು. ೫೭೯; ಶ್ರೀಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೪

೪೬. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೨೦೨

೪೭. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಇದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಪು. ೩-೪

೪೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೧೨, ಪು. ೨೦೨

೪೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮

೫೦. ಶ್ರೀಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೪

೫೧. ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ೧೯೬೭, ಪು. ೫೬೯

೫೨. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೬೯

೫೩. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೨೨

೫೪. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಟಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ೫೬೯

೫೫. ಶ್ರೀಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೪

೫೬. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮

೫೭. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨

೫೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ-೩, ಪು. ೫೮೧

೫೯. ಮೇಮಾಯಿರ್ಸ್ ಆಫ್ ಜಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ-XXV, ಪು. ೬೭

೬೦. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩; ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭

೬೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಭಾಗ.೧, ಪು. ೩೩

೬೨. ಅದೇ

೬೩. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ-೧೨, ಪು. ೨೦೨

೬೪. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩

೬೫. ಅಭಿಶಂಕರ ಕೆ.(ಸಂ.), ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ-ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್ ಬಳ್ಳಾರಿ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಪು. ೧೨

೬೬. ಅದೇ, ಪು. ೧೩೪; ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಕಾರ್ತೀಕೇಯ ತಪೋವನ, ಪು. ೭

ಅಧ್ಯಾಯ ೩

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಯಾವ ರಾಜಮನೆತನವು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿಲ್ಲ. ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಈ ಭಾಗವು ಸೇರಿದ್ದಿತಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಸಾಮಂತರು ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿರುವುದು ಆಧಾರಗಳಿಂದ ದೃಢಪಡುತ್ತದೆ.[೧] ಮೊದಲು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ನವನಂದರು ಮತ್ತು ಶಿಶುನಾಗರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳಿದರೆಂದು ಆಧಾರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಕುಂತಳದೇಶವನ್ನು ಮೊದಲು ನವನಂದರು ಆಳಿದ್ದಾರೆಂದು[೨] ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿಕಾರಿಪುರ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನವನಂದರ ನಂತರ ಭಾರತವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಮೌರ್ಯರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವೊಂದು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳು ಖಚಿತಪಡಿಸುತ್ತವೆ.[೩]

೩.೧ ಮೌರ್ಯರು

ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನು ಚಾಣಕ್ಯನ ಸಹಾಯದಿಂದ ನವನಂದರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಇಡೀ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ(ಮಗಧ)ವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. *ಸಂಗಂ* ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.[೪] ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಗೆದ್ದ ಮೌರ್ಯರ ರಾಜ ಯಾರೆಂಬುದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ದಕ್ಷಿಣದ ತುತ್ತತುದಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇತಿಹಾಸತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಸತಿಯಪುತರ ಪ್ರಾಂತ್ಯವಿದ್ದು, ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. *ಸಂಗಂ* ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೌರ್ಯರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ನಂತರ ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವು ಮಂಗಳೂರಿನ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ತುಳುನಾಡು ಆಗಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಿತ್ತೆಬುಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[೫]

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನ ನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಬಿಂದುಸಾರನು ರಾಜನಾದನು. ಇವನು ಶಾಂತಿಪ್ರಿಯನಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ಕದನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಇವನು ಒಂದು ಸಾರಿ ದಖ್ಖನ್‌ನಲ್ಲಿ ದಂಡೆಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಟಿಬೇಟಿಯನ್ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾದ ತಾರಾನಾಥರು ತಮ್ಮ *ಬೌದ್ಧಮತದ ಇತಿಹಾಸ* ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಸಾರನು ತುಳುನಾಡನ್ನು ಗೆದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೬] ಚಾಣಕ್ಯನ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಬಿಂದುಸಾರನು ಹದಿನಾರು ನಗರಗಳ ದೊರೆಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದನೆಂದು, ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶದ ಅರಸರು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾದರೆಂದು ಕೆಲವು ಆಧಾರಗಳು

ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೬] ಎನ್.ಪಿ.ಚಕ್ರವರ್ತಿಯವರು ಸಹ ಬಿಂದುಸಾರನು ದಖ್ಖನ್ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.[೭] ಇವನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ತ್ರಿರಾಜ್ಯಗಳಾದ ಚೋಳ, ಚೇರ, ಪಾಂಡ್ಯ(ಚೋಡ, ಪಾಡ, ಕೇರಳ) ರಾಜ್ಯಗಳು ಅವನನ್ನು ತಡೆದವು.[೮]

ಬಿಂದುಸಾರನ ನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಅಶೋಕನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨೭೨ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೩೨ (೨೩೪)ರವರೆಗೆ ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಡೆಸಿದನು.[೯] ಇವನು ತನ್ನ ಜೀವಿತ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨೬೧ರಲ್ಲಿ ಕಳಿಂಗಯುದ್ಧ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದನು. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾದರೂ ಇದರಿಂದಾದ ಅಪಾರ ಸಾವು-ನೋವುಗಳಿಂದ ಮರುಗಿದ ಇವನು ಧರ್ಮಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮೀಯನಾಗಿ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನ ಇಡೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪಸರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಇಡೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅವನಿಗೆ ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಬಂದುದಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಹತ್ತು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೦] ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸನಗಳು ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ರಾಯಚೂರು, ಕೊಪ್ಪಳ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ವಿಲೀನವಾಗಿದ್ದ ವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಸಗೋಡು (ಈಗ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಗಳೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ) ಹಿಂದೆ 'ಅಶೋಕಪಟ್ಟಣ'ವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ.[೧೧]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ (ಈ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು) ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚೈತ್ಯಾಲಯ (ಈಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗಿದೆ)ವಲ್ಲದೆ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಶೇಷಾದ್ರಿ ಮತ್ತಿತರ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ 'ಇಸಿಲ'ವೆಂಬ ನಗರವು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.[೧೨] ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೌರ್ಯರ ಅವಶೇಷಗಳು ಅಶೋಕನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವೆಂದು ಮಾರ್ಟಿಮರ್‌ವ್ಹೀಲರ್‌ರವರು (ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಸ್ತುಕಟ್ಟಡಗಳಾಗಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಲಿ ದೊರೆಯದಿರುವುದು ಸಮಸ್ಯೆಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ) ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೧೩]

ದಕ್ಷಿಣಾಪಥವು ವಾಣಿಜ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ಇದನ್ನರಿತ ಮೌರ್ಯರು ಈ ಭಾಗದೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ

ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನಹರಿಸಿದ್ದನು. ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಮತ್ತು ಇಸಿಲಗಳು ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಟರ ಉದಾರ ಧ್ಯೇಯಗಳು, ಅದರಲ್ಲೂ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆಗೆ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಅನುಕರಣೀಯವಾದವು.

ಅಶೋಕನ ಎರಡು ಮತ್ತು ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ರಾಜ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೧೪] ಇವುಗಳಿಂದ ಅಶೋಕನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಈಚೀನ ಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗಗಳು ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಅಶೋಕನ ಮರಣದ ಅನಂತರ ಈ ವಂಶಸ್ಥರು ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರೂ ಸಹ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೧೮೭ರ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅವನತಿಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಿತು.[೧೫] ಈ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ತಲೆಎತ್ತಿದರು.

೩.೨ ಶಾತವಾಹನರು

ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಪತನ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಶಾತವಾಹನರು ದಖ್ಖನ್ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಇವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನಾಳಿದ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ರಾಜಮನೆತನವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨೨೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೨೩೦ರವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೪೫೦ ವರ್ಷಗಳ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೬] ಸುಕುಂಥಕರ್‌ರವರು ಈ ಕುಟುಂಬವು ಕನ್ನಡ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೭] ರಾಜಶೇಖರನ *ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ*, ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ *ಕಾಮಸೂತ್ರ* ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥವಾದ *ಗಾಥಸಪ್ತಶತಿ*ಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲನನ್ನು ಕುಂತಳದ ರಾಜನೆಂದು ತಿಳಿಸಿವೆ.[೧೮] ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಶಾತಕರ್ಣಿಯು ಕುಂತಳಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೯] ಈ ವಂಶದ ರಾಜರುಗಳು ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮನ್ನು 'ಕುಂತಳಸ್ವಾಮಿ' ಗಳೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕುಂತಳಪ್ರದೇಶವು ಭೀಮ ಮತ್ತು ವೇದಾವತಿ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಮಲೆನಾಡನ್ನು ಗಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ.[೨೦] ಅಲ್ಲದೆ ಇವರನ್ನು ಆಂಧ್ರರು, ಆಂಧ್ರಭೃತ್ಯರು, ಶಾತಕರ್ಣಿಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರ ಮೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾದ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇವರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೊಂದು (ಕೆಲವು ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ೩೦ ಎಂದಿದೆ) ರಾಜರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದು,[೨೦] ಇವರು ಹೊರಡಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ(ಮೂವ್ವತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು) ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ರಾಜರು ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ದಖ್ಖನ್ನಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯವರೆಗೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದು, ಈ ಭಾಗವು ಕ್ರಮೇಣ 'ಆಂಧ್ರ ಕರ್ನಾಟಕ'ವೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಿತು.[೨೧] ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವು ಸೇರಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು 'ಶಾತವಾಹನೀಹಾರ' ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು 'ಶಾತವಾಹನೀ ರಾಷ್ಟ್ರ'ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[೨೨]

ಈ ಮನೆತನದ ಮೂಲಪುರುಷ ಶಾತವಾಹನನಿಂದ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ 'ಶಾತವಾಹನ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಅ.ಸುಂದರ ಮತ್ತಿತರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೨೩] ಆದರೆ ಈ ವಂಶದ ಮೊದಲ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಿಮುಖ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೦೬ರಲ್ಲಿ ಗೌತಮೀಪುತ್ರಶಾತಕರ್ಣಿಯೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪ್ರಬಲನಾದ ರಾಜನು ಈ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನು. ಇವನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯ ಪರ್ವತದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ನೀಲಗಿರಿಯವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ, 'ತ್ರಿಸಮುದ್ರ ತೋಯ ಪೀತ ವಾಹನ'ವೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು.[೨೪]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಾವುದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಶಾಸನೇತರ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವರ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು ಶಾತವಾಹನರ ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ತೋಡುವಾಗ ಅನೇಕ ಸೀಸದ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಇ.ಜೆ.ರಾಪ್ಸನ್‌ರವರು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಸುಮಾರು ೧೮೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಶಾತವಾಹನರ ಮಾಂಡಲೀಕರಸರ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು.[೨೫] ೧೯೦೧ರಲ್ಲಿ ಲೋಹತಜ್ಞರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹಲವು ಸೀಸದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತವು. ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದ ಆರ್.ನರಸಿಂಹಚಾರ್‌ರವರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೊಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಗುಂಡಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ೧೯೦೯-೧೦ರ ವಾರ್ಷಿಕ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೨೬] ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾತವಾಹನ ಹಾಗೂ ಅವರ ಮಾಂಡಲೀಕರ ನಾಣ್ಯಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಶವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರು. ಅವರು ಉತ್ಖನನ ಕೈಗೊಂಡ ಸುಮಾರು ಮೂವ್ವತ್ತಾರು ಗುಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ

ಚೂರುಗಳು, ಆಭರಣಗಳು, ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಸುಮಾರು ೩.೯೦ ಮೀಟರ್ ಆಳವಾಗಿ ತೋಡಿದ ಈ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ತನಕ ಏಳು ಪದರುಗಳನ್ನು(Strata) ಗುರುತಿಸಲಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ೧.೫೦ ಮೀಟರ್ ಆಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ರಾಜನಾದ ಯಜ್ಞಶ್ರೀ ಶಾತಕರ್ಣಿಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೪-೨೦೩) ಹೆಸರಿರುವ ನಾಣ್ಯ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಈ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾತಕರ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನವನಾದ ಮಡನಂದನ ನಾಣ್ಯ ದೊರೆಯಿತು. ಈ ಹಂತದಿಂದ ೧.೧೩ ಮೀಟರ್ ಆಳದ ತನಕ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗೌತಮಿಪುತ್ರ ವಿಳವಾಯಕುರ, ಮಹಾರಥಿ ಸದಕಣ ಕಳಲಾಯ ಮತ್ತು ರೋಮನ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಆಗಸ್ಟ್ಸನ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨೭-ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪) ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತವು. ಇವು ದೊರೆತ ಪದರುಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ (Stratigraphy) ಕಾಲಪರಿಗಣನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು.[೨೮] ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಈ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈ ನೆಲೆಯ ೩೬ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಟ ನಾಲ್ಕು ಕೊಠಡಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡ ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದರಂತೆ ಇರುವ ಬಹುಕೊಠಡಿಯ ಕಟ್ಟಡಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೨೯]

೧೯೪೭ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್.ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವ್ಹೀಲರ್‌ರವರು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು 'ಇಂಗಾಲ-೧೪(C-೧೪), ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾಲಗಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ನಾಣ್ಯಗಳು ರೋಮನ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದ ಆಗಸ್ಟಸ್ (ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨೭ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪) ಮತ್ತು ಟೈಬೀರಿಯಸ್‌ರ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪ ರಿಂದ ೩೭) ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ನಾಣ್ಯಗಳು, 'ರೌಲೆಟೆಡ್'(ರೂಲೆ) ಮತ್ತು ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ಚಿತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೩೦] ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರಿಗೆ ಮೂವತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಗೂ ವ್ಹೀಲರ್‌ರವರಿಗೆ ಐವತ್ತೂರು ನಾಣ್ಯಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವು ಬೆಳ್ಳಿ, ಸೀಸ, ತಾಮ್ರ, ಸತು, ತವರ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕಿಸಿದ ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದು, ಶಾತವಾಹನರ ಆರ್ಥಿಕ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ನಾಣ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ವಾಶಿಷ್ಟಪುತ್ರ ಶ್ರೀಪುಳುಮಾವಿ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಶ್ರೀ ಶಾತಕರ್ಣಿಗಳ ಹೆಸರುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತ ಕೆಳಪದರಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅವರ ಸಾಮಂತರಾದ "ಸದಕಣ ಚುಟುಕಣ್ಣ ಮಹಾರಥಿ" ಮತ್ತು "ಸದಕಣ ಕಣಸ ಮಹಾರಥಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯಗಳು ಲಭ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಶಾತವಾಹನ ಅರಸರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇವರು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ದೃಢಪಡುತ್ತದೆ. ಇವರು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮೀಯರಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧-೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದಿರ ಬಹುದೆಂದು ಆಗಸ್ಟಸ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ 'ದೀನಾರ್' ನಾಣ್ಯಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.[೩೧] ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾತವಾಹನರ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು

ಗಮನಿಸಿದರೆ ಬನವಾಸಿಯಂತೆ ಇದು ಕೂಡ ವಾಣಿಜ್ಯಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರಲೇಬೇಕು.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವೊಂದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಸರ್.ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವ್ಹೀಲರ್‌ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದರು. ಮೇಲಿನ ಒಂದರಿಂದ ಆರು ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಚೂರುಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತಿತರ ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳು, ಕಲ್ಲು, ಸುಟ್ಟಮಣ್ಣು, ದಂತ ಹಾಗೂ ಲೋಹದ ಬಳೆಗಳು, ಮಣಿಗಳು, ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರವುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತವು.[೩೨] ವ್ಹೀಲರ್‌ರವರು ಇದನ್ನು 'ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ' ಎಂದು ಕರೆದರು.[೩೩] ಅಶೋಕನ ಶಾಸನವಿರುವ ಅಕ್ಷರ ಗುಂಡಿನ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೨೦೦ ಮೀಟರ್ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕೃತಿಯ ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಚೈತ್ಯಾಲಯದಂತಿರುವ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡವು ಈ ಹಿಂದಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು,[೩೪] ಈಗ ಏನೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಕಟ್ಟಡ ಅವಶೇಷಗಳು ಬನವಾಸಿ ಮತ್ತು ವಡಗಾಂವ್ ಮಾಧವಪುರ ಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಈ ರಚನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡದ ಬೌದ್ಧ ಚೈತ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತವೆ.[೩೫] ಆದರೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇದೊಂದು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆ ನಡೆಸಿದಾಗ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಇಡೀ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ ಮತ್ತು ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಬನವಾಸಿ ನಗರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕವಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕವು ಹೊರದೇಶಗಳಾದ ಗ್ರೀಕ್ -ರೋಮ್ ದೇಶಗಳೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲು ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ನಾಣ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಮಡಿಕೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದೊಡನೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಪರ್ಕವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ದೇಶಗಳ ವರ್ತಕರು ಸಾಂಬಾರಪದಾರ್ಥ, ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಕಲ್ಲಿನ ಮಣಿಗಳು, ಅಲಂಕಾರಿಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣ, ಉಕ್ಕು, ಮೆಣಸು, ಗಂಧದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಚಿರಿಲ್ ರತ್ನ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಉತ್ಪನ್ನಗಳನ್ನು ಅಧಿಕ ಬೆಲೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸ, ಖರ್ಜೂರರಸಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಿಶೇಷ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ಇಲ್ಲಿನ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಟಲಿ, ಚೈನಾ ದೇಶಗಳೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕವಿತ್ತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.[೩೬] ಶಾತವಾಹನರ ಆಡಳಿತವು ಕ್ರಿ.ಶ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕದಂಬರು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡರು.

೩.೩ ಕದಂಬರು

ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಮನೆತನವು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಈ ನಾಡನ್ನಾಳಿದ ಪ್ರಥಮ ಕನ್ನಡದ ರಾಜಮನೆತನ ಇದಾಗಿದೆ.[೩೭] ಇವರು ಶಾತವಾಹನರ ಪತನದ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೪ ರಿಂದ ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ, ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿ ಹಾಗೂ ಶಾಯಿಮನೆತನದವರಾಗಿ, ಬೇರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ಈ ರಾಜಮನೆತನದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮ, ವೀರಶರ್ಮ, ಬಂಧುಷೇಣ[೩೮] ಎಂಬುವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರೂ ಅವರು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಯೂರವರ್ಮನು ಈ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ತನ್ನ ತಾತ ಹಾಗೂ ಗುರುವಾಗಿದ್ದ ವೀರಶರ್ಮನೊಡನೆ ಪಲ್ಲವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಕಂಚಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅವರಿಂದ ಅವಮಾನಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮೊದಲು 'ಶ್ರೀ ಪರ್ವತ'ಗಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವರ ಗಡಿರಕ್ಷಣಾ ಪಡೆಯನ್ನು, ನಂತರ ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ಈಗಾಗಲೇ ಅವರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಬನವಾಸಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಕಂಗವರ್ಮ, ಭಗೀರಥ, ರಘುನಾಥವರ್ಮ, ಕಾಕುತ್ಸವರ್ಮ, ಶಾಂತಿವರ್ಮ, ಮೃಗೇಶವರ್ಮ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇವರ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕದಂಬರ ಆದಿ ಪುರುಷನಾದ ಮಯೂರಶರ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೋಪಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಳಾಗಿರುವ ಈ ಶಾಸನವು ಕದಂಬರ ಆರಂಭಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೩೫೦ರ ಅವಧಿಯ ಈ ಶಾಸನವು ಧೂಟ, ತ್ರೈಕೂಟ, ಪಲ್ಲವ, ಪಾರಿಯಾತ್ರಿಕ, ಶಕಸ್ಥನ, ಸಯಿಂದ್ರ, ಪೂನ್ನಾಟ, ಮೋಖರಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನು ಜಯಸಿದ ಕದಂಬ ಮಯೂರಶರ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಟಾಕ(ಕೆರೆ)ವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೩೯] ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದ್ದ ಇದನ್ನು ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮರುಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವ ಇದನ್ನು ಕುಪಣದ (ಈಗಿನ ಕೊಪ್ಪಳ) 'ಚಾಮ'ನು ರಚಿಸಿದನೆಂದು ಹಾಗೂ ಮಯೂರವರ್ಮನು ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಭದ್ರಗೊಳಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೪೦] ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಬಳಿ ಪಲ್ಲವರ ಗಡಿರಕ್ಷಣಾಪಡೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅಲ್ಲಿನ ಘೋರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಠಾಣ್ಯ ಹೂಡಿ, ಪಲ್ಲವರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದ

ಬೃಹದಾಣರು ಇನ್ನು ಮುಂತಾದವರಿಂದ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು, ಅಲ್ಲದೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪ್ರೇಹಾರದವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪಲ್ಲವರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.[೪೧] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಪರ್ವತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತ್ರಿಪರ್ವತ'ವೆಂಬ ಭಿನ್ನಪಾಠವಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರೀಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾ ಈ ತ್ರಿಪರ್ವತವನ್ನು ಅವರು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ (ವೀರನಗುಡ್ಡ) ವೆಂಬ ಬೆಟ್ಟಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[೪೨] ಶ್ರೀಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಇದನ್ನು ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.[೪೩] ಆದರೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡವನ್ನು ಶ್ರೀಪರ್ವತವೆಂದು ಪ್ರಾಕೃತ ಶಾಸನವೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೪೪] ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರೇಹಾರ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಪೇಮಾರ'ವೆಂಬ ಪಾಠವಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಇದನ್ನು ವೇದಾವತಿನದಿಯೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.[೪೫] ಇದರಿಂದ ಕದಂಬರ ರಾಜ್ಯದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಯು ವೇದಾವತಿನದಿ ಹಾಗೂ ಪೈರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವಿರಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ಈ ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿವೆ.

ಅಣಜಿಯಲ್ಲಿ(ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲೂಕು) ದೊರೆತಿರುವ ಶಿವನಂದ ಅಥವಾ ಶಿವಸ್ಕಂದವರ್ಮನ ಶಾಸನವು ನೊಣಕ್ಕಸ ಪಲ್ಲವನಿಗೂ ಹಾಗೂ ಕದಂಬರ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನಿಗೂ ನಡೆದ 'ತುಮುಲಯುದ್ಧ'ವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವನಂದವರ್ಮನು ಕೇಕೆಯ ವಂಶದವನು, ಕೇಕೆಯ ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ನೊಣಕ್ಕಸ ಪಲ್ಲವನು ಕೇಕೆಯ ಶಿವನಂದವರ್ಮನ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಸಹಾಯಕ್ಕೆಂದು ಧಾವಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ಸೋತು ಹೋದರೆ ಶಿವನಂದವರ್ಮನು ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು. ಹೀಗೆ ನೊಣಕ್ಕಸ ಪಲ್ಲವನಿಂದ ಪರಾಭವಗೊಂಡ ಕೃಷ್ಣವರ್ಮನು ತ್ರಿಪರ್ವತದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕದಂಬರ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.[೪೬] ರವಿವರ್ಮನ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಉಚ್ಚಂಗಿಯು ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದಿತು. ಕಾಶೀಪುರದಲ್ಲಿ(ದಾವಣಗೆರೆ, ತಾಲೂಕು) ಸಿಂಹಲಾಂಛನವುಳ್ಳ ಮೂರು ಹಲಗೆಯ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ರವಿವರ್ಮನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೪೭] ಕುಮಾರವರ್ಮನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕದಂಬರ ಮೂಲ ಮನೆತನವು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಇವನು ಉಚ್ಚಂಗಿಯಿಂದ ಆಳಿದ ಮನೆತನದ ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿದ್ದನೆಂದು 'ಕದಂಬ ಕುಲದ ಕರ್ತೃ ಮೊರೇಸರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬನವಾಸಿಯಿಂದಲೇ ಆಳಿದ ರವಿವರ್ಮನ ತಂದೆ ಮಾಂಧಾತ ಹಾಗೂ ಮಗ ಹರಿವರ್ಮನು ರವಿವರ್ಮನಂತೆ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಿಂದಲೂ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಉಚ್ಚಂಗಿಯು, ಕದಂಬ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದು, ಮಾಂಧಾತ, ರವಿವರ್ಮ ಮೊದಲಾದವರು ಯುವರಾಜರಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರಬೇಕು.[೪೮]

ಕದಂಬಳಿಕೆ ಸಾವಿರ ನಾಡಿನ ಮೊದಲ ಆಳ್ವಿಕೆ ಕದಂಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಕದಂಬಗೆರೆ'ಯೆಂಬ ಸ್ಥಳವು ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾವಿರನಾಡಿನ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೪೯] ಆದರೆ ಕದಂಬರ ಯಾವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕದಂಬಳಿಕೆ ಸಾವಿರ ನಾಡಿನ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಚಾರವು ಕ್ರಿ.ಶ.೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗಿನ ಕೆಲವೊಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿದೆ.[೫೦] ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜಮನೆತನವೊಂದರ ಮೂಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸಮಕಾಲೀನವಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತಹ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ (ಉದಾ. ನೊಳಂಬರ ಮೂಲ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ನೊಳಂಬವಾಡಿ-ನೊಳಂಬಳಿಗೆ ನಾಡು ಎಂದು) ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ರಾಜವಂಶವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಮುಂಬರುವ ರಾಜಮನೆತನವು ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಹಿಂದೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದವರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.[೫೧] ಇದು ಸಹಜ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕದಂಬಳಿಕೆ ಸಾವಿರನಾಡು ಎಂದು ನಂತರದ ರಾಜಮನೆತನದವರು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕದಂಬಳಿಕೆ ಪ್ರದೇಶವು ಸಮಕಾಲೀನ ಹಾಗೂ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ[೫೨] ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಬಹುಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳಿದ ಇವರು ತದನಂತರ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸೋತುಹೋದರು. ಆದರೂ ಸಹ ಅವರ ಮನೆತನದ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಅರಸರು ಈ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇವರ ಶಾಖಾ ಮನೆತನವು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಬಗೆಗೆ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೯೮೮ರಲ್ಲಿನ(ನುಂಕೆ ಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಯ ಶಾಸನ) ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಅಜವರ್ಮನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಜಯಸಿಂಹನ ಅಧೀನನಾಗಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.[೫೩] ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೧೦೮೦ರಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅರಸನಾದ ಬಂಚರಸದೇವನು ಇದೇ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ನುಂಕೆಮಲೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು.[೫೪] ಇವನಿಗೆ ಬನವಾಸಿಯ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರನೆಂದೂ, ಶರಣಾಗತ ವಜ್ರಪಂಜರ, ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ ಗಂಡ, ಗಂಡಭೇರುಂಡ, ಕಲಿಗಳಾಭರಣ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೋಮನೃಪನೆಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕದಂಬರಾಜನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನು ಕಳಚೂರಿ ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ ೧೨೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಸಪಯ್ಯನ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದು, ನಾಗರಬಂಡ-೭೦ರ ಮನ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಹರಿಹರದಲ್ಲಿರುವ

ಇವನ ಶಾಸನವೊಂದು ಕದಂಬವಂಶದ ಹುಟ್ಟಿನ ಬಗೆಗೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ವಿನೂತನವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸೋಮನೃಪನು ತತವಿತತ ವಾದ್ಯ ಶೃತಿ ಸ್ವರಗ್ರಾಮ ಮೂರ್ಛನಾ, ತಾನ ಮತ್ತು ಗಾನ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಚತುರನೂ, ಭರತನಿಗೆ ಸಮನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಾಸನವು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.[೫೫] ಉಚ್ಚಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಯಪಾಂಡ್ಯನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ನಾಗತಿಯರಸ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕದಂಬರಾಜನ ಹೆಸರು ನಂದಿಕಂಬಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನ ವೊಂದರಲ್ಲಿದೆ. ಇವನು ಕದಂಬಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಯೂರವರ್ಮನ ವಂಶದವನೆಂದು, ಉಚ್ಚಂಗಿನಾಥ ನೆಂದೂ, ಸಾವಿರನಾಡಿಗೆ ಇವನು ಮನ್ನೇಯನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೧ರಲ್ಲಿ ಹರಿಹರದ ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕೆಲವು ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೫೬] ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪರ್ವತದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಕದಂಬರಾಜನಾದ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.[೫೭]

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳು ಹಾಗೂ ಆಸುಪಾಸಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಹಂತದಿಂದಲೇ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ.೬ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಇವರು ನಂತರ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾದರು. ಮುಂದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಇವರ ಶಾಖಾಮನೆತನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾನಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗೋವಾಕದಂಬರ ಮನೆತನಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಸಣ್ಣ ಶಾಖಮನೆತನವೊಂದು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನುಂಕೆಮಲೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಕದಂಬರ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ತಲೆ ಎತ್ತಿದರು.

೩.೪ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಈ ರಾಜಮನೆತನವನ್ನು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇವರ ಸ್ಥಾನ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೮ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ[೫೮] ಆಳಿದ ಇವರು ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ನೆರಳನ್ನು ಹರಡಿದ್ದಾರೆ. ಕದಂಬರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಿ, ಗಂಗರನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಧೀನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು[೫೯] ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಅಖಂಡ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾಗಿ ಸುಮಾರು ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ (ಕ್ರಿ.ಶ.೫೪೩-೭೫೩)ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.

ಜಯಸಿಂಹನು ಈ ಮನೆತನದ ಮೂಲಪುರುಷ. ಇವನ ನಂತರ ಒಂದನೇ ಪುಲಕೇಶಿಯು(ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೪೦-೫೬೬) ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನು. ಪುಲಕೇಶಿಯ ನಂತರ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೬೬-೫೯೭) ಮತ್ತು ಮಂಗಳೇಶ (ಕ್ರಿ.ಶ.೫೯೭-೬೦೯) ಇವರೀರ್ವರೂ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ನಂತರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದವನು ೨ನೆಯ ಪುಲಕೇಶಿ ಈತ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲೊಬ್ಬ ನಾಗಿದ್ದಾನೆ.[೬೦] ಇವನು ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಅವಧಿಯ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ(ಕ್ರಿ.ಶ.೬೧೦-೬೪೨) ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಕದನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದನು. ಗುಜರಾತ್, ರಾಜಪುಟಾಣ, ಕೊಂಕಣ, ಮಾಳವಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದನು. ಅಲ್ಲದೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯ, ಪಲ್ಲವರು ಸೋತು ಇವನ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉತ್ತರಾಪಥೇಶ್ವರನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಹರ್ಷವರ್ಧನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಇವನ ಕೀರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಯಿತು.[೬೧] ತಂದೆಯ ಸಾವಿನ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭದಿಂದಲೂ ವೈರಿಗಳಾದ ಪಲ್ಲವರ ನರಸಿಂಹವರ್ಮನು ಬಾದಾಮಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ೨ನೆಯ ಪುಲಕೇಶಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಅವನು ಈ ಕದನದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಅಸುನೀಗಿದಿದನು. ಇವನ ನಂತರ ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.೬೯೬-೭೩೩), ಮತ್ತು ೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರುಗಳು (ಕ್ರಿ.ಶ.೭೩೩- ೭೪೪) ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರು ಹಾಗೂ ಪಲ್ಲವರು ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳ ನಡುವೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳ ಗಡಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು.[೬೨] ವಿನಯಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನವೊಂದು ಹರಿಹರದಲ್ಲಿದೆ.[೬೩] ಈ ಶಾಸನವು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿ ಹಾಗೂ ಮೂಲವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಒಂದನೆಯ ಪುಲಕೇಶಿ ಮಾಡಿದ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಎರಡನೆಯ ಪುಲಕೇಶಿಯು ಹರ್ಷನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ವಿಚಾರ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೯೪ರಲ್ಲಿ ವಿನಯಾದಿತ್ಯನು ಹರಿಹರದ ಹತ್ತಿರ ಕರಂಜಪತ್ರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಹರಿಹರ ದೇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನ, ಅವನ ರಾಜನೀತಿ, ಪರಾಕ್ರಮ, ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರ ಸ್ವರೂಪ, ಬಿರುದಾವಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವನ ಸಾಮಂತರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳಾವುವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜಮನೆತನದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ತಾಲೂಕು ಅವನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ರಾಜನಾದ ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನನ್ನು

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ದಂತಿದುರ್ಗನು ಸೋಲಿಸಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು.

೨.೫ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು

ಮಾನ್ಯಖೇಟವನ್ನು(ಮಳಖೇಡ)ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೮ನೆ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದವರಗೆ(ಕ್ರಿ.ಶ.೭೫೨-ಕ್ರಿ.ಶ.೯೭೩), ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೨೨೫ ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ಆಳಿದ ಇವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೪] ಕಲೆ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆ ಯನ್ನು ನೀಡಿ, ನಾಡಿನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಲಂಕಾದ್ವೀಪದವರೆಗೆ ಹರಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.[೬೫] ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು 'ಸಾತ್ಯಕಿ' ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ತುಂಗ ಮತ್ತು ರಟ್ಟರು ಈ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆಯಾದರೂ, ಅವರನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೬೬] ದಂತಿದುರ್ಗನು ಈ ರಾಜಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಂತರ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೫೬-೭೭೪), ಎರಡನೆಯ ಗೋವಿಂದ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೭೪-೭೮೦, ಧ್ರುವ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೮೦-೭೯೩) ಮೊದಲಾದವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ನಂತರ ಧ್ರುವನ ಮಗನಾದ ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೯೩- ೮೧೪) ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಡೆಸಿದನು. ಇವನು ಉತ್ತರದ ಹಿಮಾಲಯದವರೆಗೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದನು. ಸಂಜನ್ ಫಲಕಗಳು ಇವನ "ಕುದುರೆಗಳು ಹಿಮಾಲಯದ ನದಿ ಪ್ರವಾಹಗಳ ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರನ್ನು ಪಾನ ಮಾಡಿದವು; ಅವನ ಯುದ್ಧದ ಮದಗಜಗಳು ಗಂಗಾ ನದಿಯ ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದವು ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಪರ್ವತಗಳ ಕಣಿವೆಗಳು ಅವನು ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ಉಲಿಯನ್ನು ಮಾರ್ದನಿಗೊಟ್ಟವು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ.[೬೭] ನಂತರ ಇವನ ಮಗ ಅಮೋಘವರ್ಷನು(ಕ್ರಿ.ಶ.೮೧೪-೮೭೮)ಆಡಳಿತ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದನು. ನಂತರ ಎರಡನೆಯ ಕೃಷ್ಣ(ಕ್ರಿ.ಶ.೮೭೮-೯೧೪), ಮೂರನೆಯ ಇಂದ್ರ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೧೪-೯೨೯)ಹೀಗೆ ಅನೇಕರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತೋ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವ ಮೊದಲು ಈ ಭಾಗದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿರುವುದು ಚಳ್ಳಕೆರೆ

ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೧೮] ಈ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬರಾಜನಾದ ಚಾರುಪೊನ್ನೇರನು ಜಗತ್ತುಂಗಪ್ರಭೂತವರ್ಷ ಗೋವಿಂದನ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂಳಕಲ್-೨೦, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಕದಂಬಳಿಗೆ-೧೦೦೦, ಮಂಡಳಿ-೧೦೦೦ ಇವೆಲ್ಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಡಳಿತದ ಘಟಕಗಳಾಗಿದ್ದು, ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಇತ್ತು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೯೮-೯೮೨ರವರೆಗೆ ಈ ಭೂಭಾಗ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೇರೆಡೆ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರ ಮೂಲಶಾಖೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೆರಡು ಉಪಶಾಖೆಗಳು ಆಳುತ್ತಿದ್ದವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವಕನ್ನರ ಹಾಗೂ ಸಿಂಗಣದೇವರ ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.[೧೯] ಇರುವ ಕನ್ನರನು ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ, ಆತನ ಪಾದ ಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯಾಗಿದ್ದುದು ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ಶಾಸನವೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೨೦] ಇವನು ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ತಂದೆಯ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕದಂಬಳಿಗೆ-೧೦೦೦ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಗೊಡಬನಾಳು ಗ್ರಾಮದ ಹಾಗೂ ಇತರ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಕನ್ನಯನು 'ನಿಧಿವಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸತಾಜ್ಞಾನಿದ್ಧಿಕೋಪ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ' ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿವೆ.[೨೧] ಇಸಾಮುದ್ರದ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಅಲ್ಲಿನ ಮಠಗಳಿಗೆ ಓದಲು ಬರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಬಾಳಚಂದ್ರಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷನ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.[೨೨] ಮಾಂಡಲಿಕರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಜನತೆಯಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಮಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬರಲೆಂದು ದತ್ತಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳುವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ, ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಬರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಪಾಲನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ಯಾಸಪುರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಜ ಮತ್ತು ಸಾಮಂತರ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು[೨೩] ಮತ್ತು ಬೇವಿನಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ಬಗೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ.[೨೪] ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೦೨ರ ಕಾಡಜ್ಜಿಯ ಶಾಸನವು ಎರಡನೆಯ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿಯು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. [೨೫] ಕೊಗ್ಗನೂರು, ಮಸಣಕೆರೆ, ಚದರಗೋಳ, ಕೊಗಲೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.[೨೬]

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೯೬೧ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ೩ನೆಯಕೃಷ್ಣನ(ಕ್ರಿ.ಶ.೯೩೯-೯೬೭)ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.[೨೭] ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇವರ ಕಾಲದ (ದೇವಾಲಯಗಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು) ನಿರ್ಮಿತಿಯಾಗಿದೆ.[೨೮]

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಕನ ಅಸಮರ್ಥತೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೯೭೩ರಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಎರಡನೆಯ ತೈಲಪನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದನು.

೩.೬ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು

ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು(ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆ) ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನೇ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಇವರು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಸಾಧನೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಈ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷ ಎರಡನೆಯ ತೈಲಪ, ಇವನು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೯೭೩ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಕನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಈ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು.[೭೯] ಸುಮಾರು ೨೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳಿದ. ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಕವಿಯಾದ ರನ್ನನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಾದ ಸಾಹಸ *ಭೀಮ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ* ತೈಲಪನ ಮಗನಾದ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನನ್ನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೭-೧೦೦೮) ಭೀಮನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೮೦] ನಂತರ ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೦೮-೧೦೧೫), ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೫-೧೦೪೪), ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೪-೧೦೬೮), ೨ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರರು(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೮-೧೦೭೬) ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೬-೧೧೨೭) ಸುಮಾರು ೫೧ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದನು.[೮೧] ಇವನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮಾಳವ, ಬಂಗಾಳ, ಅಸ್ಸಾಂ, ನೇಪಾಳಗಳವರೆಗೆ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಚೋಳರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕಂಚಿಯವರೆಗೂ ಹಾಗೂ ಸಿಂಹಳ ದ್ವೀಪದವರೆಗೂ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು.[೮೨] ಇವನಿಗೆ 'ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ', 'ವಿಕ್ರಮಾಂಕ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಇವನು ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡಿನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅಖಿಲ ಭಾರತದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸಿದ ಸಮರ್ಥ ದೊರೆಯಾಗಿದ್ದನು.[೮೩] ನಂತರ ಇವನ ಮಗನಾದ ೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೭- ೧೧೩೯) ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಇವನಿಗೆ 'ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ', 'ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ' ಜೊತೆಗೆ 'ಸರ್ವಜ್ಞ ಭೂಪ', 'ಸರ್ವಜ್ಞಚಕ್ರವರ್ತಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಪಂಡಿತನಾಗಿದ್ದ ಇವನು *ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ* ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೮೪] ಮುಂದೆ ೨ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೯-೧೧೪೯), ೩ನೆಯ ತೈಲಪರು ಈ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವೊಂದು ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇವರ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕದಂಬಳಿಗೆ ಮತ್ತು ನೊಳಂಬಳಿಗೆ(ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೮೫] ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಪಲ್ಲವರು ವೈರಿಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಚೋಳರು ವೈರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವರ ನಡುವೆ ಅನೇಕ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆದವು. ಈ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಇಂದಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾದ ಹೆಂಜೇರಿನ ನೊಳಂಬರು(ಕ್ರಿ.ಶ.೭೦೦-೧೦೫೦) ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಂಗಿಪಾಂಡ್ಯರು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೩-೧೧೮೩) ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು.[೮೬] ೨ನೆಯ ತೈಲಪನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಬಾಗಳಿಯಲ್ಲಿವೆ. ೫ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೦೮ ರಿಂದ ೧೦೧೫) ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦ವನ್ನು, ಕೋಗಳಿ-೫೦೦, ಬಲಕುಂದಿ-೩೦೦, ಕುರುಗೋಡು ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು 'ಯಿರಿವ ನೊಳಂಬಾಧಿರಾಜ'ನೆಂಬ ಸಾಮಂತ ಅರಸನಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಚಾರವು ಬಾಗಳಿಯ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.[೮೭] ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೋಳರು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಾರ್ವಭೌಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ರಾಜರಾಜಚೋಳನು ಗಂಗವಾಡಿ ಮತ್ತು ನೊಳಂಬವಾಡಿಗಳನ್ನು ಜಯಸಿದ್ದನು. 'ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಚೋಳರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ಇವನು ರೊಡ್ಡಾ, ಶಿರಾ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ, ಕದಂಬಳಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.[೮೮]

ಅಹವಮಲ್ಲ ಅಥವಾ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನೆಂದು ಕರೆಯುವ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಶಾಸನಗಳು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ವ್ಯಾಪಿಸಿವೆ. ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೋಳ-ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಡುವೆ ಸತತವಾಗಿ ಸಂಘರ್ಷಗಳಾದವು. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಚೋಳರ ಮೇಲೆ ಜಯಹೊಂದಿದರೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೂ ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜ್ಯ ಇವನ ಕೈವಶದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಇವನ ರಾಣಿ ಹೊಯ್ಸಳದೇವಿಯು ತುಂಗಭದ್ರ ತೀರದ ಹೊನ್ನಳಿಯ(ಹೊನ್ನಾಳಿ) ಗೌಡನಿಗೆ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಏರ್ಪಡಿಸುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿ ದಾನನೀಡುತ್ತಾಳೆ.[೮೯] ನನ್ನಿನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾಡಿ ದೇವನು ಈ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೮ ಮತ್ತು ೧೦೫೪ರ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೯೦] ಹದಡಿ(ದಾವಣಗೆರ ತಾಲೂಕು)ಯಲ್ಲಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೦೪೨ರ ಶಾಸನವು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನು ಕದಂಬಳಿಕೆಯನ್ನು[೯೧] ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೪ ರಿಂದ ೧೦೬೬ರವರೆಗೆ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು[೯೨]

ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೬ರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲೂಕಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನು ಕದಂಬಳಿಕೆಯನ್ನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೯೩]

೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇವನು ತನ್ನ ಸಾಮಂತ ದೊರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಕೆ, ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಚೋಳರೊಡನೆ ಕೈಗೊಂಡ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತ ಅರಸರಾದ ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಪಾಂಡ್ಯರು ಇವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದರು.[೯೪] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೩ರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲಪಾಂಡ್ಯದೇವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿಗೆ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇತೂರು(ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲೂಕು) ಇವನ ಆಡಳಿತದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದಿತು.[೯೫] ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೪೩ರ ಶಾಸನವೊಂದು ಇವನು ಚೋಳರನ್ನು ರಾಜ್ಯದಿಂದೋಡಿಸಿದನೆಂದೂ, ಹೊಯ್ಸಳ ದೊರೆ ಮೊದಲನೆಯ ನರಸಿಂಹನ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೯೬] ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೊರೆಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೀರಪಾಂಡ್ಯನು ನೊಳಂಬವಾಡಿಗೆ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ೩-೪ ಶಾಸನಗಳು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ದಾವಣಗೆರೆ ಶಾಸನವೊಂದು ಇವನ ಶೌರ್ಯ ಪ್ರತಾಪಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.[೯೭] ವಿಜಯಪಾಂಡ್ಯನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೫ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೮೫ರವರೆಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಅವನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೪ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆ ಎದ್ದು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು.[೯೮]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯ ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಾಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಸಹ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ।

ಈ ಮನೆತನದ ೩ನೆಯ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ದಂಗೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸ ಬೇಕಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೫೩ರ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಯ್ಸಳ, ಬಿಜ್ಜಳ, ಕಾಕತೀಯರು ಮತ್ತು ಶಿಲಾಹಾರರು ತಮ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಿಜ್ಜಳನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೬೨ರಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ತೈಲಪನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಕಲಚೂರಿವಂಶಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿ ಹಾಕಿದನು. ಮುಂದೆ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಹೊಯ್ಸಳರಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅವರನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳಿದ ನೊಳಂಬ ಮತ್ತು ಸೇವಣರೆಂಬ ಮಾಂಡಲೀಕರನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

೩.೭ ನೊಳಂಬರು

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜಮನೆತನಗಳು, ನಾವು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜವಂಶಗಳಿಂದ ಬಂದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ, ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮಂತರು ನಾವು ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜವಂಶಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅದರಂತೆ ನೊಳಂಬರು ಸಹ ಈಶ್ವರಿವಂಶದರಾಗಿದ್ದು, ಮೂಲತಃ ಪಲ್ಲವ ರಾಜಮನೆತನದಿಂದ ಬಂದವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಾಂಚಿಪುರಪಲ್ಲವವಂಶದರಾಜ', 'ಪಲ್ಲವಾಭರಣ', 'ಪಲ್ಲವಕುಲಾನ್ವಯ' ಮುಂತಾದ ಪದಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನೊಳಂಬರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಪಲ್ಲವರಿಗೂ ಇರುವ ಬಾಂಧವ್ಯವೇನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ, ಇದೊಂದು ಅವರ ಶಾಖಾಮನೆತನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.[೯೯] ಆದ್ದರಿಂದ ನೊಳಂಬ ರಾಜಮನೆತನದ ದೊರೆಗಳನ್ನು ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮೊದಲು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮತ್ತು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿದ್ದು, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಹೆಚ್ಚು ಭೂ-ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಂತರ ಬೆಂಗಳೂರು, ಕೋಲಾರ, ಕಡೂರು, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಧಾರವಾಡ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಧರ್ಮಪುರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತಿತ್ತು.[೧೦೦] ಹೆಂಜೇರು ಅಥವಾ ಹೇಮಾವತಿ (ಮಡಕಶಿರಾ ತಾಲೂಕು, ಕರ್ನೂಲು ಜಿಲ್ಲೆ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ) ಇವರ ರಾಜಧಾನಿ, ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ತಂಭಶಾಸನವು ಇವರ ವಂಶವೃಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೪೦ರಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶದ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಆರಂಭವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೦೧]

ಗಂಗ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ಚೋಳ ಮತ್ತು ಹೊಯ್ಸಳರ ಸಾಮಂತರಾದ ಇವರುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವು ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದು, ಕೋಗಳಿ (ಹಡಗಲಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಮತ್ತು ಕಣೇಕಲ್ಲುಗಳು ನೊಳಂಬವಾಡಿಯ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿದ್ದವು.[೧೦೨] ಅಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಂಪಲಿ (ಕಂಪ್ಲಿ)ಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೯೭೪ ರಿಂದ ೧೦೫೭ರವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೦೩]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬರ ಶಾಸನಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವು ಅಣೆಜಿಯ ಗುಡ್ಡಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದೆ.[೧೦೪] ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೧೦ರ ದೊಡ್ಡಉಳ್ಳಾರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಸಿಂಹಪೋತ ಕರಿನೊಳಂಬಾಧಿ ರಾಜನು ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನೆಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿವೆ.[೧೦೫] ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೧೫ರ

ಚಿಕ್ಕಮಧುರೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ತಂಭಶಾಸನವು ಸಿಂಹ ಪೋತನ ಮಗ ಪರಮೇಶ್ವರಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜ ಹಾಗೂ ಇವನ ಮಗ ಪಲ್ಲವಮಲ್ಲ ಇವರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮಾಂಡಲೀಕರಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೦೬] ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನೊಳಂಬರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮಂತರಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೫೦ರ ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನವು ಪಲ್ಲವಚೋರನ ವಿಚಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹೆಂಜೇರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಪೊಳಲ್ಚೋರ ನೊಳಂಬನೆಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೧೦೭] ಸಖರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೯೦ರ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಪ್ಪನ ಕೆರೆಯು ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವರಾಜ ಮಹೇಂದ್ರನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೦೮] ಬಾಗೇನಹಳ್ಳಿಯ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೧೮ ಶಾಸನ[೧೦೯] ಹಾಗೂ ಮುಷ್ಟೂರಿನ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೨೦ರ ಶಾಸನ[೧೧೦] ನೊಳಂಬಾಧಿರಾಜ ಅಯ್ಯಪ್ಪದೇವನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ದೊಡ್ಡ ಉಳ್ಳಾರ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೨೫)[೧೧೧], ಮತ್ಸ್ಯಸಮುದ್ರದ ವೀರಗಲ್ಲು[೧೧೧] ಧರ್ಮಪುರ ದಲ್ಲಿನ (ಕ್ರಿ.ಶ.೯೭೧) ವೀರಗಲ್ಲು[೧೧೨], ಐಮಂಗಲದಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲು (ಕ್ರಿ.ಶ.೯೭೫)[೧೧೩], ಇವೆಲ್ಲವೂ ನೊಳಂಬರಾಜರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅವನತಿ ಹೊಂದಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ನೊಳಂಬರು ಇವರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದರು.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರ ರಾಮಚಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೨ರ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಅಥವಾ ಜಯಸಿಂಹದೇವನ ಸಾಮಂತನಾಗಿದ್ದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವ *ಪೆರ್ಮಾಡಿಯನ್ನು ಮಹಾಶಬ್ಧ ಪಲ್ಲವನ್ವಯ ಶ್ರೀಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ, ಪಲ್ಲವ ಕುಲತಿಲಕ, ಅಮೋಘವಾಕ್ಯ, ಕಾಂಚಿಪುರವೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀಮದ್ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ, ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವ, ವಿಪ್ರಕುಲ ನೂತನ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀ ತಭಜಚೆಲುವ, ನುಡಿಗೆತಪ್ಪದಗಂಡ, ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ, ಪರಬಲಧೂಮಕೇತು, ದೀರ್ಘಾ ತಪೋ ಘಟಸರ್ಪ* ಎಂದೆಲ್ಲಾ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.[೧೧೪] ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೨ರ ಶಾಸನವು ಕಂಚಿಪುರವರೇಶ್ವರ ಜಯಸಿಂಗದೇವ ಅಲ್ಲದೆ ದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗಯ್ಯ ಅಜೇಶರ್ಮರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೧೧೫] ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿರುವ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೧ರ ಶಾಸನವು ನೊಳಂಬರ ಕನಕ ಮಲ್ಲರಸನನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೧೧೬] ಇದೇ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೧ರ ಶಾಸನವು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾಡಿಜಯಸಿಂಗದೇವನು ಗೊಂದವಾಡಿ ಪರವೀಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೧೧೭] ಚಾಲುಕ್ಯರ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಿರಿಯ ಸೋದರ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವಪೆರ್ಮಾಡಿ ಜಯಸಿಂಗದೇವನು ನೊಳಂಬ ರಾಜಮಾತೆಯ

ಪುತ್ರ. ಇವನು ನೊಳಂಬ ಮನೆತನದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳಿದನೆಂದು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೧೦೮]

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಂತರ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಸಾಮಂತರಾಗಿಯು ಮುಂದುವರಿದ ಇವರು ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಾಮಂತರಾಗಿರದೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿಯೂ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿರುವುದುದನ್ನು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.[೧೦೯] ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಲ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳ ಸಾಮಂತರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದ ಇವರು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಚೋಳರು ನೊಳಂಬರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿ ತಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ನೊಳಂಬರ ಕಲಾಕೃತಿಯ ಹಿರಿಮೆಯು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಹಾಗೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿದ ಇವರ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ನೊಳಂಬರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ.

೩.೮ ಸೇವುಣರು

ಸೇವುಣರು ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೮೩೫ ರಿಂದ ೧೩೧೩ರವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರಲ್ಲದೆ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು.[೧೧೦] ಯದು ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಂಶಸ್ಥರೂ, ತಮ್ಮ ಮೂಲ 'ದ್ವಾರಕ'ವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಪೌರಾಣಿಕ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಇವರು ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು 'ಒಂದು ದೇಶೀಯ ಮರಾಠಾ ಪಂಗಡ' ಎಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ. ತಾವುಗಳು ಕುಂತಳದೇಶದ ಪ್ರಭುಗಳೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು, ಈ ಕುಟುಂಬದ ಹೆಸರುಗಳು, 'ಕರ್ನಾಟಕರಾಯ ವಂಶಾಭಿರಾಮ' ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಚಾಲುಕ್ಯರ ಜೊತೆಗಿನ ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೧೧೧] ಮಹಮದೀಯ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರಾದ ಅಮೀರ್ ಖುಸ್ರು, ಫರಿಸ್ತಾ, ಬರನಿ ಮುಂತಾದವರು ಇವರನ್ನು ಯಾದವರೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಫ್ಲೀಟ್ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಇದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೧೨]

ಸೇವುಣಚಂದ್ರನು(ಕ್ರಿ.ಶ.೮೩೫-೮೬೦) ಇವರ ಮೂಲ ಪುರುಷ, ಆದುದರಿಂದ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ 'ಸೇವುಣರು' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಮಾದ್ರಿಯ ರಾಜಪ್ರಶಸ್ತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೧೧೩] ಹೊಯ್ಸಳರ ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನ ರಾಜರು ಇವರನ್ನು ಸೇವುಣರೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೧೧೪] ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ರಾಜರು ದೇವಗಿರಿಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ದೇವಗಿರಿಯ ಸೇವುಣರೆಂದು(ಯಾದವರು) ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು

ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸೇವುಣ ಸಿಂಘಣನು (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೦ - ೧೨೪೭) ಈ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗಗಳು ಹೊಯ್ಸಳ-ಸೇವುಣರ ಹೋರಾಟದ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಹೊಯ್ಸಳರ ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೩-೧೨೨೦) ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರು ಅವನತಿಯ ಪಥ ಹಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯಿಂದಾಚೆಗೆ ಹೊಯ್ಸಳರಿಂದ ದೂಡಲ್ಪಟ್ಟರು. ನಂತರ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡ ಇವರು ಹೊಯ್ಸಳರನ್ನು ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯವರೆಗೂ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರು. ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನ ಮರಣದ ನಂತರ ಸೋಮೇಶ್ವರನ(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೩೫-೧೨೫೬) ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿಂಘಣನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು.[೧೨೫] ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇವರ ಶಾಸನಗಳು ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ದಾವಣಗೆರೆಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳೆಲ್ಲವು ಸೇವುಣ ಸಿಂಘಣನ ನಂತರ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕನ್ನರ, ಮಹಾದೇವ ಮತ್ತು ರಾಮಚಂದ್ರರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳಾಗಿವೆ.[೧೨೬]

ಕೋಗಲೂರು (ಚನ್ನಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು) ಮತ್ತು ಬಾನುವಳ್ಳಿಗಳ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಇವರ ವಂಶಾವಳಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.[೧೨೭] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೫೦ರ ಗಂಗನರಸಿ ಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನ, ಚಿಕ್ಕಬಿದರೆಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳು ಕನ್ನರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ.[೧೨೮] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೫೮ರ ಬಿದರೆಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನವು ಅಲ್ಲಿನ ಕನ್ನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಳದ ಅಂಮೆಯ ನಾಯಕನೆಂಬ ಸೇನಾನಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವಿನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ದತ್ತಿಬಿಟ್ಟ ವಿಚಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೨೯] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೪ರ ಗಂಗನರಸಿ ಗ್ರಾಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಮಹಾದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಯಿದೇವನೆಂಬ ಅಶ್ವಾಧಿಪತಿಯು ಕದನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಮರಣಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೧೩೦] ಬೇತೂರಿನ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಶಾಸನವೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಮಹಾದೇವನ ರಾಜಶ್ರೀಗೆ 'ಕೋಮಳಸರಸಿಜ'ರೆನಿಸಿದ ಚಟ್ಟರಾಜ ಹಾಗೂ ಕೂಚರಸರ ತಂಗಿ ಮೈಳುಬಾಯಿ. ಆಕೆ ಹಾಗೂ ದಾಯ್ಯ ಎಂಬುವರಿಗೆ ಸೇನ ಎಂಬುವನು ಜನಿಸಿದನು. ಅವನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಸಾವಿರ ನಾಲಿಗೆಗಳೂ ಸಾಲವು! ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.[೧೩೧] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೫ರ ಅಣಜಿ (ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆ) ಗ್ರಾಮದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅರಸನನ್ನು ಗೂರ್ಜರರಾಯ ವಾರಣಾಂಕುಶ, ತೆಲುಂಗರಾಯ, ಶಿರಕಮಳನಾಳೋತ್ಪಾಟನಕರ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪರಶುರಾಮ, ಮಾಳವಿಯಮಲ್ಲ, ಭುಜಬಲಭೀಮ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಹೆಮ್ಮಾಡಿ ದೇವರಸನ ಮಗ ವಿಠಲದೇವರಸ ಮಹಾ ಅಗ್ರಹಾರವಾದ ಅಣಜಿಯ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಈ ಶಾಸನಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೧೩೨] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೭೯ರ ಕಲ್ಲೇದೇವರಪುರದಲ್ಲಿರುವ (ಜಗಳೂರು ತಾಲೂಕು) ಶಾಸನವು ಅರಸನನ್ನು *ಸೈನ್ಯ ಸಮಯ ಸಂವರ್ಧನ, ಸಕಲ ಸಮಯ ಸಮುದ್ಧರಣ, ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಮತ್ತು ಮಾತುಂಗ್ಗ ಪೆಂಡಾರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವ ತ್ರಿಕುಳ ಕುಳಕಾರಂತ ಮೂಲನವ್ರಣಾರ್ದ್ದವ ದಂಡ* ಮುಂತಾದ ಆಕರ್ಷಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೩೩]

ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸೇವುಣರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಾರೆ ಇವರ ರಾಜ್ಯವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಹಾಸನ, ಧಾರವಾಡ, ಬಿಜಾಪುರ, ರಾಯಚೂರು, ಬೀದರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳ ಗೊಂಡಿತ್ತು.

೩.೯ ಹೊಯ್ಸಳರು

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಂತರ ಹೊಯ್ಸಳರು ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ರಿಂದ ೧೩೪೨ರವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿಭಾಗದಿಂದ ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಶಾಸನಗಳು ಅವರ ಮೂಲವನ್ನು'ಯದು'ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ.[೧೩೪]

ಇವರ ಮೂಲಪುರುಷ ಸಳ. ಇವನು ಮಲೆನಾಡಿನ ಅಂಗಡಿ ಅಥವಾ ಸೊಸೆಯೂರು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಬಂದವನು. ನೃಪಕಾಮ, ವಿನಯಾದಿತ್ಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೭-೧೦೯೭), ಬಲ್ಲಾಳ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೨-೧೧೦೮), ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೮-೧೧೪೨), ಒಂದನೆಯ ನರಸಿಂಹ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೨-೧೧೭೩), ಎರಡನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೩-೧೨೨೦), ಎರಡನೆಯ ನರಸಿಂಹ(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೦-೧೨೩೬), ಸೋಮೇಶ್ವರ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೩೬-೧೨೫೭), ೩ನೆಯ ನರಸಿಂಹ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೫೪-೧೨೯೧), ಮೂರನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳ(ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೯೧-೧೩೪೨) ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರಾಜರು ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶವು ಸೇರಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಹೊಯ್ಸಳರು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ನೊಳಂಬವಾಡಿಯಾದ ಈಗಿನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇವರ ಗಮನವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೩ ರಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಎರೆಯಂಗನು ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನಾದ ಇರುಕ್ಕವೇಲನ ಮಗಳನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದನು. ನಂತರ ಅವನ ಮಗನಾದ ಒಂದನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಪಾಂಡ್ಯರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು 'ದುಮ್ಮಿಯುದ್ಧ'ದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಿಪಾಂಡ್ಯರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ *ನೊಳಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ* ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು.[೧೩೫] ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ದೇವಾಲಯ, ಆಗ್ರಹಾರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇಮ್ಮಡಿಬಲ್ಲಾಳನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೬ರ ಶಾಸನವೇ ಹೊಯ್ಸಳರ ಪ್ರಥಮ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಇಮ್ಮಡಿಬಲ್ಲಾಳನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಅವನ ಸಾಮಂತರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.[೧೩೬] ಗಂಜಿಗಟ್ಟೆ, ಗ್ರಾಮದ ಪಂಡರಹಳ್ಳಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಜನ್ನೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೫ರ ಶಾಸನವು ಇಮ್ಮಡಿಬಲ್ಲಾಳನ ಮಗ ನರಸಿಂಹದೇವನು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದನೆಂದು,

ಪಲ್ಲವ ರಾಜವಂಶದ ಮಾಚಿದೇವ ಹೊನ್ನಕುಂದ-೩೦ ಮತ್ತು ಹೊಳಲ್ಕೆರೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೩೭] ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ಶಾಂತೀಶ್ವರ ಬಸದಿಯ ಬಳಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೪ರ ಶಾಸನವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಆಗ 'ಬೆಮ್ಮತೂರುಪಟ್ಟಣ'ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೩೮]

ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಶೋಕ ಸಿದ್ಧಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೫ರ ಜಾಲಿಹೊಲದ ವೀರಗಲ್ಲು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಮ್ಮಡಿಬಲ್ಲಾಳನು ಹನೆಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಜಯಗಿರಿ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನ್ನು, ಹೊನ್ನಿ ಎಂಬುವಳು ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಘಟನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೧೩೯] ಹುಲಿವಾನಸಾವನ್ತ ಸಿವೋದನಾಯಕನ ತಾಯಿ ಹೊನ್ನಕ್ಕ ನಾಯಕಿತ್ತಿಯು ಮರಣಹೊಂದಲು ಹೊನ್ನಿಯೆಂಬ ಸೇವಕಿಯು ತನ್ನ ಒಡತಿಗಾಗಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳೆಂದು ಈ ಶಾಸನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಇಮ್ಮಡಿಬಲ್ಲಾಳನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ಮೇಲ್ಕಂಡ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೮ರ ಕುಂದುವಾಡದ ಶಾಸನವು ಇವರ ಕಾಲದ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು,[೧೪೦] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೪ರ ಹರಿಹರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೧೪೧] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೩೫ರ ಕಲ್ಲೇದೇವರಪುರದ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಿರುವ ಶಾಸನವನ್ನು ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದ್ದು, ಇವನು ಗಂಗವಾಡಿ-೯೬೦೦೦ ಮತ್ತು ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨೦೦೦ ನಾಡನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ನಾರಸಿಂಗಯ್ಯನಾಯಕ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಯ್ಯನಾಯಕರು ಬೆಮ್ಮತ್ತನೂರು(ಚಿತ್ರದುರ್ಗ) ಸೀಮೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದು, ಬೆಮ್ಮತ್ತನೂರು ದುರ್ಗದ ಸ್ವಯಂಭುಮಣಲೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೧೪೨] ಪ್ರಜಾಹಿತ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಪೆರುಮಾಳೆದೇವನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೮೫ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು 'ಪೆರುಮಾಳೆ ಪುರ'ವೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಬಂಡೆಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೧೪೩]

ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಈ ಭೂಪ್ರದೇಶವು ಹೊಯ್ಸಳರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೪೭ರಲ್ಲಿ ಳನೆಯಬಲ್ಲಾಳನು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಬಂದರೂ ಈ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಹೊಯ್ಸಳರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅವನತಿಯತ್ತ ಸಾಗಿ ಮುಂದೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಯಿತು.

೩.೧೦ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಹೊಯ್ಸಳರ ನಂತರ ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕ-ಬುಕ್ಕರಿಂದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೫ರ ವರೆಗೆ ಸಂಗಮ, ಸಾಳ್ವ, ತುಳು, ಅರವೀಡು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಂಶಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದವು. ಅಂದರೆ

ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಶಕದಿಂದ ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರನೆಯ ದಶಕದವರೆಗೆ (ಸುಮಾರು ೨೨೯ ವರ್ಷಗಳು)ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಮೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ವಿವಾದಗಳಿದ್ದು, ತಜ್ಞರು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತೆಲಗು ಮೂಲಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.[೧೪೪] ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ೧ನೆಯ ಹರಿಹರ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೩೬-೧೩೫೬) ೧ನೆಯ ಬುಕ್ಕ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೫೬-೧೩೭೭), ೧ನೆಯ ದೇವರಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೦೬-೧೪೨೨), ೨ನೆಯ ದೇವರಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೨೨-೧೪೪೬), ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೯-೧೫೨೯), ಅಚ್ಯುತರಾಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೨೯-೧೫೪೨), ಸದಾಶಿವರಾಯ ಹಾಗೂ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯ ಮುಂತಾದ ರಾಜರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಅರಸರು ನೇರವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ (ಸಾಮಂತರ ಮೂಲಕ) ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕೇಂದ್ರ ಬೆಮ್ಮತ್ತಕಲ್ಲು[೧೪೫](ಚಿತ್ರದುರ್ಗ), ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೫೫ ಹಾಗೂ ೧೩೫೬ರ ಶಾಸನಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಒಡೆಯನು ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ.[೧೪೬] ಮಲ್ಲಿನಾಥ ಒಡೆಯನು ಅಳಿಯ ಸಾಯಿನಾಯಕನ ಮಗನೆಂದೂ, ಸಾಯಿನಾಯಕನು ೧ನೆಯ ಬುಕ್ಕನ ಮಗನೆಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆರಂಭದಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಅಧಿಕಾರವು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಸಮೀಪದ ಸಂಬಂಧಿಕರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು.[೧೪೭]

ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಡಳಿತದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಿಧ ಘಟಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಮೆ, ವೇಂಟೆ ಹಾಗೂ ಚಾವಡಿಗಳೆಂಬ ವಿಭಾಗಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವು ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ಆಡಳಿತ ಘಟಕವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಪಿ.ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಶಾಸನಾಧಾರಿತ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.[೧೪೮] ಹಲವು ಗ್ರಾಮಗಳು ಸೇರಿ ಸೀಮೆ, ಹಲವು ಸೀಮೆಗಳು ಸೇರಿ ವೇಂಟೆ, ಹಲವು ವೇಂಟೆಗಳು ಸೇರಿ ಚಾವಡಿ ಎಂಬ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದರು.[೧೪೯] ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಮಗಿರಿ, ಜಾಜೂರು, ಚಿತ್ರಹಳ್ಳಿ, ದುಮ್ಮಿ, ಬಾಗೂರು, ಬೂದಿಹಾಳ್, ಮತ್ಸನಡವು, ಜಗಳೂರು, ಹಿರಿಯೂರು ಸೀಮೆಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸೀಮೆಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಪಿ.ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೧೫೦] ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಚಾವಡಿಗಳೆಂದರೆ ಕೊಟ್ಟೂರು ಚಾವಡಿ (ದಾವಣಗೆರೆ-ಹರಿಹರ ತಾಲೂಕು) ಯಕ್ಕಟ್ಟಿ (ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ), ರಾಯದುರ್ಗ ಚಾವಡಿ[೧೫೧] (ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಗಡಿ ಹಿರಿಯೂರು, ಚಳ್ಳಕೆರೆ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳು) ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಗ್ರಹಾರ' ಮತ್ತು 'ಮಹಾನಾಡು'ಗಳಿದ್ದವು.[೧೫೨] ಆದ್ದರಿಂದ ಬರ್ಟನ್ ಸ್ಟೈನ್‌ರವರು

ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ತುಂಡುರಾಜ್ಯಗಳ ಒಕ್ಕೂಟವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೧೫೩] ಇಂತಹ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳು ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದವೆಂದು ಶಾಸನಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.[೧೫೪]

ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ತಲೆ ಎತ್ತಿದರು. ಅವರನ್ನು ಅಮರನಾಯಕರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಊಳಿಗಮಾನ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಅಮರನಾಯಕರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯುದ್ಧದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕ ನೆರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು, ಇದನ್ನು 'ನಾಯಕರ ಪದ್ಧತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೧೫೫] ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೨೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನಾಯಕರಿದ್ದರು. ಭೂಮಿಯ ಒಡೆತನವೆಲ್ಲ ರಾಜನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಅವನಿಂದ ನಾಯಕರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.[೧೫೬] ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಅಮರನಾಯಕರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ವಿಚಾರಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇತರ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಹೀಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನಗಳಿಂದ(ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ) ಈ ಪ್ರದೇಶವು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರವು ಪತನ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಲ್ಲ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು.

೩.೧೧ ಪಾಳೆಯಗಾರರು

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಪತನವಾದ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪ್ರಬಲರಾದರು. ಇವರು ಮೊದಲು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಅಧೀನ ಇಲ್ಲವೆ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಶೌರ್ಯ-ಧೈರ್ಯ ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಈ ವೀರರು ಕಂದಾಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ರಾಜನಿಗೆ ನೀಡಿ ತಾವು ಒಂದು ಪಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುಗಳ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಇವರು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಂದರೆ ಹಾಗಲವಾಡಿ, ಆವತಿ, ಸುಗಟೂರು, ಉಮ್ಮತ್ತೂರು, ಕಳಲೆ, ಮಧುಗಿರಿ, ಹೊಸಕೋಟೆ, ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣ, ಗೇರುಸೊಪ್ಪೆ, ದೇವನಹಳ್ಳಿ, ತರೀಕೆರೆ, ಬೇಲೂರು, ಸಂತೆಬೆನ್ನೂರು, ಮಾಗಡಿ, ಕೆಳದಿ, ಶಿರಾ, ನಿಡಗಲ್ಲು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪ್ರಮುಖ ರಾಗಿದ್ದರು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಏಳು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿವೆ. ಆ ಮನೆತನಗಳೆಂದರೆ ರಾಯದುರ್ಗ, ಹರತಿ (ಹರ್ತಿಕೋಟೆ), ಬೇಲೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಸಂತೆ ಬೆನ್ನೂರು, ಮತ್ತಿನಾಡು (ಮತ್ತೋಡು) ಹಾಗೂ ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಸನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ರಾಯದುರ್ಗ, ಹರತಿ ಮತ್ತು ಬೇಲೂರು ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಗಾರರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೋಡು, ಸಂತೆಬೆನ್ನೂರು, ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಆಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೫೭] ಹರತಿ (ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲೂಕು), ಮತ್ತಿನಾಡು(ಹೊಸದುರ್ಗ ತಾಲೂಕು) ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ (ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕು) ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜಧಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ರಾಯದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೫೮] ಅವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಭೂಪತಿಒಡೆಯರ್, ಪಾಪಯ್ಯದೇವ, ತಿರುಮಲಯ್ಯದೇವ ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಣ ನಾಯಕರ ಹೆಸರುಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿವೆ. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೮೭ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ವೀರಭೂಪತಿ ಒಡೆಯರ್‌ನನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಇವನು ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೧೫೯] ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರ ವಂಶಸ್ಥರಿಗೆ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸ ಸದಾಶಿವರಾಯನು ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದನು. ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರೆಂತಲೂ, ಸೂರ್ಯವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದೂ ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ವಿಜಯನಗರದ ಆಡಳಿತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ ಇವರು ದೇವಾಲಯ ಅಗ್ರಹಾರಗಳಿಗೆ ದಾನ-ದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸ್ಥೆವಹಿಸಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಹರ್ತಿಕೋಟೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು

ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲೂಕು ಹರ್ತಿಕೋಟೆಯು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇವರು ಹರತಿ-ಐಮಂಗಲ ಹಾಗೂ ಹರತಿ-ನಿಡಗಲ್ಲು ಮನೆತನದವರೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೦] ಮೊದಲು ಹರ್ತಿಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ನಂತರ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಡುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇವರು ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಈ ಮನೆತನದವರು ಬಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ದೊಡ್ಡೇರಿ, ಹರತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದವರು. ಇವರಲ್ಲೊಬ್ಬ ತಿಪ್ಪಳನಾಯಕನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದ ಮಾಂಡಲೀಕನಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡನು. ಇವನು ಮಾಚಿಸಮುದ್ರ, ಗೋಸಿಕೆರೆ ಮತ್ತು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳ ಆಡಳಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು, ತನ್ನ ವಂಶಜರು ಹಿಂದೆ ಬಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಎರಡು ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ದೊಡ್ಡೇರಿ ಮತ್ತು ಹರತಿ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದನು.[೧೬೧] ಇವನ ಪ್ರಾಂತ್ಯವು ಪಾವಗಡದಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ

ಹಾಗೂ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವಿನಿಂದ ಶಿರಾ ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು. ಇವನು ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಏಳು ಜನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಂಚಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ನಾಯಕನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಆರು ಮಂದಿಯನ್ನು ಬಿಜಾಪುರದ ನಾಯಕರು ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಓಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನು ನಿಡುಗಲ್ಲು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇವರು ಹರತಿ-ನಿಡಗಲ್ಲು ಪಾಳೆಯಗಾರರಾಗಿ ಶಿರಾ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅಧೀನರಾದರು.[೧೬೨]

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರು

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಧೀಮಂತ ಪಾಳೆಪಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಪಟ್ಟು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಇವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರ ರೆಂದು ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೆ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೮-೧೭೭೯), ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೨೧೧ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಇವರು ಇತಿಹಾಸರಂಗಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.| ಈ ಪಾಳೆಪಟ್ಟಿನ ಮೂಲಪುರುಷ ಚಿತ್ರನಾಯಕ. ಇವನು ಮೊದಲು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಕರ್ನೂಲು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಡೆಕಲ್ಲ, ಕರೆಮತಿ, ರಾಮದುರ್ಗಗಳ ನೆಲೆಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೆಲೆ ನಿಂತನು.[೧೬೩] ಚಿತ್ರನಾಯಕನು ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮತಸ್ಥನಾಗಿದ್ದು, ಕಾಮಗೇತಿಕುಲ(ವಂಶ)ದವನು. ದೆಹಲಿ ಸುಲ್ತಾನನ ಬಳಿ ವಜೀರನಾಗಿದ್ದ ನೆಂತಲೂ ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಮದಕರಿನಾಯಕ'ನೆಂಬ ಬಿರುದು ಪಡೆದನು. ನಂತರ ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಆಳಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಮದಕರಿನಾಯಕರೆಂಬ ಅಭಿದಾನವನ್ನು ಪಡೆದರು.[೧೬೪] ಅಲ್ಲದೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾನಾಯಕಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜನ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದು, ಮೊದಲು ಇವರು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮರನಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೊರೆಯಾಗಿ ಮತ್ತಿತಿಮ್ಮಣ್ಣ ನಾಯಕನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ವಿಜಯನಗರದ ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ಸೀಮೆಯ ಅಮರನಾಯಕನಾಗಿದ್ದನು. ನಂತರ ಹಿರಿಯೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿದನು. ಇವನ ನಂತರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಮುಖ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಂದರೆ ಓಬಣ್ಣನಾಯಕ, ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಪ್ಪನಾಯಕ, ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕ, ಹಿರೇಮದಕರಿನಾಯಕ, ಇಮ್ಮಡಿ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಪ್ಪ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ರಾಜವೀರ ಮದಕರಿನಾಯಕ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೦೨ರಲ್ಲಿ ಓಬಣ್ಣನಾಯಕನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು.[೧೬೫] ಹಿರೇ ಮದಕರಿನಾಯಕನು ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುಡೇಕೋಟೆ, ರಾಯದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಬಳ್ಳಾರಿ, ರಾಯದುರ್ಗ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಒಟ್ಟು ಅರವತ್ತು ಸೀಮೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಚದುರಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡನು.[೧೬೬]

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜವೀರ ಮದಕರಿ ನಾಯಕನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೪-೧೭೭೯) ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಒಂದು ಪರ್ವಕಾಲವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಪಟ್ಟಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಇವನ ಪರಿಶ್ರಮ ಅಪಾರವಾಗಿದೆ. ಇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಲಿಯು ಮದಕರಿನಾಯಕನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬಂಕಾಪುರ, ನಿಡಗಲ್ಲು, ಬಿದನೂರುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಮರಾಠರ ವಿರುದ್ಧ ಕಾರ್ಯಚರಣೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಹೈದರಾಲಿಯು ಮದಕರಿನಾಯಕನನ್ನು ಒಳಗೊಳಗೆ ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುರಿಂದ ಇವನು ಮರಾಠರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಕೋಪಿತನಾದ ಹೈದರಾಲಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೭೬ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರೂ ಜಯಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೯ರಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಮದಕರಿನಾಯಕನಿಗೆ ಮರಾಠರ ಸಹಾಯ ಲಭಿಸದೆ ಹೋಯಿತು. ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಮುಸ್ಲಿಂ ಯೋಧರು, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ಜರಿಮಲೆ, ರಾಯದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೈದರಾಲಿಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಮದಕರಿನಾಯಕನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟನು.[೧೬೭]

ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪ್ರಜಾಹಿತಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು. ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯ, ಅಗ್ರಹಾರ, ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲ, ಕೆರೆ-ಕುಂಟೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು.

ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರು

ಇವರು ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಮತ್ತು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿ, ಹಟ್ಟಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಮೂಲಪುರುಷ ಕೋಟೆಮಲ್ಲನಾಯಕ. ಇವನು ಕ್ಷಾಮದ ನಿಮಿತ್ತ ಶ್ರೀಶೈಲದ ಕರಮಲೆ ಮತ್ತು ಕೋಮ್ಮಮಲೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ತುರು-ಕರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಬಳಿ ಬಂದು ನೆಲೆ ನಿಂತನು. ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು 'ಹಟ್ಟಿ'ಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರಿಂದ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದನು. ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿದ್ದರಿಂದ ಇವನು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಸಂಪ್ರೀತಿಗೆ ಒಳಗಾದನು. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಕುಂದರ್ಪಿದುರ್ಗದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಇವನಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು 'ಪಾಳೆಯಗಾರ' ಎಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರು.[೧೬೮] ಈ ಮನೆತನದ ಬೂದಿಮಲ್ಲನಾಯಕನೆಂಬುವನು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಜಟ್ಟಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತನ್ನ ಬಲಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ 'ಭೀಮ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ನೀಡಿದರು. ಅವನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆಗೆ 'ಭೀಮನಕೆರೆ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಲಾಯಿತು.[೧೬೯] ನಂತರ ಬಂದ ಮಲ್ಲನಾಯಕನು ರಾಯದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಬೊಮ್ಮನಾಯಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ೨೦೦೦ ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ೧೦೦೦ ಬಿಳಿಹಸುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬೊಮ್ಮನಾಯಕನು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವನ್ನು ಮಲ್ಲನಾಯಕನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು.[೧೭೦] ಇವನು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ

ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೆರೆಯ ಬಳಿಯ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀಮಹಾನ್ ನಾಯಕಚಾರ್ಯ ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೭೧] ಅದೇ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಬಸವನ ಬಾಗಿಲು ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಅಥವಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಯಾವುದೇ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರೆ ಅಂಥವರನ್ನು 'ಹೊಟ್ಟೆ ಬಗೆಸಿ ತಲೆ ಶೂಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯಿದೆ.[೧೭೨]

ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಮತ್ತು ಚಳ್ಳಕೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದರೂ, ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ, ಆಡಳಿತ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನ ತಾಯಿ ಲಕ್ಷಮ್ಮನಾಗತಿಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ 'ಕಸ್ತೂರಿ' ಎಂಬ ಅಭಿದಾನವನ್ನು (ಸಂಬಂಧಿಕನಾದುದರಿಂದ) ತಾನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.[೧೭೩] ಈ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೭೫-೧೬೮೬)ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸು ಮನೆತನದವರು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಂತರ ತ್ಯಜಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಲ್ಲವ್ವನಾಗತಿಯು ವೀರಶೈವಳಾಗಿದ್ದಳು. ಕಾರಣ ಈಕೆಯು ಹಟ್ಟಿಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನ ಮಗಳಾಗಿದ್ದಳು.[೧೭೪] ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿ ಗುರುತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿಯ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು, ಅವನ ತತ್ವ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಒಲವು ತೋರಿಸಿದ್ದರು.

ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನ ಮಗನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕನು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟನು. ನಂತರ ಹಿರೇಮದಕರಿನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಯಕಹಟ್ಟಿಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೭೯ರಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರದೇಶವು ಹೈದರಾಲಿ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪು ಸುಲ್ತಾನರ ವಶವಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದು, ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಿಂದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ), **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ,** ಸಂ. ೧, ಪು. ೨೮೬

೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.) *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆ,* **ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ,** ಪು. ೧-೨

೩. ಪಿಳ್ಳೈ ಕೆ.ಕೆ., **ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ,** ಪು. ೮೭

೪. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೨೮೬

೫. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೧

೬. ಅದೇ

೭. ಅದೇ

೮. ಅದೇ

೯. ಶರ್ಮ ಆರ್.ಎಸ್., ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತ, ಪು. ೧೩೧; ಸಹ ಬಿ.ಪಿ. ಮತ್ತು ಬೆಹೆರ ಕೆ.ಎಸ್., ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೧೯೦-೨೩೯

೧೦. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೩೫೪

೧೧. ಗಿರಿಜ ಟಿ., **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ದರ್ಶನಿ,** ಪು. ೨೮೭; ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಹಂಪಿ,೨೦೦೦) ಪು. ೧೯; ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸು., **ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು,** ಪು. ೧೪೫

೧೨. **ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ,** ಭಾಗ-೧, ಪು. ೧೧೭

೧೩. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ. ವಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೩

೧೪. ಅದೇ, ಪು. ೨

೧೫. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೩೦೧; ಸಹ ಬಿ.ಪಿ., ಬಿಹೆರ್ ಕೆಸ್, **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೧೯೦-೧೩೯

೧೬. ರಘುನಾಥಭಟ್ ಎಚ್. ಆರ್., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), **ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ,** ಪು.೬

೧೭. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೨೦

೧೮. ಅದೇ

೧೯. ಅದೇ

೨೦. ರಘುನಾಥಭಟ್ ಎಚ್.ಆರ್., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೩-೬

೨೧. **ಗ್ಯಾಜೇಟಿಯರ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್,** ಪು. ೩೧

೨೨. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೩೦೧

೨೩. ಅದೇ

೨೪. ಅದೇ

೨೫. ಅದೇ, ಪು. ೩೦೩

೨೬. ರಘುನಾಥಭಟ್ ಎಚ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೭

೨೭. ಅದೇ

೨೮. ಅದೇ

೨೯. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೩೦

೩೦. ಅದೇ, ಪು. ೩೨೦

೩೧. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೧

೩೨. ರಘುನಾಥಭಟ್ ಎಚ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೩೩. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಚಯ, ಪು. ೯೭

೩೪. ಸುಂದರ ಅ., (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೩೭

೩೫. ಅದೇ, ಪು. ೩೦೬

೩೬. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು. ೮೨

೩೭. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ, *ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಸಿರನಾಡಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರಾಚೀನತೆ* ಇ.ದ. ಸಂ. ೬, ಪು. ೧೧೨

೩೮. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೬೪

೩೯. ಉಷಾ ಎಂ.ಎಚ್., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ. ವಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.) ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೧೨

೪೦. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೬೮

೪೧. ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಿಕ(ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಎ.ಕ)(ಹಳೆಯದು) ಸಂ. ೭, ಶಿಕಾರಿಪುರ ಶಾಸನಸಂಖ್ಯೆ ೧೭೬; ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ.ಪಿ.ವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ. ೬, ಪು. ೧೧೨

೪೨. ಜಯಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂ. ೧೧, ಪು. ೧೦೭

೪೩. ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಲೇಖನಗಳು, ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.) ಪು. ೩೨೯

೪೪. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.೬ ಪು. ೧೧೨

೪೫. ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೭೯

೪೬. ಉಷಾ ಎಂ.ಎಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೩-೧೪

೪೭. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೩

೪೮. ಅದೇ

೪೯. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಸ್., ದಿ ನೊಳಂಬಾಸ್, ಪು. ೧೯೬

೫೦. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.೬, ಪು. ೧೧೨

೫೧. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೩

೫೨. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷವಿದೆ.

೫೩. ಎ.ಕ. (ಹಳೆಯ) ಸಂ.೧೧ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು, ಶಾ.ಸಂ. ೪೦

೫೪. ಅದೇ,

೫೫. ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಶ್ರೀ ಹರಿಹರ ದೇವಾಲಯ, ಪು. ೧೯

೫೬. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್,, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪

೫೭. ಅದೇ

೫೮. ದೀಕ್ಷಿತ್, ಸಿ.ಕೆ.ವೈ., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆ,* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೧೭

೫೯. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೩೫

೬೦. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪

೬೧. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೪೨

೬೨. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಸಿ.ಕೆ.ವೈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮

೬೩. ಎ.ಕ., ಸಂ.೧೧ ಹರಿಹರ, ಶಾ.ಸಂ. ೬೬

೬೪. ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್ ದಾರ್, *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ, ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು.೨೩

೬೫. ಅದೇ

೬೬. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ.(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ. ೭, ಪು. ೩೬

೬೭. ಅದೇ, ಸಂ. ೭, ಪು. ೪೩

೬೮. ಎ.ಕ., ಸಂ. ೧೧, ಚಳ್ಳಕೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೩-೩೪

೬೯. ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪

೭೦. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೫೯

೭೧. ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪

೭೨. ಅದೇ, ಪು. ೨೬

೭೩. ಅದೇ

೭೪. ಅದೇ

೭೫. ಅದೇ, ಪು. ೨೭

೭೬. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೯

೭೭. ಎ.ಕ.ಸಂ-೧೧ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೭

೭೮. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪೫

೭೯. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೩

೮೦. ಅದೇ

೮೧. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ.(ಸಂ.)., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೪

೮೨. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೪

೮೩. ಅದೇ

೮೪. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೫

೮೫. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಸಿ.ಕೆ.ವೈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೯; ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೦

೮೬. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಸಿ.ಕೆ.ವೈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೯

೮೭. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೦

೮೮. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಸಿ.ಕೆ.ವೈ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೯

೮೯. ಎ.ಕ. (ಹಳೆಯ) ಸಂ. ೭, ಹೊನ್ನಾಳಿ ಸಂ. ೧, ಶಾ.ಸಂ. ೧೦೭-೧೧೯

೯೦. ಎ.ಕ. (ಹಳೆಯ) ಸಂ. ೧೧, ದಾವಣಗೆರೆ ಶಾ.ಸಂ. ೧೨೪

೯೧. ಅದೇ

೯೨. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಸಿ.ಕೆ.ವೈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೦

೯೩. ಅದೇ

೯೪. ಅದೇ

೯೫. ಅದೇ, ಪು. ೨೧

೯೬. ಅದೇ

೯೭. ಅದೇ

೯೮. ಅದೇ, ಪು. ೨೨

೯೯. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೧

೧೦೦. ಗುರುಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟಿ. ಎಸ್., ನೊಳಂಬ ವೀರಶೈವ, ಪು. ೪

೧೦೧. ಅದೇ

೧೦೨. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೩

೧೦೩. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ದಾವಣಗೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೭೧; ಗುರುಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರ ಟಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭

೧೦೪. ಅದೇ, ಪು. ೭; ಅದೇ,

೧೦೫. ಅದೇ ಚಳ್ಳಕೆರೆ ಶಾ.ಸಂ. ೫,೭ ಮತ್ತು ೮

೧೦೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೩ ಮತ್ತು ೩೪

೧೦೭. ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪ ಸಿ.ಎಸ್., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆ,* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೩೦

೧೦೮. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಹಿರಿಯೂರು ಶಾ.ಸಂ. ೩೩

೧೦೯. ಅದೇ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶಾ.ಸಂ. ೬೨

೧೧೦. ಅದೇ, ಜಗಳೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೯

೧೧೧. ಅದೇ, ಚಳ್ಳಕೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೬

೧೧೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೫೦

೧೧೩. ಅದೇ, ಹಿರಿಯೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೧

೧೧೪. ಅದೇ, ಹಿರಿಯೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧

೧೧೫. ಅದೇ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೦

೧೧೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೬

೧೧೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೩

೧೧೮. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೮

೧೧೯. ಬಸವಲಿಂಗಪ್ಪ, ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೩

೧೨೦. ಅದೇ, ಪು. ೩೫

೧೨೧. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೬

೧೨೨. ಅದೇ, ಪು. ೭೭

೧೨೩. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೪

೧೨೪. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ(ಸಂ.)., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೪

೧೨೫. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., ಸೇವುಣರ ಇತಿಹಾಸ, ಪು. ೬-೭

೧೨೬. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಚ್.ಎಂ., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೇವುಣರ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ.ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.) ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೩೭

೧೨೭. ಅದೇ, ಪು. ೩೬-೩೭

೧೨೮. ಅದೇ

೧೨೯. ಅದೇ, ಪು. ೩೮

೧೩೦. ಅದೇ

೧೩೧. ಅದೇ

೧೩೨. ಅದೇ

೧೩೩. ಅದೇ

೧೩೪. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೬

೧೩೫. ಸುರೇಂದ್ರಾರಾವ್ ಬಿ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೭

೧೩೬. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೪೩

೧೩೭. ಅದೇ, ಪು. ೪೪

೧೩೮. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೩

೧೩೯. ಅದೇ, ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೨

೧೪೦. ಅದೇ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೨

೧೪೧. ಅದೇ, ದಾವಣಗೆರೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೦೫

೧೪೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೫

೧೪೩. ಅದೇ, ಜಗಳೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೩

೧೪೪. ಅದೇ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶಾ.ಸಂ. ೭

೧೪೫. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್.(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ. ೩, ಪು. ೧೩-೧೪

೧೪೬. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆ* ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ., ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೫೮

೧೪೭. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಶಾ.ಸಂ. ೨,೩

೧೪೮. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೮

೧೪೯. ಬಸವರಾಜಪ್ಪ ಹೆಚ್.ಈ., ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಹಿಡುವಳಿಗಳು ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್ ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦) ಪು. ೯

೧೫೦. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೮

೧೫೧. ಬಸವರಾಜಪ್ಪ ಹೆಚ್.ಈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯

೧೫೨. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೯

೧೫೩. ಬಸವರಾಜಪ್ಪ ಹೆಚ್.ಈ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪

೧೫೪. ಅದೇ

೧೫೫. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೮

೧೫೬. ಅದೇ, ಪು.೬೧

೧೫೭. ಸಿವೆಲ್ ರಾಬರ್ಟ್., ಎ ಫರಗಾಟನ್ ಎಂಪೈಯರ್, ಪು. ೩೬೦-೩೭೦

೧೫೮. ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆ,* ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ, ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ(ಸಂ.), ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಪು. ೬೫

೧೫೯. ಅದೇ

೧೬೦. ಎ.ಕ್ರ,ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೧

೧೬೧. ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೬

೧೬೨. ಅದೇ,

೧೬೩. ಅದೇ,

೧೬೪. ಅದೇ, ಪು. ೭೯

೧೬೫. ಅದೇ, ಪು. ೭೬

೧೬೬. ಅದೇ, ಪು. ೮೦

೧೬೭. ಅದೇ, ಪು. ೮೨

೧೬೮. ಅದೇ, ಪು. ೮೩

೧೬೯. ಅದೇ, ಪು. ೭೦

೧೭೦. ಅದೇ,

೧೭೧. ಅದೇ, ಪು. ೭೧

೧೭೨. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೭

೧೭೩. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೮

೧೭೪. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೧

೧೭೫. ಅದೇ, ಪು. ೭೨

ಅಧ್ಯಾಯ ೪

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಶಿಲಾಯುಗ

ಶಿಲಾಯುಗ

ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕವೆಂಬ ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಕಾಲವನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟವೆಂದು, ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ, ಅಂದರೆ, ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾಲವನ್ನು ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಒಂದಡೆ ನೆಲೆನಿಂತರೆ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವನು ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಶಿಲಾಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ (Palaeo-Anthropological) ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮಾನವನ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೩.೫ ರಿಂದ ೪ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.[೧] ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವರನ್ನು 'ಹೊಮೊನಿಡ'ರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದು,[೨] ಇವರು ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೪ ರಿಂದ ೨ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆ ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿದ್ದರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ.[೩] ಅಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ಹಳೆಯ ಜಗತ್ತು(Old world) ಹಾಗೂ ಆಗ್ನೇಯ ಏಷ್ಯಾಗಳಿಗೆ ಖಂಡಾಂತರ ಮಾರ್ಗಗಳ(Trans-continental) ಮೂಲಕ ತಲುಪಿ ನಂತರ ಭಾರತದ ಉಪಖಂಡವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.[೪]

ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳ ಗವಿ, ಕಲ್ಲಾಸರೆ, ಪೊಟರೆ, ಕಣಿವೆ-ಕಂದರಗಳಲ್ಲಿ ನದಿ, ಸರೋವರ, ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿ ಹಣ್ಣು-ಹಂಪಲು, ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.[೫] ಇಂತಹ ಶಿಲಾಯುಗವು ಅತ್ಯಂತ ದೀರ್ಘವಾದುದಾಗಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ, ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ, ಹಾಗೂ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾಯುಗಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತವನ್ನು ಮಾನವನು ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸಿದ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ, ಕಚ್ಚಾಶಿಲೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಯಾರಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳ ಆಕೃತಿ, ಅವುಗಳ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲದೆ, ಅವನು ನಾಗರಿಕತೆಯತ್ತ ಸಾಗಿ ಬಂದ ಪ್ರಗತಿಯ ಪಥವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಾಗಿವೆ.

೪.೧ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ

ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಶಿಲಾಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಮೂರು ಹಂತಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

ಅ. ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಬ. ಮಧ್ಯೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಕ. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಅ. ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಥಮ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ರಾಬರ್ಟ್‌ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್ ರವರು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಪಲ್ಲಾವರಮ್ (ಚೆನ್ನೈಬಳಿ)ನಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರು.[೬] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವರು ಭದ್ರವಾದ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಅದ್ದರಿಂದ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದ 'ಪಿತಾಮಹ'ನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೭] ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುನ್ನಡೆದ ಭಾರತೀಯ ಮತ್ತು ವಿದೇಶಗಳ ಅನೇಕ ಪುರಾತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸತತ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಫಲವಾಗಿ ಭಾರತದಾದ್ಯಾಂತ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೆಲೆಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜೀವನದಿಗಳ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಸೋಹನ್, ಸಬರಮತಿ, ಸಿಂಗರೋಲಿ, ಬಿಯಾಸ್, ಬಾನಗಂಗಾ, ನರ್ಮದಾ, ಪ್ರವರಾ, ವಾನಿ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ನದಿ ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಅಧ್ಯಯನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ಬದುಕಿಗೂ ಹಾಗೂ ಅಂದಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.[೮] ಬೀಂಬೇಟ್ಕ, ಚಿರ್ಕಿನೇವಾಸ ಮತ್ತು ಹುಣಸಗಿ (ಕರ್ನಾಟಕ) ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನ ವಸತಿ ನಿವೇಶನ ಮತ್ತು ಜೀವನ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೯] ಸೋಹನ್, ನರ್ಮದಾ, ಬೇಲಾನ್ ಮತ್ತು ಗೋದಾವರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ನದಿ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆಗಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳೂ ಪತ್ತೆಯಾಗಿವೆ.[೧೦]

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಬಗೆಗಿನ ಅನ್ವೇಷಣೆಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ‌ಬ್ರೂಸ್ ಫುಟ್‌ರವರೇ ಮೊದಲಿಗರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೃಷ್ಣ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ

ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ನದಿ ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.) ಫುಟ್‌ರವರು ೧೮೭೩ರಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾಡ (ಕೈರಾ) ಮತ್ತು ಡಾಣಕ ಶಿರೂರ (ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ), ಅಲ್ಲದೆ ಮೆಣಸಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರು.[೧೧] ೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಲಂಡನ್ನಿನ 'ಇನ್ ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಅರ್ಕಿಯಾಲಜಿ'ಯ ಎಫ್.ಈ. ಜಾಯನರ್ ಆರ್.ವಿ.ಜೋಶಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಖ್ಯಾಡ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಅನೇಕ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡಿದರು.[೧೨] ೧೯೪೯-೫೨ ಆರ್. ವಿ.ಜೋಶಿಯವರು ಮಲಪ್ರಭಾ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಭೂರಚನಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ(ಜಿಯೊಮೊರ್ಫಾಲಾಜಿಕ್)ವಾದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು.[೧೩] ಶೋರಾಪುರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳ ಬೃಹತ್ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರವೊಂದು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕರಣಗಳೆಂದರೆ ಕೈಗೊಡಲಿ, ಚಕ್ರಾಕಾರದ ಉಪಕರಣ, ಹೆರೆಗತ್ತಿ, ಚಾಕುಗಳು ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಈ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಆದಿ ಮಾನವನು ಮೊದಲ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಕುತೂಹಲಕರವಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ಬಲದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ನಿಟ್ಟೂರಿನಲ್ಲಿ (ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಉಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಎನ್ನಬಹುದಾದ ಗೋವಿನ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಯ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೪] ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಬೀದರ್, ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೫]

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಷ್ಟು ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅವುಗಳು ವಿರಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾಗಿವೆ. ಕಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿ (ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ)ಯು ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ಆದಿ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಸಂಪತ್‌ಅಯ್ಯಂಗಾರರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರು.[೧೬] ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ ಶೇಷಾದ್ರಿಯವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದರು.[೧೭] ಬಿಳಿಗೆರೆ, ಕಡೂರು, ನ್ಯಾಮತಿಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.[೧೮] ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಷ್ಟು ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಕರಾವಳಿ, ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ, ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಬಳ್ಳಾರಿ, ಬಾದನಹಟ್ಟಿಗುಡ್ಡ, ಬೆಳಕಲ್ಲು[೧೯] (ಎಲ್ಲವೂ ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು), ಕರೇಕುಪ್ಪೆ, ಜೋಗ, ದರೋಜಿ,[೨೦] ಮಲ್ಲಾಪುರ[೨೧] (ಎಲ್ಲವು ಸಂಡೂರು ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಜಾನಕಲ್ಲು(ಹೊಸದುರ್ಗ ತಾ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ), ತಾಳ್ಯ[೨೨] (ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ ತಾ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ) ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗಕ್ಕನು ಗುಣವಾಗಿ ಕೈಕೊಡಲಿ (Hand axe), ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ (Chopper) ಚಕ್ರಾಕಾರದ ಆಯುಧ, ಅಂಡಾಕೃತಿಯ (Ovate) ಆಯುಧ,

ಸೀಳುಗತ್ತಿ ಮತ್ತು ಹೆರಗತ್ತಿಗಳೆಂದು (Scrapper) ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.[೩೩] ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಆದಿ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಬ. ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗಗಳ ನಡುವಿನ ಹಂತದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಶಿಲಾಯುಗವು ಮಧ್ಯ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಅವಧಿಯಿಂದ ಅಂತಿಮ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಅವಧಿಯವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅವಧಿಗೆ ೧೦,೦೦೦ ದಿಂದ ೪೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ರೇಡಿಯೋ ಕಾರ್ಬನ್ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕಾಲ ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ.[೩೪] ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯಾದ ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಮಾದರಿಯ ಉಪಕರಣಗಳ ಕಾಲದ ನಂತರ ವಿಶ್ವದ ಉಳಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಂತೆ ಭಾರತದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದವು. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಳೆ ಬಿದ್ದಕಾರಣ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸವೆತ, ಮಿತಿಮೀರಿದ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದಾಗಿ ಭೂ ಕೊರೆತಗಳು, ಸಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಕುಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದವು. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ರೂಪಗೊಂಡಿತು. ಈ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದವರೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ಲಭ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಪಂಜಾಬಿನ ವಾಯವ್ಯಪ್ರದೇಶ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಖಾಂದಿವಳ್ಳಿ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಕರ್ನೂಲ್ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನ ಹರಿಸಲಿಲ್ಲ.[೩೫]

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್.ಡಿ.ಸಂಕಾಲಿಯರವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು. ಅವರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ನೇವಾಸ(ಅಹಮದ್ ನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ) ಬಳಿಯ ಪ್ರವರಾ ನದಿದಂಡೆಯ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೆಲವು ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರು.[೩೬] ನಂತರ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲಾ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಯಿತು. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಆಧಂಘುರ್,[೩೭] ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ,[೩೮] ರೇಣಿಗುಂಟ, ಕರ್ನೂಲ್, ಬೇಥಂಚರ್ಲ, ಸೋನ್ ಮತ್ತು ತಾಪಿ ಕಣಿವೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೩೯]

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೪೦] ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ ಆರ್. ಡಿ.ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ಘಟಪ್ರಭಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ನದಿಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದರು.[೪೧] ಅಲ್ಲದೆ ಅ. ಸುಂದರರವರು ಬಿಜಾಪುರ ಹಾಗೂ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚನೆಗಾಂ,[೪೨]

ಶಿಡ್ಲಪಡಿ ಗುಹೆಗಳು[೩೩], ಮಟಕದೇವನಹಳ್ಳಿ[೩೪], ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು. ಕೃಷ್ಣ ಮತ್ತು ಘಟಪ್ರಭಾನದಿಗಳ ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್.ಎಸ್.ಪಪ್ಪುರವರು ಕೈಗೊಂಡ ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಧ್ಯಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗಿವೆ. ಸೀತಿಮನಿ, ಕದಂಪುರ್, ಜೈನಾಪುರ, ಹಿಪ್ಪರಗಿ, ಸಲ್ಲುಂದಿ, ಆಸಂಗಿ[೩೫] ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳು. ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಸಣ್ಣಪ್ರಮಾಣದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಈ ನೆಲೆಯು ಆಯುಧಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಯಿತು.[೩೬] ಪದ್ದಯ್ಯರವರು ಭೀಮ ಮತ್ತು ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ದೋಣಿನದಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಪುರ, ಗುಲಬಾಳ, ಕಲದೇವನಹಳ್ಳಿ ಕೊಲ್ಲೂರು, ಮರಳ್‌ಭಾವಿ, ವಜ್ಜಾಳ, ಹುಣಸಗಿ,[೩೭] ಹಾಗರಗುಂಡಿ[೩೮] ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಂಜ್ರಾ, ಕಾರಂಜಾ[೩೯] ತುಂಗಭದ್ರಾ, ವೇದಾವತಿ, ಹೇಮಾವತಿ, ಶಿಂಷ, ಪೆನ್ನಾರ ನದಿಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೪೦]

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಡಲಿ (Hand axe), ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Scrapper), ನೀಳಚಕ್ಕೆ (elongated blade), ಕೊರಗ, ಬಾಣದ ಮೊನೆಗಳು (Arrow heads) ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೪೧] ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಕ. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ

ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಹಂತವಾಗಿದ್ದು ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗಗಳ ನಡುವಿನ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ೨೫,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಧಾನದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.[೪೨] ೧೮೮೪ರಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ್‌ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಬಿಲ್ಲಸ್ವರ್ಗ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೂಳೆಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಯೂರೋಪಿನ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮ್ಯಾಗ್ಡಲೀನಿಯನ್ ಆಯುಧಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದರೂ, ಇತರ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಆಧಾರಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.[೪೩] ಇದರ ಒಂದೆರೆಡು ದಶಕಗಳ ನಂತರ ಕೊರೆಯುಳಿ ಮಾದರಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಠಿ ನೀಡುವಂತಹ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. [೪೪] ಕೆ.ಆರ್.ಯು.ಟಾಡ್, ಜನೂರ್ ಮತ್ತು ಎಚ್.ಡಿ.ಸಂಕಾಲಿಯಾ ರವರು ಖಾಂದಿವಿಲ್ಲಿ, ಗಿಡ್ಡವಾರು ಹಾಗೂ ನೇವಾಸ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ಮಂಡಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ

ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ.[೪೫] ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿರುವ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೯೬೪ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ.ಮೂರ್ತಿಯವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು. ಅವರು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ರಾಳ್ಳಕಾಲುವ (ಚಿತ್ತೂರು ಜಿಲ್ಲೆ) ಕೊಳ್ಳದ ಸಮಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದರು.[೪೬] ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ, ವೇಮುಲ, ಗಂಜಾಂಕೊಳ್ಳದ ನೆಲೆಗಳು[೪೭], ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಪಾಟ್ನೆ[೪೮], ನೇವಾಸ, ಇನಾಂಗಾಂ,[೪೯] ಖೇಡಾ,[೫೦] ನಾಂದೇಡ್,[೫೧] ಗುಜರಾತಿನ ಧವಲಪುರಿ[೫೨], ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಬುಧಪುಷ್ಕರ,[೫೩] ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ರೇವಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೆಲೆಗಳು[೫೪], ಬೀಂಬೇಟ್ಕಾ, ವೈನಗಂಗಾ, ಬನ್ಸೇರ್, ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಬೇಲಾನ್ ಹಾಗೂ ಸೋನ್‌ನದಿ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿನ ನೆಲೆಗಳು[೫೫] ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೯೫೯ರಲ್ಲಿ ಅ. ಸುಂದರರವರು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಲ್ವಡಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಮ್ಮಟ ಇಲ್ಲವೆ ಆಯುಧಗಳಾದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿದರು.[೫೬] ಶೇಷಾದ್ರಿಯವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವಾಗ ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಹೆರೆಯುವ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳ ಹಾಗೂ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಇರುವ ಶಕ್ಯತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಡೆಸಿದರು.[೫೭] ಹುಣಸಗಿ (ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ)ಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯಗಳೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು.[೫೮] ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಅರಸನಾಳ್, ಶಿವಪುರ, ಅಡವಿಹುಲ್ಯಾಗಲ್[೫೯], ದೇವೂರು, ಸಿರೋಲ್,[೬೦] ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಿಹರಳಹಳ್ಳಿ, ನಲ್ವಗತ್[೬೧] ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್[೬೨], ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೂಡಸಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧಾಪುರ[೬೩]ಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಂಜ್ರಾ, ದೋಣಿ, ಕೃಷ್ಣ, ತ್ರುಂಗಾ, ಶಿಂಷಾ ಹಾಗೂ ಪೆನ್ನಾರ್ ನದಿ ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳ ನೆಲೆಗಳಿವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕವು ಸೇರಿದಂತೆ ಭಾರತದ ಯಾವುದೇ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಐರೋಪ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ನೆಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಯುಧಗಳ ಸಾದೃಶ್ಯದ ಹೊರತಾಗಿ ಇನ್ನಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಐರೋಪ್ಯ ದೇಶದ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಆಯುಧೋಪಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೂಳೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ಉಪಕರಣಗಳು, ಅಲಂಕರಣಗಳಿರುವ ಮೂಳೆಯ ಚೂರುಗಳು ಹಾಗೂ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅವುಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಪರಿಷ್ಕೃತವಾದವುಗಳಲ್ಲ, ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಲಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಭಾರತದ ನೆಲೆಗಳು ಐರೋಪ್ಯ ದೇಶದ ನೆಲೆಗಳಿಗಿಂತ ಇತ್ತೀಚಿನವಾಗಿವೆ.

ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು, ಮೊನೆಗಳು (Points), ಕೊರಗಗಳು, ಕೊರಯೂಳಿ (burin), ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ (lunates) ಆಯುಧಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.[೬೪] ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

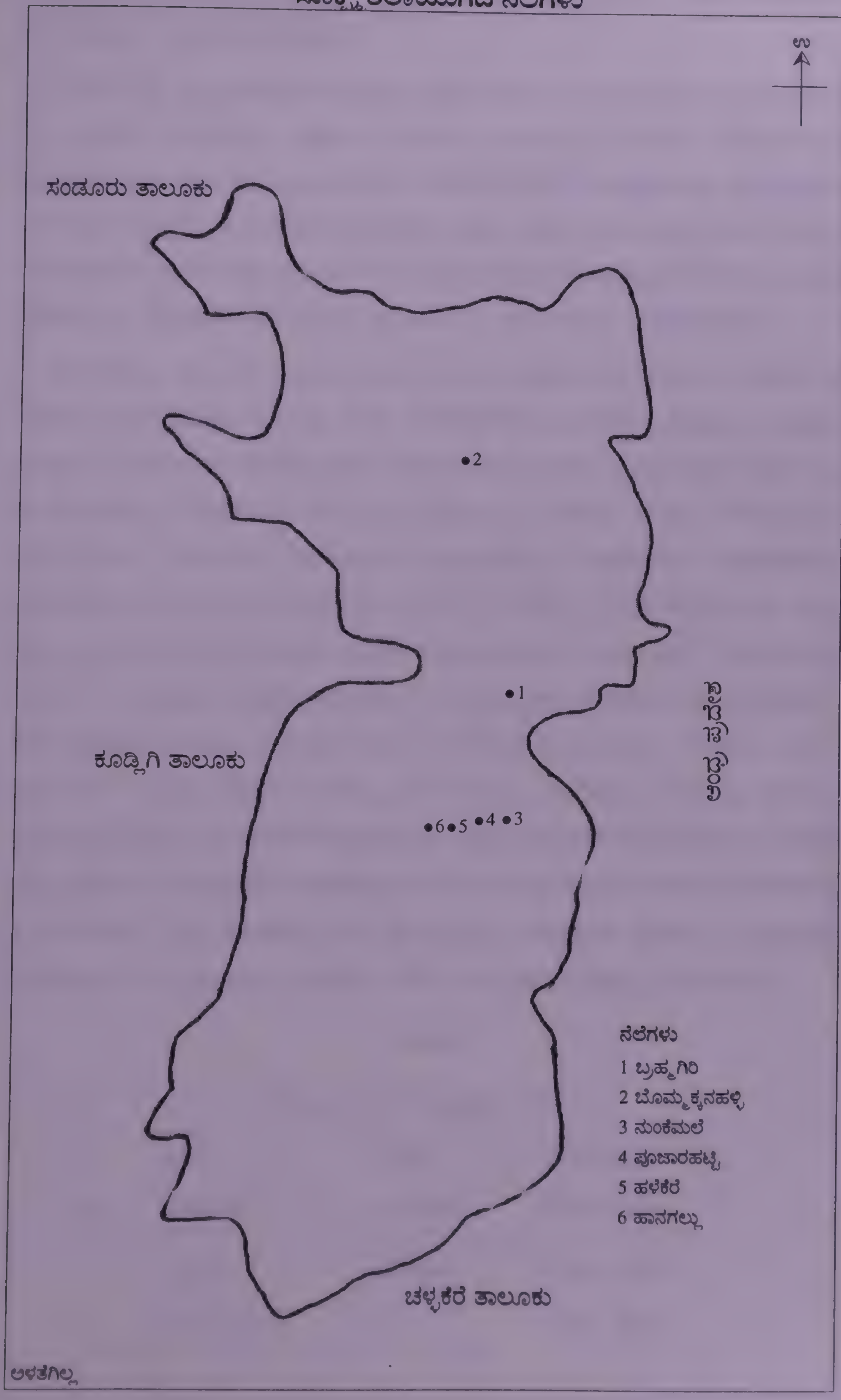
೪.೨ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ

ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗವು ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗಗಳ ನಡುವಿನ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಹರಿತವುಳ್ಳ ಅತಿ ಸಣ್ಣ ನೀಳ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದನು. ಈ ಆಯುಧಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಈ ಶಿಲಾಯುಗವು ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯದಾಗಿದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗವು ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೨೫೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ೧೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೬೫] ಮೇಲಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಯುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ಆದಿ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಹೋಲೋಸೀನ್ ಅವಧಿಯವರೆಗೂ ಮುಂದುವರೆದಿರುವುದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.[೬೬]

ಅಸ್ಸಾಮ್ ಮತ್ತು ಗಂಗಾನದಿ ಬಯಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಭಾರತದ ಉಳಿದ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[೬೭] ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎ.ಸಿ.ಎಲ್. ಕಾರ್ಲೈಲ್‌ರವರು ಸುಮಾರು ೧೮೬೭ರ ವೇಳೆಗೆ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಕೈಮಾರ ಬೆಟ್ಟಗಳಸಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮೂಹಿಕ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದರು.[೬೮] ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಭಾರತ ಹಾಗೂ ಐರೋಪ್ಯ ದೇಶಗಳ ಹಲವಾರು ಸಂಶೋಧಕರ ಸತತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಬಿ. ಬಿ. ಲಾಲ್‌ರವರು ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳದ ಬಿರ್ಭಾನಪುರ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆದಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ದ್ದುದು, ನಂತರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವೆಂದು ಶಂಕಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಕೆ. ವಿ. ಸೌಂದರ್ಯರಾಜನ್ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಈ ವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.[೬೯] ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಸಿಂಗ್ರೂಲಿಕಣಿವೆ, ಗುಜರಾತಿನ ಲಾಂಗನಾಜ್ , ಗಿಡ್ಡಲೂರು, ಖಾಂದವಿಲಿ, ಮೆಗ್ನನಪುರಂ[೭೦], ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಾಲ್ಡಬೆಟ್ಟ, ವರ್ಸೋವ, ಯೆರ್ನಗಾಳ್[೭೧] ಪಾಚಮರ್ಹಿ, ಕೌಡುವಿಲಿ, ಮೊರಹಾನ್‌ಪಹರ್, ದೇದ್ನಿಮೋರಿ, ಚಿತ್ತೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೆಲೆಗಳು, ಸರಯ್‌ನಹರ್‌ರಾಯ್, ಭೀಂಬೇಟ್ಕ, ಆಧಮ್‌ಘುರ, ಇಂದ್ರಾವತಿ ಕಣಿವೆ, ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ, ರೇಣಿಗುಂಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.[೭೨] ಕೇರಳದ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

ಮಲ್ಲಪೂಜಾನದಿ ಪ್ರದೇಶ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತೆರಿ,[೨೩] ಟುಟಿಕೊರಿನ್, ತಿರುಚೆಂದೂರು[೨೪]ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.

(ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ೧೯೩೯ರ ವೇಳೆಗೆ ಶೋಧಗೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಕೂಡ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಧ್ಯಯನವು ೧೯೫೬ರಲ್ಲಿಯೇ ಆರಂಭ ಮಾಡಲಾಯಿತು.[೨೫] ಸಂಕಾಲಿಯಾರವರು ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಗನಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಗುರುತಿಸಿದರು.[೨೬] ಆದರೂ ಸಹ ಇದೊಂದು ಕಿರಿದಾದ ವಿವಿಧ ಆಯುಧಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಯಿತೆ ಹೊರತು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಜೀವನ ಕ್ರಮದ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಜಾಲಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಕಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೨೭] ಹೇಮಾವತಿಕೊಳ್ಳದ ಕಟ್ಟೆಬೆಳಗಲಿ, ಜೋಳನಹಳ್ಳಿ, ಸೆಟ್ಟಿನಹಳ್ಳಿ[೨೮], ಪೆನ್ನಾರ ಕೊಳ್ಳದ ದೊಡ್ಡಗುಣಿ, ನಾಗರಪುರಗಳಲ್ಲದೆ, ಬಣ್ಣಿಗಾನಹಳ್ಳಿ, ಬೆಟ್ಟದಹಳ್ಳಿ, ಬೋಗಸಂದ್ರ, ಬಂಡನಹಳ್ಳಿ, ಮೂಗನಾಯಕನಕೋಟೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.[೨೯] ಭದ್ರಾಕೊಳ್ಳದ ಭದ್ರಾಪ್ರಾಜೆಕ್ಟ್[೩೦], ತುಂಗಾಕೊಳ್ಳದ ಹೊಳೆಅರಳಹಳ್ಳಿ, ತಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೩೧]) ತುಂಗಭದ್ರಾ ಕೊಳ್ಳದ ಆನೆಗುಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು-ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ-ಹೋರಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.[೩೨] ದೋಣಿಕೊಳ್ಳದ ಹುಣಸಗಿ, ಇಂಗಳೇಶ್ವರ[೩೩], ಭೀಮಕೊಳ್ಳದ ಹಿಂಗಣಿ[೩೪], ಮಲಪ್ರಭಾಕೊಳ್ಳದ ತಮ್ಮಿನಾಳ ಮತ್ತು ಮರಳಬಾವಿ[೩೫], ಕಾರಂಜಾಕೊಳ್ಳದ ಬೆಂಗಪುರ, ಮಂಜರಾ ಕೊಳ್ಳದ ವನಮಾಪುರಪಲ್ಲಿ, ಎಕಲಾಪುರ, ಔರಾದ್, ಚಿಂಟಾಕಿ, ಖಾಸಿಮಪುರ,[೩೬] ಅಲ್ಲದೆ ಕುಡತಿನಿ[೩೭] ಕುರೇಕುಪ್ಪ, ತೋರಣಗಲ್ಲು, ಅಪ್ಪಲಾಪುರ, ಅಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ, ಕೋದಾಳ, ರಾಜಾಪುರ, ರಾಂಪುರ, ಯಶವಂತನಗರ[೩೮](ಸಂಡೂರು ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಸಿಡೇಗಲ್ಲು[೩೯](ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಲೆನಾಡು-ಅರೆಮಲೆನಾಡು, ಬಯಲುಸೀಮೆಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ

ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೧	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	ಆಯುಧಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೨	ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ	”	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು

೩	ನುಂಕೆಮಲೆ	”	ಬೆಟ್ಟ
೪.	ಪೂಜಾರಹಟ್ಟಿ	”	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನ ಹಳ್ಳ
೫.	ಹಳೆಕೆರೆ	”	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನ ಹಳ್ಳ
೬.	ಹಾನಗಲ್ಲು	”	ಬೆಟ್ಟ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಶೋಧಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ
೨	ನುಂಕೆಮಲೆ
೩	ಪೂಜಾರಹಟ್ಟಿ
೪	ಹಳೆಕೆರೆ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ
೨	ಹಾನಗಲ್ಲು

ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್ ೧೯೪೭-೪೮ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆತವು.[೧೦] ಆದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಸಂಗನಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸದೆ, ನೂತನಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ (ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು) ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರು. ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯ ಕೂರ್ಲುಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಚರ್ಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಟ್ ಹಾಗೂ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆಗಳಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೧] ಹಳೆಕೆರೆ ಬಳಿ ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳದ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಬ್ಲೇಡ್, ಭೈರಿಗೆ (Burin), ಕೋರ್‌ಗಳು (Core) ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨] ಹಾನಗಲ್ಲು[೧೩] ಮತ್ತು ಗುಡೇಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿ(ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ)ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಜಾಸ್ಪರ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಲಭಿಸಿವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎರಡು ರೀತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಕಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿ, ಜಾಲಹಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇತರೆ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರದ ಕೇವಲ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆಗಳು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ, ತಾಮ್ರ- ಶಿಲಾಯುಗದ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು, ಮಣ್ಣಿನಪಾತ್ರೆಗಳು, ಗೋರಿಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ದೊರೆಯುವಂತಹ ನೆಲೆಗಳು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಮಸ್ಕಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಈ ಗುಂಪಿನ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನುಂಕಿಮಲೆ, ಹಳೆಕೆರೆ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿವೆ

೧. ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಒಟ್ಟಿಗಿರುವ ನೆಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಮೊದಲ ಹಂತ.

೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿ ವಿರಳವಾಗಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಒಟ್ಟಿಗಿರುವ ನೆಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡನೇ ಹಂತ.

೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಸುಧಾರಿಸಿದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಧ, ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳುಳ್ಳ ಜನ ವಾಸ್ತವ್ಯದ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಮೂರನೇ ಹಂತ.

ಈ ಮೂರು ಉಪಹಂತಗಳು ಒಂದಾದ ನಂತರ ಒಂದರಂತೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದಿರಬಹುದು. ಈ ಉಪಹಂತಗಳ ನಡುವಿನ ಕಾಲದ ಅಂತರವು ತೀರಾ ಕಡಿಮೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಶಿಲಾ ಮಾಧ್ಯಮ, ವೈವಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ಉಪಹಂತಗಳ ಅನುಕ್ರಮದ ಒಟ್ಟು ಕಾಲಮಾನ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಸುಮಾರು ೫-೬ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿರಬಹುದು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಉಪಹಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ ಉಪಹಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಧಾರಿತವಲ್ಲದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳು ವಿರಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಮೂರನೆಯ ಉಪಹಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಹಳೆಕೆರೆ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ನುಂಕಿಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ

ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಜೊತೆ-ಜೊತೆಗೆ ಸುಧಾರಿಸಿದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು, ಕೈಬಾಚಿಗಳು, ಬೂದಿ, ಮಡಿಕೆ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮೂರು ಹಂತಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಹಂತದ ಮನುಷ್ಯರು ಅಲೆಮಾರಿಗಳಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಲಿಕವಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಬಡಿದು ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೆಂದರೆ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯಲ್ಲದೆ, ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿದುದು ಹಾಗೂ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಗತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಮಿಶ್ರಿತ ಮಣ್ಣು ದೊರೆತರೂ ಕೇವಲ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ಯಾವ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂತಹ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತರ್ಕಿಸಬೇಕಾದರೆ ಉತ್ಖನನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಈ ಕೃಷಿಪದ್ಧತಿಯು ಮುಂದೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಹದ ಮಾಡಿದ ಕಲಸು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಸಕು ಹಳದಿ ಹಾಗೂ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಣ್ಣದ ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ದಬ್ಬಣದಂತಹ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಎಲುಬಿನಂತಹ ಆಯುಧದಿಂದ ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಹೊರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸದ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಲು ಹೆಣೆದ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಪಾತ್ರೆಗಳ ಹೊರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದ ಚಾಪೆಯ ಗುರುತುಗಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಸುಕು ಹಳದಿ ಹಾಗೂ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಾಪೆಯ ಗುರುತುಗಳಿರುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಳಿಮಳೆಗಳ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಗುರುತುಗಳು ನಶಿಸಿ ಹೋಗಿರಬಹುದು. ಗಳಗ ಇಲ್ಲವೆ ಈಚಲ ಗರಿಗಳಿಂದ ಚಾಪೆಯನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಕುಶಲಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಉದ್ದವಾದ ಕುಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನು ಹೂಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲುಬುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಮಣಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಮಣಿ ಮತ್ತು ಎಲುಬಿನ ಕಿವಿಯೋಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರದ ಅವಶೇಷಗಳು, ಮಣಿಗಳು, ಕಿವಿಯೋಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳು

ಹಿಂದಿನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯ ತಂತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಯಿತು. ಹೆಚ್ಚು ಸುಧಾರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಗಳ ಸಣ್ಣ-ಸಣ್ಣ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಮೂನೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೯೪] ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ರೇಖಾತ್ಮಕವಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಅಜ್ಯಾಮಿತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು (Non-geometric microliths)

೨. ರೇಖಾತ್ಮಕ ಅಥವಾ ಜ್ಯಾಮಿತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು (Geometric microliths)

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ರೇಖಾತ್ಮಕವಲ್ಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಯಾವುದೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ರೇಖಾತ್ಮಕವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎರಡನೆಯ ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯ ಉಪಹಂತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[೯೫]

ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ನೇರವಾಗಿ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿದುದಲ್ಲದೆ, ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡವು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ (Blade), ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Scraper), ಮೊನೆ (Point), ಬಾಣದ ಮೊನೆ (Arrow Head), ಕೊರಗ (Borer), ಕೊರೆಯುಳಿ (Burin) ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿ (Lunate), ದಬ್ಬಳ(Awl), ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಮಾದರಿಗಳು (Core) ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಮಾದರಿ : ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳ ಗುಣಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆಕಾರಕ್ಕಾನುಗುಣವಾಗಿ ಏಳು ಉಪಬಗೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ನೀಳಚಕ್ಕೆಯಂತಹ ಚಕ್ಕೆ, ಒಬ್ಬದಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಇಬ್ಬದಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮರುಚಕ್ಕೆ, ಎಬ್ಬಿಸಿದ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಕಿರುನೀಳ ಚಕ್ಕೆ, ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಗರಗಸದಂತಹ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವು.

ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಒರಟಾಗಿದ್ದು, ನಾಜೂಕಾದ ಪುಡಿಗೆಲಸ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳತುದಿಯು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದು, ಸಮತಲ ತಾಡನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ನಂತರ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ

ಇವುಗಳು ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರ, ಆಯತ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಮತ್ತು ಬಹು ಭುಜಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ

ಒಬ್ಬದಿಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವು ದಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಹಾಗೂ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ತ್ರಾಪಿಜ್ಯ, ಆಯತ, ಚತುರ್ಭುಜಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಅಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಇಬ್ಬದಿಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ಇವುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿಲಾಗಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ರೇಣಿಯ ಮರುಚಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ಮೊದಲಿಗೆ ನೀಳಚಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಲಗುಗಳ ಹರಿತತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ಸಣ್ಣಮರುಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪುನರ್ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮುಂಬದಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಹಿಂಬದಿಯಿಂದ ಈ ಪುಡಿಗೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪುನರ್ ನವೀಕರಿಸಿದ ಈ ಹರಿತ ಅಲಗು ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಮನಾಂತರ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಕಿರು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ಸ್ವರೂಪದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಾಗ ಮುರಿದ ಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ಉಳಿದ ಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಆಕಾರದ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವಾದ ಕಿರು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ಈ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳು ಅತಿಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯೂ ಸಮತಲವಾಗಿದ್ದು, ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ನೀಗುವ ಉಬ್ಬೇಣು ಇದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಈ ಉಬ್ಬೇಣನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಗಳನ್ನು ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಕ್ಕೆಕಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಉಳಿದಂತೆ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಸಮನಾಂತರ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ಬುಡವು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ತಯಾರಿಕಾ ವಿಧಾನವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳ ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಂಡಾದ ಮೊನೆ ಇದ್ದರೆ ಉಳಿದವುಗಳ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳು ಸರಳರೇಖೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಹಾಗೂ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ಇವುಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತ ಮತ್ತು ತ್ರಾಪಿಜ್ಯ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳಾದ ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ನೀಳವಾದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ದಪ್ಪಗಿನ ಬುಡದ ಭಾಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಲಗನ್ನು ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಂತೆ ಮೂಡಿಸಿದ್ದು ಬೆರಳಿನಿಂದ ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಸಮತಲವಾಗಿಸಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಬದಿಯಿಂದ ಮರುಚಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಅಲಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಒಳಬಾಗುಳ್ಳ ಕಚ್ಚನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದೆ.

ಗರಗಸದಂತಹ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು : ಮೂಲ ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ಅಲಗು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಹರಿತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಅದರ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಬದಿಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪುನರ್ ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಆಳವಾದ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಕಚ್ಚುಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಸುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕಚ್ಚು ಮೂಡಿಸಿದ ಬದಿಗಳು ಗರಗಸದಂತೆ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು : ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ನಂತರದ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ತುದಿ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವ ಚಕ್ಕೆಗಳೆರಡರ ಮೇಲೂ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ನೀಳವಾದ ಹಾಗೂ ಕಡಿಮೆ ಉದ್ದದ ಆಯತ, ತ್ರಿಭುಜ ಮತ್ತು ಅಂಡಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವವು. ಇವುಗಳನ್ನು ತೆಳುವಾದ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಕಾರ, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Single sided scraper), ಇಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Parallel sided scraper) ತುದಿಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (End scraper), ದುಂಡು ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Round scraper), ಒಳಬಾಗಿದ ಅಂಚಿನ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Hallow scraper), ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ (Core scraper)ಗಳೆಂದು ಉಪಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಉಪಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು : ಒಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಅಲಗನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ನೀಳಚಕ್ಕೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಹಿಂಬದಿಯನ್ನು ಸಮತಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ತಾಡನಶಂಬು ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣು ನೇರವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವುಗಳಿಗೆ ಉಬ್ಬೇಣನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದು ತೆಳುವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮರುಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಲಗನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳು ಬುಡದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಿದ್ದು, ಹಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ

ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತ, ಅಂಡಾಕಾರ, ಪಂಚಭುಜ ಮೊದಲಾದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಇಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು (Parallel sided scraper) : ಇಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ತೆಳುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಲವು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಿಲಾ ತೊಗಟೆಯ ಅಂಶ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ತಾಡನ ವೇದಿಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳು ನಿಮ್ನವಾಗಿವೆ. ಹಲವು ಆಯುಧಗಳ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳ ಅಲಗನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಾಗ ಹಿಡಿಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಸಣ್ಣ-ಸಣ್ಣ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಮರು ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಕಚ್ಚುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮರುಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಪಂಚಭುಜ, ಆಯತ, ಅಂಡಾಕಾರ ಹಾಗೂ ಅರ್ಧ ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಲಭಿಸಿವೆ.

ತುದಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು : ತುದಿಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿರು ತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯು ಸಮತಲವಿದ್ದು, ಮೂಲಶಿಲಾ ತೊಗಟೆಯ ಅಂಶ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಲವು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮರುಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆಳತುದಿ ಅಥವಾ ಹಿಂಬದಿಯಿಂದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಬೆರಳಿಡಿಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆಯತ, ಅಂಡಾಕಾರ, ಅರೆ ವೃತ್ತಾಕಾರ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ದುಂಡು ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು (Round sided scraper) : ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಪರಂಪರೆಯಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳ ಮುಂದುವರಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಚಕ್ಕೆಯ ಅಂಚು, ತುದಿ, ಪಾರ್ಶ್ವ ಹಾಗೂ ಪರಧಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹೆರೆಯುವ ಅಲಗನ್ನು ಮೂಡಿಸಿ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಬದಿಗಳಿಂದಲೂ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ತೆಳುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಬೆರಳಿಡಿಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಗಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಅಂಡಾಕಾರ, ಆಯತ, ಬಹುಭುಜಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಒಳಬಾಗಿದ ಅಂಚಿನ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು (Hallow Scraper): ನೀಳಚಕ್ಕೆಯಂತಹ ಚಕ್ಕೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವನ್ನು ಕಚ್ಚು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಆಳವಾದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಒಂದು ಅಂಚು ಸರಳ ರೇಖೆಯಲ್ಲಿರದೆ ಒಳಬಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಿಂಬದಿ ಹಾಗೂ ಮುಂಬದಿಯ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಳಬಾಗಿದ ಅಂಚನ್ನು

ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಬಾಗಿದ ಅಂಚು ಸಮನಾಂತರವಾಗಿ ಹೊರ ಬಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಧವೃತ್ತ, ಆಯತ, ತ್ರಿಭುಜ, ಅಥವಾ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮರವನ್ನು ಹೆರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು (Core) : ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಉಳಿದ ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಯ ಅಂಚು ಅಥವಾ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪಾರ್ಶ್ವ ಹಾಗೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮರುಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಹೆರೆಯುವ ಅಲಗು, ಪಾರ್ಶ್ವ, ತುದಿ ಅಥವಾ ಪರಧಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತ, ಪಂಚಭುಜ, ವೃತ್ತ ಹಾಗೂ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳು ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಮೊನೆ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು : ಮೊನೆ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿವೆ. ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ನಿರುಪಯುಕ್ತ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಯಮಿತ ಬಲ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣಿನ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಗೂ ಹರಿತ ಅಲಗು ಹಾಗು ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆ ಮೂಡುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಮೊನೆಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷ ಉಪಯೋಗಗಳಿಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಇಲ್ಲವೆ ಅಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಅಲಗುಗಳ ಆಕೃತಿಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೊನೆ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಮೊನೆ, ಕೊಕ್ಕುಳ ಮೊನೆ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಮೊನೆಗಳೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಉಪಗುಂಪುಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೊನೆ : ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾದ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಚಕ್ಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಪಂಚಭುಜ, ಹಾಗೂ ಅಂಡಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳು ನೀಳಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ಪಾರ್ಶ್ವ ಅಥವಾ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊನೆ ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣು ಇದ್ದು, ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ಉಬ್ಬೇಣನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದು ತೆಳುವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಆಯುಧಗಳ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳೂ ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಬ್ಬೇಣಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆ ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಮೊನೆ : ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಿರು ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಚಕ್ಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನು ಲಘುಕೋನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬದಿಯಿಂದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಮೊನೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯ

ಉಬ್ಬೇಣನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತೆಳುವು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಹಿಂಬದಿಯು ಸಮವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅಲ್ಲದೆ ವಜ್ರಾಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಪಂಚ ಭುಜಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ತ್ರಿಭುಜದ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಭುಜಗಳು ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಮೊನೆ : ಕೊಕ್ಕಿನ ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪುಗಳ ಆಯುಧಗಳ ಮೇಲೆ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉದ್ದೇಶಿತ ಮೊನೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ತಂತ್ರದಿಂದ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಮೊನೆಯು ಆಯುಧದ ಮೇಲ್ತುದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರದೆ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮುಂಚಾಚಿದೆ. ಕೊಕ್ಕಿನ ಮೊನೆ ಹರಿತಗೊಳಿಸಲು ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ ಮರುಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿ ಸಮತಲವಿದ್ದು ತಾಡನ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬೇಣು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಮೊನೆ : ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಒಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಮರುಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಮೊನಚು ತುದಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲಗುಗಳಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಾಗಿವೆ. ಮೇಲ್ತುದಿಯ ಮೊನೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಬಾಣದ ಮೊನೆ ಮಾದರಿ : ಬಾಣದ ತುದಿಗೆ ಅಥವಾ ಈಟಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವಂತಹ ಬಾಣದ ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರ ಮತ್ತು ಎಲೆಯಾಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳ ಕೆಳತುದಿಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಹಿಡಿಕೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ವಿಧದ ಆಯುಧಗಳ ಮುಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಕೆಳತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಗೂಟದಂತಹ ಮುಂಚಾಚನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲೂ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಅಥವಾ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವ ಮಾತ್ರ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಗೂಟವನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ವಿಧದ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಾಪಿಜ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಇವುಗಳ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ತುದಿಯು ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ ಕೆಳತುದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಹಿಡಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಿಧದ ಆಯುಧಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೆಳತುದಿಯ ಭುಜದಲ್ಲಿ ಒಳಬಾಗಿದ ಕಚ್ಚು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ನಿಯಂತ್ರಿತ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ರೂಪಿಸಿದಂತಿದೆ.

ಕೊರೆಗ : ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಅನುಪಯುಕ್ತವೆನಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳು ಯಾವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಬಾಹ್ಯ ರೂಪ ಹಾಗೂ ಬಳಸಿರುವ ತಂತ್ರಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿವಿಧ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ

ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ನಿರುಪಯುಕ್ತ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಈ ಕೊರಗಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಕೊರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊರೆಯುಳಿ : ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯುಧ ಕೊರೆಯುಳಿಯಾಗಿದೆ. ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪಿನ ಒಂದು ಮಾದರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದನ್ನು ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧ ಮಾದರಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಆಯುಧಗಳು : ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ಬಿದಿಗೆ ಚಂದ್ರನಾಕಾರ) ಈ ಆಯುಧಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ವಿಶೇಷ ಮಾದರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ನೇರ ಸರಳ ರೇಖೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಳಗಿನ ಅಲಗು ಅಥವಾ ಬಾಗಿರುವ ಹೊರ ಅಲಗು ಹರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ತುದಿಯನ್ನು ಕೊರಗದಂತೆಯೂ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಅಲಗಿರುವ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ-ಸಣ್ಣ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ದಬ್ಬಳ : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವ ದಬ್ಬಳವು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ. ಕೊರಗ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಮೊನೆ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಈ ಆಯುಧವು ನೀಳವಾದ ಮತ್ತು ಚೂಪಾದ ಮೊನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಕಡೆಗಳಿಂದ ತೆಳು ಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಚೂಪಾದ ಮೊನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಲ್ಲಾ ಆಯುಧಗಳು ಸಮತಲ ಹಿಂಬದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬೇಣುಗಳಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್, ಜಾಸ್ಪರ್, ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು, ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಕೊರಗ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಮೊನೆಗಳ ರೂಪಣಾ ತಂತ್ರವನ್ನೇ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿ (Core) : ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳು ಉಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಕೋನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಚಕ್ಕೆಕಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಗಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರರಿಂದ ಹತ್ತು ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವ ಕಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಲೆಗಳು ತೆಳ್ಳನೆಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆ ಮೊದಲಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೂಲಶಿಲಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಬಳಕೆ, ರೂಪಿಸಿರುವ ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಬಳಸಿರುವ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗವು ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಒಂದು ಮುಂದುವರಿದ

ಪರಿಷ್ಕೃತ ಹಂತ. ಈ ಹಿಂದೆ ಬಳಸಿದ್ದ ನಯವಾದ ಸಾಂದ್ರಕಣಗಳುಳ್ಳ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಮತ್ತು ಜಾಸ್ಪರ್ ಗುಂಪಿನ ಶಿಲಾ ಮಾದರಿಗಳೇ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿದಿವೆ. ತಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಮೊದಲೇ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳು ಮತ್ತು ನೀಳ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ, ಪರೋಕ್ಷ ಮತ್ತು ನೇರ ಒತ್ತಡ ತಂತ್ರಗಳು ಮುಂದುವರಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಕಚ್ಚುಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ತಂತ್ರವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ತಾಂತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲೆವಲವ ತಂತ್ರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಲಗು, ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಹಾಗೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಮುಂದುವರಿದ ಹರಿತವಾದ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಚಾಕಚಕತ್ಯೆಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಲಗುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಹರಿತವಾಗಿವೆ. ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ತೆಳುವಾಗಿವೆ. ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ಅಲಗಿನಂತೆಯೇ ನಿಯಮಿತ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ನೇರ ಇಲ್ಲವೇ ಉಳಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಆಳವಾದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು ಮೂಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಮೊನೆ ಗುಂಪಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಜ್ಯಾಮಿತಿಯ ಆಕೃತಿಗಳ ಹೆಚ್ಚಳ ಮತ್ತು ನೀಳವಾದ ದಬ್ಬಳದಂತಹ ಆಯುಧಗಳು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಕಚ್ಚುಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಗುಂಪಿನ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ತಂತ್ರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದು. ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಮೊನೆಗಳು, ಕೊರಗ, ಕೊರೆಯುಳಿ, ದಬ್ಬಳ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಅಥವಾ ಬಾಲಚಂದ್ರಾಕೃತಿ, ತ್ರಾಪಿಜ್ಯ ಅಥವಾ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು, ಅಲಗಿನ ಬಾಣದ ಮೊನೆ, ಕೊಕ್ಕಿನ ಮೊನೆ, ಕೊಕ್ಕಿನ ಕೊರೆಯುಳಿ ಈ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಂಟು ಮಾಡುವ ತಂತ್ರವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ತಂತ್ರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಸಂಯುಕ್ತ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದುದು. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ತಂತ್ರಗಳ ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು ಪರಿಣಿತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ನೀಳಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಕ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೊನೆ, ಕೊಕ್ಕಿನ ಮೊನೆ, ಕೊರೆಯುಳಿ, ಮೊದಲಾದ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರುವುದು, ನೀಳಚಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತುದಿಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ವಿವಿಧ ರೂಪದ ಮೊನೆಗಳು, ಕೊರೆಯುಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅರ್ಧ ಇಲ್ಲವೆ ಬಾಲಚಂದ್ರಾಕೃತಿ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಮೊನೆ, ಕೊರಗಗಳ ಮುಂದುವರಿದ ಹಂತವಾಗಿ ದಬ್ಬಳದಂತಹ ನೀಳ ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ಕೃಷಿಯ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ಕುರುಹಾಗಿ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮೂಳೆ ಇಲ್ಲವೆ ಮರದ ಹಿಡಿಕೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿ

ಕುಡುಗೋಲು, ಗರಗಸ ಮುಂತಾದ ಸಂಯುಕ್ತ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಚರ್ಮ ಅಥವಾ ತೊಗಟೆಯಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಲ್ಲವೆ ಆಳವಾಗಿ ತಿವಿಯಲು, ಮೊನಚುಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಲು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಭಾಗವನ್ನು ಭರ್ಜಿಯಂತೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಾಡು ಮೃಗಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದು.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರು ತಾತ್ಕಲಿಕವಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತು ಪ್ರಾಣಿಸಾಕಣಿಕೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಂತರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಹಬಾಳ್ವೆಯ ಜೀವನ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಪರಸ್ಪರ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ವಿವಿಧ ಕಸಬುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಮಾಜವನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುವತ್ತ ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕಿದ್ದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೂರು ಹಂತಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಯುಗವನ್ನು ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

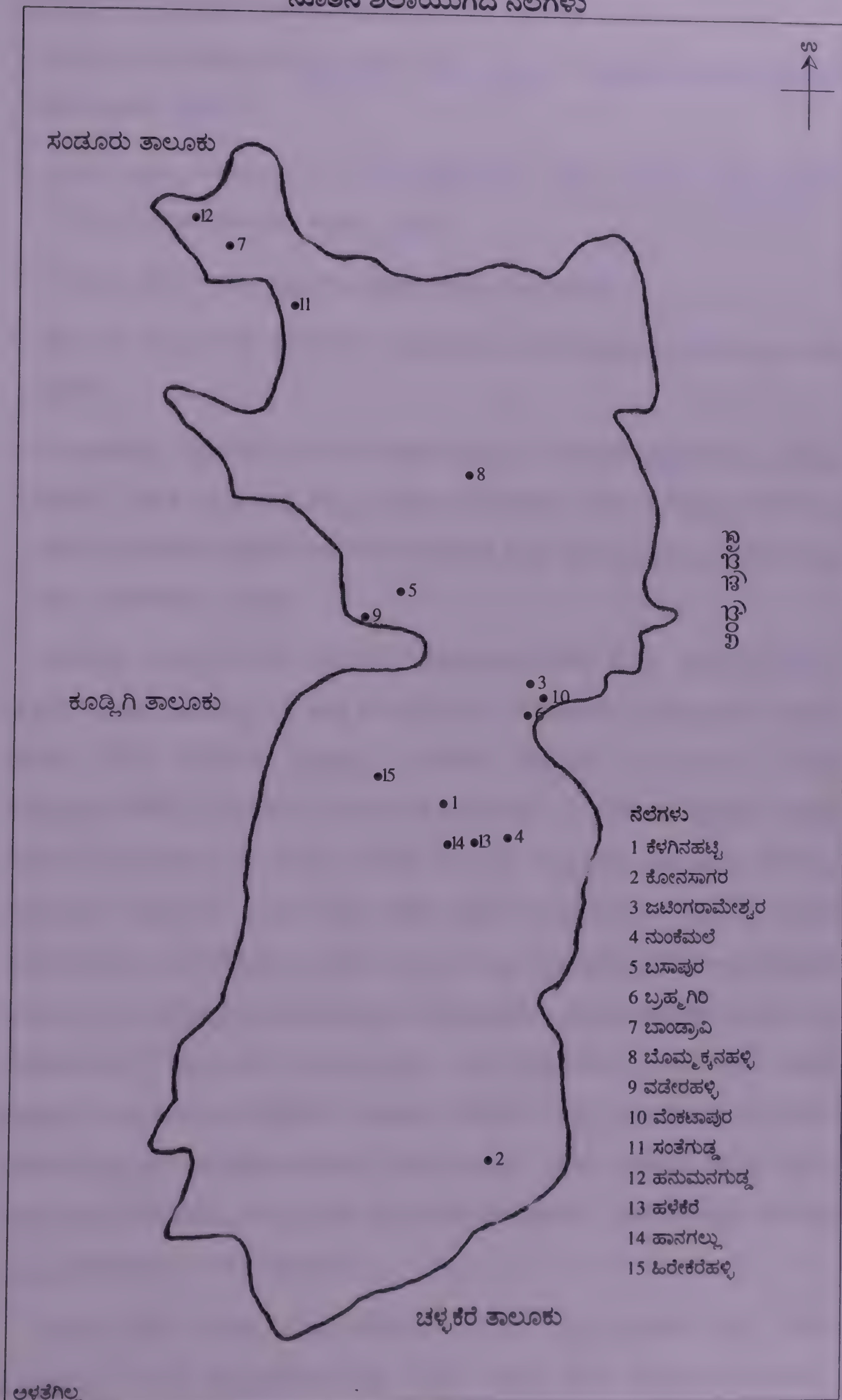
೪.೩ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ

ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅವಿಷ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಟ್ರಾಪ್‌ಡೈಕ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕೈಕೊಡಲಿ (Polished stone axe), ಕೈಬಾಚಿ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದನು. ಹಿಂದಿನ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ನೆಲೆನಿಂತು ಪಶುಪಾಲನೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡನು. ಮೊದಲು ಕೈಯಿಂದ ನಂತರ ಚಕ್ರದಿಂದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದನು. ಸಮಕಾಲೀನ ಇತರ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳೂ, ಕಲ್ಲಾಸರೆ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು, ಮಣಿಗಳು, ಬಳೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಗರಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಯುಗವನ್ನು ನೂತನ ಅಥವಾ ನವಶಿಲಾಯುಗ (Neolithic)ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಹಂತವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇನ್ನು ಶೈಶವಾಸ್ಥೆ(ಆರಂಭ)ದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಬೇಲಾನ್‌ನದಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೮೦೦೦ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿದೆ.[illegible]

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳು ದೊರೆಯುವ ಪ್ರದೇಶ, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗನು ಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಆರು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.[illegible] ಅವುಗಳೆಂದರೆ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

೧. ಕಾಶ್ಮೀರವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ವಾಯುವ್ಯ ಪ್ರದೇಶ

೨. ಡಾರ್ಜಲಿಂಗ್, ಹಿಮಾಲಯದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶ, ಅಸ್ಸಾಂ, ಚಿತ್ತಗಾಂಗ್ ಮೊದಲಾದ ಭಾಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪೂರ್ವಾಂಚಲ ಪ್ರದೇಶ.

೩. ಬಿಹಾರ್, ಒರಿಸ್ಸಾ, ಪಶ್ಚಿಮ ಬಂಗಾಳ, ಚೋಟಾನಾಗಪುರ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈಶಾನ್ಯ ಪ್ರದೇಶ.

೪. ಬಿಹಾರದ ಸರಂಗ್ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಮಧ್ಯ ಪೂರ್ವಪ್ರದೇಶ.

೫. ಕರ್ನಾಟಕ, ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶ, ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಇಡೀ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ಪ್ರದೇಶ

೬. ಬಲೂಚೀಸ್ಥಾನ, ಸ್ವಾತ್ ಮತ್ತು ಸಿಂಧೂ ಕಣಿವೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಎಂಟು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.[೯೮] ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರಾತತ್ವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಕೆಳಕಂಡ ಆರು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ೧೮೬೦ರಲ್ಲಿ ಲಿಮೆಸೂರಿಯರ್‌ರವರು ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವದ 'ತೋಸ್ಸೆ' ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು.[೯೯] ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಾಶ್ಮೀರದ ಬೂರ್ಜಹೋಮ್ ಹಾಗೂ ಗೂಫಕ್ರಾಲ್ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅವಶೇಷಗಳಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಮಾಹಿತಿಯು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಖಜಾಂಚಿಯವರು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಬೂರ್ಜಹೋಮ್ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನವು (೧೯೬೦-೬೬) ಔತ್ತರೇಯ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಗಿದೆ.[೧೦೦] ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದಿದ್ದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭದ ಹಂತವೊಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೦೧] ಶರ್ಮಾರವರು ಗೂಫಕ್ರಾಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಚೀನಾ ದೇಶದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಆಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತಗ್ಗು ತೆಗೆದು ವಸತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು.[೧೦೨] ಪೂರ್ವ ಪಂಜಾಬಿನ ಕಾಂಗ್ರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾಣಗಂಗಾನದಿ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು, ಚರ್ಟ್‌ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೦೩]

ಭಾರತದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇನ್ನೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿರದಿದ್ದರೂ ಈಗಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ಅದು ಆಗ್ನೇಯ ಏಶಿಯಾ ಭಾಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು

ತೋರಿಸುವಂತಿದೆಯೆಂದು ವಿವಿಧ ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೧೦೪] ಅಗ್ನೇಯ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ನೆಲೆಯೆಂದರೆ ಉತ್ತರ ಕಚ್ಚಾರ್ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದಿಯೋಜಾಲಿ ಹಡಿಂಗ. ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕಾಲಿಯಾರವರು ೧೯೭೬ರಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಈ ಭಾಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದುವರೆವಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ಅನೇಕ ಹೊಸ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ.[೧೦೫] ಹೆಗಲು ಅಥವಾ ಭುಜವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕೊಡಲಿಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ವಾಯವ್ಯ ಚೀನಾ ಮತ್ತು ಇಂಡೋ-ಚೀನಾಗಳೆರಡರ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಸ್ಸಾಂ ಪ್ರದೇಶದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ರೂಪಗೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ.

ಗಂಗಾ-ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪೂರ್ವಾಂಚಲ ಪ್ರದೇಶಗಳ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಒಟ್ಟಾರೆ ಭಾರತದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ಗಂಗಾ ನದಿ ಕಣಿವೆಯ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಬೇಲಾನ್ ನದಿ ಕಣಿವೆಯವರೆಗಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೦೬] ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆಗಳಾದ ಕೊಲ್ಡಿವಾ, ಚಿರಾಂಡ, ಮಹಾಗರಾ ಇತ್ಯಾದಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಮುಖಜ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿರಾಂಡ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿಲಿಕಾಯುಕ್ತ ಶಿಲೆಗಳ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಿದ ವಿವಿಧ ಆಯುಧಗಳು ಮೂಳೆ ಹಾಗೂ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಆಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೦೭] ಬೇಲಾನ್ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಪಶುಪಾಲನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಪೂರ್ವ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದನಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ದನಗಳ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತುಗಳು, ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಸುತ್ತ ಜನವಸತಿಯ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೦೮] ಕುಚಾಯ್ ಮತ್ತು ಪಾಂಡುರಾಜರದಿಭಿ ಮೊದಲಾದವು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.[೧೦೯]

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಮೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಕೇರಳವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ವೈನಾಡ್, ಯರ್ನಾಕುಲಂ, ಆಲೆಪ್ಪಿ, ಮುಂತಾದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.[೧೧೦] ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿವೇಶನಗಳು ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಧನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಹಲವಾರು ಮುಖ್ಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಉತ್ಖನನಗಳೂ ನಡೆದಿವೆ. ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾದ ಕೊಡೇಕಲ್ಲು, ಪಲವಾಯ್‌ಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದರು. ಉತ್ನೂರು ನೆಲೆಯನ್ನು ಆಲ್ಚಿನ್ ದಂಪತಿಗಳು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.[೧೧೧] ಹಾಗೆಯೇ ಪಯಂಪಳ್ಳಿ[೧೧೨], ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ[೧೧೩], ಮಲ್ಲಿಪಾಡಿ[೧೧೪] ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

(ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ೧೮೭೨ರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಸರ್‌ರವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕೇಂದ್ರವೊಂದನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದರು.[೧೧೫] ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ೧೮೮೧-೧೮೮೭ರ ನಡುವಿನ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಪುರ ಮತ್ತು ಬೀರಮಂಗಲ, ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮಾಪುರ, ತಿ.ನರಸೀಪುರ, ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಫ್ರೆಂಚ್‌ಹಿಲ್ಸ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು.[೧೧೬] ತಿ.ನರಸೀಪುರ[೧೧೭] ಮತ್ತು ಹೆಮ್ಮಿಗೆ[೧೧೮] ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತೆಳುನೀಳ ಚಕ್ಕೆಗಳಾಗಲಿ, ವರ್ಣರೇಖಾತ್ಮಕ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಾಗಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಂತಿಮ ಘಟ್ಟದ ಅಂತಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವರ್ಣರೇಖಾಚಿತ್ರವುಳ್ಳ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಯ ಚೂರುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದವು. ಪಾಲರ್‌ನದಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಬನಹಳ್ಳಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ವಸತಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೧೯] ಹಳ್ಳೂರಿನ (ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಾಗಿ, ಕುದುರೆಯ ಎಲುಬುಗಳು, ವಸತಿ ಅವಶೇಷಗಳು, ಶವಕುಣಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨೦])

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವೆಡೆ ನಡೆಸಿದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ ಮೇಲ್ದಂಡೆ, ಭೀಮ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ ಕಣಿವೆಗಳು, ಸುರಪುರ ಸಂಗಮ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ಹಾಗೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ರು. ಮಾ. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯನವರು ಮಂಜ್ರಾ ಮತ್ತು ಕಾರಂಜಾ ನದಿ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡು ಶೋಧನೆಗಳ ಕುರುಹುವಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಕೃಷ್ಣ ನದಿ ಬಲದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಲಸಂಗಿ[೧೨೧] (ಜಮಖಂಡಿ ತಾ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆ), ಇಂಗಳಗಿ[೧೨೨] (ಬಾಗಲಕೋಟೆ ತಾ) ತೇರದಾಳ[೧೨೩] (ಇಂಡಿ.ತಾ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ) ಬೂದಿನಹಾಳ[೧೨೪] (ಶಹಾಪುರ ತಾ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ) ಇವೆಲ್ಲವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ತಾವರಗೇರ (ಲಿಂಗಸುಗೂರು ತಾ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ) ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಗೀರು ಚಿತ್ರಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨೫] ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಸತಿ ಹಾಗೂ ಬೂದಿ-ದಿಬ್ಬಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨೬] ಮಸ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು, ತಾಮ್ರ, ಮಣಿ ಮತ್ತು ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೧೨೭] ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ವಸತಿ ಅವಶೇಷಗಳು ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨೮] ನಿಟ್ಟೂರು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು ಹಾಗೂ ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.[೧೨೯] ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾಗಿವೆ.[೧೩೦] ಕುಡುತಿನಿ[೧೩೧], ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬೆಳಗಟ್ಟ, ರಾಮದುರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೩೨]

(ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಗೇನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಬೂದಿದಿಬ್ಬ, ಬಯಲು ಬಂಡೆಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು, ಅಲ್ಲದೇ ಶಿಲಾಕೊಡಲಿಗಳು ದೊರತಿವೆ.[೧೩೩] ಅಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ[೧೩೪], ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ[೧೩೫](ಬಾರ್ಲಗೊಂದಿ), ಪರಶುರಾಂಪುರ[೧೩೬] ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ.)

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ತಾಲೂಕುಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ, ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕ, ಮಲೆನಾಡು-ಅರೆಮನೆನಾಡು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ತಿ.ನರಸೀಪುರ[೧೩೭] ನೆಲೆಯ ಕಾಲಮಾನವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೪೫೫-೧೦೮೫, ಬೂದಿಹಾಳ್ ನೆಲೆಯ ಕಾಲಮಾನ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೧೮೦೦-೧೭೦೦ ಹಾಗೂ ವಟಗಲ್ ನ ಕಾಲಮಾನ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨೭೦೦-೧೫೦೦ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೧೩೮]

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ೧೫ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೈಕೊಡಲಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷವು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಬೆಟ್ಟದ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲುಗಳೆರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಬಹುತೇಕ ನೆಲೆಗಳು ನಿಸರ್ಗದ ಹಾಗೂ ಮಾನವನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳಷ್ಟು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ

ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೧.	ಕೆಳಗಿನಹಟ್ಟಿ	ಬೂದಿ ಹಾಗೂ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೨.	ಕೋನಸಾಗರ	ಕೈಗೊಡಲಿ	ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ
೩.	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ	ಬೂದಿ, ಬೂದಿಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು	ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲು
೪.	ನುಂಕೆಮಲೆ	ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕೊಡಲಿ, ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಕಲ್ಲಾಸರೆ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು	ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೫.	ಬಸಾಪುರ	ಕಲ್ಲಾಸರೆ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು	ಬೆಟ್ಟ
೬.	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	ಆಯುಧಗಳು, ಮಡಿಕೆಗಳು ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ	ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲು
೭.	ಬಾಂಡ್ರಾವಿ	ಬೂದಿ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ	ಈಗಿನ ವಾಸ್ತವ್ಯದ
೮.	ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ	ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ
೯.	ವಡೇರಹಳ್ಳಿ	ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ
೧೦.	ವೆಂಕಟಾಪುರ	ಬೂದಿ	ಬಯಲು
೧೧.	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ	ಬೂದಿ ಹಾಗೂ ಕಿಟ್ಟಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೨.	ಹನುಮನಗುಡ್ಡ	ಬೂದಿ	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೩.	ಹಳೆಕೆರೆ	ಬೂದು ಮಡಿಕೆಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೪.	ಹಾನಗಲ್ಲು	ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕೈಕೊಡಲಿ ಬಾಚಿ, ಬೂದಿ, ಬೂದು ಮಡಿಕೆಗಳು,	ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲು
೧೫.	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ	ಬೂದಿ, ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು,	ಬೆಟ್ಟ ಹಾಗೂ ತಪ್ಪಲು

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ
೨	ನುಂಕೆಮಲೆ
೩	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಕೆಳಗಿನಹಟ್ಟಿ
೨	ಕೋನಸಾಗರ
೩	ಬಸಾಪುರ
೪	ಬಾಂಡ್ರಾವಿ

೫	ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ
೬	ವಡೇರಹಳ್ಳಿ
೭	ವೆಂಕಟಾಪುರ
೮	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ
೯	ಹನುಮನಗುಡ್ಡ
೧೦	ಹಳೆಕೆರೆ
೧೧	ಹಾನಗಲ್ಲು
೧೨	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ

ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯ ಕೂರ್ಲುಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸದ ಅಲ್ಲದೆ ಸುಧಾರಿಸದ ಡೈಕ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕೈಬಾಚಿ ಹಾಗೂ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಹಾನಗಲ್ಲು, ಕೋನಸಾಗರ ಹಾಗೂ ನುಂಕೆಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ[೧೩೯] ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಲಾಶ್ರಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಸಿ ಸಸ್ಯಾದಾಕೃತಿಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು, ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜಟಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಅ.ಸುಂದರರರವರು ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಂಚಿನಲ್ಲಿಯ (ಗಣೇಶ ದೇವರ ಗುಡಿಯ ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ) ಬಾಗಿ ನಿಂತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ(ಜಿಂಕೆ)ಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ.[೧೪೦] ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯು ಸಹ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಯು ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಮಸ್ಕಿ, ಕೊಪ್ಪಳಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದಲೂ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸು.೨೦೦೦-೮೦೦) ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜನವಾಸ್ತವ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ನೆಲೆಯು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು.[೧೪೧] ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ)ಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೪೨] ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಬಸಾಪುರ (ಅಕ್ಕರಗುಂಡಿನಲ್ಲಿ), ನುಂಕೆಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಸರೆ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಾದರಿಯ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ವಿವಿಧ ಮಡಿಕೆ ಮಾದರಿಗಳು ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ (ಈ ನೆಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು) ದೊರೆತಿವೆ. ಹಾನಗಲ್ಲು, ನಾಗಸಮುದ್ರ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಇನ್ನುಳಿದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ನೆಲೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಸಂತೆಗುಡ್ಡ, ಬಾಂಡ್ರಾವಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷದ ಜೊತೆಗೆ ತಾಮ್ರದ ಕಿಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಅವಶೇಷಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗಳು ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗದ ಆಯುಧ ತಯಾರಿಕಾ ಕೇಂದ್ರ (ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ)ಗಳಾಗಿವೆ. ಉಳಿದ ಇನ್ನಿತರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬೂದಿ ಹಾಗೂ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳಿರುವುದು

ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಡೇಕೋಟೆ, ಹಾಗೂ ಮಹಾದೇವಪುರ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ವರ್ಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ ಪೂರ್ವ ಅಥವಾ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆರಹಿತ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨. ಸುಧಾರಿತ ಆಯುಧಗಳಿಲ್ಲದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.

೩. ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೌಢ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.

ಈಗಾಗಲೇ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸುಧಾರಿಸದ ಆಯುಧಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ್ದಿರಬಹುದು. ಉಳಿದ ನೆಲೆಗಳೆಲ್ಲವು ನೂತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರೌಢ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆರಹಿತ ನೆಲೆಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ, ಹಾಗೂ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆ-ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳೆಂದರೆ ಹಾನಗಲ್ಲು, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ವೆಂಕಟಾಪುರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳ ಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ವಿಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕುಚಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಆಯತಾಕಾರದ ಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಿದಿರು-ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ತಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು, ಮನೆಯ ಗೋಡೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ತಡಿಕೆಯ ಹೊರ ಹಾಗೂ ಒಳ ಬದಿಗೆ ಕಲಸು ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತಡಿಕೆ ಗೋಡೆಯ ಹೊರ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲು ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದು ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನೆಲವನ್ನು ಬಡಿದು ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ನೆಲಕ್ಕೆ ಚಿಪ್ಪುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಡಿದು ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿರುವುದು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೧೨] ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಮನೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಂಬವಾಗಿ ಉದ್ದನೆಯ ಕಂಬವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅದರ ಸುತ್ತಲು ತಡಿಕೆಯ ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾವಣಿಯನ್ನು (ಮಾಡು)ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ರಾಗಿ, ಭತ್ತ, ಗೋಧಿ, ಹುರುಳಿ, ಬಾರ್ಲಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಉದ್ದು, ಹೆಸರು, ಅವರೆ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು

ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಬೋರೆಹಣ್ಣು, ಉತ್ತುತ್ತೆಗಳನ್ನು ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜಿಂಕೆ, ಕಾಡುಹಂದಿ, ಹೆಗ್ಗಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರವು, ಅಲ್ಲದೆ ಗುಡೇಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೇಟೆಯ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಷ್ಠಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಮ್ಮ ಆಹಾರವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಗೂಳಿ, ಎಮ್ಮೆ, ಕುರಿ, ಹೊತ, ನಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಕುದುರೆಯ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಿತು. ಕಲ್ಲಾಸರೆ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ತರಹದ ಚಿತ್ರಗಳು ರಾಯಚೂರು, ಬಳ್ಳಾರಿ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಗಾಳಿ-ಮಳೆಗಳಿಗೆ ಅಳಸದೆ ಉಳಿದಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಬಯಲು ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಂತರ ಲೋಹದ ಉಳಿಯಿಂದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಗೀರುತ್ತಿದ್ದರು. ಗೂಳಿ, ಆಕಳು, ಎಮ್ಮೆ, ಜಿಂಕೆ, ಹುಲಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯನ ನೃತ್ಯಭಂಗಿ ಹಾಗೂ ಬೇಟೆಯಾಡುವ, ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಇಂತಹ ಗೀರು ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವುದು, ನೂಲುವುದು, ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಬಳೆ, ಮಣಿ, ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಹಸಿ, ನಂತರ ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡರು. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇವರು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ಶವಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಶವವನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಲಗಿಸುವುದು : ತಲೆಯು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ತಲೆಯು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬರುವಂತೆ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಭಿಮುಖವಾಗಿ ಶವವನ್ನು ಆಯತಾಕಾರದ ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶವದ ಸುತ್ತಲು ಆಹಾರ ಪಾನೀಯಗಳುಳ್ಳ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೨. ಶವವನ್ನು ಮೊದಲು ಒಂದು ಕಡೆ ಹುಗಿದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದ ನಂತರ ಹುಗಿದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಅಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ದೇಹದ ರಚನೆಯಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಟ್ಟು ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೩. ಶವಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು-ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಗುಡಾಣಗಳ ಬುಡಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಸೇರಿಸಿ ಅದರೊಳಗೆ ಅಸ್ಥಿ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ಅಗಲ ಬಾಯಿಯ ಒರಟು ಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಕುಂಭ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಂಟು-ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಶಿಶುಗಳ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಗುಡಾಣ ಅಥವಾ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಇನಾಮ್ ಗಾಂವ್ ಹಾಗೂ ಹಂಪಸಾಗರ (ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ)ಗಳಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾಗಿವೆ.[೧೪೪] ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ತೋರಣಗಲ್ಲು (ಸಂಡೂರು ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ)ನಲ್ಲಿ ಆರು ಕಾಲಿನ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯು ದೊರೆತಿದ್ದು[೧೪೫] ಇದು ಬಡಗೇನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಸುತ್ತಲು ಇತರ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಶವಕುಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ಹಾಗೂ ತಾಮ್ರದ ಮಣಿಗಳು, ಬಳೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಜನ ವಾಸ್ತವ್ಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ ವಾದರೂ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಆಯ್ದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ನಂತರದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಮೇಜು (Turn table), ಮಂದಗತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ತೆಳ್ಳನೆಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬೂದು ಬಣ್ಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಉಷ್ಣತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಸುಡಲಾಗುತಿತ್ತು. ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು, ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದೂ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ, ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಅವು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲ. ಆಕೃತಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆರಡೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ದೈನಂದಿನ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡೆಯಾಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ಗುಡಾಣಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆಹಾರಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ನೀರು ಮೊದಲಾದ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತಿತ್ತು. ಅಗಲ ಬಾಯಿಯ ಮುಚ್ಚಳ ಸಹಿತ ಕೊಡಗಳು, ಮುಚ್ಚಳ ಸಹಿತ

ಎತ್ತರವಾದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿದ ಜಾಡಿಗಳು ಅಥವಾ ಕೊಳಗಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಸಾಗಾಣಿಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಮುಂಚಾಚಿದ ಕಾಲರಿನಂತಹ ಹಿಡಿಕೆಗಳು, ವಿವಿಧ ಆಕಾರದ ಹಿಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಿಡ್ಡಾದ ಗೂಳಿಕೊಂಬಿನಂತಹ ಕಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ಉಂಗುರಾಕಾರದ ತಳವನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಆಕಾರದ ಅಥವಾ ಗಾತ್ರದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಬೋಗಣಿ (Lipped Bowls), ಅಗಲ ತಳದ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರದ ಬೊಗಣಿಗಳು ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಚುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ತಟ್ಟೆ, ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಸಣ್ಣ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಕುಂಭ (ಕೊಡ)ಗಳು, ಕಮಂಡಲದಾಕಾರದ ಹೂಜಿಗಳು, ತಳದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಬೊಗಣಿಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆಕೃತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಆಹಾರ ತಿನ್ನುವಾಗ ಮತ್ತು ಆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಇಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೊಳಪಿರುವ ಹಾಗೂ ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ಮಡಿಕೆಗಳೆಂದು ಎರಡು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸುಡುವ ಮೊದಲು ಮೂಳೆ, ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮರದ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿ ಉಜ್ಜುವುದರ ಮೂಲಕ ಸುಟ್ಟ ನಂತರ ಹೊಳಪು ಬರುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೊಳಪು ನೀಡಲು ನವಿರಾಗಿ ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ ತೆಗೆದ ಆವೆಮಣ್ಣಿನ ಲೇಪನವನ್ನು ಕೊಡುವುದುಂಟು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಹೊಳಪು ನೀಡಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದ ವರ್ಣರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಡ್ಡಿ ಅಥವಾ ಮೂಳೆಯ ಮೊನಚು ತುದಿಯಿಂದ ಭಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡುವ ಮೊದಲೆ ಬರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲದೆ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಜಲಚರ ಅಂದರೆ ಮೀನು ಇತರ ಪ್ರಾಣಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ, ಇನ್ನೂ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಗಿಡಗಳ ಚಿತ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೂದು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಬಾಯಿಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣದ ರೇಖೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಚುಕ್ಕೆಗಳ ಸಾಲು ತುಂಡು ಕಚ್ಚುಗಳು, ಕತ್ತರಿ ರೇಖೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಹೊರ ಮೈಯನ್ನು ಗೀರಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಂಠದ ಸುತ್ತಲೂ ತ್ರಿಭುಜಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ, ಸರಮಾಲೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳೇ ಪ್ರಧಾನವಾದರೂ, ಕಪ್ಪೊತ್ತಿದ ಬೂದುಬಣ್ಣ, ಅಭ್ರಕ ಮಿಶ್ರಿತ ಬೂದು ಬಣ್ಣ, ಹಾಗೂ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸುವಂತಹ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು. ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇವುಗಳು ಸುಮಾರು ೫ ಮೀ. ವ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ೪ ಮೀ.

ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಲಿನಂತಿದ್ದರೂ ರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೆಚ್ಚು ಭಾರವಿಲ್ಲದ ಬೂದಿಯು ದಪ್ಪವಾಗಿ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರದ ಗಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಕೃಷ್ಣನದಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಭೀಮಾ, ತುಂಗಾಭದ್ರಾ, ಘಟಪ್ರಭಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ಪೆನ್ನಾರ್, ಹಗರಿ ಹಾಗೂ ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗುಲ್ಬರ್ಗ, ಬಿಜಾಪುರ, ರಾಯಚೂರು, ಬೆಳಗಾಂ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮತ್ತು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಲ್ಲದೆ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ, ಮೆಹಬೂಬ್‌ನಗರ ಮತ್ತು ಕರ್ನೂಲ್ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ಬಹುಪಾಲು ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಕೃಷ್ಣ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೋಧವಾಗಿವೆ. ಈ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನ ಗಟ್ಟಿಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳು ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಿಲಾರೂಪದ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಜನರು ಮೊದಲು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು.[೧೪೬] ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಮೆಕೆಂಝಿ ಎಂಬವರು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವೊಂದು ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೪೭] ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದವರಲ್ಲಿ ನ್ಯೂಬೋಲ್ಡ್ ರವರು ಪ್ರಮುಖರು. ಅವರು ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ನೆಲೆಯ ಬೂದಿದಿಬ್ಬವನ್ನು ೧೮೪೩ರಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನ ಆಧರಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯ ದಿಬ್ಬಗಳು ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ತಿರ್ಮಾನಿಸಿದರು. ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವಾದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಆಫ್ರಿಕೆಯ 'ಮುಕುಂಗಾ' ಮತ್ತು 'ಆಲ್ಬರ್ಟ್‌ನ್ಯೆನ್ ಝೂ'' ಎಂಬ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳಿವೆಯೆಂದು, ಸ್ಥಳೀಯರು ಅವುಗಳನ್ನು 'ಝುರಿಬಾ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಸರ್ ಹೆನ್ರಿಸ್ಟೈನ್ಲೆ ತಮ್ಮ ಕಡಕತ್ತಲೆಯ ಆಫ್ರಿಕಾ (Darkest Africa) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದುದನ್ನು ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಗಮನಿಸಿದ್ದರು.[೧೪೮] ಅವರು ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ನಿಂಬಾಪುರ, ಗಾದಿಗನೂರು, ಲಿಂಗದಹಳ್ಳಿ, ಬೂದಿಕಣಮ, ಹಳಕುಂದಿ, ಕಾಕಬಾಳಬೆಟ್ಟ, ಕರಿಕುಪ್ಪಬೆಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಆ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರು. ಮತ್ತೆ ಪಾಸೆಟ್ ಮತ್ತು ನಾಕ್ಸ್‌ರವರು ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ನೆಲೆಯ ಒಂದು ಬೂದಿದಿಬ್ಬವನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್ ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು.[೧೪೯] ಬಾಸ್ಟರ್ಥರವರು ವಂದಳ್ಳಿ(ದೇವದುರ್ಗ ತಾ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ)ಯ ಬೂದಿದಿಬ್ಬದಲ್ಲಿರುವ ಕಿಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಾಗಿ ಎಮ್. ಕೆ. ಸ್ಮಿತ್ ಎಂಬ ರಾಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು.[೧೫೦] ಸಗಣಿಯನ್ನು ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟಿದ್ದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವೆಂದು ರಾಸಾಯನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಉತ್ತನೂರು

(ಮೆಹಬೂಬನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ) ಪಾಲ್ವಾಯ[೧೫೧], (ಅನಂತಪುರಜಿಲ್ಲೆ) ಸಂಗನಕಲ್ಲು,[೧೫೨] ಕೊಡೆಕಲ್ಲು, ಬೂದಿಹಾಳ[೧೫೩] ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿನ ಬೂದಿದಿಬ್ಬ ಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಕೆಣ್ಣೂರ[೧೫೪], ಕುಡಚಿ[೧೫೫], ತೇರದಾಳ[೧೫೬], ಕಲ್ಲೊಳ್ಳಿ[೧೫೭], ಹಿಪ್ಪರಿಗಿ, ರಾಜನಕೋಳೂರು[೧೫೮], ಕುಡತಿನಿ[೧೫೯] ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಈ ಘನರೂಪದ ಬೂದಿಗಟ್ಟಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ರೀತಿ, ಉದ್ದೇಶ, ಕಾಲಮಾನ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಚಿನ್ ರವರು ಈ ಬೂದಿದಿನ್ನೆ ನೆಲೆಗಳು ಮೂಲತಃ ದನಕರುಗಳ ಕೊಂಡವಾಡೆಗಳು, ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂತರ ಕೊಂಡವಾಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದಹನಕ್ರಿಯೆ ಅತಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಒಳಗೊಳಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಅಲ್ಲಿ ಬೂದಿಕಟ್ಟದ ಎರಡು-ಮೂರು ಪದರುಗಳು ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.[೧೬೦] ಮಜುಂದಾರ ಮತ್ತು ರಾಜಗುರುರವರ ಪ್ರಕಾರ ಇವು ಮೂಲತಃ ಕೊಂಡವಾಡೆಗಳಲ್ಲ. ಕೊಂಡವಾಡೆಗಳಿಂದ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬೇರೆಡೆ ಒಟ್ಟಿ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಸಗಣಿಯನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸುಟ್ಟ ನೆಲೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೧] ಪದ್ದಯ್ಯನವರ ಪ್ರಕಾರ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಒಕ್ಕಲುತನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದರೂ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಸಗಣಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಯೋಗವಾಗದ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರ ಬೆಂಕಿಯು ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸಾಕಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸಲು ಇದೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೧೬೨] ಅ. ಸುಂದರರವರು ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಡುವ ವಿಧಾನದಿಂದ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಜನವರ್ಗಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೂರರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ಆಚರಣೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ಮಾರಕ ದಹನಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದವುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೩] ರಾಮಿರೆಡ್ಡಿಯವರು ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಲೋಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೧೬೪]

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ವೆಂಕಟಾಪುರ, ಸಂತೆಗುಡ್ಡ, ಬಾಂಡ್ರಾವಿ, ಹನುಮನಗುಡ್ಡ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.[೧೬೫] ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೂದಿಯು ದಿಬ್ಬದ ರೂಪದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನವನ ಚುಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಈ ಬೂದಿಯು ಚದುರಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅವಶೇಷವಿರುವ ಜಾಗವನ್ನು ಮಾನವನು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುತೇಕ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೂದಿಯು ಪುಡಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು, ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಅವಶೇಷದ ಜೊತೆಗೆ ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾನಗಲ್ಲು, ನಾಗಸಮುದ್ರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪು ಹಾಗೂ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಹಾಗೂ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ವೆಂಕಟಾಪುರ, ಹನುಮನಗುಡ್ಡದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷದ ಜೊತೆಗೆ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೂದಿದಿಬ್ಬದ ನೆಲೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಪ್ಪಲಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಮೇಲೆ ಚರ್ಚಿಸಿರುವಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ದಿಬ್ಬಗಳು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದವುಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ, ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೂದಿಯ ದಿಬ್ಬಗಳು ನೂತನ-ಶಿಲಾತಾಮ್ರಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳಿರುವ ನೆಲೆಗಳ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಅವಶೇಷ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೂದಿಯು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಬಿಳಿವರ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಲೋಹದ ಅಂಶವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲುಂಟಾದ ಬೂದಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಲೋಹದ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಅವೆರಡರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಂತೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ದನಕರುಗಳನ್ನು (ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ) ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳಿಂದ ದೊರೆತ ಸೆಗಣಿಯನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಾಶಿ ಹಾಕಿ ನಂತರ ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೯೦೦ ರಿಂದ ೧೨೫೦ ಸೆಂಟಿಗ್ರೇಡ್‌ಗಳಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ತಾಪಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಉರಿದು ಘನರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಗಣಿ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಹಾಕಿ ಫಲವತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕೃಷಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೆ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ರಾಶಿ ಹಾಕಿ ಸುಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರಬೇಕು. ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಗೊಬ್ಬರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಸಗಣಿಯನ್ನು ರಾಶಿ ಹಾಕಿ ಸುಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅದನ್ನು ಕೃಷಿಭೂಮಿಗೆ ಹಾಕಿ ಅದರ ಫಲವತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲೆಮಾರಿ ಕೃಷಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಒಂದೆಡೆ ನಿಂತು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಿರಬಹುದು.

ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಭೀಮಾ, ಕೃಷ್ಣ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ದೋ-ಅಬ್ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಕೃಷ್ಣನದಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾವರಮ್ ಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಆದರೆ ಭೀಮಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ಪರಂಪರೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಇಲ್ಲವೆ ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗದ ಎಲ್ಲ ಜನರ ಪರಂಪರೆ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯವಾಗಿರದೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯವಾಗಿದ್ದವೆಂದು ಕೆಲವು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ವರ್ಗಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜನವರ್ಗವು ಮಾತ್ರ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಹಲವರು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವರ್ಗಗಳೆಲ್ಲವು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದೋಅಬ್‌ದತ್ತ ಪ್ರಸರಿಸಿದವು. ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಪರಂಪರೆ ದೋಅಬ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೂದಿಯ ಅವಶೇಷವನ್ನು 'ಬೂದಿಗುಂಪಲು', 'ಬೂದಿಮಟ್ಟಿ' ಬೂಡದಿ ದಿಬ್ಬಮು ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ತಾಮ್ರದ ಲೋಹವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ತನ್ನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಶಿಲಾ ಮಾದರಿಗಳಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಪ್ರಥಮ ಲೋಹವೆಂದರೆ ತಾಮ್ರವಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ತಾಮ್ರದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದನು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತಾದರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅವಧಿಯನ್ನು

ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ಬಾಂಡ್ರಾವಿ ಹಾಗೂ ಸಂತೆಗುಡ್ಡ ನೆಲೆಗಳು ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ನೂತನ ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಈ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ (ಕೋನಸಾಗರ) ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಗಳು ತಾಲೂಕಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಸಹಜವಾಗಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನು ತನಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವಂತಹ ಗುಹೆ-ಕಲ್ಲಾಸರೆ, ನೀರು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರದ ಭಾಗವು ಅವನ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಜಾಗವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನಿಗೆ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಯುಧೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಕಚ್ಚಾಶಿಲಾ ಮಾದರಿಯು ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಹಿತಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಕಸನ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಕುತೂಹಲಕರವಾದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಬಂಧವು ನಿಕಟವಾಗಿರುವುದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ದೂರದೂರದ ಇತರ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೊಡನೆ ಇಲ್ಲಿಯವರ ಸಂಪರ್ಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಗಳು. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ವಿವಿಧ ಭೂಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಅಸಹಜವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಬದುಕನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆ

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಆಯುಧಗಳೆಂದರೆ ಕೊಡಲಿ, ಬಾಚಿ, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಉಳಿ, ಕೆತ್ತುಳಿ, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಉಜ್ಜುಗ ಅಥವಾ ಅರೆಯುವಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಉಂಗುರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆ, ವೈವಿಧ್ಯ ಇವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂಕಾಲಿಯರವರು(೧೯೬೪) ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸುವುದು, ಉಬ್ಬುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ತೆಗೆಯುವುದು, ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಹೊಳಪು ನೀಡುವುದು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೬] ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಂತಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಆಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಈ

ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ತುದಿ ಮತ್ತು ಹರಿತ ಅಲಗಿನ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಳಪುಗೊಳಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೊಳಪು ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಹ ಜಿಡ್ಡುಳ್ಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಪದ್ದಯ್ಯ(೧೯೭೩)ರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೭] ಜೊತೆಗೆ ರಂಗೋಲಿಯಂತಹ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಶಿಲೆಯ ನುಣುಪು ಪುಡಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವಿವಿಧ ಆಯುಧ ನಮೂನೆಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಇವೆ.

ಕೊಡಲಿ (Polished hand axe) : ಕೊಡಲಿಯು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲವೇ ದಪ್ಪ ಚಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಅಳತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ ಉಬ್ಬು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಂಡಾಕಾರದ ಅಥವಾ ಸಮೋನ್ನತ ಅಡ್ಡ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಯುಧವನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಿ ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನು ನಯಗೊಳಿಸುವುದು ಮೂರನೆಯ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಆಯುಧವನ್ನು ಅಥವಾ ಅಲಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಉಜ್ಜಿ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಳಪು ಮಾಡಿ ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೊಡಲಿಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಕೊಡಲಿಗಳಿವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಡೈಕ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ನುಂಕೆಮಲೆ, ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ, ಕೋನಸಾಗರ ಹಾಗೂ ಹಾನಗಲ್ಲು[೧೮] ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಬಾಚಿ (Adze): ಬಾಚಿಗಳು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ಕೊಡಲಿಗಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೊಡಲಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಬಾಚಿಯ ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಮುಮ್ಮುಖವು ಸಮತಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹಿಮ್ಮುಖವು ಉನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಬಾಚಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಕೆಗೆ ಲಂಬಕೋನದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯ ಎರಡೂ ಮುಖಗಳನ್ನು ಹೊಳಪು ಬರುವಂತೆ ನಯಗೊಳಿಸಿದ್ದರೆ ಬಾಚಿಯ ಸಮತಲ ಮುಖವನ್ನು ಉನ್ನತ ಮುಖಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿರು ತ್ತದೆ. ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು ಬಹುತೇಕ ಸರಳರೇಖೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಓರೆನೋಟದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಮೋನ್ನತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇವು ವಿಶಿಷ್ಟ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮೃದ್ಧ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ,

ನುಂಕೆಮಲೆ ಹಾಗೂ ಹಾನಗಲ್ಲು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಚಿ ಆಯುಧಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್, ಬನಹಳ್ಳಿ, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಬಾಚಿ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು. ಡೈಕ್ ಹಾಗೂ ಡಾಲರೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಿಭುಜಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ಉಳಿ : ಉಳಿಗಳು ಸಹ ಬಾಚಿಗಳಂತೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮೃದ್ಧ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ದೊರೆಯುವ ವಿಶೇಷ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯಮ ಇಲ್ಲವೇ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ಕೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಈ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾರ್ಶ್ವರೇಖೆಗಳು ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿದ್ದು, ಅಲಗುಗಳು ಅಷ್ಟೇನೂ ಹರಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಮೊಂಡು ತುದಿ ದುಂಡನೆಯ, ಕಂಸಾಕಾರ ಇಲ್ಲವೇ ಆಯತಾಕಾರ ಸಮತಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಡೈಕ್ ಹಾಗೂ ಡಾಲರೈಟ್ ಶಿಲಾಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿರುವ ಇವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬೊಮ್ಮನಕನಹಳ್ಳಿ, ಹಾನಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಸುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಕೊಡಲು ಸುತ್ತಿಗೆ : ಮರಗೆಲಸದ ಅಥವಾ ಬಡಗಿತನದ ಆಯುಧಗಳಾದ ಉಳಿ, ಕೆತ್ತುಳಿ, ಬಾಚಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವಾಗ ನಿಯಮಿತ ಬಲಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ಒಡೆಯಲು ಇದು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜಜ್ಜುವ ಪುಡಿ ಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಗಾತ್ರ, ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗದ ಕಚ್ಚುಗಳು ರೂಪಗೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ ಇವುಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಅವು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳು ಯಾವುದೆ ರೀತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಹರಿತ ಅಲಗನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದೆ, ಕೊಡಲಿ, ಬಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮುರಿದು ಉದ್ದೇಶಿತ ಅಲಗಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಅನುಪಯುಕ್ತವಾದಾಗ ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿದ್ಧ ಆಯುಧಗಳ ಅಲಗು ಮುರಿದಾಗ ನಿರುಪಯುಕ್ತವಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದ್ದು ಇದರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಹಾನಗಲ್ಲು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಲಭಿಸಿವೆ.

ಸುತ್ತಿಗೆ ಕಲ್ಲು (Hamer stone): ಅಡ್ಡ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಕಾರ, ಆಯತಾಕಾರ ಹಾಗೂ ತ್ರಿಕೋಣಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ.

ಕೆತ್ತುಳಿ : ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಮೂಲಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ವೃತ್ತಾಕಾರದ, ಆಯತಾಕಾರ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ದಪ್ಪ ಮತ್ತು ಮೊಂಡು ಅಲಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯು ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಅಡ್ಡ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಲಗಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಉಜ್ಜುಗ ಅಥವಾ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಗುಂಪಿನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾದ ಉಜ್ಜುಗ ಅಥವಾ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಉಜ್ಜಲು, ಜಜ್ಜಲು ಮತ್ತು ಅರೆಯಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ದುಂಡನೆಯ, ಅಂಡಾಕಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಆಯತಾಕಾರದ ಎಂಡೆಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಪಯೋಗ ಹಾಗೂ ಮೂಲಶಿಲೆಯ ಆಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ, ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಮೇಲ್ಮೈ ಸಹಜವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ನಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಒರಳುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ತಂಪಿನಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬೂದಿ ಅವಶೇಷ ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂಡಾಕಾರದ ಒರಳು ಇದ್ದು, ಅತ್ಯಂತ ನಯವಾದ ನಿಮ್ನ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಕವಣೆಕಲ್ಲು (Swing stone): ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಕವಣೆಕಲ್ಲು ಆಯುಧಗಳು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಲು ಬರುವ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಲು ಮತ್ತು ತಿನ್ನಬಹುದಾದ ಹಕ್ಕಿ ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ಹೊಡೆದು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಉಳಿದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಇವುಗಳು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಪೂರ್ಣ ದುಂಡಾಗಿ ಇಲ್ಲವೇ ಅಂಡಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಮಗಾತ್ರದ ದುಂಡನೆಯ ಅಥವಾ ಅಂಡಾಕಾರದ ಎಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಡೆ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕುಟ್ಟಿ ಕನಿಷ್ಠ ಜಾಮಿತಿಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತಂದಿರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಡೆತವು ಬಲವಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒರಟು ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಾಗುತ್ತದೆ. ಡೈಕ್ , ಬಳಪದ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಇವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಉಂಗುರ ಕಲ್ಲು (Ring stone) : ಈ ಆಯುಧಗಳು ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಮುಂದುವರಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಬಹುತೇಕ ಕೃಷಿಗಾರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅರೆಯುವ ಅಥವಾ ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ದಪ್ಪ ಶಿಲಾಖಂಡವನ್ನು ಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕುಟ್ಟಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿರು ತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಹಾನಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವಿರದ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಲ್ಲು ದೊರೆತಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಮಧ್ಯ ರಂಧ್ರವಿರುವ ಉಂಗರಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಇದುವರೆಗೂ ವಿವರಿಸಲಾಗಿರುವ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಮೂಲ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದೆರಡು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶಗಳನ್ನು

ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಶಿಲೆ, ಮೂಳೆ ಮತ್ತು ಮರದ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಯುಧಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆತಿವೆ. ಬಳಸಲಾಗಿರುವ ಶಿಲಾಮಾದರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಡೈಕ್ ಮತ್ತು ಡೊಲರೈಟ್‌ಗಳು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಡೇರಹಳ್ಳಿ[೬೯] ನೆಲೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಡೈಕ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದಾವೃತವಾದ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟವಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಡೈಕ್‌ಶಿಲೆಯ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿರುವಂತೆ ಕ್ಲೋಸ್‌ಪೇಟೆ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯಿಂದಾವೃತವಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ವಡೇರಹಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಡೈಕ್ ಶಿಲಾಮಾದರಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ನುಂಕೆಮಲೆ, ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ, ಹಾನಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕೊಡಲಿ, ಬಾಚಿ, ಉಳಿ, ಕೆತ್ತುಳಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಡೈಕ್‌ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಡೇರಹಳ್ಳಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲ ಡೈಕ್ ಶಿಲಾಮಾದರಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದ್ದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬನೇ ಬಳಸಿರದೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ, ಅಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಪ್ರದೇಶ, ವಾಯವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಸಂಡೂರು ಪ್ರದೇಶ, ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಯದುರ್ಗ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲದೆ, ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಕುಡತಿನಿ, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾ ಮಾದರಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ರವಾನೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಡೈಕ್‌ಶಿಲೆಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಈಗಾಗಲೆ ಬಹುವಾಗಿ ಚರ್ಚಿತವಾಗಿರುವ ವಿವಿಧ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳ ಎರಡೂ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ತೆಳುವಾದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೀಳ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಆಳವಲ್ಲದ ತಗ್ಗುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಲ್ಲುಸುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮರದ ಇಲ್ಲವೇ ಮೂಳೆಯ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನಿಯಮಿತ ಹಾಗೂ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಬಲಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಾನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

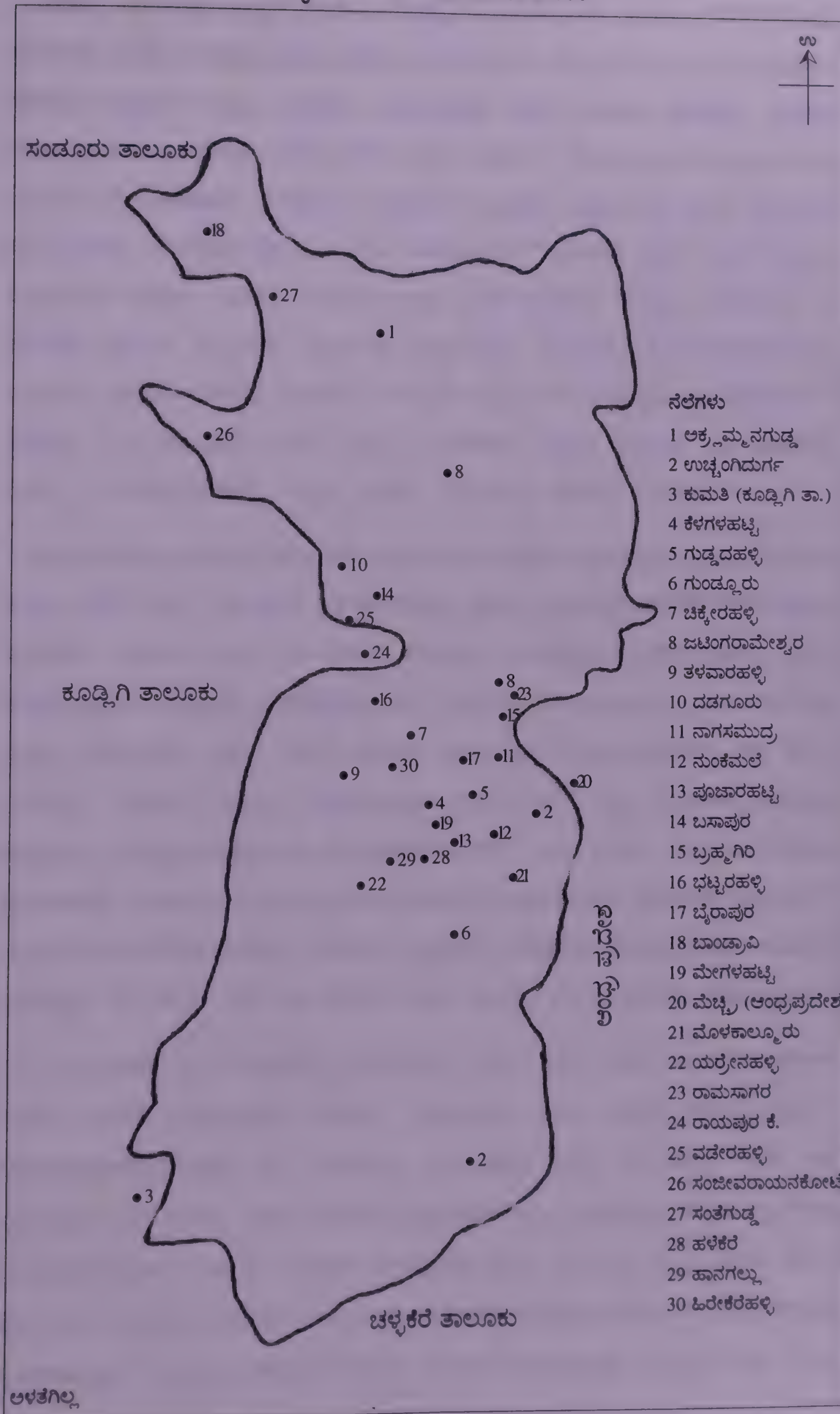
ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅವಶೇಷಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕೇವಲ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆ, ಕೇವಲ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆ, ಶಿಲಾಯುಧ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆರಡು ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಂತರ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ತಲೆದೋರಿತು.

೪.೪ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಮೆಗಾಲಿಥ್ (Megalith) ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಪದವು 'ಮೆಗಾ' (Mega) ಮತ್ತು 'ಲಿಥೊಸೇ'(Lithos) ಎಂಬ ಎರಡು ಗ್ರೀಕ್ ಪದಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. 'ಮೆಗಾ' ಎಂದರೆ ಬೃಹತ್ (ಬಹುದೊಡ್ಡ), 'ಲಿಥಿಯೋ' ಎಂದರೆ ಶಿಲೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲ ಪದವು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ.[೧೨೦] ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಯುಗವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಯುಗವೆಂತಲೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನೂತನ ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗದ ನಂತರ ಪ್ರಚಲಿತಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಭಾರತದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗವು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೮೨೩ರಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಬಿಂಗಟನ್‌ರವರು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಕೇರಳದ ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರು.[೧೨೧] ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ದೇಶಿಯ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶಿಯ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ-ಹೊಸ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಈ ಜನರ ವಸತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ, ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನ, ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಪದ್ಧತಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ವಿಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುವಂತಹ ನಿಖರವಾದ ವಿಚಾರಗಳು ಹಿಡಿಯಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಲವಾರು ವಿಚಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಲೇಲ್‌ರವರು ೧೮೭೧-೭೨ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಫತೇಪುರಸಿಕ್ರಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಜಾಗ್ನೇರ್ ಮತ್ತು ಖೇರಾ ನೆಲೆಗಳ ಕಲ್ಲುಪ್ಪೆಗಳನ್ನು (Cairns) ಶೋಧಿಸಿದರು.[೧೨೨] ೧೮೯೪ರಲ್ಲಿ ಕಾಕ್‌ಬರ್ನ್‌ರವರು ಮಿರ್ಜಾಪುರ ಬಳಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದರು.[೧೨೩] ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾನದಿ ಕಣಿವೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯ ತಪ್ಪಲಿನವರೆಗೂ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ಅಲಹಾಬಾದ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಮಿರ್ಜಾಪುರದ ಕುಳಿಸಮಾಧಿ (Pit burials), ಅಸ್ಥಿಪಾತ್ರೆ ದಫನ (Urn burial) ಹಾಗೂ ವಾರಣಾಸಿ-ಬಾಂದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲುಪ್ಪೆಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು.[೧೨೪] ಈ ಕುಳಿಸಮಾಧಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕುಳಿ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವಾಗಿವೆ. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಬೂರ್ಜಹಾಂನಲ್ಲಿನ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ವಸತಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆ, ಹೊಳಪು ನೀಡಿದ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಉಜ್ಜಿ ಹೊಳಪು ನೀಡಿರುವ ನವಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ಮೂಳೆಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೨೫]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು
ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

ಈಶಾನ್ಯ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಮನೆ (Dolmen) ಮತ್ತು ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳೇ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು. ೧೯೨೩ರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಸಾಂ ಪ್ರದೇಶದ ಜಮಗುರಿ ಮತ್ತು ದೊಮಾಪುರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಮೊದಲ ಅನ್ವೇಷಣೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಮಣಿಪುರದ ಚುರ್‌ಚಾಂದಪುರ ಮತ್ತು ಉಕ್ರುಲ್ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೬] ಈಶಾನ್ಯ ಭಾರತದ ಅಸ್ಸಾಂನ ಖಾಸ್ಸಿ ಜನಾಂಗ ಮತ್ತು ಮಣಿಪುರದ ಮಾವೋ-ನಾಗ ಜನಾಂಗಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.[೧೭] ಭಾರತದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದ ಮೊದಲ ಶೋಧನೆಗಳು ಬಿಹಾರಿನ ಚೋಟಾ ನಾಗಪೂರ್ ಮತ್ತು ರಾಂಚಿ ಪ್ರದೇಶದ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಕಲ್ಗೋರಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನಲೆಯಾಗಿ ೧೯೪೩ರಲ್ಲಿ ಹೈಮನ್‌ಡೋರ್ಫ್‌ರವರು ಮಾಡಿರುವ ಒರಿಸ್ಸಾದ ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನಾಂಗೀಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ.[೧೮] ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಒರಿಸ್ಸಾದ ಸುಂದರಘರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೀ ನದಿ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೯]

ರಾಜಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಗುಜರಾತ್ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಹಾಗು ಉತ್ಖನನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಆದರೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯು ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಕಚ್‌ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹರಪ್ಪಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಾದ ಸೂರಕೊಟಡ ವಸತಿ ನಿವೇಶನದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ರುದ್ರಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಗಾತ್ರದ ಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲುಳ್ಳ (cap stone) ಅಂಡಾಕಾರದ ಕುಳಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಇದರೊಳಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಇವು ಸಿಂಧೂಸಂಸ್ಕೃತಿಯ(ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗ) ಕಾಲದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಮಾಧಿ ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು, ಹರಪ್ಪ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿವೇಶನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.[೨೦] ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ದೋಲಾವೀರಾ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ವಸತಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶಿಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆ (Pit circle with cist) ಮಾದರಿ ಹಾಗೂ ಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲುಳ್ಳ ಕುಳಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೨೧]

೧೮೭೩-೭೪ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಿಂಗ್‌ಹ್ಯಾಂರವರ ಸಹಾಯಕನಾದ ಬರಗ್ಲರ್ ಮಧ್ಯ ಭಾರತ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳ ಶೋರಾರ ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿಯ ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಚದುರಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕಲ್ಲುಗಳ ಭಗ್ನಾವಶೇಷಗಳನ್ನು(ಕಲ್ಲುಗುಪ್ಪೆ) ವರದಿ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದೇ ನೆಲೆಯನ್ನು ೧೯೩೩-೩೪ರಲ್ಲಿ ಪುನರ್ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವು ಶಿಲಾಯುಗದ ರುದ್ರಭೂಮಿಗಳೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಯಿತು.[೨೨] ಅಲ್ಲದೆ ಆನಂತರದ ಶೋಧನೆಗಳು ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಯಪುರ ಮತ್ತು ಬಸ್ತರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದವು.[೨೩] ರಾಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧನೋರಾ ನಿವೇಶನದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಕಲ್ಗೋರಿ ರಚನಾ ವಿಧಾನ

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿ ಅವಶೇಷಗಳು, ಗಾಜಿನ ಮಣಿ ಹಾಗೂ ಬಳೆಗಳಿರುವುದು ವರದಿಯಾಯಿತು. ಅದರೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು, ಒರಿಸ್ಸಾದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಬಸ್ತಾರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುರಿಯ, ಮಾರಿಯಾ ಮತ್ತು ಗೊಂಡಾ ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.[೮೪]

ದಖ್ಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ತಾಕಲ್‌ಘಾಟ್ ಮತ್ತು ನೈಕುಂಡ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಸತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಲ್ಗೋರಿಗಳು ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿವೆ.[೮೫] ಧೂಲಿಯಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಂಜಾಳ[೮೬], ನಾಗಪೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೂನಾಪಾನಿ[೮೭], ರಾಯಪುರ[೮೮] ಅಮರಾವತಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೌಂಡಿನ್ಯಪುರ, ಮಹೋರ್ ಜಹಾಂ, ವಾರ್ದಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೌನಾರ್, ಖೈವಾಡ[೮೯] ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಮುಖ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಜೂನಾಪಾನಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೮೭೯ರಲ್ಲಿ ರಿವೆಟ್ ಕಾರ್ನೇಕ್‌ರವರು ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.[೯೦] ದಖ್ಖನ್‌ನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೂ ತಾಮ್ರಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಸಮಕಾಲೀನ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಮಹೋರ್‌ಜಾರ್ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಕಬ್ಬಿಣದ ಖಡ್ಗವು ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಂದುವರಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.[೯೧] ವಿದರ್ಭ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ರಾಲಂಕೃತವಿರುವ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಇಲ್ಲವೆ ಅಭ್ರಕಯುಕ್ತ (Micaeous) ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೯೨] ವಸತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಒಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಸತಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಲಂಕೃತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆತರೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಅಭಾವ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ದಖ್ಖನ್ ಪ್ರದೇಶದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ನಡುವೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕಗಳೇರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮ್ಯತೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಗಿಮೊಹರಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಯುಳ್ಳ ಕುಳಿ ಶಿಲಾವೃತ್ತ, ರಾಯಪುರದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾವೃತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಶವ ಕುಳಿಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೯೩] ಇವು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಕರ್ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾದರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಜೊತೆಗೆ ಇವೆರಡು ಪ್ರದೇಶಗಳ ದಫನ್ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯುಳ್ಳ ಹಿಡಿಕೆಗಳು ತಾಮ್ರದ ಮುಚ್ಚಳಗಳು ದೊರೆತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆದಿಚನಲ್ಲೂರಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವಂತಹ ಅವಶೇಷಗಳು ಮಹೋರ್‌ಜಾರಿ ಮತ್ತು ತೇಕಲ್‌ಘಾಟ್ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿವೆ.[೯೪] ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ರಾಯಪುರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳ ಜೊತೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಶಂಖಾಕೃತಿಯ ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಹಿಡಿಕೆಗಳುಳ್ಳ ಮುಚ್ಚಳಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ.[೯೫] ಈ ಅಂಶಗಳು ದಖ್ಖನ್ನಿನ ಬೃಹತ್

ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಂದುವರಿಕೆ ಅಥವಾ ಸಮಕಾಲೀನತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದವು.

ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂದೇಹ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೂ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ರೀರವರು ೧೯೦೩-೪ರಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆದಿಚನಲ್ಲೂರ್ ಮತ್ತು ಚಂಗಲ್ಪಟ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೆರುಂಬಿಯೂರ್‌ನ (೧೯೦೭-೮) ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳ ವಿವರವಾದ ವರದಿಯನ್ನು ೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.[೯೬] ಥಾಪರ್ ರವರು ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ಪೊರ್ಕಳಂ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಿದರು.[೯೭] ಜೊತೆಗೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ವಿಪುಲವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕ್ರೂಢೀಕರಿಸಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಉಗಮ, ವಿಕಾಸ, ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ವಿಧಾನಗಳು, ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವಿಕೆ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದವು. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ದೇಶಿಕನ್, ಕೆ.ವಿ. ರಾಮನ್, ಬಿ.ಕೆ. ಗುರುರಾಜರಾವ್, ಬಿ. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ, ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಿ. ಸುಬ್ಬರಾವ್, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ, ಹೆಚ್. ಸರ್ಕಾರ್ ಸಂಪತ್, ಪುಲ್ಲಾರೆಡ್ಡಿ, ಕೇರಳದಲ್ಲಿ ಜಾನ್, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಸ್. ನಾಗರಾಜರಾವ್, ಅ. ಸುಂದರ, ಡಿ.ವಿ. ದೇವರಾಜ್ ಮೊದಲಾ ದವರು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳು(ಒಟ್ಟು ೮೨೪ ನೆಲೆಗಳು) ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಷ್ಟುಕಲ್ಲು (sedimentary) ಮತ್ತು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಬೆಟ್ಟಪ್ರದೇಶಗಳಾದ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಬಿಜಾಪುರ ಮತ್ತು ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗ, ರಾಯಚೂರು, ಕೊಪ್ಪಳ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ತುಮಕೂರು, ಕೋಲಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲದೆ ಮಲೆನಾಡು-ಅರೆಮಲೆನಾಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಆಶಾದಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತಿ. ನರಸೀಪುರ[೯೮](ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ), ರಾಜಘಟ್ಟ[೯೯](ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾ, ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾ.ಜಿಲ್ಲೆ), ಹೆಗ್ಗಡೆಹಳ್ಳಿ[೧೦೦](ಸೋಮವಾರಪೇಟೆ ತಾ, ಕೊಡಗು ಜಿಲ್ಲೆ), ನಿಡಗಟ್ಟ(ಕಡೂರು ತಾ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ), ನಿಲಸಗಲ್ (ಹೊಸನಗರ ತಾ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ), ಸೂಳೆಬೈಲು [೧೦೧] (ಶಿವಮೊಗ್ಗ ತಾ), ಚೌಡಯ್ಯದಾನಪುರ[೧೦೨](ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು ತಾ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ತಡಕನಹಳ್ಳಿ ಭೈರವನ ಪಾದ[೧೦೩](ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ),

ಹಳ್ಳೂರು[೨೦೪](ಹಿರೇಕೆರೂರು.ತಾ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಕೋಲಾರ[೨೦೫](ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆ), ಗರುಡನಹಳ್ಳಿ[೨೦೬](ಕೋಲಾರ ತಾ), ಬನ್ನೇರುಘಟ್ಟ[೨೦೭] (ಆನೇಕಲ್ ತಾ, ಬೆಂಗಳೂರು ನ.ಜಿಲ್ಲೆ), ತೊಣ್ಣೂರು[೨೦೮] (ಪಾಂಡವಪುರ ತಾ, ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆ), ಉಲ್ಲೇನಹಳ್ಳಿ[೨೦೯] (ಅರಕಲುಗೂಡು ತಾ, ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ), ಯಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ, ಕತ್ತಿರಾಜನಹಳ್ಳಿ[೨೧೦] (ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ), ಬೊಮ್ಮರಬೆಟ್ಟು[೨೧೧](ಉಡುಪಿ ತಾ), ಕಂತ್ರಾಜಿ[೨೧೨](ನರಸಿ ತಾ, ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ), ಕೊಣ್ಣೂರು[೨೧೩] (ಗೋಕಾಕ ತಾ, ಬೆಳಗಾವಿ.ಜಿಲ್ಲೆ), ಕಲಾದಗಿ[೨೧೪] (ಬಾಗಲಕೋಟೆ ತಾ), ರಾಜನ ಕೋಳೂರು[೨೧೫], ಹುಣಸಗಿ[೨೧೬](ಶೋರಾಪುರ ತಾ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ), ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ಲು[೨೧೭] (ಗಂಗಾವತಿ ತಾ, ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆ), ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ[೨೧೮], ಮಸ್ಕಿ[೨೧೯](ಲಿಂಗಸುಗೂರು ತಾ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆ), ಸಂಗನಕಲ್ಲು[೨೨೦], ಕುಪ್ಪಗಲ್ಲು[೨೨೧], ನಿಟ್ಟೂರು[೨೨೨](ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಹಂಪಿ[೨೨೩](ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ರಾಜಪುರ[೨೨೪] ಮಲ್ಲಾಪುರ[೨೨೫], ಭೈರನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ[೨೨೬](ಸಂಡೂರು ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ[೨೨೭], ಹಾಲಸಾಗರ[೨೨೮] (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ[೨೨೯], ಚಿತ್ರದುರ್ಗ[೨೩೦], ಚಿಪ್ಪಿನಕೆರೆ[೨೩೧], ತಮ್ಮಟಕಲ್ಲು[೨೩೨], ಬೂದಿಪುರ[೨೩೩], ನಂದನಹೊಸೂರು[೨೩೪], ತಾಳ್ಯ[೨೩೫], ಗಂಜಿಗಟ್ಟೆ[೨೩೬], ಜಂಪಣ್ಣ ನಾಯಕನ ಕೋಟೆ[೨೩೭], ಇಂಗಳದಾಳ[೨೩೮], ಕೂನಬೇವು[೨೩೯], ಚಿಕ್ಕಮಧುರೆ[೨೪೦], ಬಗ್ಗಲರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿ[೨೪೧] (ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ) ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಗೋರಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

ಇವೆಲ್ಲವು ಸತ್ತವರ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೧.	ಅಕ್ಕಲಮ್ಮನ ಗುಡ್ಡ	ಸಮಾಧಿಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೨.	ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ	ಸಮಾಧಿಗಳು	ಬೆಟ್ಟ
೩.	ಕುಮತಿ(ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ)	ಮಾನವಾಕೃತಿ ಶಿಲೆಗಳು	ಬಯಲು
೪.	ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿ	ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪುಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೫.	ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿ	ಸಮಾಧಿಗಳು	ಬಯಲು
೬.	ಗುಂಡ್ಲೂರು	”	ಬಯಲು
೭.	ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ	”	ತಪ್ಪಲು
೮.	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ	ಜನವಾಸ್ತವ್ಯ	ತಪ್ಪಲು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೯.	ತಳವಾರಹಳ್ಳಿ	ಬಯಲು ಬಂಡೆಚಿತ್ರ	ಮಟ್ಟಿ
೧೦.	ದಡಗೂರು	,,	ತಪ್ಪಲು
೧೧.	ನಾಗಸಮುದ್ರ	,,	,,
೧೨.	ನುಂಕೆಮಲೆ	,,	,,
೧೩.	ಪೂಜಾರಹಟ್ಟಿ	,,	,,
೧೪.	ಬಸಾಪುರ	,,	,,
೧೫.	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	,,	,,
೧೬.	ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ	,,	,,
೧೭.	ಬೈರಾಪುರ	,,	ಬೆಟ್ಟ, ತಪ್ಪಲು ಹಾಗೂ ಬಯಲು
೧೮.	ಬಾಂಡ್ರಾವಿ	ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು	ಹಾಳೂರು
೧೯.	ಮೇಗಳಹಟ್ಟಿ	,,	ತಪ್ಪಲು
೨೦.	ಮೆಚ್ಚಿರಿ	,,	,,
೨೧.	ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು	ಸಮಾಧಿಗಳು ನಿಲುವುಗಲ್ಲು	,,
೨೨.	ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿ	,,	ಬಯಲು
೨೩.	ರಾಮಸಾಗರ	,,	ತಪ್ಪಲು
೨೪.	ರಾಯಪುರ.ಕೆ	ಸಮಾಧಿಗಳು ಕುಲುಮೆ ವಾಸ್ತವ್ಯ	ಬಯಲು ತಪ್ಪಲು
೨೫.	ವಡೇರಹಳ್ಳಿ	ಸಮಾಧಿಗಳು ಕುಲುಮೆಗಳು	ಬಯಲು ತಪ್ಪಲು
೨೬.	ಸಂಜೀವರಾಯನ ಕೋಟೆ	ಸಮಾಧಿಗಳು	ತಪ್ಪಲು
೨೭.	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ	ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು	ಹಾಳೂರು
೨೮.	ಹಳೆಕೆರೆ	ಸಮಾಧಿಗಳು	ತಪ್ಪಲು
೨೯.	ಹಾನಗಲ್ಲು	,,	,,
೩೦.	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ	,,	,,
೩೧.	ಹುಲಿಕುಂಟೆ(ಕೂಡ್ಲಿಗಿ.ತಾ)	ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಶಿಲೆ	,,

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದಿಯೇ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೃಹತ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಕುಮತಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ.)
೨	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ
೩	ನುಂಕೆಮಲೆ
೪	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ
೫	ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು
೬	ಹಳೆಕೆರೆ
೭	ಕುಲಿಕುಂಟೆ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ.)

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಅಕ್ಕಲಮ್ಮನಗುಡ್ಡ
೨	ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ
೩	ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿ
೪	ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿ
೫	ಗುಂಡ್ಲೂರು
೬	ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ
೭	ತಳವಾರಹಳ್ಳಿ
೮	ದಡಗೂರು
೯	ನಾಗಸಮುದ್ರ
೧೦	ಪೂಜಾರಹಟ್ಟಿ
೧೧	ಬಸಾಪುರ
೧೨	ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ
೧೩	ಬೈರಾಪುರ
೧೪	ಬಾಂಡ್ರಾವಿ
೧೫	ಮೇಗಳಹಟ್ಟಿ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧೬	ಮೆಚ್ಚಿ (ರಾಯದುರ್ಗ ತಾಲೂಕು)
೧೭	ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿ
೧೮	ರಾಮಸಾಗರ
೧೯	ರಾಯಪುರ ಕೆ.
೨೦	ವಡೇರಹಳ್ಳಿ
೨೧	ಸಂಜೀವರಾಯನ ಕೋಟೆ
೨೨	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ
೨೩	ಹಾನಗಲ್ಲು
೨೪	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಾದಿಕೋಣೆಗಳು, ಕಿಂಡಿಕೋಣೆಗಳು, ಅಂತರ್ಗತ ಶಿಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಗುಂಡಿವೃತ್ತಗಳು (pit circle), ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳು, ಶಿಲಾವೃತ್ತಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳು, ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಕೈರನ್, ಅಂತರ್ಗತ ಶಿಲಾ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಗುಂಡಿ ವೃತ್ತಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ.

ಗುಂಡ್ಲೂರು,[೨೪೨] ಹಳೆಕೆರೆ[೨೪೩], ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ[೨೪೪] ಹಾಗೂ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು[೨೪೫] ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಹಳೆಕೆರೆ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ನುಂಕೆಮಲೆ[೨೪೬], ಕುಮತಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ನಾಗಸಮುದ್ರ[೨೪೭], ಭೈರಾಪುರ[೨೪೮], ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿವೃತ್ತ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ನುಂಕೆಮಲೆ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ (ಈ ನೆಲೆಯ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು) ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳ ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿಯ ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ಬೆಟ್ಟದ ಆಗ್ನೇಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೈರನ್, ಹಾದಿಕೋಣೆ (ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹಾದಿಯಿದೆ) ಸಮಾಧಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯೊಳಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಧಿ (ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ಆಕಾರದಲ್ಲಿದೆ)ಯಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇದು ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಾಧಿಯಾಗಿದೆ. ಭವಿಷ್ಯ ಈ ಸಮಾಧಿಯು ತಾಯಿ-ಮಗುವಿನ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಅವರಿಬ್ಬರು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮರಣಹೊಂದಿರಬಹುದಲ್ಲದೆ, ಆ ಸ್ತ್ರೀ ಬಾಣಂತಿಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು, ಇಲ್ಲವೆ ತಾಯಿ ಸತ್ತು ಹೋದ ನಂತರ ಆಕೆಗಾಗಿ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದ ನಂತರ ಮಗುವು ಸತ್ತಿರಬಹುದು. ಆಗ ಸತ್ತ ಮಗುವನ್ನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸಮಾಧಿಯೊಳಗೆ ಹೂಳಿರುವ

ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ತುಂಬು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಆಕೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಕೆಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿರುವ ಮಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಆ ಸಮಾಧಿಯೊಳಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಲೂಬಹುದು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದಾದರೆ ಆ ಸಮಾಧಿಯು ಕೇವಲ ಒಂದು ಮಗುವಿನ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಪುನರ್‌ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರಿಸಿದ ಈ ಜನರು ಮಗುವು ಸತ್ತಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಒಂದು ರಚನೆಯನ್ನು ಸಮಾಧಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರೊಳಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಮಗುವಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಅದು ಮಗುವಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಮಗುವಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಮಮತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಗು ಇಬ್ಬರ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುವಿನ ಗಾಢ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವಂತಹ ಎಲುಬು ಹಾಗೂ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗೊಳಪಡಿಸಿದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ಲಭ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಸಧ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ಛತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲು ಒಂದು ಕಡೆ (ದಕ್ಷಿಣ ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ) ವಾಲಿದ್ದು, ಉಳಿದಂತೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಧಿಗಳಿದ್ದು, ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ವಯಸ್ಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಕ್ಕಳ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿ, ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿಯ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಬೆಟ್ಟ ದಕ್ಷಿಣದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಿಯೊಂದಿದೆ. ಈ ನಿರ್ಮಿತಿಯು ೧೨ ಅಡಿ ಉದ್ದ, ೬ ಅಡಿ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ೬ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಬಂಡೆಯನ್ನು (ಈಗ ಚದುರಿಬಿದ್ದಿದೆ) ಹಾಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾನಿರ್ಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಕಡೆಯಿಂದ ಕಿಂಡಿ ಹಾಗೂ ಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರ್ಮಿತಿಯನ್ನು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಇದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿರ್ಮಿತಿಯೇ? ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಿರ್ಮಿತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲವೆ ಈ ಜನರು ಅವರ ನಾಯಕನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಸಮಾಧಿ ಇರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಬೃಹತ್ ನಿರ್ಮಿತಿಯ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಧಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಗಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಸಮಾಧಿಗಳಿರಬಹುದು. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ನಿರ್ಮಿತಿಯ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ರಾಜಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ (ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ)ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದ ಬೃಹತ್ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆಯ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು.[೨೪೯] ಆದರೆ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದು, ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಕಿಂಡಿ ಅಥವಾ ಹಾದಿಯಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕಿಂಡಿ ಅಥವಾ ಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲದ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು

ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲೂಬಹುದು. ಬೈರಾಪುರ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ, ಚಿಕ್ಕ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು (?), ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ (?) ಈ ರೀತಿಯ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರತಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹನುಮಸಾಗರದ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡುವಂತವುಗಳಲ್ಲ. ಹನುಮಸಾಗರದಲ್ಲಿ(ರಾಯಚೂರು.ಜಿಲ್ಲೆ) ಒಂದು ಸಾವಿರದಷ್ಟು ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದು, ಇದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ.[೨೫೦] ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲೊಂದು-ಇಲ್ಲೊಂದು ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದು, ಉಳಿದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲ. ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಲಾವೃತ್ತದೊಳಗೆ ಚಿಕ್ಕ ನಿಲುಸುಗಳಿದೆ[೨೫೧], ಆದರೆ ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇತ್ತೀಚಿನದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದ್ದು, ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಈ ಸಮಾಧಿಯು ಇತ್ತೀಚಿನದಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಸಮಾಧಿ ಪದ್ಧತಿಯಾದ ಶಿಲಾವೃತ್ತವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ನಿಲುವುಗಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳವರೆಗೂ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಳೇದಡಗೂರಿನಲ್ಲಿ ದಫನು ದಿನ್ನೆಗಳಿವೆ.[೨೫೨] ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ (ಕೈರನ್) ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಕಿಂಡಿಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಲ್ಲ. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ[೨೫೩], ಮೇಗಳಹಟ್ಟಿ[೨೫೪], ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿ[೨೫೫], ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ[೨೫೬], ನುಂಕೆಮಲೆ, ಪೂಜಾರಹಟ್ಟಿ[೨೫೭], ಬಸಾಪುರ[೨೫೮], ಮೆಚ್ಚಿ (ರಾಯದುರ್ಗ ತಾ, ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ), ರಾಮಸಾಗರ[೨೫೯], ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ[೨೬೦], ಹಾನಗಲ್ಲು[೨೬೧] ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಈ ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳು ಕ್ಲಾಕ್‌ವೈಸ್ ಮತ್ತು ಆ್ಯಂಟಿಕ್ಲಾಕ್‌ವೈಸ್ ಹೀಗೆ ಎರಡು ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಥವಾ ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ಹಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಅಂದರೆ ಹಾದಿಕೋಣೆ, ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ, ಕೈರನ್‌ಗಳು, ಅಂತರ್ಗತ ಶಿಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಗುಂಡಿವೃತ್ತ ಸಮಾಧಿಗಳು, ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳು ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲಾಮಾದರಿ ಸಮಾಧಿಗಳು (ಒಂದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಾದರಿಗಳ ಸಮಾಧಿಗಳಿರಬಹುದು ಇಲ್ಲವೆ ಕೆಲವು ಮಾದರಿ ಸಮಾಧಿಗಳಿರಬಹುದು) ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಬಹುದು.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಜನವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕವು ಸೇರಿದಂತೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯವಿರುವ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಿಲಾವೃತವಾದ ಬರಡುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ, ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮಲ್ಲಪ್ಪನಬೆಟ್ಟದ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಲೈನ್‌ಮೆಂಟ್ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಿದ್ದು, ಉಳಿದಂತೆ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು ಹಾಗೂ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ತಾದ ಕೃಷಿಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶೇ.೭೫ರಷ್ಟು ನೆಲೆಗಳು ಈ ಕೃಷಿ ನಿರತ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಲಾಗಿದೆ. ಕೀಳುವಾಗ ಮೇಲಿನ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ತಳಮಟ್ಟದವರೆಗೆ ಅಗೆತ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈಗ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಡೆಸುವವರಿಗೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ನೆಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುವುದು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ.

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಹಿಂದಿನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಂತೆ ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಆಯಾತಕಾರ, ಹಾಗೂ ಚೌಕೋನಕಾರದ ಮನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತರ್ಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಕಲಸುಮಣ್ಣನ್ನು ತಡಿಕೆಗೆ ಮೆತ್ತಿ ಗೋಡೆಯನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಇಳಿಜಾರು ಮಾಡನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಂಗಸೂಳಿ, ಹಳ್ಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲವುಳ್ಳ ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.[೨೨] ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತಿದ್ದು, ಜನವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಗಳು ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ[೨೩] ಹಾಗೂ ಕೆ.ರಾಯಪುರ[೨೪](ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯತಾಕಾರದ ತಳಪಾಯಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಸಮಾಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಹಾಗೂ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಬೂದಿ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಇದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಖಚಿತ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇವರಿಗೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರದ ಕಲ್ಲುಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದು, ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ಜಾಣ್ಮೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಲ್ಲಿತ್ತು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಜಾಣ್ಮೆ ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಬಾಳಿಕೆ ಬರುವ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬೇಗನೆ ಕ್ಷಯಿಸುವಂತಹ ಮನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದೇಶವೇನು? ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಹಲವು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಇಂತಹ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಜನರಲ್ಲಿದ್ದ ಪುನರ್ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿನ ನಂಬಿಕೆ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಳೆಗಳೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಈಜಿಪ್ಟಿನ ಪಿರಮಿಡ್ಡುಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ ಆ ಜನರಿಗೆ ಪುನರ್ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಜೀವಂತವಾಗಿ

ಎದ್ದುಬರಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯು ಅವರಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳನಿಟ್ಟು ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು(ಪಿರಮಿಡ್) ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವಂತಹ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿ ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಶವದೊಂದಿಗೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರುಣಿಸಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳು ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಹೆಗ್ಗಡೆಹಳ್ಳಿಯ ಕಲ್ಗೋರಿಯೊಳಗಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ದೊರೆತಿದ್ದು[೨೩], ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರಲೇಬೇಕು. ಈ ಭಾಗದ ಇನ್ನಿತರ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳೂರಿನಲ್ಲಿ ರಾಗಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೨೪] ಆದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗಳು ಈವರೆಗೆ ಪತ್ತೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಇನಾಮ್‌ಗಾಂವ್ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಗೆ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ಮನುಷ್ಯನು ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿರಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ಹಾಗೂ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರು ಕೃಷಿಗೆ ನೇಗಿಲಕುಳ, ಕುಡುಗೋಲು, ಈಟಿ, ಕತ್ತಿ, ಬಾಣದ ಮೊನೆ ಮುಂತಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ ಕುರುಹುಗಳು ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ವಿವಿಧ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳಾದ ಈಟಿ, ಭರ್ಚಿ, ಕತ್ತಿ, ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಯಾದ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ಲಿನ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವ ದೃಶ್ಯಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೨೭] ಹಾಗೆಯೇ ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯಲ್ಲಿ ಕುರಿ, ಆಡು, ಹೋತ, ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಗಳ ಅವಶೇಷ[೨೮], ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ಲಿನ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ ಸವಾರನ ಚಿತ್ರ[೨೯], ಜಡಿಗೇನಹಳ್ಳಿಯ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಸಾಧನ[೩೦], ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ನೈಕುಂದ, ತಾಕಲ್‌ಘಟ್ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಅಲಂಕಾರಿಕ ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಿಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು[೩೧], ಈ ಜನರಿಗೆ ಕುದುರೆಯ ಪರಿಚಯವಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ತಳವಾರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬಯಲುಬಂಡೆಯ ಗೀರುಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.[೩೨] ಈ ಚಿತ್ರವು ೪ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಹಾಗೂ ೩ ಅಡಿ ಅಗಲವಿದೆ. ಈ ಎಮ್ಮೆಯ ಗೀರುಚಿತ್ರದ

ಮೇಲೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳಗೆ ಧನಚಿನ್ಹೆ ಅಥವಾ ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಚಿತ್ರದ ಕೆತ್ತನೆಯಿದೆ. ಈ ಆಕೃತಿಯು ಗಾವಳಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಗೂಳಿಗಳ ಬಯಲುಬಂಡೆಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದೊಳಗಿನ ಧನಚಿನ್ಹೆಯ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.[೨೭೩] ಈ ತಳವಾರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಮ್ಮೆಯ ಗೀರು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳೀಯರು ಇಂದಿಗೂ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೂಳಿಯನ್ನು? ಹೋಲುವ ಬಯಲು ಬಂಡೆಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರವಿದ್ದು, ಈ ಚಿತ್ರದ ತಲೆಯ ಭಾಗದ ಕೆತ್ತನೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ.[೨೭೪] ಈ ರೀತಿಯ ಗೂಳಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು ಬಗ್ಗಲರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿ(ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾ)ಯಲ್ಲಿದೆ.[೨೭೫] ಇದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಎಮ್ಮೆ ಹಾಗೂ ಗೂಳಿ(ಎತ್ತು)ಗಳ ಪರಿಚಯವಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ನೈಕುಂದ[೨೭೬] ಕರ್ನಾಟಕದ ಬನಹಳ್ಳಿ[೨೭೭] ಹಾಗೂ ಇತರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಕೆ.ರಾಯಪುರದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ವಡೇರಹಳ್ಳಿ[೨೭೮]ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಕೆರೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಮಳೆಯ ನೀರು ಕೆರೆಗೆ ಹರಿದು ಬರುವುದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು ಹರಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಗಳು ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ಕೈಗೊಂಡರೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಯು ದೊರೆಯುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ವಡೇರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಒಂದು ಕುಲುಮೆಯ ಬಳಿ ಮೊಂಡಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಸೆಯಲು ಬಳಸಿರುವ ಮಸೆಕಲ್ಲು ದೊರೆತಿದೆ. ಈ ಕಲ್ಲಿನ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಂಡಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಸೆದಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು ನುಣುಪಾಗಿವೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಇದನ್ನು ಅಡಿಗಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕಬ್ಬಿಣದಂತಹ ಕಠಿಣ ಲೋಹವನ್ನು ಈ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು(ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು) ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಲ್ಲು ಒಡೆದು ಹೋಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕಲ್ಲು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರದೆ ನಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಈ ಕಲ್ಲನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೇ ಭಾಗಶಃ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದ್ದು, ಈ ಕಲ್ಲನ್ನು ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಬಾಂಡ್ರಾವಿ ಹಾಗೂ ಸಂತೆಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಕಿಟ್ಟಿನ ಜೊತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳಿರುವ ನೆಲೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳ ತಯಾರಿಕಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಗುಡಾಣದಂತಹ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಯ ಅವಶೇಷಗಳು, ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೊಳವೆ (ಮೂಸೆ)ಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ

ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಣಿಗಳಿಲ್ಲ. ಇದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮರೇನಹಳ್ಳಿ (ಈಗ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ), ಲಕ್ಕಿಹಳ್ಳಿ ಕರೇಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ, ಜೋಡಿಮರಡಿ, ಮೆದಕೆರೆಪುರ, ಹನುಮನಕಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ಭೀಮಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರು ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ತಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿದ್ದರೂ, ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಈ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಸಂಡೂರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ದೊರೆಯುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರನ್ನೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಮಧ್ಯ ರಂಧ್ರವಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಗಡಿಗೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳು ಆಟದ ಗಾಡಿಗಳ ಚಕ್ರಗಳಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆ, ನೂಲುವ ತಕಲಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ಈ ರೀತಿಯ ತಕಲಿಗಳಿಂದ ನೂಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ದೊಡ್ಡ ಗುಡಾಣದಂತಹ ಅಸ್ಥಿಪಾತ್ರೆಯ ಹೊರಮೈ ತಳದಲ್ಲಿ ಚಾಪೆಯ ಮುದ್ರೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಚಾಪೆ ಹೆಣೆಯುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯು ತಿಳಿದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.[೨೯] ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಪ್ರಶಸ್ತ ಮತ್ತು ಅರೆಪ್ರಶಸ್ತ ಕಲ್ಲುಗಳಾದ ಜಾಸ್ಪರ್, ಆಗೇಟ್, ಚಾಲ್ಸಿಡೋನಿ, ಕಾರ್ನೀಲಿಯ, ಚರ್ನೊಕೈಟ್, ನೀಲದ ಮಣಿಗಳು, ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಮಣಿಗಳು, ಮಣ್ಣಿನ ಮಣಿಗಳು, ಶಂಖಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಣಿಸರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾರ್ನೀಲಿಯನ್ ಮಣಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಬಿಳಿಬಣ್ಣವನ್ನು ತುಂಬಿದ ಆಕರ್ಷಕ ಮಣಿಗಳು ನೈಕುಂದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ನೇಲಿಯನ್ ಮತ್ತು ಚರ್ನೊಕೈಟ್ ಮಣಿಗಳು ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.[೩೦] ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಅಡಿಕೆಯಾಕಾರದ ಮಣ್ಣಿನ ಮಣಿಸರಗಳನ್ನು, ಚಿನ್ನ, ಕಾರ್ನೇಲಿಯನ್ ಹಾಗೂ ಶಂಖ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತಲ್ಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯರು ಒಂದು ಕಲ್ಗೋರಿಯನ್ನು ಅಗೆದಾಗ ತೂತುಗಳುಳ್ಳ ೨೧ ಶಂಖಗಳಿರುವ ಒಂದು ಮಾಲೆ ದೊರೆತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಬ್ಬಿಣದ, ತಾಮ್ರದ ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಣಿಸರ, ಉಂಗುರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಣಿಗಳು(ಸರ) ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಹುತೇಕ ಇಂತಹ ಅವಶೇಷಗಳು ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದಾಗ ದೊರೆಯಬಹುದೇ ಹೊರತು ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವುದು ವಿರಳ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಈ ಗುಡೇಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ, (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿ.) ಜಾಸ್ಪರ್‌ನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಣಿಗಳು ದೊರೆತಿದೆ.

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಬೃಹತ್

ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಉತ್ತರಭಾರತಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮತ್ತು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ವರದಿಯಾಗಿವೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಮೊಟ್ಟೂರಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿದ್ದ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಂಡಿಕೋಣೆಯ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡುವಾಗ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ದೊರೆತವು.[೨೮೧] ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಅವಶೇಷಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಯಿತು.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅ. ಸುಂದರರವರು ಹಲವಾರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಪರಿಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದ (ಕಲ್ಲೊಂಬೆ) ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಐಹೊಳೆ[೨೮೨], ಹಿರೇಬೆನಕಲ್[೨೮೩], ಮಡಿಕೇರಿ ಹತ್ತಿರದ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ[೨೮೪] ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲದೆ, ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಕುಮತಿಯಲ್ಲಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ) ಎರಡು ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳಿವೆ.[೨೮೫] ಎಡಭಾಗದ ಮಾನವಾಕೃತಿಯು ೩.೦೨ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರ, ೨.೪೨ ಮೀಟರ್ (ಎದೆಯಭಾಗ) ಅಗಲ, ತಳಭಾಗ ೧.೪೬ ಮೀಟರ್ ಅಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಲಭಾಗದ ಮಾನವಕೃತಿಯು ೩.೦೭ ಮೀಟರ್ ಅಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಅಗಲವಾದ ಶಿಲಾಫಲಕಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ೧೫ರಿಂದ ೨೦.ಸೆಂ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ದಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಈ ಆಕೃತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ೫.೭೫ಮೀ, ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಮೂರ್ನಾಲ್ಕು ಚಿಕ್ಕ ಚಪ್ಪಡಿ ಬಂಡೆಗಳಿವೆ. ಈ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮಾದರಿಯ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಯಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿಸಿ ನಿಂತ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರದಂತಿವೆ. ಹುಡುಗರು ಆಟದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಹಾರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಕೈಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹಿಡಿದು ಓಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಕಲ್ಲಿನ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬೃಹತ್ ಪಕ್ಷಿಯೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳೆಂದು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳು ಪಕ್ಷಿಯ ಸಂಕೇತಗಳಿರಬಹುದೇ? ಇಲ್ಲವೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಿರಬಹುದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿವೆ.[೨೮೬] ಕುಮತಿಯ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ರಾಕ್ಷಸ (ರಕ್ಕಸ) ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೨೮೭] ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ತೋರಿಬಂದ ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಸುಮಾರು ಐದು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ.[೨೮೮]

ಹುಲಿಕುಂಟೆಯಲ್ಲಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ) ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೇ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಶಿಲಾವೃತ್ತದೊಳಗಡೆ ಮೂರು ಏಕಶಿಲಾ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.[೨೮೯] ಈ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತ್ರ

ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಮತ್ತೊಂದರ ಅರ್ಧಭಾಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದರ ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಅರ್ಧಗೋಲಾಕೃತಿಯ ತಲೆ ಮತ್ತು ಕೈಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ನಿಂತಂತೆ ಕಾಣುವ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಅಗಲವಾದ ಶಿಲಾಫಲಕದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆಕೃತಿಯು ೧.೮೨ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ೧.೧೯ ಮೀಟರ್ ಅಗಲ ಮತ್ತು ೧೫ ಸೆಂ.ಮೀಟರ್ ನಷ್ಟು ದಪ್ಪವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸ (ರಕ್ಕಸಗಲ್ಲು) ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳು ದೊರೆತ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ರಕ್ಕಸಗೊಂದಿ', 'ರಕ್ಕಸಮಟ್ಟ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೫೦]

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು, ಬೇರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇಂತಹ ಅವಶೇಷಗಳು ಈ ಮಾನವಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಸಮಗಟ್ಟಲಾರವು. ಈಗಾಗಲೆ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿರುವ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಈ ಮೊದಲೆ ಉಗಮವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಅಂತಿಮ ರೂಪವನ್ನು ಕುಮತಿ, ಹುಲಿಕುಂಟೆಯಂತಹ ಇತರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಎಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮುಖಂಡ (ಪೂಜಾರಿ) ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರ(ರಾಜ ಇಲ್ಲವೇ ಕುಲದಯಜಮಾನ) ಸಮಾಧಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆ ಇವೆಲ್ಲವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಪೂಜಾಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದಲೇ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಹಾಗೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ, ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಕರಗಳಾಗಿರು ವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಗಮನಿಸಲಾದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಪರೂಪದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಲ್ಲೊಂಬೆಗಳು ಈ ಜನರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ರೂಪಣ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳ ಹಾಗೂ ಚತುರ ತಾಂತ್ರಿಕ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತರುವಾಯ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಇವು ನಾಂದಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆತ್ತಿದ ಕಲ್ಲುಗಳೇ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ. ಮೋಟೆಬೆನ್ನೂರು, ಹೂನೂರು, ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ-ಸಣ್ಣ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ತ್ರಿಶೂಲ, ಜೇವರಗಿ, ಅಂಡೋಲ, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ

ದೊರೆತ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬತ್ತಿಯ ತಾಮ್ರದ ಹಣತೆಯ ದೀಪ, ಕಬ್ಬಿಣದ ನಾಲಿಗೆಯುಳ್ಳ ತಾಮ್ರದ ಘಂಟೆ ಮೊದಲಾದ ಅವಶೇಷಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.[೨೯೧] ಹೆರೇಬೆನಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಬಲಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ.[೨೯೨] ಶಂಖಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಾರಿಯಂತವರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜನರ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಪೂಜಾಕ್ರಮ, ಪೂಜಾಮೂರ್ತಿಗಳ, ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಚಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರು, ಒಕ್ಕಲುತನ, ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ, ಮಣಿಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧ, ಚಾಪೆ, ಮಡಿಕೆ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಜನ ಸಮೂಹಗಳಿದ್ದವು. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಮನೋಭಾವನೆ ನೆಲೆಯೂರಿದ್ದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ನೆರವು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಪ್ರಮುಖ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬದವರು ಹಾಗೂ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರವರ್ಗದವರು ಭಾಗವಹಿಸಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ರುದ್ರಭೂಮಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದು ಅವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವುದು, ಜೋಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜ ಸರಳತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ, ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೪ನೆಯ ಅಥವಾ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡುಬಂದಿರುವ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡುಬಂದಿದೆ. ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನದಲ್ಲಿ ದ್ದಿತು. ಒಂದು ಲಿಪಿಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನದಲ್ಲಿರು ವುದಾದರೆ ಅದು ಆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಘಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಉಗಮಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವುದಾದರೆ, ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯ ಜ್ಞಾನ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಪರಿಚಯವಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯ ಬೇರು ಚಿತ್ರಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತದೆ.[೨೯೩] ಈ ಚಿತ್ರಲಿಪಿಯು ತಾಮ್ರಶಿಲಾ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಈ ತಾಮ್ರಶಿಲಾಯುಗದ ನಂತರ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಲಿಪಿಯ ಪರಿಚಯವಿರಲೇಬೇಕು. ಕೊಡುಮಣಲ್‌ನಲ್ಲಿ(ಕೊಯಮತ್ತೂರು ತಮಿಳುನಾಡು ಜಿಲ್ಲೆ) ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ.[೨೯೪]

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿರುವ ಸ್ಥಳಪರಿಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಕಲ್ಗೋರಿ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದ ಅವಶೇಷಗಳು,

ಅದರೊಡನೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯ ಉಪಕರಣಗಳು, ಮಣಿಗಳು, ಶಂಖಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರಿಕ ವಸ್ತುಗಳಿರುವುದು ಈಗಾಗಲೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಸ್ಕಿ ಹಳ್ಳೂರು, ತಡಕನಹಳ್ಳಿ, ಕೋಮಾರನಹಳ್ಳಿ, ಬನಹಳ್ಳಿ, ಹೆಗ್ಗಡೆಹಳ್ಳಿ, ರಾಜಘಟ್ಟ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಥಾಪರ್, ನಾಗರಾಜರಾವ್, ದೇವರಾಜ ಮುಂತಾದವರು ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲುಬಿನ (ಭಗ್ನಗೊಂಡ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ) ಅವಶೇಷಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು, ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪು ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಯ ಚೂರುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳು ತುಂಬಾ ಗಟ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಅವಲೋಕಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ತಾಮ್ರ ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯುವ ಈ ತೆರನಾದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು. ಇವುಗಳನ್ನು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿನ ಬೂದಿಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದರ್ಜೆಯ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು ಕಾಂತಿಯುತ್ತವಾಗಿವೆ. ದ್ವಿವರ್ಣ ಅಂದರೆ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳು ಒಂದೇ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮೆಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಂಬಾರಿಕೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೌಶಲ್ಯ ಈ ಮಡಿಕೆಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಕುಂಬಾರಿಕೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕುಂಬಾರನು ತಾನು ತಯಾರಿಸಿದ ಹಸಿಯಾದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಒಣಗಿಸಿ ನಂತರ ಭಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿಟ್ಟು ಕೆಳಭಾಗ ಮುಚ್ಚಿ ಸುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಗಾಳಿಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಬುಡದ ಹೊರಭಾಗ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಮುಚ್ಚಿದ ಭಾಗ ಹಾಗೂ ಒಳಭಾಗ ಕಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಸಲ ಭಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟನಂತರ ಬೇಕಾದ ಭಾಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಎರಡನೆಯ ಸಲ ಭಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿವರ್ಣದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಕೆಯ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಾದ ಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ವಿವಿಧ ಆಕೃತಿಯ ಬಟ್ಟಲು (ಡಿಷ್-ಆನ್-ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್), ಬೋಗಣಿಗಳು, ಎತ್ತರವಾದ ಲೋಟದಂತಹ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಕುಂಭಗಳು, ಮಗಿಗಳು, ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಅಗಲವಾದ ತಟ್ಟೆಗಳು, ತಪ್ಪಲಿಗಳು, ಉಂಗುರಾಕಾರದ ಅಡ್ಡಣಿಗೆಗಳು ಇನ್ನು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುಡಾಣ, ಬಾನಿಗಳಂತಹ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಂತ-ಹಂತವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗದ ಸಾವಳದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಂಗಿಯ ಕಾಲರಿನಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯ ಹೊರಬದಿ ಇರುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ, ಗೋಲಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮಡಿಕೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹಾದಿಕೋಣೆ ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಬಗೆಯ

ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ತಾಮ್ರ ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದವರೆಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[೨೯೫] ತುಂಗಭದ್ರ ಮೇಲ್ದಂಡೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಪ್ಪು ಹಾಗೂ ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಿರುವುದು ವರದಿಯಾಗಿದೆ.[೨೯೬] ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ರೇಖಾಚಿತ್ರವಿರುವ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ದೊರೆತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಅಕ್ಷರಗಳು (ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ) ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ,[೨೯೭] ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಲಿಪಿಯಿರುವ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ಈ ತೆರನಾದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ತಿರುಗುಚಕ್ರದ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಿದ್ದು, ಸುಡುವ ಮೊದಲು ತೆಳುವಾದ ಲೇಪನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಬಹಳಷ್ಟು ನಿಯಂತ್ರಿತ ಗಾಳಿಯಾಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಸುಟ್ಟಿದ್ದ ರಿಂದ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಒಳಮೈ ಹೊರಮೈಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಆಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಗಣಿ, ಲೋಟ, ಬಟ್ಟಲುಗಳು ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಎತ್ತರವಾದ ಶಂಖುವಿನಾಕಾರದ ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪುಪಾತ್ರೆಗಳು ದಫನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ಈ ರೀತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮೊದಲ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದರೆ, ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಎರಡನೆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಸುಡುವ ಮೊದಲು ತೀರ ತೆಳುವಾದ ಲೇಪನಕೊಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ತೆಳುಗೆಂಪಿನಿಂದ ಕಡುಗೆಂಪಿನವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಗುಂಪಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು ದಖ್ಖನ್ನಿನ ತಾಮ್ರಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಂದುವರಿಕೆಯಾಗಿವೆ. ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಎಲ್ಲಾ ಆಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಜೊತೆಗೆ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಕೊಡಗಳಂತಹ(ಕುಂಭ) ಆಕೃತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವಾಗಿದ್ದು, ಬೂದುಗೆಂಪಿನಿಂದ ತೆಳುಗೆಂಪು ವರ್ಣದವರೆಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಚಕ್ರದಿಂದ ರೂಪಿಸದೆ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ

ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಒರಟಾಗಿವೆ. ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಮಣ್ಣು ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ದರ್ಜೆಯಾದಾಗಿದ್ದು, ಬೇಗ ಮುರಿದು ಹೋಗುವ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಂತಹ ಪಾತ್ರೆಗಳು ನೀರಿನ ಬಾನಿ, ಧಾನ್ಯಸಂಗ್ರಹಣ ಪಾತ್ರೆ, ದಪ್ಪಕೊಡ, ಎತ್ತರವಾದ ಜಾಡಿ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಸಾಗಾಣಿಕೆಯ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸೇರಿಸಿರುವ ಕಾಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಹಿಡಿಕೆಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪಾತ್ರೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪೀಠವನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದುಂಟು. ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಒತ್ತಿಮೂಡಿಸಿರುವ ಕಚ್ಚುಗಳುಳ್ಳವುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿನಾಕಾರದ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ (ನಾಲ್ಕು-ಆರು ಕಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ) ಉದ್ದವಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿಯೂ (Sarcophagus) ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆ ಅಥವಾ ಹೊರ ದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದವರೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳಿವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಅವಶೇಷಗಳು ಭಾರತಕ್ಕಷ್ಟೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಶಿಲಾಗೋರಿ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳ ಜನಾಂಗೀಯ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಹಲವು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅಸ್ಥಿಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಪ್ರೋಟೋ ಸ್ಟ್ರಲಾಯಿಡ್, ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಅಥವಾ ದ್ರಾವಿಡಾಯಿಡ್ ಹಾಗೂ ಸೈಥೋ-ಇರಾನಿಯನ್ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಮಿಶ್ರ ಜನಾಂಗವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.[೨೯೮] ಅಲ್ಲದೆ, ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ (ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅಸ್ಥಿ ಮತ್ತು ತಲೆ ಬುರುಡೆಗಳ ಕಪಾಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸೂಚ್ಯಂಕ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ (Morphometic and statistical analysis) ಆಧರಿಸಿದ) ಕೆನಡಿ ಹಾಗು ಲೆವನಸ್ಕಿಯವರು "ಭಾರತದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಯುಗದ ಜನ ಸಮುದಾಯಗಳು ಏಕರೂಪದ ಜನಾಂಗೀಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸದೆ ಬಹುರೂಪಿಯ ಜನಾಂಗೀಯ ಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೨೯೯] ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾದವುಗಳು ಹಾದಿಕೋಣೆ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು. ಇವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಯುರೋಪಿನ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ತರಹದ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ಇರಾನ್, ಬಲೂಚಿಸ್ಥಾನ, ಮಕ್ರಾನ್ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವುದು ವರದಿಯಾಗಿಲ್ಲ.[೩೦೦] ಆದ್ದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿಲಾಗೋರಿಯ ಜನರು ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಹಂತವಾದ ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರದ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿದರ್ಭ ಪ್ರದೇಶದಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ

ಪೂರ್ವ ಭಾರತದಿಂದಲೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ಎರಡು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸೇರಿದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಈ ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ (ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ) ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು 'ವಾಲಿಕುಡಿಯಿರುಪ್ಪು' (Valikudiyiruppu) ಅಥವಾ ಕುರಂಗುಪಟ್ಟಾಡೈ (Kurangupattadai) ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೧೦೦] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತೇರದಾಳ, ಹಳಿಂಗಳಿ, ಕೊಣ್ಣೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು 'ಮುನಿವಾಸದ ಗುಹೆ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.[೧೦೧] ಕೊಡಗಿನ ಘಟ್ಟಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.[೧೦೨] ಹಳ್ಳೂರು, ಕಮಲಪುರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಸ್ಮದ ಕಟ್ಟೆಗಳೆಂದು,[೧೦೩] ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ , ಕೊಪ್ಪಳ, ಹಂಪಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು 'ಮೊರರಮನೆ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. (ಕೆಲವೊಂದು ಸಲ ಅವುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಗೋಮಾಳಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.)

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಮೊರೆರ ಮನೆ, ಮೊರೆಯವರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೧೦೪] ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ನೈರುತ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳೀಯರು ಮೊರ್ಲೂ ಬಂಡೆಗುಡ್ಡವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪಶ್ಚಿಮದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊರೆರ ಮನೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಮೊರ್ಲೂ ಬಂಡೆಗುಡ್ಡವೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆಯಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಹಾನಗಲ್ಲು ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲು ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಈ ಗುಡ್ಡದಿಂದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಸಾಗಿಸಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದಿಗೂ ಈ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತೆದೆಂದು ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು 'ಮೊರೆಯರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂಬ ಹಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಂತಿಮ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶ ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು ಸತ್ಯದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯು ಮೌರ್ಯ ಹಾಗೂ ಮೊರೆಯವರ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೊರೆಯವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ತದನಂತರದ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಮೊರೆಯವರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಪಾರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಒಂದು ಪಕ್ಷ ಮೊರೆಯವರೆಂಬ ಜನಾಂಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಜನರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಮೌರ್ಯರಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿನತೆಯಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ

ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಮೌರ್ಯರ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದ ನಂತರದ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಮೌರ್ಯರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆದಿರಬೇಕು. ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿಚಾರವು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಎಂಬ ಪದವು ಆಡುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯರ ಇಲ್ಲವೆ ಮೊರೆರ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಮತ್ತು ಮೊರೆಯರ (ಮೊರೆರ) ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಪದಗಳಿಗೆ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಿದೆ.[೬೦]

ಈ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಅನೇಕ ಜನಾಂಗದವರು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ವಿಧಗಳು

I. ಗುಹಾಂತರ ಸಮಾಧಿಗಳು (Rock-cut caves), ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೪ ವಿಧಗಳಿವೆ

೧. ಕಂಬವಿರುವ ಗುಹಾಂತರ ಸಮಾಧಿಗಳು (with pillar)

೨. ಕಂಬವಿಲ್ಲದ ಗುಹಾಂತರ ಸಮಾಧಿಗಳು (without pillar)

೩. ಮುಚ್ಚಳವಿರುವ ಸಮಾಧಿಗಳು

೪. ಕೋಣೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳು

II. ಹುಡ್ ಸ್ಟೋನ್ ಮತ್ತು ಟೋಪಿಕಲ್ಲು (Hood stone and Topikal) ಸಮಾಧಿಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೨ ವಿಧಗಳಿವೆ

೧. ಕುಳಿ ಸಮಾಧಿ (pit burial) : ಮೇಲೆ ಹುಡ್ ಸ್ಟೋನ್ ಮತ್ತು ಟೋಪಿಕಲ್ಲು ಇದ್ದು ನೆಲದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುವುದು ವೃತ್ತದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಅಯತಾಕಾರವಿರುವ ಇಲ್ಲವೆ ಉದ್ದಯಾತಾಕಾರವಾಗಿರುವ(oblong) ಹುಡ್ ಸ್ಟೋನ್ ಮತ್ತು ಟೋಪಿಕಲ್ಲು ಸಮಾಧಿ.

III. ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು(Menhirs), ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೩ ವಿಧಗಳಿವೆ

೧. ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು

೨. ಅಲೈನ್‌ಮೆಂಟ್ (Alignment) : ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳು

೩. ಅವೆನ್ಯೂ (Avenue) : ಎರಡೂ ಬದಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳು

IV. ಡಾಲ್‌ಮೆನೈಡ್ ಸಿಸ್ಟ್ **(Dolmenoid cist)** : ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕೇಂದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಮೋಟಕ್ಕೆ

ಕಾಣುವಂತೆ ಕಲ್ಮನೆಯ ರಚನೆಯಿದ್ದು, ಅದರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಡಾಲ್‌ಮೆನೈಡ್‌ಸಿಸ್ಟ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೨ ವಿಧಗಳಿವೆ.

೧. ಡಾಲಮೆನ್ ಸಿಸ್ಟ್ (Dolmen cist) : ಒರಟು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲಿರುವ ಸಿಸ್ಟಗಳು (Cist with capstones)

ಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲಿರುವ ಸಿಸ್ಟ್ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಅಥವಾ ಹಾದಿಕೋಣೆ (Passage tombs)

೨. ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಇಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಹಾದಿ ಇಲ್ಲದ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು(without passage)

V. ಕೈರನ್ ವೃತ್ತಗಳು(Cairn circle) : ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅದರ ಮಧ್ಯ ಚಿಕ್ಕ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಅಗೆದರೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಗಬಹುದು ಇಲ್ಲವೆ ಶವಕುಳಿ (Pit circle), ಸ್ಯಾರ್ಕೋಫೋಗಾಸ್, ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್ ಲಭಿಸಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಕೈರನ್ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ೩ ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

೧. ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿ (Pit circle)

೨. ಸ್ಯಾರ್ಕೋಫೊಗಾಸ್ (Sarcophages)

೩. ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್ (Urn burial)

VI. ಕಲ್ಲಿನ ವೃತ್ತಗಳು(stone circle) : ನೋಡಲು ಕಲ್ಲಿನ ವೃತ್ತದಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವ ಇದರಲ್ಲಿ ೩ ವಿಧಗಳಿವೆ.

೧. ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿ

೨. ಸ್ಯಾರ್ಕೋಫೊಗಾಸ್

೩. ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್

VII. ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿ (Pit circles): ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೋಡಲು ಏನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಅಗೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

VIII. ಬ್ಯಾರೋಸ್ (Barrows) : ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಉದ್ದ, ಆಯತ, ಆಯತಾಕಾರ, ಚೌಕಾಕಾರದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದಿಬ್ಬದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಏಳು ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಹಾದಿಕೋಣೆಗಳು

೨. ಕಿಂಡಿಕೋಣೆಗಳು

೩. ಕಲ್ಲುವೃತ್ತಗಳು

೪. ಚಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಲ್ಲುವೃತ್ತಗಳು

೫. ವರ್ತುಲ ಗುಡ್ಡೆಗಳು

೬. ಶವಕುಣಿಗಳು

೭. ನಿಲುಸುಕಲ್ಲುಗಳು

ಹಾದಿ ಕೋಣೆಗಳು : ಇವುಗಳ ರಚನೆಯು ಸರಳವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಕೌಶಲ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಹಾದಿಕೋಣೆಗಳು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ಮೇಜಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಲಂಬವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲನ್ನು ಛತ್ರಕಲ್ಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ೧-೧½ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ೨-೨½ ಮೀ. ಅಗಲ ಹಾಗೂ ೧-೧½ಮೀ. ಎತ್ತರವಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯ(ಲಂಬವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ) ಅಂತರವಿಟ್ಟು ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹಾದಿಯಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಉಪಮಾದರಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಕೊಣ್ಣೂರು ಮಾದರಿಯ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು

೨. ಕಲಾದಗಿ ಮಾದರಿಯ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು

ಕೊಣ್ಣೂರು ಮಾದರಿಯ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸುತ್ತು ಕಟ್ಟೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಲಾದಗಿ ಮಾದರಿಯ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸಣ್ಣದಾಗಿರುತ್ತವೆಯಲ್ಲದೆ ಜೊತೆಗೆ ಹಾದಿಯು ಸಣ್ಣದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳ ವೃತ್ತಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳಿರುವುದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ಯಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ದಿಕ್ಕಿಗಿರಬಹುದಾದ ಹಾದಿಯೂ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಹಾದಿಯು ಯಾವುದೇ ದಿಕ್ಕಿಗಿರಬಹುದು. ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ (laterite) ಬಳಸಿರುವ ಇಲ್ಲಿ ಹಾದಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತದ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯ ಅಂತರವಿಟ್ಟು ಇವುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಚತುರ್ಥವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಲ್ಲನ್ನು ಅಡ್ಡ ಇಟ್ಟು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಂಧ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಸಮಾಧಿಗಳು ಹಳ್ಳೂರಿನ ಸಮೀಪದ ಭೈರನಪಾದ ಮತ್ತು ರಾಜವಾಳಗಳಲ್ಲಿ(ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾ.)ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಹಾದಿಯು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ, ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಳೆಕೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗೆ ಹಾದಿಯು

ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿದ್ದು, ಈ ಸಮಾಧಿಯು ೩½ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿದ್ದು, ಅದರ ಮೇಲಿನ ಮುಚ್ಚಳಕಲ್ಲು ಸುಮಾರು ೬ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಸುತ್ತಳತೆ ಹಾಗೂ ೧½ ಅಡಿ ದಪ್ಪವಿದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗೆ ಹಾದಿಯಿರುವ ಕಡೆ ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಟ್ಟಿದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ಬದಿಗೆ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಟ್ಟಿರದೆ ಹಾದಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಿದೆ. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟೇ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ಸುತ್ತಳತೆಯ ಹಾದಿಕೋಣೆಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹಾದಿಗಳಿವೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಹಾದಿಯು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗಿರುವ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಗುಂಡ್ಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯಿರುವ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯಿರುವ ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ.

ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು : ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಚತುರಸ್ರಾಕಾರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಮೇಜಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಅಷ್ಟೇ-ಸುತ್ತಳತೆ ಹಾಗೂ ಉದ್ದಗಲಗಳಿರುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕು ಬದಿಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ಲಂಬವಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಛತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲನ್ನು (ಮುಚ್ಚಳಕಲ್ಲು) ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಲಂಬವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರವಾದ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಉಪಮಾದರಿಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಐಹೊಳೆ ಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು

೨. ರಾಜನಕೊಳೂರು ಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿ ಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು

೩. ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ ಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು

೪. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು.

ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ ಉಪಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ದೂರದಿಂದ ನೋಡುಗರಿಗೆ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತವೆ. ಈ ಕೋಣೆಗೆ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಛತ್ತಿನ ಚಪ್ಪಡಿಗೆ ಆನಿಸಿಟ್ಟ ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದರಂತಿರುವ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳ ಗೋಡೆಯು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಉಪಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಬದಿಯ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗೆ (ಯಾವುದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ) ಹಾಗೂ ಮೇಲೆಯೂ ವೃತ್ತ ಅಥವಾ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರದ ರಂಧ್ರವಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಆದಿಹಂತವನ್ನು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕವು ಸೇರಿದಂತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವಂತಹ ಈ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ಲು ಉಪಮಾದರಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉಪಮಾದರಿ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಲ್ಲ. ಬಿಳಿನೀಸ್ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಟೊಳ್ಳಾದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಶಾಖದಿಂದ ಸುಟ್ಟಂತಹ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಆಗ ತಾನೇ ಪ್ರಚಲಿತಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಅಂದರೆ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಆಯತಾಕಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಚೌಕೋನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಅಳತೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮಾಧಿ ಮಾಡುವ ನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ಲಂಬವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಛತ್ತಿಯ ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ, ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರದ ಇಲ್ಲವೆ ಹಿಗ್ಗಿದ ಅರ್ಧ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರಂಧ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಮಾದರಿಯ ಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಯ ಹೊರಬದಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದರಂತೆ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಛತ್ತಿನ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಆನಿಸಿ ನೆಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಸುತ್ತಲೂ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಒಳಬಾಗಿ ಛತ್ತಿನ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ತುಂಡುಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ತುಂಡುಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಕೋಣೆಗೋಡೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಮಧ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ತುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಗುಡ್ಡೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ಬಂಧನಕಾರಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಕೋಣೆಗೋಡೆ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳ ಒಳಗೆ ಅಥವಾ ಹೊರಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಉಪಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಧಿಗಳ ಕಿಂಡಿಯ ಮುಂದೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹಾದಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಸೂಕ್ತ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳ ಸುತ್ತಲು ಒಂದರಿಂದ ಏಳು ಸುತ್ತು ದುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯ ತುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಆದಿ ಹಂತದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕವು ಸೇರಿದಂತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್, ಸಾವಣದುರ್ಗ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಗಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ೨ ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ೩೦ ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಹೊರ ನೋಟಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಟ್ಟೆಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿರುವಂತೆ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ ಉಪಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಗಳು ಸಮಾಧಿಯ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉಪಮಾದರಿಯ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಂಡಿಗಳು

ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಅವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವೆಂಬಂತೆ ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ಕುಮತಿ, ಹಳೆಕೆರೆ ಹಾಗೂ ನುಂಕೆಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಂಡಿಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗಿದ್ದರೂ ಆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರದೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉಪಮಾದರಿಗಳೇ? ಅಥವಾ ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ ಉಪಮಾದರಿಗಳೇ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಪಶ್ಚಿಮ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಡೇಕೋಟೆ [೧೦೭] (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ.)ಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಕಲ್ಲುವೃತ್ತಗಳು : ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೋಲಾರ, ಮೈಸೂರು, ಮಂಡ್ಯ, ಹಾಸನ, ಚಿಕ್ಕಮಂಗಳೂರು, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಡಿದ್ದರೂ, ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳ ರಚನಾ ವಿಧಾನ ಶವಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿರುವ ಕುಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೋಧನೆಯಿಂದ ಅಲ್ಪಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಲ್ಲುವೃತ್ತಗಳು : ಇವುಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ನೆಟ್ಟಿರಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಧ್ಯ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಛತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನೆಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಆಯತಾಕಾರ ಇಲ್ಲವೆ ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪಶ್ಚಿಮದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ[೧೦೮], ಹಾಲಸಾಗರ[೧೦೯], ಮಹಾದೇವಪುರ[೧೧೦] ಗುಡೇಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಕಿಂಡಿಗಳಿವೆ.

ವರ್ತುಲ ಗುಡ್ಡೆಗಳು : ಇವುಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ವರ್ತುಲಕಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ ಉಬ್ಬಿದಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಹಳೇದಡಗೂರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣು ಹಾಗೂ ತುಂಡುಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶವಕುಳಿಗಳು : ಇವುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಾಸನ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ತಗ್ಗನ್ನು (ಕುಳಿ) ತೆಗೆದು ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಸಮ ಮಾಡಿ ಮರಳು ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣದ ಪದರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ

ಇವುಗಳು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಶವಕುಳಿಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ದುಂಡು ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದು, ಆ ದುಂಡುಶಿಲೆಯ ವೃತ್ತಗಳು ಒಂದು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಇರಬಹುದು. ಕೆಲವೊಂದು ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ನೆಟ್ಟ ದುಂಡುಶಿಲೆಯ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾದರಿಯ ಶವಕುಳಿಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಬೈರಾಪುರ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಶವಕುಳಿಗಳು ೩೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಸುತ್ತಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶವಕುಳಿಗಳು ಇಷ್ಟೇ ಸುತ್ತಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಬೈರಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಶವಕುಳಿಗಳು ಸುತ್ತಳತೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನವುಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ಇವೆ.

ನಿಲಸುಕಲ್ಲುಗಳು : ನಿಲಸುಕಲ್ಲುಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಒಂದು ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ದಫನು ಮಾಡುವಾಗ ಇಡುವ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅದರೊಳಗಿಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ನಿಲಸುಗಲ್ಲನ್ನು ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅ. ಸುಂದರರವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[೩೧೧] ಹೀಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರಬಹುದು ಇಲ್ಲವೇ ಚಿಕ್ಕಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಾಗ ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಶೇಕಡ ೨೦-೨೫ರಷ್ಟು ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂಳಿ ಉಳಿದ ಶೇಕಡ ೮೦-೭೫ರಷ್ಟು ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲಿರುವಂತೆ ಹೂಳಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಲಸುಕಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯು ದೊರೆತಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ಬೈರಾಪುರ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಲಸುಗಲ್ಲು ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲುಗಳಿದ್ದರೆ, ಉಳಿದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿಲಸುಗಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿ.ಕೆ. ಗುರುರಾಜರಾವ್‌ರವರು ಗುರುತಿಸಿ ದಂತಹ ಅಲೈನ್‌ಮೆಂಟುಗಳು[೩೧೨] ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾದರಿಗಳು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿದ್ದು, ಒಂದು ಮಾದರಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾದರಿಯು ಬೆಳೆದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಕೊಣ್ಣೂರು ಹಾಗೂ ಕಲಾದಗಿ ಹಾದಿಕೋಣೆಯ ಮಾದರಿಗಳಿಂದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಐಹೊಳೆ ಮತ್ತು ರಾಜನಕೊಳೂರು, ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಕಲ್ಗೋರಿ ಮಾದರಿಗಳು ಬೆಳೆದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಮನಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಕಿಂಡಿಕೋಣೆಗೆ ಆನಿಸಿಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ನೆರಳು ಒದಗಿಸಿದಂತೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಒಂದು ನಿಲುಸುಗಲ್ಲಿದ್ದು, ಇದು ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಕಲ್ಗೋರಿ ಮಾದರಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.[೩೧೩] ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್,[೩೧೪] ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ[೩೧೫], ಬಿ.ಕೆ. ಗುರುರಾಜರಾವ್[೩೧೬], ಅ. ಸುಂದರರವರುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿಯವರು ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಅ. ಸುಂದರ ಅವರು ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದವರು

೧೯೭೫ರಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಮೂರು ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೩೧೭] ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಕೋಣೆಗೋರಿಗಳು (chamber tombs)

೨. ಕೋಣೆಗಳಿಲ್ಲದ ದಫನ್‌ಗಳು (un-chamber tombs)

೩. ಬೃಹತ್‌ಸಾಲುಗಲ್ಲುಗಳು

ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಗೋರಿ ಮಾದರಿಯಾದ ಟೋಪಿಕಲ್ಲು ಸಮಾಧಿಯು ಕೇರಳದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೇ[೩೧೮], ಹೊರತು ಈವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಬಹಳ ಶ್ರಮ ಜೀವಿಗಳು ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಭಾವನೆ ಬರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಬಳಸಿರುವ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲುಗಳು ಹಾಗೂ ದುಂಡುಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸುವಾಗ ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನಿಗಿರುವಂತಹ ಯಂತ್ರೋಪಕರಣ ಈ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರಬೇಕಾಗಿದ್ದು, ಆದರೆ ಇದು ಆಗದ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇವನಿಗೆ ಎತ್ತು, ಕೋಣ, ಕುದುರೆಗಳ ಪರಿಚಯವಿದ್ದು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಗಾಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಈ ಗಾಡಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವರ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಬಿಡಿಸದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ತಕಲ್ಲನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಹೊರ ತೆಗೆದು ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪೂರೈಸುವವರೆಗೆ ಇವರು ಗಣನೀಯ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಸಾಹಸಮಯ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಂ.ಹೆಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦೦ ದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦,[೩೧೯] ಪಂಚಮುಖಿಯವರು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೧೨೦೦ ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೦೦೦[೩೨೦], ವೆಂದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೋರ್ಡನ್‌ರವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು ವಂತಹ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೭೦೦-೪೦೦ರಲ್ಲಿ ಬಂದರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರಾದರೂ, ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಠಿ ನೀಡುವಂತಹ

ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ.[೪.೨೧] ಹೈಮನ್ ಡೋರ್ಫ್‌ರವರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೫೦೦ರಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಥಾಪರ್‌ರವರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೩ನೇಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೪.೨೨] ಸುಬ್ಬರಾವ್‌ರವರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಎಂದು, ಕೊಸಾಂಬಿ ಮತ್ತು ಶರ್ಮಾರವರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ೧೧ನೇ ಶತಮಾನವೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೪.೨೩] ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ತಜ್ಞರು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೧೧೦೦ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೫೦ ರವರೆಗೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಅ. ಸುಂದರರವರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೨೦೦-೧೦೦೦ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩-೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೨೦೦-೨೫೦ರವರೆಗೆ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಕೆಲವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಹಳ್ಳೂರಿನಲ್ಲಿನ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೦೦೦ವೆಂದು ಇಂಗಾಲ-೧೪ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೪.೨೪] ಥಾಪರ್ ಹಾಗೂ ಶೇಷಾದ್ರಿಯವರು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಸ್ಕಿ[೪.೨೫](೧೯೫೪), ತಿ. ನರಸೀಪುರ[೪.೨೬](೧೯೭೫) ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

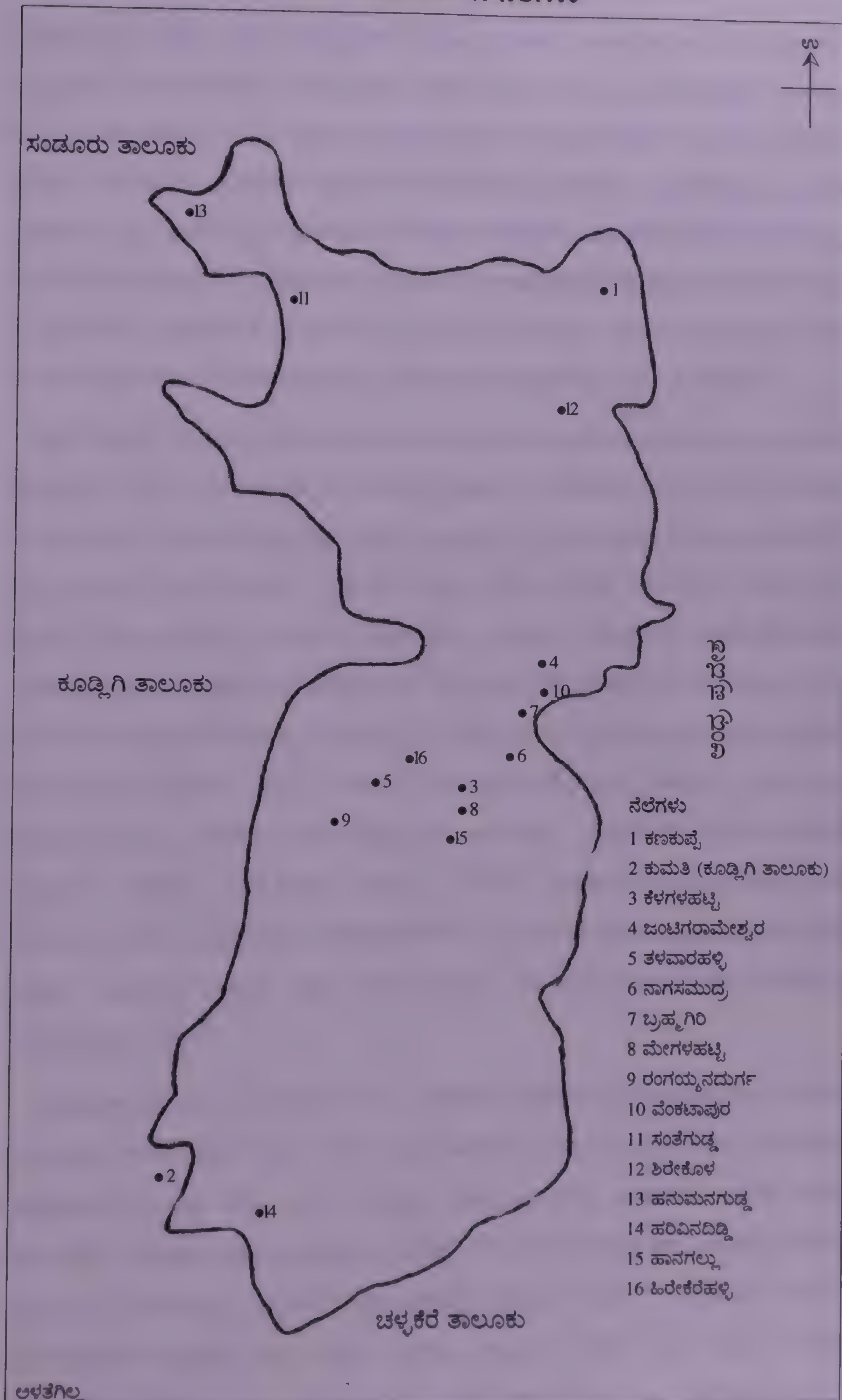
ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೧೪೦೦-೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ನಡುವಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.[೪.೨೭]

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೩೧ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನೆಲೆಯು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ನುಂಕೆಮಲೆ, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳು ಪಕ್ಕದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಂತರ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

೪.೫ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲ

(ಮನುಷ್ಯನು ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ಆರಂಭಿಕ ಕಾಲವನ್ನು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ) ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ನಗರೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹರಪ್ಪಸಂಸ್ಕೃತಿಯ (ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗ) ಹಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಥಮ ನಗರೀಕರಣವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತಡವಾಗಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು
ಆದಿಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳು

ನವಶಿಲಾಯುಗ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಅವಿಷ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಆರಂಭವಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿ ಬಳಕೆಯ ಆರಂಭ, ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಉಗಮ ಹಾಗೂ ವಿಕಾಸ, ಮಹಾಜನಪದಗಳ ಉಗಮ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉತ್ತರ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಿಂಧೂ, ಯಮುನಾ ಮತ್ತು ನರ್ಮದಾನದಿ ತೀರಗಳಲ್ಲಿನ ದ್ವಿತೀಯ ನಗರೀಕರಣದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ, ತುಂಗಭದ್ರಾ, ಕಾವೇರಿ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಉಪನದಿಗಳ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಗರೀಕರಣವು ಇನ್ನೂ ತಡವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.[೨೨೮] ರಾಮಯಾಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪಾಲೀಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಾದ ಕುಂತಳ, ಮಹಿಷಮಂಡಲ, ವನವಾಸಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗುವಷ್ಟು ನಗರೀಕರಣಗೊಂಡಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತವೆ.[೨೨೯]

(ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಯುಗವು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೪-೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶವು ಸೇರಿದಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ (ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಹಾಗೂ ಅದರ ಉಪನದಿಗಳ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದು ಪರಿಚಿತ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳು ಅಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು ವಸ್ತುಅವಶೇಷಗಳು ತಿಳಿಸುವಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇವುಗಳು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಅವಶೇಷಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದೆ. ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಸರು, ಬಿರುದು ಹಾಗೂ ಅವನ ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರಗಳಾದ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಮತ್ತು ಇಸಿಲಾಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಿವೆ.) ಹೀಗೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯನ್ನು ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಗುರುತಿಸದಿದ್ದರೂ, ಇಸಿಲಾವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯೇ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಇಸಿಲಾನಗರ (ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು)ವಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬುದು ಸರ್ವವಿಧಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಅಪರೂಪವೆನಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಭಾಗವು ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ (ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ) ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ನತಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇದೆ.[೨೩೦]

(ಶಾತವಾಹನರು ಮತ್ತು ಅವರ ನಂತರದ ಚುಟು ಮಹಾರಥಿ ದೊರೆಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ.ಪ್ರಾರಂಭ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಒಂದೆರಡು ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮ್ಯಾಕಡೋನಿ (ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ವಾಸನ (ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆ) ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ಅರಸರ ಹೆಸರಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಸೀಸ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೨೩೧] ಅಲ್ಲದೆ ಯಶವಂತ ಪುರ, ಅಕ್ಕಿಆಲೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೨೩೨] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿ,[೨೩೩] ಸನ್ನತಿ[೨೩೪], ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ[೨೩೫], ಮಸ್ಕಿ[೨೩೬], ಹಸರಗುಂಡಿಗೆ[೨೩೭](ಶಹಾಪುರ ತಾ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ), ಆಲಹಳ್ಳಿ[೨೩೮](ಸೇಡಂ ತಾ, ಗುಲ್ಬರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ), ಬೆಳ್ಳೂರು[೨೩೯](ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಬೆಟ್ಟದಹಳ್ಳಿ[೨೪೦](ಗುಬ್ಬಿ ತಾ, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ),

ರಾಜಘಟ್ಟ[೩೪೧] (ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾ, ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾ ಜಿಲ್ಲೆ), ವಡಗಾಂವ್ -ಮಾಧವಪುರ[೩೪೨](ಬೆಳಾಗಂ ತಾ ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆ), ಸಂಗನಕಲ್ಲು[೩೪೩] (ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಕುಪ್ಪಗಲ್ಲು[೩೪೪](ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಉದೇಗೊಳಂ[೩೪೫](ಸಿರುಗುಪ್ಪ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ತೋರಣಗಲ್ಲು[೩೪೬](ಸಂಡೂರು ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ[೩೪೭] (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಹಳ್ಳೂರು[೩೪೮](ಹಿರೇಕೆರೂರು ತಾ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ), ಬನಹಳ್ಳಿ[೩೪೯], ತಿ.ನರಸೀಪುರ[೩೫೦], ಹೆಮ್ಮಿಗೆ[೩೫೧], ತಲಕಾಡು[೩೫೨](ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆ), ಚಿತ್ರದುರ್ಗ[೩೫೩], ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ[೩೫೪], ಚಿಪ್ಪಿನಕೆರೆ[೩೫೫], ಸಂಗೇನಹಳ್ಳಿ[೩೫೬], ಇಂಗಳದಾಲ್[೩೫೭](ಎಲ್ಲವೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾ)ನೆಲೆಗಳಲ್ಲದೆ ಇತರ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ

ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೧	ಕಣಕುಪ್ಪೆ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಗುಡ್ಡ
೨	ಕುಮತಿ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿಯ ದಂಡೆ
೩	ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೪	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ	ವಾಸ್ತವ್ಯ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು	
೫	ತಳವಾರಹಳ್ಳಿ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಗುಡ್ಡ
೬	ನಾಗಸಮುದ್ರ	”	
		ವಾಸ್ತವ್ಯ	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೭	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	ವಾಸ್ತವ್ಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಗೀರುಚಿತ್ರಗಳು	”
೮	ಮೇಗಳಹಟ್ಟಿ	ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	”
೯	ರಂಗಯ್ಯನದುರ್ಗ	ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	”
೧೦	ವೆಂಕಟಾಪುರ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮಣ್ಣಿನಗೊಂಬೆ	ಬಯಲು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು	ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತ ಪರಿಸರ
೧೧	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ	ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೨	ಶಿರೇಕೊಳ	ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಬಯಲು
೧೩	ಹನುಮನಗುಡ್ಡ	ಕೆಂಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೪	ಹರಿವಿನದಿಡ್ಡಿ	”	ಬಯಲು
೧೫	ಹಾನಗಲ್ಲು	”	ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು
೧೬	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ	”	”

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ
೨	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನೆಲೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು
೧	ಕಣಕುಪ್ಪೆ
೨	ಕುಮತಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ.)
೩	ಕೆಳಗಳಹಟ್ಟಿ
೪	ತಳವಾರಹಳ್ಳಿ
೫	ನಾಗಸಮುದ್ರ
೬	ಮೇಗಳಹಟ್ಟಿ
೭	ರಂಗಯ್ಯನದುರ್ಗ
೮	ವೆಂಕಟಾಪುರ
೯	ಸಂತೆಗುಡ್ಡ
೧೦	ಶಿರೇಕೊಳ
೧೧	ಹನುಮನಗುಡ್ಡ
೧೨	ಹರಿವಿನದಿಡ್ಡಿ
೧೩	ಹಾನಗಲ್ಲು
೧೪	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಮಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು 'ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೩೫೮] ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಆಂಧ್ರ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.[೩೫೯] ಈ ಆಂಧ್ರ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ದೊರೆತ ಕಾಲಘಟ್ಟವನ್ನು ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆಂಧ್ರ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತರ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿನ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ(೧೯೪೭) ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು (ಗೋಮುಖ-beaked dish) ಅರಿಕಮೇಡುವಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಅರಿಟೈನ್ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ದೊರೆತಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ (ವಿದೇಶಿಯರ ದಿನಾರು ನಾಣ್ಯಗಳು ಕೂಡ ದೊರೆತಿವೆ) ಶಾತವಾಹನರ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಂಧ್ರನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆದಿರುವರು.[೩೬೦] ಇವುಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ಎರಡನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಯಿತು.[೩೬೧] ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಆದಿ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಹಂತದ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದಿ ಹಂತದ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ವರ್ಣದ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಮಧ್ಯ ಹಂತದ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆತಿದ್ದ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ರಸೆಟ್ ಕೋಟೆಡ್ ಲೇಪನವಿದೆ. ಅಂತ್ಯ ಹಂತದ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ.[೩೬೨] ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ 'ರೂಲೆ' (Rouletted) ಚಿತ್ತಾರವುಳ್ಳ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಅರಿಕಮೇಡು ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು. ವಡಗಾಂವ್ -ಮಾಧವಪುರಗಳಲ್ಲಿ ರಸ್ತೆ, ಬೀದಿ, ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳು, ಹೆಂಚಿನ ಚೂರುಗಳು, ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು, ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಷಟ್‌ಕೋನದ ಶಾಸನಸ್ತಂಭ ದೊರೆತಿದೆ.[೩೬೩] ಅಲ್ಲದೆ ಎರಡು ಪೋಟಿನ್ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ನಾಣ್ಯಗಳು (punch marked coins), ರೋಮನ್ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಶಾತವಾಹನರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಮಾಂಡಲೀಕರ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ರಸ್ತೆಯ ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಡ, ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳು (ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ), ಪ್ರಶಸ್ತ ಮತ್ತು ಅರೆ ಪ್ರಶಸ್ತ ಕಲ್ಲುಗಳಾದ ಲ್ಯಾಪಿಜ್-ಲಜ್ಯೂಲಿ, ಜಾಸ್ಪರ್, ಅಗೇಟ, ಸ್ಫಟಿಕ, ಹವಳದ ಮಣಿಗಳು, ದಂತದ ಪಗಡೆಗಳು, ಮಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆಗಳು ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ ಈ ರಸ್ತೆ ಬೀದಿಯು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಇಲ್ಲವೆ ಶ್ರೀಮಂತರ ಬೀದಿಯಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಅ. ಸುಂದರರವರ ಪ್ರಕಾರ "ಇಷ್ಟು ಉದ್ದಗಲದ ಉತ್ತಮ ವರ್ಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ಬೀದಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲೇ ಇದೇ ಪ್ರಪ್ರಥಮ"[೩೬೪] ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನೆಲೆಯು ಒಂದು ಸಾಧಾರಣ ಹಳ್ಳಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮಾಜದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ

ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣ, ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆ, ಕಲಾವಸ್ತುಗಳ ರಚನೆ ಮುಂತಾದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದೆಂದು ಅ.ಸುಂದರರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೧೬೫] ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳು, ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ ಅವಶೇಷಗಳು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಹಂತದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ[೧೬೬] ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು, ಅಮರಾವತಿ ಮತ್ತು ನಾಗಾರ್ಜುನಕೊಂಡ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಹೀನಯಾನ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಾತವಾಹನ ಕಾಲದ ಕೋಟೆ, ಆಯತಾಕಾರದ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಔತ್ತರೇಯ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು(Northern Black Polished Ware) ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಪುನರ್ವಿರ್ಮಶೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ವಡ್ಡಮಾನು ಮತ್ತು ಅಮರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.[೧೬೭] ಮಸ್ಕಿಯಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಜನವಸತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಗುಡ್ಡದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಉರುಳು ಮುದ್ರಿಕೆಯು ಮೆಸಪಟೋಮಿಯ (ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ) ಉರುಳು ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಚಿತ್ತಾರವುಳ್ಳ ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು ದ್ವಿವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಸಿಲಿಕಾನ್ ಖನಿಜ, ಹವಳ, ಶಂಖ, ಗಾಜು, ಅಗೇಟ, ಕಾರ್ನೇಲಿಯನ್, ಸುಡಾವೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಣಿಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು, ಇಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಡುಗಳು, ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.[೧೬೮] ಆಂಧ್ರ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿಕ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಶಾತವಾಹನರ ನಾಣ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಾರಣ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಮಸ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇದೇ ರೀತಿ ಅವಶೇಷಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಕಾಲಮಾನವನ್ನೇ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.[೧೬೯] ಹಳ್ಳೂರಿನಲ್ಲಿ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಆಯತಾಕಾರದ ಮಡಿಕೆಚೂರು, ತೂತಿರುವ ವರ್ತುಳಕಾರದ ಮಡಿಕೆ, ತಲೆದಿಂಬು ಅಥವಾ ತಲೆಯಾಸರೆ (head rest) ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದೆ. ತಲೆಯಾಸರೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಭಾರತದ ಇತರ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲದೆ ಈಜಿಪ್ಟ್ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿದೆ.[೧೭೦] ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಶಾಸನಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು, ಎರಡು ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕೃತಿಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿನ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು, ನಕಲಿಸಿದ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಕೆಂಪು-ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.[೧೭೧] ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕೃತಿಯ ರಚನೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಗಜಪೃಷ್ಠಾಕೃತಿಯ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿವೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೊಸ ರೂಪ ಪಡೆದು ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಎ.ವಿ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿಯವರು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೭೨] ಬನಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ

ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹಾಗೂ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಸಹ ಅದೇ ಕಾಲದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.[೩೭೩] ಟೀ. ನರಸೀಪುರದಲ್ಲಿ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು, ನಕಲಿಸಿದ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು,[೩೭೪] ಇದೇ ರೀತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ತಲಕಾಡು ಹಾಗೂ ಹೆಮ್ಮಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ಅವಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಲಭಿಸಿವೆ.[೩೭೫]

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆಂತರಿಕ ವ್ಯಾಪಾರ-ವ್ಯವಹಾರ ಸಂಪರ್ಕಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ರೂಲೆ, ಅರಟೈನ್ ಮಡಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ರೋಮ್ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ರೋಮನ್ನರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದಿತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಬನವಾಸಿ, ವಡಗಾಂವ್-ಮಾಧವಪುರ, ಮಸ್ಕಿ, ಸನ್ನತಿ, ತಲಕಾಡು, ಬನಹಳ್ಳಿ, ಟೀ.ನರಸೀಪುರ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳು ನಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಲಿಪಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಂತಹ ಕಾಲವಾಗಿದೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂರು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಿಂದ ಅಥವಾ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದಾಗಿನಿಂದಲೇ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಶೋಕನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೭೩ ರಿಂದ ೨೩೨(೬) ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನು. ಆದರೆ ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್ ರವರು ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.ಒಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದವರೆಗೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು, ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು (ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ) ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೩೭೬] ಇಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಿಂದಲೇ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಾದರೆ ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಗೂ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಿದ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಶೋಕನು ಹಾಕಿಸಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೇ? ಅಶೋಕನು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದನೆ? ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಆರಂಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆ?

ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವು ಆರಂಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಆಗಿನ ಮನುಷ್ಯನು ಲಿಪಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವೆನೆಂದರೆ ಅಶೋಕನ ಕಾಲವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು. ಯಾವ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಬೇಕಾದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಅ. ಸುಂದರರವರು ವೀಲ್ಹರ್ ನೀಡಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಮರುಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.[22] ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮರುಉತ್ಖನನ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೆಂಪು ಲೇಪನದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ವರ್ಣ ಚಿತ್ರವುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಹಾಗೂ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಪು ಲೇಪನದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿವರ್ಣಚಿತ್ರವುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ಈ ತೆರನಾದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಮೂಲತಃ ತಾಮ್ರಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದವು. ನಂತರ ಈ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ದ್ವಿವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರೆದವು. ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವಾಗ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಬೋರಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ನಿಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಗಾಳಿಗೆ ಒಡ್ಡಿದ ಬುಡದ ಹೊರಭಾಗವು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಮುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೂ ಒಳಭಾಗವು ಕಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಹೀಗೆ ದ್ವಿವರ್ಣವಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವು ಕಿರು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಮಡಿಕೆಗಳಾದ ಎತ್ತರವಾದ ಲೋಟದಂತಹ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ತಟ್ಟೆಯಂತಹ ಅಗಲವಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಪೀಠವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಕುಡಿಕೆಗಳು, ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಮೊದಲು ವಿವಿಧ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಲೇಪನವನ್ನು ನೀಡಿ ಹೊಳಪು ಬರುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮಾನಾಂತರ, ಓರೆ, ನೇರ, ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣಗೆರೆಗಳು, ಪರಸ್ಪರ ಕತ್ತರಿಸುವ ಗೆರೆಗಳು, ಅಲೆಯಾಕಾರದ ಗೆರೆಗಳು, ಸಣ್ಣಚುಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತ್ರಿಭುಜ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕರಣವಿರುವ ಹೊರಮೈ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಹಾಗೂ ಒಳಮೈ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ತಿಳಿಗೆಂಪಿನಿಂದ ಕಡುಗೆಂಪಿನವರೆಗೆ ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಉಷ್ಣತೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಲ್ಲಾದಂತಹ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದ ಮೂಡಿ ಬಂದವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಶಿರೇಕೊಳ್ಳ, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಾನಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿವರ್ಣದ ಚಿತ್ರಗಳಿಲ್ಲ.

ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಮೊದಲು ತೆಳುಲೇಪನ ಕೊಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಡಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ತೆರನಾದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕಡುಗೆಂಪಿನಿಂದ ತೆಳುಗೆಂಪಿನವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಎಲ್ಲಾ ಆಕೃತಿಗಳು ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದು, ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಿರಿ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಕುಂಭಗಳು, ಕುಡಿಕೆಗಳು, ಎತ್ತರದ ಜಾಡಿಗಳು, ನೀರಿನ ಬಾನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಾನಗಲ್ಲು[೩೭೮], ಕೆಳಗಿನಹಟ್ಟಿ, ಹನುಮನಗುಡ್ಡ, ಕುಮತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ವೆಂಕಟಾಪುರದ ಬೂದಿದಿಬ್ಬವೆಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅದೇ ವರ್ಣದ ಮಣ್ಣಿನಗೊಂಬೆಯು ದೊರೆತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗುಡೇಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ) ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋರಿಯ ಕೊಂಬಿನ ಆಕೃತಿ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಮಕ್ಕಳ ಆಟಿಕೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯು (ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ) ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೩೭೯]

ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು (Rouletted ware) : ರೋಮ್ ದೇಶದ ವಾಣಿಜ್ಯ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾರತದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟೆಯಂತೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಗಲ ಹಾಗೂ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರವಿರುವ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ರೋಮ್‌ನಿಂದ ಆಮದುಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಬೂದು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ತೆಳುವಾಗಿದ್ದು, ನಯವಾದ ಕಲ್ಮಶರಹಿತ ಅವೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಚಕ್ರದ ಮೇಲೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಮೊದಲು ಒಳಭಾಗದ ತಳದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒತ್ತಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಏಕ ಕೇಂದ್ರವಿರುವ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ವರ್ತುಲಾಕಾರದ ಕಚ್ಚುಗಳ (Concentric circles) ಅಥವಾ ಆವೃತ್ತಗಳ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮೆಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಭಾಗದ ಅರಟೈನ್ ಮಡಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೊದಲು ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅರಿಕಮೇಡು (೧೯೪೫) ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ನಂತರ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರಿಗೆ ದೊರಕಿದವು. ಅದರಲ್ಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ರೋಮ್‌ನಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ದಿನನಿತ್ಯದ ಗೃಹೋಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಇವುಗಳನ್ನು ನಂತರ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ನಿವಾಸಿಗಳು ನಕಲಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು (ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು) ಕಲಿತುಕೊಂಡರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ವಿದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಾಗೂ ತಾಮಲುಕ್(Tamluk) ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ನಕಲಿಸಿದ ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಚಿತ್ತಾರಗಳನ್ನು (Concentric circles) ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ದೃಢಪಟ್ಟಿದೆ.[೩೮೦] ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ತಿರುಕ್ಕಾಂಪುಲಿಯೂರು ಮತ್ತು ಉರೈಯೂರು ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ರೂಲೆ ಮಾದರಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವೆಂದು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟವು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.[೩೮೧] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಕೆಲವೊಂದು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಾದರಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ (ಈಗಾಗಲೇ ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ), ನಾಗಸಮುದ್ರ?, ಹಾನಗಲ್ಲು? ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಹಾಗೂ ಹಾನಗಲ್ಲು ನೆಲೆಗಳು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸರಿಗಟ್ಟುತ್ತವೆ.

ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು

ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು 'ಆಂಧ್ರಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ' ಅಥವಾ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ತಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಸುಣ್ಣದ ನೀರು ಅಥವಾ ಕೆಯೋಲಿನ್ ಮಿಶ್ರಣದ ತಿಳಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಮೊದಲಿಗೆ, ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಗೆರೆಗಳು, ಅಡ್ಡಗೆರೆಯ ಸಾಲುಗಳು, ಸರಳವಾದ ಅಡ್ಡಗೆರೆಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ, ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಸಾಲುಗಳು, ಹೊಳಪಿನ ಗೆರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಲಂಬ ಗೆರೆಗಳು ಅಥವಾ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಅಡ್ಡಗೆರೆ (ಕ್ರಿಸ್ ಕಾಸ್)ಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಳಿವರ್ಣದಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಅವುಗಳು ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಕಂದು ವರ್ಣದ ಲೇಪನವನ್ನ ನೀಡಿ ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಅಲಂಕರಣ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಅಲಂಕಾರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಬೋರಲು ಇಟ್ಟು, ಸುಡುವುದರಿಂದ ಒಳಗೆ ಕಪ್ಪಗಿದ್ದು, ಹೊರಮ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಂಟಾಗಿದೆ.

ಇವುಗಳು ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಆಂಧ್ರ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಸ್ತಾರವು ಬಂಗಾಳಕೊಲ್ಲಿನಿಂದ ಅರಬ್ಬೀಸಮುದ್ರದವರಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮೊದಲಿಗೆ ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ ಆಂಧ್ರಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆಂದು ಥಾಪರ್‌ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೩೮೨] ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವೆಂದು ಅವರ ವಾದವಾಗಿದೆ. ಆಂಧ್ರರರಿಗೂ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು

ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಆಂಧ್ರರ ನಂತರ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಆಂಧ್ರರ ಗಡಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ವಿವಿಧ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಮತ್ತು ಕೊಚ್ಚಿನ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪಾತ್ರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಮೇಲಿನ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸೂಕ್ತವೆಂದು ಬಿ.ಕೆ. ಥಾಪರ್‌ರವರು ತಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೩೮೩] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಸ್ಕಿಯ ಉತ್ಖನನದ ನಂತರ ಆಂಧ್ರಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೆಂದು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗಾಗಲೆ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ನಾಗಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಈ ಮಾದರಿಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.

೪.೬. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದೊಂದು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಬೆಟ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಶೋಕನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂರು ಲಘುಬಂಡೆ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳು ಮೌರ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜನರನ್ನು ಹಾಗೂ ಇಸಿಲಾದ ಮಹಾಮಾತ್ರರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂ.ಎಚ್.ಕೃಷ್ಣರವರು (ಅಶೋಕನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವ ಇಸಿಲಾ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು) ೧೯೪೦ರಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿ ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅದರ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರವರಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು, ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿಗಳು, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು, ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ (ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಂತೆ) ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ಹಾಗೂ ಅಶೋಕನ ಲಘುಬಂಡೆ ಶಾಸನವಿರುವ ಬಂಡೆಯ ಸಮೀಪವೇ ಸಾಕಷ್ಟು ನಶಿಸಿದ ಒಂದು ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಚೈತ್ಯವಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು. ಅವರು ಈಗಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯೇ ಹಿಂದೆ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಸಿಲಾ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದರು.[೩೮೪] ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸಮೀಪವಿರುವ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸಹ ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈ ಉತ್ಖನನಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ಶೋಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದವು. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪೂರ್ವದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ವಿಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವಂತಾಯಿತು.

ಈ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ೧೯೪೫ರಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿಚೇರಿ ಬಳಿಯ ಅರಿಕಮೇಡು ಎಂಬ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಸ್ತರವಿಂಗಡನೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿದೇಶದಿಂದ ಆಮದಾದ ರೂಲೆ (Rouletted) ಅರಿಟೈನ್ (Arretine ware - ಇದು ಮೇಡಿಟರೇನಿಯನ್ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿದೆ) ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತವು. ಈ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಒಳಭಾಗದ ತಳದ ಮಧ್ಯ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ವರ್ತುಲಗಳ ಚಿತ್ತಾರ(Concentric circles)ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ರೋಮ್ ದೇಶದಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಮದಾಗಿರುವ ಇವುಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಯಿತು.[೩೮೫]

ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೋಮನ್ ದೊರೆಯ ದಿನಾರು ನಾಣ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಎರಡು ಆಗಸ್ಟ್‌ನ ಹಾಗೂ ಎರಡು ಟೈಬಿರಸ್‌ನ ರೋಮನ್ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತವು. ಇವುಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ.೧ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೆ ಅರಿಕಮೇಡು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವದ ಬಗೆಗೆ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದವು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಸಹ ದೊರೆತವು.[೩೮೬]

ಭಾರತೀಯ ಪುರಾತತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿದ್ದ ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್ ರವರು ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯ ಪುರಾತತ್ವ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ (ಮಾರ್ಚ್, ಏಪ್ರಿಲ್, ಮೇ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ) ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದರು. ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನವು ಅಷ್ಟಾಗಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ದಾಖಲಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ತಮ್ಮ ಉತ್ಖನನದ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

೧. ಅರಿಕಮೇಡು ನೆಲೆಯ ಉತ್ಖನನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ನಾಣ್ಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅರಿಯಲು

೨. ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣರಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಸಿಲಾ ಪಟ್ಟಣದ ನಿಖರವಾದ ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು.

೩. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ಭೂಶೋಧನೆ ನಡೆಸುವುದರಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣರವರು ಶೋಧಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವುದು.

೪. ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಗೋರ್ಡಾನ್ ಚೈಲ್ಡ್ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳು ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದರೂ, ಆ ಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಯಾವ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಬಿಡಿಸದ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೊಂದು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸುವುದು ಈ ಉತ್ಖನನದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು.

೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಕೈಗೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಯಿತು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಕಲ್ಲಿನ ಕೈಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.

೨. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೩. ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

I. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಟ್ರ್ಯಾಪ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಚೂಪಾದ ಕೊಡಲಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದವಾದ ಕೊಡಲಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ, ಅಗಲವಾದ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಕಾರದ ಕೊಡಲಿಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಲ್ಲದೆ ಈಟಿಯಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಫ್ಲಿಂಟ್, ಅಗೇಟ, ಓಪಲ್ ಮತ್ತು ಹರಳುಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತ್ರಿಭುಜಾಕೃತಿ, ಟ್ರ್ಯಾಪಿಜ್ಯ, ವಿರಳವಾಗಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಒರಟಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಒಂದು ತಾಮ್ರದ ಬಳೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಂಚಿನ ಚಿಕ್ಕ ಸಲಾಕೆಯು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಲೋಹಗಳ ಕೊರತೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ನಯಗೊಳಿಸದೆ, ಒರಟಾಗಿ, ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ದುಂಡಾದ ಬೂದು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅದಗ್ಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪದರವನ್ನು ಎರಡು ಉಪವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, Iಎ ಪದರಿನಲ್ಲಿ (ಮೇಲ್ಭಾಗ) ಈ ರೀತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಸಮಾಧಿಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಒರಟಾದ ಒಂದೇ ಮಾದರಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಮಗುವಿನ ಶವವನ್ನು ಮುದುರಿ(ಮಡಚಿ) ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಎರಡು ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ೮-೧೦ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗುವಿನ ತೆರೆದ ಸಮಾಧಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರ ತಲೆಯು ೯೫° ಪೂರ್ವಕ್ಕಿದ್ದು, ಈ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು, ತೊಡೆಯ ಹತ್ತಿರ ಎರಡು ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು

ಇಡಲಾಗಿದೆ. ತಲೆಯ ಬುರುಡೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಮಡಿಕೆಯು ಲಾಳಿಕೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಶವದ ಬಾಯಿ ಅಥವಾ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾನೀಯವನ್ನು (ನೀರು) ಬಿಡಲು ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಲೂರಿಸ್ತಾನದ ಗೋರಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಲಾಳಿಕೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ರೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮರದ ಮುಟ್ಟನ್ನು ಹಾಕಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಒಂದು ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಬ-ಕುಳಿಗಳು, ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಮನೆಯ ಅವಶೇಷವು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಒರಟು ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನ ಮಡಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲ್ಪದರಿನಲ್ಲಿ ನಯವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಡಿಕೆಗಳು ಸಮತಟ್ಟಾದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅಂಚನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ತಿರುವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಉಪವರ್ಗಗಳು ಒಂದೇ ಸಮಗ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಉಗಮವಾಗಿವೆ. ನಂತರದ ಉಪವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲನೆಯ ಉಪವರ್ಗವು ವಿಸ್ತೃತವಾದುದಾಗಿದ್ದು, ಕೆಳಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಪವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉಪವರ್ಗ Iಎ

ಈ ಉಪವರ್ಗದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಚಿತ್ರಿತ ಅಥವಾ ಕುಸುರಿ ಕಲೆಯಿರದ ಒರಟಾದ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೆಂಪು ಮಾಸಲು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಗಾಜಿನ ಹರಳುಗಳಿಂದ ಮೆರಗನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಎರಡು ವಿಧದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಲಭಿಸಿವೆ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸುಟ್ಟ ನಂತರ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಇವುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಮಾಸಲು ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕಿಗಳಿರುವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಕಂದು ಮಿಶ್ರಿತ ನೇರಳೆ ಬಣ್ಣವು ಈ ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗುಂಪಾದ ಸಸ್ಯಗಳ ಮಾದರಿ, ಒಂದೊಂದೆ ಮೀನಿನ ಮೂಳೆಯ ಚಿತ್ರ, ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಅಡ್ಡಗೆರೆಗಳಿದ್ದವು.

ಉಪವರ್ಗ Iಬಿ

ಈ ಉಪವರ್ಗದ ಮಡಿಕೆಗಳೆಲ್ಲವು ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್‌ಗೆ (urn burial) ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳು. ಒರಟು ಮತ್ತು ಮೈಕೇಸಿಯಸ್ಸ್ (Micaceous) ರಚನೆಯವುಗಳಾದ ಈ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಹೊರಮೈ ಹಾಗೂ ಒಳಭಾಗವು ದುಂಡಾಗಿಯೂ, ಬಾಯಿಯ ಅಂಚಿನ ಭಾಗವು ಹೊಳಪಿನಿಂದ

ಕೂಡಿದೆ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಕುಳಿಗಳು ಅಗತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥಳಾವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಈ ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್ ಚಿಕ್ಕಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಮೃತ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಮಡಿಚಿ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಕಂಚಿನ ಸಣ್ಣ ಸಲಾಕೆಯಿದ್ದು, ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಂಚಿನ ಸಲಾಕೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎರಡು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಮುಚ್ಚಳಗಳನ್ನು ಬೋರಲಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಮುಚ್ಚಳವಿಲ್ಲದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮಡಿಕೆಯ ತಳದ ಭಾಗವನ್ನು ಈ ಅರ್ನ್‌ಬರಿಯಲ್ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಮಡಿಕೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದವು.

ಈ ನೆಲೆಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಟ್ರ್ಯಾಪ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ೧೫ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣ ಪಿಪಾಯಿಯಾಕಾರದ ಮತ್ತು ನಯಗೊಳಿಸಿದ ೨೯ ಮುರಿದ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಉದ್ಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಮೂರು ತಯಾರಿಕಾ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು (ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ) ಅನುಸರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ Iಬಿ ಹಂತದೊಳಗಿನ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಒಂದು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮತ್ತು ಮೂರು ಮುರಿದ ಕೊಡಲಿಗಳು Iಎ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಹಾಗೂ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪಟೆ, ಮೈ ಉಬ್ಬುಳ್ಳ, ಮೊಟ್ಟೆಯಾಕಾರ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರ, ಪಿಪಾಯಿಯಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಹಾಗೂ ಒಂದು ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ ಬಾಚಿಯು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಈ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

II. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿ ಮಿಳಿತವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದ್ದು, ಇದನ್ನು 'ಇಂಟ್ರೂಸಿವ್'(Intrusive) ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೆಂದು ಉತ್ಖನನಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಜನರು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದರಲ್ಲದೆ, ಕುಡುಗೋಲು, ಚಾಕು, ಭರ್ಚಿ, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಖಡ್ಗ, ಈಟಿ, ಬಾಣದ ಮೊನೆ, ಉಳಿ ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಳಸದೆ ಇರುವ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಕಳೆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಳಿದುಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ ವಿಭಿನ್ನ ಆಕಾರದ ಮಡಿಕೆಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರಮೈ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಹಾಗೂ ಒಳಮೈಯು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕುಂಬಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೋರಲು ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಒಳಭಾಗವು ಕಪ್ಪಾಗಿ, ಹೊರ ಭಾಗವು ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಈ ನಯವಾದ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ನಯವಾದ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ (N.B.P) ಹೋಲಿಸುವುದು ಅಸಿಂಧುವಾದುದು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೦ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ (Cist circle), ಕುಳಿವೃತ್ತಗಳೆಂದು (Pit circle) ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

ಅ. ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ವೃತ್ತಗಳು

ಇವುಗಳು ಕಲ್ಲಿನ ವೃತ್ತಗಳಿಂದಾವೃತ್ತವಾದ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆನಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೊಂದು ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹಾಸಿರಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಸ್ವಸ್ತಿಕ್ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಕ್ಲಾಕ್‌ವೈಸ್ ಅಥವಾ ಅಂಟಿಕ್ಲಾಕ್‌ವೈಸ್ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿಗೆ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಿಂಡಿಯಿದ್ದು, ಸುಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನ ಲೇಪನ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಿಂಡಿಗೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹೊರಗಡೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಸಮಾಧಿಗಳ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಸುತ್ತಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲಿನವರೆಗೆ ಒರಟಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಗಳಿದ್ದು, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಿರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ರಚನೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತುಗೊಡೆಯು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಏಕಕೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಎರಡು ಕಲ್ಲಿನ ವೃತ್ತಗಳಿವೆ). ಕೆಲವೊಂದು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಿಲ್ಲದ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಸಮಾಧಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಸಮಾಧಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಕರ ಮೂಳೆಗಳಿವೆ. ಈ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳು, ಮಣಿಗಳು, ಕಡಗಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ೬೨ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ೬ ತಲೆಬುರುಡೆಗಳಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊರೆಯಂತೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಶವವನ್ನು (ಎಲುಬುಗಳನ್ನು) ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ತೂರಿಸಿ ಹಾಕಿರಬಹುದು. ಈ ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ಮೃತರ ಮೂಳೆಗಳನ್ನು, ಅವರ ಅವಶ್ಯಕ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಲು, ಅಲ್ಲದೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಜೊತೆಗೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಪೂಜಾ-ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಕಿ ನಂತರ ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲಿನ ಮುಚ್ಚಳ ಕಲ್ಲನ್ನು ಮೊದಲೇ ಮುಚ್ಚಲಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮಾಧಿಯೊಳಗೆ ದೊರೆತ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆಯಂತೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಉದ್ದನೆಯ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸತ್ತ ಶವವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿ ಅದು ಕೊಳೆತ ನಂತರ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಕಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ೫-೬ ತಲೆಯ ಬುರುಡೆಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶವಗಳನ್ನು ಹಾಕಲಾಗಿದ್ದು, ಆ ತಲೆಯ ಬುರುಡೆಗಳು ಒಂದು ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯರದಾಗಿರಬಹುದು. ಇವರು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಾಗ ಶವಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಹೊರಗೆ ಬೇರೆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ನಂತರ ಆ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆಯಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಕಿರಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಈ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಯ್ದ ಮೂಳೆಗಳು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರದೆ ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಶವಕುಳಿಗಳು ಅಥವಾ ಗುಂಡಿ ವೃತ್ತ ಸಮಾಧಿಗಳು (Pit circle)

ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದಾವೃತವಾದ ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳು. ೮ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಆಳದ ಕುಳಿ ತೆಗೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಲು ಕಲ್ಲಿನ ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಇವುಗಳು ೨೧-೩೧ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ವ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಏಕಕೇಂದ್ರಿಯ ಎರಡು ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ಒರಟಾದ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವೃತ್ತಗಳ ಮಧ್ಯ ನಿರುಪಯುಕ್ತ ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತುಂಬಲಾಗಿದೆ. ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಅಂಡಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಇವುಗಳಲ್ಲೊಂದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗರಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಪೂರ್ವದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಆಳವಿಲ್ಲದ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರವಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ತೆರೆಯಲು ಬಾರದಂತೆ ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸುಣ್ಣ ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಮೆತ್ತಿ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಶವಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಮರದ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶವವನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಆಯತಾಕಾರದ (೪ ಅಡಿ ಉದ್ದ- ೩ ಅಡಿ ಅಗಲವಿರುವ) ಶವವಾಹನದ ಕಾಲುಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಶವಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮೂಳೆಗಳಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ೩೩ ಬಂಗಾರದ, ೨ ಕಾರ್ನೇಲಿಯನ್ ಮಣಿಗಳು, ೪ ತಾಮ್ರದ ಬಳೆಗಳು ಮತ್ತು ೧ ಕಂಚಿನ ಬಳೆ, ಶಂಖ (ಶೇಲ್) ಮೊದಲಾದವುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು, ನಂತರದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಶಂಖಾಕೃತಿಯ ಮುಚ್ಚಳಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಿಂದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೧. ಶವಕುಳಿಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ.

೨. ಈ ಎರಡು ಮಾದರಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರಿಗೆ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಗುಂಪಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿತ್ತು.

೩. ಎಲ್ಲ ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ಶಿಲಾವೃತ್ತಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಶವಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಶವಕುಳಿಗಳು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಾಮಾಜಿಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳಿರಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶವಗಳನ್ನು ಈ ತೆರೆದ ಶವಕುಳಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿ, ನಂತರ ಈ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲುಬುಗಳನ್ನು (ಕೊಳೆತು ಬರಿ ಎಲುಬು ಉಳಿದ ನಂತರ) ಆಯ್ದು ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅಂತಿಮಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಶವಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲುಬುಗಳಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು). ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಈ ತೆರನಾದ ೯ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಮಣ್ಣಿನವರೆಗೆ ಅಗೆದರೆ ತಲೆಕೆಳಗಾದ ಗೋಪುರದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊಡೇಸ ಟೇಲರ್ ರವರು ಜೇವರ್ಗಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಶವಕುಳಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉತ್ಖನನವು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿತ್ತು.[೩೮೭]

ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಈ ಎರಡು ವಿವಿಧ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳು ಒಂದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನು ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ದ್ವಿವರ್ಣದ ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪು ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಎರಡು ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆಗಳು ಶವಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಲಾಳಿಕೆಯಾಕಾರದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಗಂಟೆಯಾಕಾರದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿರುವ ಕಂಠವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚೂಪಾಗಿರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಬಾಯಿಯ ಹೂಜಿಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಲೋಟ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಶವಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಮಂದಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಚಿಕ್ಕ ಎರಡು ಮುಚ್ಚಳವಿರುವ ಮತ್ತು ಮೂರು ಕಾಲುಗಳಿರುವ ಬಟ್ಟಲುಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಮೀನಿನ ಮೂಳೆಯ ರಚನೆಯಂತಹ ಅಲಂಕಾರದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಗಿಂತ ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಮಡಿಕೆಗಳ ಬಾಹ್ಯ ರಚನೆಯು ಅಷ್ಟೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಉತ್ತಮ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನ ಜೊತೆಗೆ ಮರಳು, ಸುಣ್ಣ, ಕಾಳು-ಮರದ ಹೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಣ ಮಾಡಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಬಹುಬೇಗ ಮುರಿದು ಹೋಗುವಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳ ಹೊರಮೈ ಕಂಠದ ಹತ್ತಿರ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳು, ದಿಬ್ಬಿನಾಕಾರದ ಗುರುತುಗಳು, ಹೊರಮೈ ಮೇಲೆ ಮೀನಿನ ಎಲುಬಿನಾಕಾರ, ಜೋಡಿ ಎಲೆಗಳಾಕಾರದ ಅಲಂಕರಣಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶವಕುಳಿಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಯಾವುದೇ ಬಣ್ಣದ ಲೇಪಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ನಸುಗಂದು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಹೂಜಿಯ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಲೇಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಂದ ಗೀಚಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ.

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇತರ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಇತರ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಎ ಗುಂಪಿನ ಹಾಗೂ ಬಿ ಗುಂಪಿನ ಮಡಿಕೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಎ ಗುಂಪಿನ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಸಮಾಧಿಗಳ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹೂತಿದ್ದ ಮೂರು ಮಡಿಕೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ಇವುಗಳು ಹೊಸ ವಿಧದ ಮಡಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವ ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ. ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆದಿಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಂಪಿನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಣಿಯಾಕಾರದ ಕಂಠವಿರುವ ಮತ್ತು ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ತಗ್ಗಾದ ಡಿಷ್ ನಕಾರದವು, ಚೂಪು ಮತ್ತು ಸಣ್ಣದಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕಂಠವಿದ್ದು ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ದುಂಡಾದ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ತಳಭಾಗವು ದುಂಡಾದ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಹೊಳಪಿನ ಕಾಲಿನೇಟೆಡ್ ಬಟ್ಟಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

೨. ಬಿ ಗುಂಪಿನ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಈ ಗುಂಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಹೊರಭಾಗದ ಮಣ್ಣಿನ ಪದರಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಎ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶವಕುಳಿ ಸಮಾಧಿಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಂಪಿನ ಒಂದು ಹೂಜಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು, ಆದರೆ ಅದು ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಡಿಕೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕಂಠವಿರುವ ಕಾರಿನೇಟೆಡ್ ಬಟ್ಟಲು, ಮಣಿಯಾಕಾರದ

ಕಂಠವಿರುವ ಮೊಂಡು ಕಾರಿನೇಟೆಡ್ ಬಟ್ಟಲು, ತೆಳು ಮತ್ತು ಟೊಳ್ಳಾದ ಕಂಠವಿರುವ ಮೊಂಡು ಬಟ್ಟಲು, ತೆಳು ಮತ್ತು ಚೂಪಾದ ಅಂಚಿರುವ ಮೊಂಡಾದ ದುಂಡನೆಯ ಕಾರಿನೇಟೆಡ್ ಬಟ್ಟಲು, ಮಣಿಯಾಕಾರದ ಅಂಚಿರುವ ಬಹಳ ಮೊಂಡಾದ ಕಾರಿನೇಟೆಡ್ ಬಟ್ಟಲುಗಳು, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದುಂಡಾದ ತಳವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಣಿಯಾಕಾರದ ಅಂಚು ಮತ್ತು ಸೀಸದ ಬಾಟಲಿನಂತಹ ಕುತ್ತಿಗೆಯಿರುವ ದುಂಡಾದ ಹೊರಮೈ, ತಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನಸುಗೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಟೊಳ್ಳಾದ ಅಂಚಿರುವ ಶಂಖಾಕೃತಿಯ ಬಟ್ಟಲುಗಳು (ತಿರುನೆಲ್‌ವೇಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ), ಚೂಪಾದ ಕೊಕ್ಕು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಅಂಚನ್ನು ಹೊಂದಿದ ದೊಡ್ಡ ಜಾರ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಅಡ್ಡಗೆರೆಗಳ ಚಿತ್ರಣದ ಅಲಂಕರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಹೊಳೆಯುವ ಅಂಚಿರುವ ನಸುಗೆಂಪಾದ ದೊಡ್ಡ ಜಾರಿನ ಕುತ್ತಿಗೆಯು ತುಂಡಾಗಿದ್ದು, ದುಂಡಾದ ಹೊರ ಮೈಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಡಿಕೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಗೀಚು ಚಿತ್ರಗಳು (Graffitti)

ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಭಾರತದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟ ನಂತರ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಅದಾಗ್ಯೂ ಅರ್ನ್‌ಫಿಲ್ಡ್ ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಲಭಿಸಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರ ಗುರುತು, ಯಜಮಾನರ ಚಹರೆ, ಬುಡಕಟ್ಟಿನ ಗುರುತುಗಳಿದ್ದವು. ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಗಿಂತ ಗುರುತುಗಳೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಎರಡು ವೃತ್ತಗಳ ಗುರುತುಗಳಿದ್ದರೆ ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜಿ.ಯಾಜ್ದಾನಿಯವರು ದಖ್ಖನ್ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಜಿಪ್ಟ್ ದೇಶದ ಸಾಂಕೇತ ಲಿಪಿಗೆ ಈ ಗುರುತು ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಗುರುತುಗಳೆಂದು, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಧ್ವನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಕೇತ ಅಥವಾ ಪದಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ೨೪ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿದ್ದು, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಸತಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ೬ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟನಂತರ ಅವು ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಇಂತಿವೆ. ಏಣಿಯಾಕಾರದ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ, ಅಂದಾಜು ಶಿಲೆಬೆಯಾಕಾರ, ಓರೆಯಾದ ಮೂರು ಗೆರೆಗಳ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಶಿಲಿಬೆಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಮಡಿಕೆ, ಅಡ್ಡ ಮತ್ತು ಉದ್ದಗೆರೆಗಳ (ಗೀಟು ಗೆರೆಗಳು) ಮಡಿಕೆಗಳು, ಅಂದಾಜು ಶಿಲೆಬೆಯಾಕಾರ ಮತ್ತು ಏಣಿಯಾಕಾರದ ಎರಡು ಗುರುತುಗಳಿರುವ ಮಡಿಕೆ, ಪಕ್ಷಿಯ ಬಾಲ (ಯಾಜ್ದಾನಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನ), ಬಾಣದತಲೆ (ಫ್ಲಿಟ್‌ರವರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ), ಬಾಣದತಲೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಮಡಿಕೆಗಳು, ಅಂದಾಜು ಗೀಚಿದ ಗುರುತುಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಸತಿ ನೆಲೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅಪೂರ್ಣ ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳು

ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳು ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಪೂರ್ಣ ಕಪ್ಪು ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣ ಕೆಂಪಾದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕ್ರಮವು ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಂತರ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಆದರೆ ಕೈಯಿಂದ ಒರಟಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಪೂರ್ವಿಕರ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಈ ಹಂತದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಮಡಿಕೆಚೂರುಗಳು ಸಮಾಧಿನೆಲೆ ಮತ್ತು ವಸತಿ ನೆಲೆಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಗತ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶವಕುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇತರ ಕೆಲವು ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಪ್ಪು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಯಗೊಳಿಸಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲಿನ ತುಣುಕುಗಳು ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಮಡಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳು ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆಯೇ ಹೊರತು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕುಸುರಿ ಕಲೆಯಿರುವ ಮಡಿಕೆಗಳು ವಸತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಲಭಿಸಿದ್ದು, ಸಮಾಧಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಖ್ಖನ್ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಬಹುದು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ನಯಗೊಳಿಸಿ ಲೋಹದ ಮೆರಗನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪಿಲ್ಲದ ಒರಟಾದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದು, ಒರಟಾಗಿ ಅರೆಸುಡಲಾಗಿದೆ.

III. ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಕರ ಮಡಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಚಕ್ರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು, ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಪೋಟಿನ್

(potin) ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ನಾಣ್ಯಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳವಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲೊಂದು ನಗರ ಅಥವಾ ಹಳ್ಳಿ ಇತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಗಾಜಿನ ಬಳೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.(ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ)

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ

ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಾಮ್ಯತೆಯಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಡಿಕೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರವು ಮೊದಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳು ೨ನೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿವೆ ಮತ್ತು ೨ನೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ೨ನೆಯ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಧ್ಯದ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳ ಮಿಶ್ರಣಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರು ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ಈ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂತರಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗಧಿಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧. ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾತವಾಹನರ ಮತ್ತು ರೋಮ್ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಠಂಕಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಟೈಬಿರಿಯಸ್‌ನ (ಕ್ರಿ.ಶ.೨೬-೩೭) ಒಂದು ದಿನಾರಿಯಸ್ ನಾಣ್ಯವು ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅಗಸ್ತನ ನಾಣ್ಯವು (ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨-ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧) ೧೯೨೮ರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರವರಿಗೆ ದೊರೆತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಅವಶೇಷಗಳು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲೆ ಕೆಳಭಾಗದ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿವೆ. ರೋಮನ್‌ನಾಣ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನದಲ್ಲ.

೨. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗಗಳಾಗಿದ್ದವು.

ಇವುಗಳು ೧೯೪೫ರಲ್ಲಿ ಅರಿಕಮೇಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅರಿಟೈನ್ ಮಡಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ೨೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರದ ಕಾಲದವುಗಳಾಗಿವೆ. ರೋಮ್‌ದೇಶದಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಆಮದಾದ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರೂಲೆ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ

ಮಡಿಕೆಗಳು ಈ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ತಯಾರಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಖಚಿತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು, ಸ್ಥಳೀಯ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಇದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಾಯಿತು.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩-೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಿಸಿದರೆ ನೈರುತ್ಯ ಭಾಗದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು, ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿಗಳು ಹೈದರಾಬಾದ್ ನಗರದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಡಿತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ತುದಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು, ಅಂದರೆ ದಖ್ಖನ್ನಿನ ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩-೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಮೂರು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೇನೆಂದರೆ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪೂರ್ವ ಇಲ್ಲವೇ ನಂತರದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨೭೪-೨೩೬) ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯವರು ಅಶೋಕನ ತಂದೆಯಾದ ಬಿಂದುಸಾರನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಅಸಂಭವನೀಯ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ದಖ್ಖನ್ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಡಲು ಬಿಂದುಸಾರನು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ದಖ್ಖನ್‌ನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಮೌರ್ಯರ ನಂತರ ದಖ್ಖನ್‌ನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೩ ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಕತ್ತಲೆಯುಗವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಘಟಿತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಒಡೆದು ಸಣ್ಣ-ಸಣ್ಣ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆಯಾದವು. ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳು ದಖ್ಖನ್ ಭಾಗದಿಂದ ಅಲೆದಾಟ ಆರಂಭಿಸಿದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದರು. ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦-ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೦ರಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹೋದಂತೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಕಲ್ಲಿನಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಕಾಲಮಾನವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

೧. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಡಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಮೊದಲ ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಆದಿ ಹಂತ(?)ದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಹಂತದವರೆಗೆ, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೇಳೆಯವರೆಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಕೃಷವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

೨. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ನಂತರದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯದವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

೩. ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಸ್ಪರ್, ಅಗೇಟ, ಚರ್ಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ದೊರೆತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಿದ ಮಣಿಗಳು, ಬಳೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಆನೆಯ ಚಿತ್ರವೊಂದು ಹೊಳಲೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಆನೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.[೩೮೮] ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲಾಸರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲದೆ ಇತರೆ ಗವಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೩೮೯] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯು ಪುರಾತತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸುಂದರ ಅ. (ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂ.೧, ಪು. ೯೪-೯೫.

೨. ಹೊಮೊನಿಡರಲ್ಲಿ ಆಸ್ಟ್ರಾಲೊಪಿಥೆಕಸ್ ಮತ್ತು ಹೊಮೊಹೈಬಿಲಿಸ್‌ರೆಂಬ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ಸುಂದರ ಅ. (ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೯೪-೯೫.

೪. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವರು ೨ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ವಾಸವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಅಂದಾಜು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧.೫ ಮಿಲಿಯನ್ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದಿನ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ನರಸಿಂಗಪುರದ ಹತ್ತಿರ ದೊರೆತ ಜಾವಾಮನುಷ್ಯ(ಪಿಥೆಕ್ಯಾನ್ಥ್ರೊಪಸ್ ಎರೆಕ್ಟಸ್) ತಲೆಯ ಬುರುಡೆಯ ಭಾಗವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ.

೫. ಈ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಡಾ.ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ, ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

೬. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು**, ಪು. ೪

೭. ಅದೇ

೮. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ ೧೯೯೯) ಪು. ೫೮

೯. ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., **ಪ್ರೀ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಇನ್‌ವೆಸ್ಟಿಗೇಶನ್ಸ್; ಇನ್ ಶೋರಾಪುರ ದೋಆಬ್** (ಅನ್‌ಪಬ್ಲೀಷಡ್ ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ತೀಸಸ್, ಪೂನ, ೧೯೬೮) ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೨

೧೦. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೫೮

೧೧. ಫೂಟ್ ಆರ್.ಬಿ., **ಇಂಡಿಯನ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್, ಆಂಟಿಕ್ವೀಟಿಸ್**, ಪು. ೧೩೧

೧೨. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೯೬

೧೩. ಜೋಶಿ ಆರ್.ವಿ., **ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ದಿ ಮಲಪ್ರಭಾ ಬೆಸಿನ್**, ಪು.೩೩

೧೪. ಅನ್ಸಾರಿ.ಝುಡ್ ಡಿ., ೧೯೭೦ ಇನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೀಟಿಸ್ ಥರ್ಡಸೀರಿಸ್; ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೫೯

೧೫. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೭೬-೭೭, ಪು. ೭೫-೭೬

೧೬. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೫೯

೧೭. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., **ಸ್ಟೋನ್ ಯುಸಿಂಗ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಪ್ರೀ-ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಮೈಸೂರು**, ಪು. ೧೪-೧೫

೧೮. ಅದೇ

೧೯. ಫೂಟ್ ಆರ್.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೭೭-೭೮

೨೦. ಅದೇ

೨೧. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು. ೩೬೩

೨೨. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೫ ಮತ್ತು ೬೩

೨೩. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಆಯುಧ(core tool) ಮತ್ತು ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳೆಂದು(Flake blade tool) ಉಪವಿಭಾಗ ಮಾಡಬಹುದು. ಕೈಕೊಡಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಡೆಕಲ್ಲಿನ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು ಮತ್ತು ಚಕ್ಕೆಕಲ್ಲಿನ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳೆಂದು ಎರಡು ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಾತ್ರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ದೊಡ್ಡ, ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು. ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆರಂಭದ ಹಂತದಿಂದಲೂ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದರೆ ಏಕಮುಖ ಆಯುಧಗಳೆಂದು, ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ದ್ವಿಮುಖ ಆಯುಧಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ತೆಳುವಾಗಿ ಚೂಪಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಮೊನಚಾದ ಮೇಲ್ತುದಿ ಮತ್ತು ಒರಟಾಗಿ ಕೆತ್ತಿದ್ದು ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ, ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕೆಳತುದಿಯು ದಪ್ಪವಿರುತ್ತದೆ.

ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹರಿತವಾದ ಅಲುಗಿನ ಮೊನಚು ತುದಿಯು ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿದ್ದು, ವಿರುದ್ಧ ತುದಿಯು ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೈಕೊಡಲಿಯ ನಂತರ ಇವುಗಳು ಆದಿಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ತಂತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬದಿ ಮತ್ತು ಇಬ್ಬದಿ ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು.

ಚಕ್ರಾಕಾರದ ಆಯುಧಗಳು ಕೈಕೊಡಲಿಯ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯವಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬದಿಗೂ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬದಿಗೂ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯದಿಂದ ಸುತ್ತಲು ಚಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಸುತ್ತಲು ಅಲಗನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಅಲಗುಗಳು ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ದೊಡ್ಡ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಅಂಡಾಕಾರದ ಆಯುಧಗಳು ಕೈಕೊಡಲಿಗಳ ಗುಂಪಿನವುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಕ ಅಲಗಿನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳ ಬುಡ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯ ಭಾಗವು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಲೆವಲ್ಲಾಯ್ಸ್ ವಿಧಾನದಿಂದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಪರಧಿಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಮೊನಚಾದ ಅಲಗನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಿರು, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡಗಾತ್ರದವೆಂದು ಮೂರು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಸೀಳುಗತ್ತಿಯ ಹರಿತವಾದ ಬಾಯಿ ಅಗಲವಾಗಿ ಅದರ ಕೊಯ್ಯುವ ಅಥವಾ ಕತ್ತರಿಸುವ ಅಂಚು ಸಮರೇಖೆಯಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕಮಾನಿನಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ಉಬ್ಬಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ರೋಮನ್ ಅಕ್ಷರ 'ಯು' ಅಥವಾ 'ವಿ' ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಅಂಡಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಉರುಟುಕಲ್ಲನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸೀಳುಗತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೆರೆಗತ್ತಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮೂಗಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಉಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಅಲಗನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದು, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಅಲಗನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಲಶಿಲಾ ತೊಗಟೆಯು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೂಲಗಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಉಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯು ಸಮತಲವಾಗಿರದೆ ಪೀನವಾಗಿ ಉಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಸಮತಲ ಇಲ್ಲವೇ ಉಬ್ಬೇಣು ತಾಡನ ಶಂಖುಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ

ನಿಮ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ನಂತರದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಾಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಲೆವೆಲೋಸಿಯನ್ ವಿಧಾನದಿಂದಲೂ ತೆಗೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕ್ವಾರ್ಟ್ಸ್‌ಟ್, ಕ್ವಾರ್ಟ್ಸ್‌ಟ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್ , ಡೈಕ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತಾಕಾರ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು, ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಅಲಗನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಒಬ್ಬದಿ, ಇಬ್ಬದಿ, ದುಂಡು ಅಥವಾ ಮಬ್ಬದಿ ಮತ್ತು ತುದಿ ಹೆರೆಗತ್ತಿಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಒಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಗತ್ತಿಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವನ್ನು ಅಲಗನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉಪಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಬ್ಬದಿ ಹೆರೆಗತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ತುದಿಯ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಅಲಗುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆಯುಧಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬೇಣು ಇದ್ದು ಅಡ್ಡ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಷಮ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಹೆರೆಯುವ ಎರಡು ಅಲಗುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿದ್ದು, ಸೀಳುಗತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳು ನಂತರದ ಶಿಲಾಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುಜ ಮತ್ತು ಆಯತಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಮುಬ್ಬದಿಯ ಹೆರೆಗತ್ತಿಗಳು ಅಂಡಾಕಾರ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರ, ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಸುತ್ತಲು, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಮೂರು ಭುಜಗಳ ಕಡೆಗೆ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ತುದಿ ಹೆರೆಗತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೆಳತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೆರೆಯುವ ಅಲಗನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆದಿ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿನ ಮಾನವನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು.

೧. ಭಾರಕಲ್ಲು ಸುತ್ತಿಗೆ ವಿಧಾನ : ದಪ್ಪವಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದ ನಂತರ ಉಂಡೆಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗೆ ಉದ್ದೇಶಿತ ಸ್ಥೂಲ ಆಕಾರವನ್ನು ನೀಡಲು ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ರೇಣಿ ಹಂತದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಘಟ್ಟಿಸುವುದು : ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಏಕಮುಖ, ದ್ವಿಮುಖ ಕೈಕೊಡಲಿ, ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಮತ್ತು ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ದಪ್ಪ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ತರಲು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ಲಘುಕಲ್ಲು ಸುತ್ತಿಗೆ ವಿಧಾನ : ಉದ್ದೇಶಿತ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳಿಸಿ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಲು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೪. ಕೊಳವೆ ಸುತ್ತಿಗೆ ವಿಧಾನ : ಖಚಿತ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರ ಪಡೆದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ ಮೊನೆ ಅಥವಾ ಅಂಚನ್ನು ಪುಡಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಹರಿತಗೊಳಿಸಲು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಮೂಲಶಿಲೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲಿನ ತುಂಡನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಮೊದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಕರಣದ ಆಕೃತಿ ಕೊಡುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಲೆವಾಲ್ವ(Levalollian) ವಿಧಾನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಆದಿಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬೆವಿಲಿ ಮತ್ತು ಅಶ್ಯೂಲ್‌ಗಳೆಂಬ ಎರಡು ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಬ್ಬೆವಿಲೆ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವಾದರೆ, ಅಶ್ಯೂಲ್ ನಮೂನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಅವುಗಳ ನಂತರ ಕಾಲಘಟ್ಟದವುಗಳಾಗಿವೆ. ೧೮೩೬ರಲ್ಲಿ ಬೂಷರ್‌ದ ಪಾರ್ಥರವರು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದ ಸಾಮ್‌ನದಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಬ್ಬವಿಲೆ ಮತ್ತು ಅಶ್ಯೂಲ್ ಎಂಬ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಶೋಧಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವುದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ನಮೂನೆಯ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ದೊರೆತ ಸ್ಥಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬೆವಿಲೆಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಆಯುಧಗಳು ತೀರಾ ವಿರಳವಾಗಿ ವರದಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣದ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ವರದಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ತಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಒಂದು ಬಲವಾದ ಕೋಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಈಟಿಯ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹತ್ತಾರು ಜನರು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಿವಿದು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಗೆಡ್ಡೆ-ಗೆಣಸುಗಳನ್ನು ಅಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

೨೪. ಪೋಷೇಲ್ ಜಿ.ಎಲ್., *ರೇಡಿಯೋ ಕಾರ್ಬನ್ ಡೇಲ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ಸೌಥ ಏಷಿಯಾ,* ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್‌ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್, ಸಂ-೧೨, ಪು. ೧೬೯-೧೯೬

೨೫. ಸೌಂದರ್ಯರಾಜನ್ ಕೆ.ವಿ., ಮಿಡಲ್ ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್.(ಸಂ.) ಆರ್ಕಾಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಪ್ರಾಸ್ ಪೇಕ್ಟವ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯ ಸಿನ್ಸ್ ಇಂಡಿಪೆಂಡೆನ್ಸ್, ಪು. ೯-೧೨

೨೬. *ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., ಎನಿಮಲ್ ಫಾಸಿಲ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಿಸ್ಟ್ರೀಸ್ ದಿ ಪ್ರವರಾ ಬೆಸಿನ್ ಆ್ಯಟ್ ನೇವಾಸ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಅಹಮದನಗರ,* ಏನ್ಸಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸಂ-೧೨, ಪು. ೩೫-೫೩

೨೭. ಜೋಶಿ ಆರ್.ವಿ., ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಇಂಡಿಯಾ, ರಿಪೋರ್ಟ್ ಅನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ರಾಕ್‌ಶೆಲ್ಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ಅಧಂಘುರ್, ಪು. ೨೭-೨೯

೨೮. ಅಮರ್‌ನಾಥ ಕನ್ನ, ಆರ್ಕಯೋಲಾಜಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೨೦೦

೨೯. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೯೭

೩೦. ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೯೧೦ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಿಲ್ಲ.

೩೧. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೯೮

೩೨. ಇಂ.ಆ.ರಿ., ೧೯೫೮-೫೯, ಪು. ೩೨

೩೩. ಅದೇ ೧೯೫೬-೬೦, ಪು. ೭೩

೩೪. ಅದೇ ೧೯೬೦-೬೧, ಪು. ೨೮

೩೫. ಅದೇ ೧೯೬೩-೬೪, ಪು. ೨೩

೩೬. ಅದೇ ೧೯೬೩-೬೪, ಪು. ೨೩

೩೭. ಅದೇ ೧೯೬೮-೬೯, ಪು. ೨೧

೩೮. ಅದೇ, ಪು.೩೬

೩೯. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಆರ್.ಎಂ., ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅರ್ಲಿಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಇನ್ ದಿ ಮಂಜ್ರಾ ಆ್ಯಂಡ್ ದಿ ಕಾರಂಜಾ ವ್ಯಾಲಿಸ್, ಪು. ೧೧-೭೪

೪೦. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೯೮-೯೯

೪೧. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು, ಚಕ್ರಾಕಾರ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳು, ಹಿಂದಿನ ಆದಿಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಈ ಹಂತದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದು, ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು(ಹಿಂದೆ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ) ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕೊರಗ, ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಬಾಣದಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊರಗವು ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಮೊನೆಯ ಗುಂಪಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ. ತ್ರಿಭುಜಕಾರದ ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಯನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಮತಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಎರಡೂ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಿಗೆ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಯಂತೆ ಮಾಡಿ ಒಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಬದಿ ಅಥವಾ ಮುಂಬದಿಯಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಕಿರುಚಕ್ಕೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ಮೊನಚಾದ ಮೊನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಡೈಕ್, ಜಾಸ್ಪರ್, ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನೀಳ ಚಕ್ಕೆಗಳು ಮಧ್ಯಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬದಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು, ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು, ನೀಳವಾದ ಚಕ್ಕೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಒಬ್ಬದಿಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂಲಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತುದಿ ಹಾಗೂ ಅಂಚು ತೆಗೆದು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಿದ ಈ ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯು ತಾಡನ ಶಂಖು ಮತ್ತು ಉಬ್ಬಿನಿಂದಾಗಿ ಸಮತಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಮುಂಬದಿಯ ಮಧ್ಯ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉಬ್ಬೇಣು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜೈಟ್, ಅದಿರುಯುಕ್ತ ಜಾಸ್ಪರ್, ಡಾಲರೈಟ್, ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜನಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತ, ಅಂಡಾಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚತುರ್ಭುಜ ಮೊದಲಾದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬದಿಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳಂತೆಯೇ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ಅಂಚಿನ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ತುದಿ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲೂ ಒರಟಾಗಿ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಅನುವಾಗುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಾಕುವಿನ ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನು ವಕ್ರರೇಖೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಸಿ ಇಲ್ಲವೆ ಮೊನಚಾದ ತುದಿಯಂತೆ ರೂಪಿಸಿ ಆಯುಧದ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂಬದಿಯನ್ನು ತಾಡನ ಶಂಖು ಮತ್ತು ಉಬ್ಬನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಮುಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಕ್ರರೇಖೆ ಸಾಗುವ ಮಧ್ಯ ಉಬ್ಬೇಣು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜ್, ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ತ್ರಿಭುಜ, ಅಂಡಾಕಾರ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ, ಚತುರ್ಭುಜಾಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ನೀಳವಾದ ಚಕ್ಕೆಗಳು ಚೂಪಾದ ಮೇಲ್ತುದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕೆಳತುದಿಯ ಮಧ್ಯ ಅಥವಾ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕೆಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ತಾಡನ ಶಂಬು ಬುಡದ ಮಧ್ಯ ಇಲ್ಲವೆ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಇದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಆಯುಧಗಳ ಹಿಂಬದಿಯು ಸಮತಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬದಿಗೂ ಉಬ್ಬೇಣು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಡೈಕ್, ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜ್ ಹಾಗೂ ಕ್ವಾಟ್ರ್ಜೈಟ್ ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಈ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದು, ತ್ರಿಭುಜ, ಅಂಡಾಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚರ್ತುಭುಜಾಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಬಾಣದ ಮೊನೆಗಳನ್ನು ನೀಳಗತ್ರಿಯಂತಹ ಉದ್ದವಾದ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಚಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯದಿಂದ ಎರಡು ಬದಿಗೆ ಆಳವಾದ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳನ್ನು ಹರಿತಗೊಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಆಯುಧಗಳು ತೆಳ್ಳಗಿದ್ದು, ಉಬ್ಬೇಣುಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಡೈಕ್, ಡಾಲರೈಟ್, ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಎಲೆಯಾಕಾರ, ತ್ರಿಭುಜ, ಆಯತಾಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈಟಿ ಅಥವಾ ಬಾಣದ ತುದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಈ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿಕೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾಣದ ಮೊನೆಗಳಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೊನೆಯ ಆಯುಧಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಚಕ್ಕೆಯಾಯುಧಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಆಕಾರದ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳು ರೂಪಗೊಂಡವು. ಆದಿಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಿದು ದಪ್ಪಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಯ ನಿರುಪಯುಕ್ತ ಭಾಗಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಲು ಮಾತ್ರವೇ ಬಳಸಿರಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಯಂತ್ರಿತ ಬಲ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಗಾತ್ರದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಚಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉದ್ದೇಶಿತ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಬಹುದಾದ ಕಲ್ಲು-ಸುತ್ತಿಗೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಕಿರುಗಾತ್ರದ ತೆಳ್ಳನೆ ಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಲೆವಲ್ಲಾಯನ್ ಮತ್ತು ಮೌಸ್ಟೀರಿಯನ್ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೪೨. ಪೊಷೇಲ್ ಜಿ.ಎಲ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೬೯-೧೯೬

೪೩. ಫೂಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೧೮-೧೯

೪೪. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೧೪೩

೪೫. ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., *ಅಪ್ಪರ್ ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್.(ಸಂ.) ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟಿವ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸಿನ್ಸ್ ಇಂಡಿಪೆಂಡೆನ್ಸ್, ಪು. ೧೫-೧೬

೪೬. ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., *ಬ್ಲೇಡ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಬ್ಯೂರಿನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಸ್ ಆ್ಯಟ್ ರೇಣಿಗುಂಟಾ ಆನ್ ದಿ ಸೌಥ್-ಈಸ್ಟ್ ಕೋಸ್ಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ;* ಪ್ರೊಸಿಡಿಂಗ್ಸ್ ಆಫ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಸಂ-೨೮, ಪು. ೮೩-೧೦೧

೪೭. ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್.(ಸಂ.೧), ೧೯೮೫), ಪು. ೧೫-೧೬

೪೮. ಸಾಲಿ ಎಸ್.ಎ., *ದಿ ಅಪರ್ ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆ್ಯಟ್ ಪಾಟ್ನ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಜಲ್ಗಾನ್ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ,* ರೀಸೆಂಟ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸ್‌ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡೋ-ಪಸಿಫಿಕ್ ಪ್ರಿಹಿಸ್ಟರಿ, ಪು. ೧೨೭-೧೪೫

೪೯. ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್. (ಸಂ.೧), ೧೯೮೫) ಪು. ೧೫-೧೬

೫೦. ಇಂ.ಆರ್.ರಿ ೧೯೬೨-೬೩, ಪು. ೧೪-೧೫

೫೧. ಅದೇ ೧೯೬೪-೬೫, ಪು. ೨೬-೨೭

೫೨. ಅದೇ ೧೯೭೫-೭೬, ಪು. ೧೦-೧೫

೫೩. ಅಲ್ಚಿನ್ ಬಿ., ಹೆಗಡೆ ಕೆ.ಟಿ.ಎಂ., ಗಾಡಿಯಿ.ಎ, *ಪ್ರಿಹಿಸ್ಟರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್‌ವಾರ್ನಮೆಂಟಲ್ ಚೆಂಜ್ ಇನ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ಎ ನೋಟ್ ಆನ್ ಬುಧ ಪುಷ್ಕರ್, ರಾಜಾಸ್ಥಾನ, ಪು. ೫೪೧-೫೬೪

೫೪. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೭೫-೭೬, ಪು. ೨೫-೨೭

೫೫. ಅದೇ

೫೬. ಇಂ.ಆ.ರಿ. ೧೯೬೦-೬೧, ಪು. ೨೮-೬೪

೫೭. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಟೂಲ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ಸಾಲ್ವಡಗಿ, ಬಿಜಾಪುರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್ಸ್, ಸಂ-೨೨, ಪು. ೧-೫

೫೮. ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., ದಿ ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ದಿ ಹುಣಸಗಿ ವ್ಯಾಲಿ (ಪೆನ್‌ನ್ಸುಲಾರ್ ಇಂಡಿಯಾ) ಎ ಸೆಟತ್‌ಮೆಂಟ್ ಸಿಸ್ಟಮ್ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟಿವ್, ಪು. ೧-೧೦

೫೯. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೫೯-೬೦, ಪು. ೩೪

೬೦. ಅದೇ, ೧೯೬೨-೬೩, ಪು. ೧೬.

೬೧. ಅದೇ, ೧೯೬೦-೬೧, ಪು. ೨೮

೬೨. ಅದೇ, ೧೯೬೭-೬೮, ಪು. ೬೭

೬೩. ಅದೇ, ೧೯೫೯-೬೦, ಪು. ೩೪

೬೪. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಾಲಾಯುಗವು ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಗಮ ಹಾಗೂ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬದಲಾದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರ, ಜೀವ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಹೊಸ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಈ ಅವಧಿಯ ಮಾನವನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹೊಸ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಿಲಾಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಸಿಕೊಂಡನು. ಮಧ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧಗಳ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ ತುದಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಅಲಗಿನ ಆಯುಧಗಳು

೨. ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಆಯುಧಗಳು

೩. ಸಂಯುಕ್ತ ಆಯುಧಗಳು

ಅಲಗಿನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಅಲಗು ಮೇಲ್ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಆಯುಧಗಳಾದ ಕೊರಗ, ಬಾಣದ ಮೊನೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಮೇಲಿನ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಆಯುಧಗಳ ಸಂಯೋಜನ ರೂಪವೇ ಸಂಯುಕ್ತ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳು.

ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳು, ಮೊನೆಗಳು, ಕೊರಗಗಳು, ಕೊರೆಯುಳಿ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಬಾಣದ ಮೊನೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಆಯುಧಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಆಯುಧ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಅಲಗುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ವಿಧಾನ, ಪಾರ್ಶ್ವಗಳ ಮತ್ತು ದರ್ಜೆಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀಳವಾದ ಚಕ್ಕೆ, ಒಬ್ಬದಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಇಬ್ಬದಿ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಕಚ್ಚುಳ್ಳ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆಸಹಿತ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಈ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ

ರೂಪಿಸಲಾದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಹಂತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಂತ್ಯಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹರಿತವಾಗಿ ಹಾಗೂ ತೆಳುವಾಗಿಯೂ ರೂಪಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬದಿಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ತುದಿಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ದುಂಡುಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಒಳಬಾಗಿದ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟು ಉಗುರಿನಂತಿರುವ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಹ ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹರಿತವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಮೊನೆ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಮೊನೆ, ತ್ರಿಭುಜಾಕಾರದ ಮೊನೆ, ಎಲೆಯಾಕಾರದ ಮೊನೆ, ಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಮೊನೆ, ಕಚ್ಚುಳ್ಳ ಮೊನೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊರೆಯುಳಿಯು ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಮುಖ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಕೊರೆಯುಳಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಯುಧಗಳು ನೀಳಚಕ್ಕೆಯ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದಪ್ಪ ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಭಾರತದ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಹಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಾದರಿಯ ಕೊರೆಯುಳಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚೀಗೆ ಪದ್ದಯ್ಯನವರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಂತ್ಯಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಏಳು ರೀತಿಯ ಕೊರೆಯುಳಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಪಾರ್ಶ್ವ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಪರಧಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿತ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕೈಚಾಕು ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳೆರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಾದ ಇಂತಹ ಉಪಕರಣಗಳು D (ಡಿ) ಆಕೃತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅತಿ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಬಿದಿಗೆ ಚಂದ್ರನ ಆಕಾರದವರೆಗೆ ವಿಷಯಕೋನ, ತ್ರಿಭುಜ ಮತ್ತು ಟ್ರಾಪಿಜ್ಯದವರೆಗೆ ಇವು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿವೆ.

ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಕ್ಕೆ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳು, ಮಧ್ಯ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ ಚಕ್ಕೆ ಆಯುಧಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿವೆ. ಕೈ ಸೇರವಿ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತಲ್ಲದೇ ಗಾತ್ರ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಆಯುಧಗಳ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹೊಸ-ಹೊಸ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆದವು. ಮೊದಲೇ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸುವ ತಂತ್ರಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೊಸ ತಂತ್ರಗಳೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತೆಳ್ಳನೆಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಲು ಮೂರು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರಂಭವಾಯಿತು. ಅವುಗಳು

೧. ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ಒತ್ತಡ

೨. ಪರೋಕ್ಷ ಒತ್ತಡ

೩. ನೇರ ಒತ್ತಡ

ಕಲ್ಲುಸುತ್ತಿಗೆ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಕೊಳವೆ ಇಲ್ಲವೇ ಮುಪ್ಪಟಿ(ಪ್ರಸಮ್) ಆಕಾರದ ಮತ್ತು ಅಮೆಯಾಕಾರದ ವಿವಿಧ ಗಾತ್ರದ ಮೂಲಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ತಂತ್ರಗಳನ್ನಾನುಸರಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಗಾತ್ರದ ನೀಳಚಕ್ಕೆಗಳನ್ನೆಬ್ಬಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಶ್ಯಕವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಮರುಚಕ್ಕೆ, ಪುಡಿಗೆಲಸ ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮೊನೆ ಅಥವಾ ಅಲಗನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಉಳಿದ ಸಣ್ಣಗಾತ್ರದ ಮೂಲಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಆಯುಧಗಳನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕಾಣಲಾಗುತ್ತದೆ. ತುದಿ, ಬದಿ ಚಕ್ಕೆಗಳೆರಡೂ ಕಂಡಬಂದರೂ ತುದಿ ಚಕ್ಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೊರೆಯುಳಿ, ಕೊರಗ ಮತ್ತು ಮೊನೆಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಯಗಾರಿಕೆ ಕೌಶಲ್ಯ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ದುಂಡು ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟು ಗುರಿನಂತಹ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ

ಶಿವೆಲ್ಲಾಯಸ್ ಮತ್ತು ಮೌಸ್ಟೀರಿಯನ್ ತಂತ್ರದ ಮುಂದುವರಿಕೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೊರೆತ ಆಯುಧಗಳ ಗುಣ-ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿವರಣೆಯ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕವು ಆಗಿದೆ. ಕಾರಣ ಮುಂದಿನ ಶಿಲಾಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿವೆ.

೬೫. ಸೋನವಾನೆ ವಿ.ಎಚ್., *ತಾರ್ಸಂಗ-ದಿ ಫಸ್ಟ್ ಎಕ್ಸ್‌ವೇಟೆಡ್ ಮೊಸೋಲಿಥಿಕ್ ರಾಕ್ ಶಲ್ಟರ್ ಆಫ್ ಗುಜರಾತ್,* ಶರ್ಮ ಆರ್.ಕೆ.(ಸಂ.), ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ನ್ಯೂ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟವ್ಸ್, ಪು. ೬೧

೬೬. ಸಾಲಿ ಎಸ್.ಎ., ದಿ ಅಪ್ಪರ್ ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ, ಪು.೮೯

೬೭. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಚಯ, ಪು. ೧೦೪

೬೮. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೧೯೬

೬೯. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೪; ಲಾಲ್ ಬಿ.ಬಿ., *ಆ್ಯಂಡ್ ದಿ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಸೈಟ್ ಬೀರ್‌ಭನ್‌ಪುರ: ಆ ಜಿಯೋಕ್ರೊನಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸ್ಟಡಿ,* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೧೭, ಪು. ೩೭-೩

೭೦. ರಾಧಕಾಂತ್ ವರ್ಮ, *ದಿ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ದೀಕ್ಷಿತ್ .ಕೆ.ಎನ್ , ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟವ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸಿನ್ಸ್ ಇಂಡಿಪೆಂಡೆನ್ಸ್, ಪು. ೨೯

೭೧. ಟಾಡ ಕೆ.ಆರ್.ಯು *ದಿ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಸ್ ಆಫ್ ಬಾಂಬೆ,* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೬, ಪು. ೬-೭

೭೨. ಸುಬ್ರಮಣ್ಯಮ್ ಬಿ., ಪ್ರಿ ಪ್ರೋಟೊ ಆ್ಯಂಡ್ ಎರ್ಲಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಕೃಷ್ಣ- ತುಂಗಭದ್ರಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಪು. ೩೦

೭೩. ರಾಧಕಾಂತ್‌ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್.(ಸಂ.)) ಪು. ೨೯

೭೪. ಫ್ರೆಡರಿಕ್ ಇ.ಝುಡ್., *ಆ್ಯಂಡ್ ಅಲ್ಚಿನ್ ಬಿ. ದಿ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಸೈಟ್ಸ್ ಆಫ್ ತಿನ್ನೆವೆಲ್ಲಿ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಮದ್ರಾಸ್ ಸ್ಟೇಟ್ಸ್,* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ.೧೨, ಪು.೪-೫

೭೫. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೧೯೭

೭೬. ಸಂಕಾಲಿಯಾ.ಹೆಚ್ ಡಿ., ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೀ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಸ್ ಫ್ರಮ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಬಳ್ಳಾರಿ, ಪು. ೧-೪೧

೭೭. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೫೬), ಪು. ೧೪-೩೬

೭೮. ಪೂಣಚ್ಚ ಕೆ.ಡಿ., ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆಫ್ ಮಲೆನಾಡು ರೀಜನ್ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಧಾರವಾಡ), ಪು. ೫೪

೭೯. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೨೫-೫೭

೮೦. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ, *ಭದ್ರಾ ಪ್ರಾಜೆಕ್ಟ್ ಪರಿಸರದ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು,* ಇ.ದ.ಸಂ-೧೦, ಪು. ೩-೧೭

೮೧. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨೪

೮೨. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೧-೬೨, ಪು. ೧೦೨

೮೩. ಅದೇ, ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೨

೮೪. ಅದೇ, ೧೯೫೮-೫೯, ಪು. ೩೨

೮೫. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨೪

೮೬. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಆರ್.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೧-೭೪

೮೭. ಫೂಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೭-೭೮

೮೮. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೮೭-೮೮, ಪು. ೩೩ ೧೯೯೨-೯೩ ಪು. ೪೨

೮೯. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳು*, ಇ.ದ.ಸಂ-೧೬, ಪು. ೨

೯೦. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., *ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ೧೯೪೭: ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅದರ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್*, ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೪, ಪು. ೧೮೦

೯೧. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ನುಂಕೆಮಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳ ಶೋಧನೆ*, ಇ.ದ, ಸಂ. ೧೫, ಪು. ೭

೯೨. ಅದೇ

೯೩. ಜಯಣ್ಣ ಉಲ್ಲಾನಹಳ್ಳಿ, *ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ಪುರಾತತ್ವ ಸಮೀಕ್ಷೆ*, ಇ.ದ. ೧೭, ಪು. ೨೧

೯೪. ರಾಧಕಾಂತ್‌ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ದೀಕ್ಷಿತ್ ಕೆ.ಎನ್, (ಸಂ.) ಪು. ೨೯

೯೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಮೊದಲ ಹಾಗೂ ಎರಡನೆ ಉಪಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೂರನೆ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

೯೬. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., *ಫ್ರೆಶ್ ಲೈಟ್ ಆನ್ ದಿ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್* ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ದಿಕ್ಷೀತ್ ಕೆ.ಎನ್. (ಸಂ.), ಅರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟಿವ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯ ಸಿನ್ಸ್ ಇಂಡಿಪೆಂಡೆನ್ಸ್, ಪು. ೪೧

೯೭. ಅದೇ, ಪು. ೩೭

೯೮. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಬಿ., ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಇನ್ ತಮಿಳುನಾಡು, ಪು. Vi-ix

೯೯. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ವಿ.ಡಿ., *ದಿ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಪ್ಯಾಟ್ರನ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯ*, ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ ಸಂ.೧೬, ಪು. ೨೬

೧೦೦. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೭

೧೦೧. ಅದೇ

೧೦೨. ಅದೇ

೧೦೩. ಅದೇ, ಪು. ೩೯

೧೦೪. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೬೦-೬೧ ಪು. ೨೯

೧೦೫. ಸಂಕಾಲಿಯಾ ಎಚ್.ಡಿ., ಪ್ರಿಹಿಸ್ಟರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟರಿ ಇನ್ ಇಂಡಿಯ ಆ್ಯಂಡ್ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ, ಪು. ೨೯೦-೨೯೮

೧೦೬. ಇಂ.ಆ.ರಿ. ೧೯೬೩-೬೪, ಪು. ೩೯-೪೩

೧೦೭. ಅದೇ

೧೦೮. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೭-೩೮

೧೦೯. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೬೧-೬೨, ಪು. ೩೬

೧೧೦. ಶರ್ಮಾ ಐ.ಕೆ., *ಪ್ರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಅಸಂಬಲೇಜ್ಸ್ ಇನ್ ತಮಿಳುನಾಡು ಆ್ಯಂಡ್ ಕೇರಳ*, ಆನ್ ಅಪ್ರಿಸಲ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ, ಪು. ೨೯೦-೩೧೦

೧೧೧. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೫

೧೧೨. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೬೪-೬೫, ಪು. ೨೨-೨೩

೧೧೩. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೫೧

೧೧೪. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೭೭-೭೮, ಪು. ೮೦

೧೧೫. ಮಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ., ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಆ್ಯಶ್ ಮೌಂಡ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಪು. ೬೭-೬೯

೧೧೬. ಫುಟ ಆರ್.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೭-೭೬

೧೧೭. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ (೧೯೭೧), ಪು. ೧-೫

೧೧೮. ಹನುಮಂತ್‌ರಾವ್ ಕೆ. ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜು ಎಸ್., ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ (೧೯೭೪) ಪು. ೫

೧೧೯. ಅಮರ್‌ನಾಥ ಕನ್ನ, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೯೫-೯೬; ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೬೭-೬೮, ಪು. ೩೮-೩೯

೧೨೦. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ದಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಪು. ೧೦-೧೭; ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೨-೬೩, ಪು.೧೬-೧೭; ಇ.ದ.೧೧, ಪು. ೮-೧೪

೧೨೧. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೯೦-೯೧, ಪು. ೨೩-೨೫

೧೨೨. ಅದೇ, ೧೯೫೭-೫೮, ಪು. ೩೯

೧೨೩. ಅದೇ, ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೨

೧೨೪. ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., ಇನ್‌ವೆಸ್ಟಿಗೇಶನ್ ಇನ್‌ಟು ದಿ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಶೋರಪುರ ದೋಆಬ್, ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೧೧

೧೨೫. ಸುಂದರ ಅ., ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದಕಲೆ (೧೯೯೪), ಪು. ೬೭-೬೯

೧೨೬. ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ ಎಕ್ಸವೇಷನ್, ಪು. ೬-೨೫; ಇ.ದ.೮, ಪು. ೧೦-೧೧

೧೨೭. ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೭೯-೧೮೩

೧೨೮. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಮಲ್ಹೋತ್ರ ಕೆ.ಸಿ., ದಿ ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಹಿಲ್ ಡ್ವೆಲರ್ಸ್ ಆಫ್ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ, ಪು. ೨-೧೯

೧೨೯. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು.೧೩-೨೩

೧೩೦. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., **ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರಿ ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಸ್ ಫ್ರಮ್ ಎಕ್ಸವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಬಳ್ಳಾರಿ** (೧೯೬೭), ಪು. ೩-೧೧

೧೩೧. ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., **ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕೆಟಲ್-ಕಿಪರ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌಥ ಇಂಡಿಯಾ ಕೆಂಬ್ರಿಡ್ಜ್**, ಪು. ೭೯-೮೦

೧೩೨. ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೭೭-೭೮

೧೩೩. ದಿನಾಂಕ ೬-೪-೧೯೯೬ರ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿ

೧೩೪. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೭೭-೭೮, ಪು. ೨೫

೧೩೫. ಅದೇ, ಪು. ೨೭

೧೩೬. ರಂಗರಾಜು ಎನ್.ಎಸ್., **ರಿಸೆಂಟ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಎಕ್ಸಪ್ಲೋರೇಷನ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ ರಿಸೆಂಟ್ ರಿಸರ್ಚಸ್ಸ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ**, ಪು. ೭-೧೫

೧೩೭. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೭೧) ಪು. ೧೪-೧೯

೧೩೮. ಶಿವತಾರರ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೩೪೭

೧೩೯. ದಿನಾಂಕ ೨೪ ಜೂಲೈ ೧೯೯೯ರ ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ಪತ್ರಿಕೆಯ ವರದಿ; ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಇ.ದ-೧೫), ಪು. ೭

೧೪೦. ಸುಂದರ ಅ., *ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ವಿವೇಚನೆ,* ಇ.ದ. ೬, ಪು. ೧-೨

೧೪೧. ಕೃಷ್ಣ ಎಂ.ಎಚ್.ರವರು ಜಟಾಯುವಿನಂತ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸದ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ವಾಸಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಎಂದು ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅ. ಸುಂದರರವರು ಜಟಾಯುವಿನ ಜನರಿಗೂ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೪೨. ಸುಂದರ ಅ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೯೪), ಪು. ೬೭-೬೯

೧೪೩. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೬೯), ಪು. ೩-೪೧

೧೪೪. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೯೭) ಪು. ೧೬೬

೧೪೫. ದಿನಾಂಕ ೨೨, ೨೩, ೨೪ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೦೦೨ದಂದು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಪುರ ಮಠ(ಹೊಸನಗರ.ತಾ)ದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ವಾರ್ಷಿಕ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ಲೇಖನವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧೪೬. ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಥಳೀಯರು ದಂತಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು, ಮಹಾರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಇಲ್ಲವೇ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಿಡಿಂಬಾಸುರ, ವಾಲಿ ಮೊದಲಾದವರ ಶವಗಳನ್ನು ಚಿತೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ದಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ದಂತಕಥೆಗಳು ಜನರ ಕಲ್ಪನೆಗಳೆ ಹೊರೆತು ಖಚಿತವಾದ ಆಧಾರಗಳಲ್ಲ.

೧೪೭. ಮುಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ., ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್. **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೨

೧೪೮. ಸುಂದರ ಎ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೭) ಪು. ೧೪೫;

ಆಫ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಆ ಸ್ಥಳದ ಜನರು ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ಸೆಗಣಿಯನ್ನು ಗುಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಒಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಆ ಸೆಗಣಿ ಒಣಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೆಂಕಿ ತಗಲುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಮೆಲ್ಲನೆ ಉರಿಯುತ್ತ ಕಿಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿದ ಬೂದಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹಿನ್ನೆ ಸ್ಮೈನ್ಲೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

೧೪೯. ಮುಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ., ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೭-೬೯

೧೫೦. ಆಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೧-೬೨

೧೫೧. ಸುಂದರ ಎ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೭), ಪು. ೧೪೬

೧೫೨. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೬೯), ಪು. ೩-೪೧

೧೫೩. ಪದ್ಮಯ್ಯ ಕೆ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೧

೧೫೪. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೨

೧೫೫. ಅದೇ ೧೯೯೦-೯೧, ಪು. ೨೩-೨೫

೧೫೬. ಅದೇ ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೨

೧೫೭. ಅದೇ ೧೯೭೨-೭೩, ಪು. ೨೬

೧೫೮. ಪದ್ಮಯ್ಯ ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೧೫೯. ಆಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೯-೮೦

೧೬೦. ಅದೇ

೧೬೧. ಮುಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ. ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩-೧೫

೧೬೨. ಪದ್ಮಯ್ಯ ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨-೧೫

೧೬೩. ಸುಂದರ ಎ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೭೧

೧೬೪. ಅದೇ

೧೬೫. ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಕೆರೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡದ ಪೂರ್ವ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ, ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ಮಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಶ್ಚಿಮದ ತಂಪಿನಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ವೆಂಕಲಾಪುರದ ದಕ್ಷಿಣದ ಬೂದಿದಿಬ್ಬ, ಸಂತೆಗುಡ್ಡದ ಹಾಳೂರಿನಲ್ಲಿ, ಬಾಂಡ್ರಾದಿ ಹಾಗೂ ಹನುಮನಗುಡ್ಡದ ಈಗಿನ ಜನ ವಸತಿಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ವಾಯುವ್ಯ ತಪ್ಪಲು, ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯ ಜಯಂತಿನಗರದ ಪೂರ್ವಭಾಗ, ಕೆಳಗಳ ಹಟ್ಟಿಯ ವಿಭೂತಿಗುಡ್ಡದ ಪೂರ್ವದ ತಪ್ಪಲು ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೧೬೬. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಟೂಲ್ಸ್, ಪು. ೧೮-೪೩

೧೬೭. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೫೦-೩೦೦

೧೬೮. ಜಯಣ್ಣ, ಉಲ್ಲಾನಹಳ್ಳಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೧

ಹಾನಗಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿರುವ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ದೇವರಗುಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಗುಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚಿಕ್ಕ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಗಾತ್ರದ ಕೊಡಲಿಗಳು, ಬಾಚಿಗಳು, ಉಳಿಗಳು, ಸುತ್ತಿಗೆಗಳು ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಸುಮಾರು ೪೦-೫೦ ಆಯುಧಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಜನರು ಇಂದಿಗೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೬೯. **ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ**, ಭಾಗ ೧, ಪು. ೧೦೭

೧೭೦. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ ಕೆ.ಆರ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ ಎನ್.ಆರ್., *ಸರ್ವೇ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್* ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ ಸಂ. ೯, ಪು. ೧೦೮; ಚೈಲ್ಡ್ ವಿ.ಗೋರ್ಡನ್, *ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್*, ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ.೪, ಪು.೫; ರಾವ್ .ಕೆ.ಪಿ ಡೆಖ್ಖನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್ ಪು. ೧-೨

೧೭೧. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ದಿ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೪೪

೧೭೨. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೦೭

೧೭೩. ಶರ್ಮ ಜಿ.ಆರ್., ಮೆಗಾಲಿಥೀಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ನರ್ಥನ್ ವಿಂಧ್ಯಸ್, ಪು. ೪೭೭-೪೮೦

೧೭೪. ಅದೇ

೧೭೫. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೦-೬೧, ಪು. ೧೭-೨೧

೧೭೬. ಅದೇ, ೧೯೮೩-೮೪, ಪು. ೫೯-೬೦

೧೭೭. ಹೈಮನ್ ಡೊರ್ಫ ಸಿ., *ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ರಿಚ್ಯುಯಲ್ ಅಮಾಂಗ್ ದಿ ಗದಬಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಬೊಂಡೊಸ್ ಆಫ್ ಒರಿಸ್ಸಾ* ಜೆ.ಎ.ಎಸ್.ಐ ಸಂ. IX, ಪು. ೧೪೯-೮೭; ಸಿಂಗ್ ಬ.ಕೆ., *ಎ ಲೀವ್ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಮಣಿಪುರ* ಆರ್.ಎ.ಐ.ಪಿ, ಪು. ೪೯೧-೯೬

೧೭೮. ಹೈಮನ್ ಡೊರ್ಫ ಸಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೧೪೯-೮೭

೧೭೯. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೮೩-೮೪, ಪು. ೬೬-೬೭

೧೮೦. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೩೪

೧೮೧. ಅದೇ

೧೮೨. ಗುಪ್ತ ಸಿ.ಎಸ್., *ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕೋಸಲ,* ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ನ್ಯೂ ಪ್ರಾಸ್‌ಪೆಕ್ಟ್, ಪು. ೨೬೪-೬೭

೧೮೩. ಅದೇ; ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ವಿ.ಡಿ., *ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಟೈಪ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯ,* ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ. ೫ ಪು. ೪೧-೪೨

೧೮೪. ಶರ್ಮ ಜಿ.ಆರ್., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೪೭೭-೪೮೦

೧೮೫. ದೇವ್ ಎಸ್.ಬಿ., ಎಕ್ಸ್‌ವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ತಾಕಲ್‌ಘಾಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಖಾರು ಪು.೧-೧೪; ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೭೭-೭೮, ಪು.೩೯; ರಾವ್ ಕೆ.ಪಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೧೮

೧೮೬. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೦-೬೧, ಪು.೩೦-೩೨

೧೮೭. ಅದೇ, ಪು.೪೮-೫೦

೧೮೮. ಅದೇ, ೧೯೮೪-೮೫, ಪು.೫೩-೫೫

೧೮೯. ಅದೇ, ೧೯೮೧-೮೨, ಪು.೧೫೧-೧೫೨

೧೯೦. ಅದೇ ೧೯೬೦-೬೧, ಪು.೪೮-೫೦

೧೯೧. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೧೩

೧೯೨. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೮೨-೮೩, ಪು. ೬೧-೬೨

೧೯೩. ಅದೇ, ೧೯೮೪-೮೫, ಪು.೫೩-೫೫

೧೯೪. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ ಕೆ.ಆರ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ ಎನ್.ಆರ್., *ಸರ್ವೆ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ. ೯, ಪು. ೧೦೫

೧೯೫. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೧೧

೧೯೬. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕೆ.ಆರ್., *ದಿ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಬರಿಯಲ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅರ್ನ್-ಫೀಲ್ಡ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯ ಇನ್ ದಿ ಲೈಟ್ ಆಫ್ ತಮಿಳು ಲೀಟರೇಚರ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಟ್ರಡಿಷನ್,* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ.೨, ಪು. ೯-೧೬

೧೯೭. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೊರ್ಕಾಳಂ(೧೯೪೮) *ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆಫ್ ಎ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಅರ್ನ್-ಬರಿಯಲ್,* ಏನ್ಶಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ.೮, ಪು. ೩-೧೬

೧೯೮. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ, ಪು.೨-೨೭ ; ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೭

೧೯೯. ಇ.ಆ.ರಿ, ೧೯೯೯ ಪು.೧೧-೧೨; ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ.ಎಂ.ಎಸ್ ಮತ್ತು ಮಹದೇವಯ್ಯ.ಎಂ.ಪಿ; *ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ಬೆಳಕು-ರಾಜಘಟ್ಟ, ಉತ್ಖನನ,* ಇ.ದ.೧೭, ಪು. ೧-೧೧

೨೦೦. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ., (೧೯೯೬) ಹೆಗ್ಗಡೆಹಳ್ಳಿ ಎ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್, ಪು.೧-೨೦

೨೦೧. ಪೂಣಚ್ಚ ಕೆ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೩೫-೩೭

೨೦೨. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೬-೬೭, ಪು.೨೭

೨೦೩. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೬೪೬

೨೦೪. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., (೧೯೭೧), ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ದಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಪು.೧೧-೧೪

೨೦೫. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ.(೧೯೬೦), ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಜಡಿಗೇನಹಳ್ಳಿ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್, ಪು. ೨

೨೦೬. ಅದೇ, ಪು. ೧

೨೦೭. ಅದೇ,

೨೦೮. ರಂಗರಾಜು ಎನ್ ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭-೧೫

೨೦೯. ಪೂಣಚ್ಚ ಕೆ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೬೨

೨೧೦. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೨೫-೫೭

೨೧೧. ಇ.ಆ.ರಿ ೧೯೭೩-೭೪, ಪು. ೧೭

೨೧೨. ಅದೇ, ೧೯೭೦-೭೧, ಪು. ೬೮

೨೧೩. ಸುಂದರ ಅ.(೧೯೭೫) ಅರ್ಲಿ ಚೆಂಬರ್ ಟೂಂಬ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೧೫-೨೮

೨೧೪. ಅದೇ, ಪು. ೨೬-೪೧

೨೧೫. ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೨೧೬. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೮೨-೮೩, ಪು. ೩೫-೩೬

೨೧೭. ಅದೇ, ೧೯೬೫-೬೬, ಪು. ೩೩

೨೧೮. ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೩-೧೧

೨೧೯. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಮಸ್ಕಿ *೧೯೫೪ ಎ ಚಲ್ಕೋಲಿಥಿಕ್ ಸೈಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಸದರ್ನ್ ಡೆಕ್ಕನ್,* ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೧೩, ಪು. ೪-೧೩೨; ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೭೯-೧೮೩; ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೭

೨೨೦. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೬೯) ಪು. ೩-೪೧

೨೨೧. ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೨-೫೬; ಮುಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ. ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೭-೬೯

೨೨೨. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (೨೦೦೧) ಪು. ೩೫೯

೨೨೩. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೪), ಪು. ೬೭-೬೯

೨೨೪. ಅದೇ

೨೨೫. ಅದೇ

೨೨೬. ಅದೇ

೨೨೭. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೨೦೦೧), ಪು. ೩೫೩

೨೨೮. ಮೊಡೇಸ್ ಟೇಲರ್, ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಟೂಂಬ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅದರ್ ರಿಮೈನ್ಸ್ ಇನ್ ದಿ ಡೆಬ್ಬನ್ ಪು. ೮೬-೮೭

೨೨೯. ವೀಲರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮೦-೩೧೦

೨೩೦. ಇ.ಆ.ರಿ, ೧೯೭೭-೭೮, ಪು. ೨೫

೨೩೧. ಸೋಮಶೇಖರ್ ಎಸ್.ವೈ., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲೂಕು ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಕ್ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕುರುಹುಗಳು* ಇ.ದ. ೧೧, ೧೯೯೬, ಪು. ೩೨-೩೩

೨೩೨. ಅದೇ ೨೩೧. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೫೬), ಪು. ೬೩

೨೩೩. ಅದೇ

೨೩೪. ಅದೇ

೨೩೫. ಅದೇ

೨೩೬. ಇಂ.ಆ.ರಿ, ೧೯೭೭-೭೮, ಪು. ೨೭

೨೩೭. ಅದೇ, ೧೯೮೬-೮೭, ಪು. ೧೧೮

೨೩೮. ದಿನಾಂಕ ೧೫ನೆ ಜನವರಿ ೨೦೦೧ರ ಸಂಯುಕ್ತ ಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿ.

೨೩೯. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೨೦೦೧), ಪು.೨೫೯

೨೪೦. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ. ಎಸ್., ದಿನಾಂಕ ೨೦ ಮಾರ್ಚ್ ೨೦೦೧ರ ವಿಜಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ವರದಿ

೨೪೧. ಗುಂಡ್ಲೂರು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸೂಲೇನಹಳ್ಳಿ, ಗಾದ್ರಿಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿವೆ.

೨೪೨. ದಿನಾಂಕ ೨೪ ಜುಲೈ ೧೯೯೯ರಂದು ಪ್ರಕಟವಾದ ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿ. ಕುಯ್ಯ ಓಬಯ್ಯನ ಹೊಲ, ರುದ್ರಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಗಿಡ್ಡ ಓಬಯ್ಯನ ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಬಡಮ್ಮನ ಗುಂಡಿನ ಹತ್ತಿರ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೪೩. ಕೆಲೆಸೆರ ಕರಿನಿಂಗಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಕರಡಿಕಲ್ಲು(ಶಿವಕೋಟಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ಹೊಲ) ಬಳಿ, ಹೊನ್ನುರಾಲಿ ಹೊಲ, ಪೂಜಾರ ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಹೊಲ, ಪೂಜಾರಿ ಗೋಣಿ ಬಸಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಪಳಕಿನ ದುರುಗಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಬಸೆಟ್ಟೆಪ್ಪನ ಹೊಲ, ರಾಂಪುರಗಂಗಣ್ಣನ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮಲ್ಲಪ್ಪನ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಆಗ್ನೇಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿವೆ.

೨೪೪. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎ., (೧೯೫೬) **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೬೩

ಕ್ಯೊಟಲಗೊಂದಿಯ ಬಳಿಯ ಬಂಡಿ ನಾಗರಾಜನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಗ್ರಾಮದ ಅಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು? ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೪೫. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಇ.ದ.೧೫, ೨೦೦೦), ಪು. ೮

ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ನೆಲೆಯಿದೆ.

೨೪೬. ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಕೆರೆಯ ಅಂಚಿನ ಗುಡ್ಡದ ಪೂರ್ವ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ, ಕಮ್ಮಾರ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಹೊಲ ಸಣ್ಣ ಓಬಯ್ಯನ ಹೊಲ ಹಾಗೂ ದೇವರಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೪೭. ಮಡಿವಾಳರ ನರಸಿಂಹಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಗೊಲ್ಲರ ದ್ಯಾವರಪ್ಪನ ಹೊಲ, ನೆವ್ವರ ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮನ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೪೮. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಸ್., ಮತ್ತು ಮಹದೇವಯ್ಯ ಎಂ.ಪಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ**, ಪು. ೫

೨೪೯. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೯೭), ಪು. ೨೩೮

೨೫೦. ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿಯ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಅಡವಿಮಾರಮ್ಮನ(ದೇವರು) ಬಯಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಧಿ.

೨೫೧. ಹಳೇ ದಡಗೂರಿನ ನೈರುತ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಕಾಟಮ್ಮನ ಕುಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೫೨. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ವಲಸೆಯೆಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ.

೨೫೩. ಚನ್ನಮಲ್ಲಪ್ಪನಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೪. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್‌ರವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೫. ಗೊಲ್ಲರ ಕುಟರೆಯಲ್ಲಿ, ಅಡಕಲಿ ಏಣಿನ ಓಣರತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಹನುಮಂತಪ್ಪ(ಶಿವಣ್ಣ)ರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೬. ಉಜ್ಜಿನಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೭. ದೊಡ್ಡ ಮಲಿಯಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೮. ನರಸಿಂಹಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೫೯. ಒಳಗೊಂದಿಯ ಮೊಳಯ್ಯನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಹೊಲವನ್ನು ಉಳುಮೆ ಮಾಡಲು ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ್ದು, ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದು, ಈ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ಸಮಾಧಿಗಳಿದ್ದವು.

೨೬೦. ಜಯಣ್ಣ, ಉಲ್ಲಾನಹಳ್ಳಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೨೧

ಅನ್ನದಾನಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನ ಹೊಲ, ಮೆರ್‍ರೆಯ್ಯನ ಹೊಲ, ಗೋಕಟ್ಟೆ, ಮೊರ್ಲೂ ಬಂಡೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ, ಅದರ ಪಶ್ಚಿಮ ತಪ್ಪಲಿನ ಓಬಯ್ಯನ ಹೋಲದಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೨೬೧. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ೧೯೭೧ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೯-೧೭

೨೬೨. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರಬೆಟ್ಟದ ವಾಯವ್ಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿದೆ.

೨೬೩. ಈ ಗ್ರಾಮದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ನಾಗೇಂದ್ರಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಕುಲುಮೆಯಿರುವ ಹೊಲದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲ ಹೊಲಗಳಾದ ಕಂಬಾರ್ತಿಯ ಗಂಗನಗೌಡನ ಗದ್ದೆ, ಪುಲಿಮಾತಲಗುಡ್ಡದ ದಕ್ಷಿಣ ತಪ್ಪಲಿನ ಹುಲೆಯ್ಯನ ಹೊಲ, ಬಡಿಗೇರ ಯಲ್ಲಪ್ಪನ ಹೊಲ, ದಸ್ತಗಿರಿ ಹೊಲ(ಜನ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆ)ಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ ಹುಲೆಯ್ಯನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಬಡಿಗೇರ ಯಲ್ಲಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿ ಹೊಲವನ್ನು ಉಳಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಯಲ್ಲಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಶಿಗಳಿದ್ದವು.

೨೬೪. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೬), ಪು. ೧-೧೪

೨೬೫. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., (೧೯೭೧) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯-೧೮

೨೬೬. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೭೫), ಪು. ೧೮೦-೧೮೬

೨೬೭. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೯-೧೮

೨೬೮. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (೧೯೭೫) ಪು. ೧೮೦-೧೮೬

೧೬೯. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೩೮

೨೭೦. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೧೦

೨೭೧. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಈ ಬಯಲುಬಂಡೆ ಗೀರುಚಿತ್ರವಿದೆ

೨೭೨. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೭), ಪು. VI

೨೭೩. ವಿಭೂತಿಗುಡ್ಡದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕದ ಗುಂಡಿನಲ್ಲಿದೆ.

೨೭೪. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಜಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿ(೨೦-೩-೨೦೦೧)

೨೭೫. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೧೦

೨೭೬. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೭), ಪು. V

೨೭೭. ವಡೇರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬುಡ್ಡೇನಹಳ್ಳಿಯ ತಳವಾರ ಗಂಗಣ್ಣನ ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಮ್ಯಾಸರ ಓಬಮ್ಮನ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಯ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.

೨೭೮. ಸೂರ್ಯನಾಥ.ಯು ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಜೆಟೀಯರ್, ಪು. ೧೬೧

೨೭೯. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೩-೧೩೩

೨೮೦. ಅದೇ

೨೮೧. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೭೫), ಪು. ೩೦-೩೬

೨೮೨. ಅದೇ ಪು. ೧೮೦-೧೮೬

೨೮೩. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೬ ಪು. ೫

೨೮೪. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅಪರೂಪದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು*, ಇ.ದ.ಸಂ ೧೪, ಪು. ೧೯-೨೨
ಕುಮತಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆ.ಎಂ.ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಯ್ಯನವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾನವಕೃತಿ ಶಿಲೆಗಳಿವೆ.

೨೮೫. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೬, ಪು. ೫

೨೮೬. ಸ್ಥಳೀಯ ಜನಪದರಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯವೆಂದರೆ ಶ್ರೀ ನುಂಕೇಭೈರವೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವತಾ ಪುರಷನು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಅವನಿಗೆ ಕುಮತಿ ಕೆರೆಯ ಬಳಿ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆ ದೇವತಾ ಪುರುಷನು ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳಾಗುವಂತೆ ಶಾಪ ವಿಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಇಂದಿಗೂ ನಿಲುವುಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಾವುವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಮುನಿ ವಿರಚಿತ ಶ್ರೀ ಕಾಲಭೈರವೇಶ್ವರ ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರೀ ನುಂಕೆಮಲೆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ(ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪು.೧೫೩) ಎಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯಲಾಟದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಆಧಾರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನುಂಕೆಮಲೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನಿಗೂ ಈ ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲುಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಾನದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಈ ನುಂಕೆಮಲೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನು ೧೦-೧೧ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ನುಂಕೆಮಲೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಕದಂಬರ ರಾಜರ (ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಧೀನದಲ್ಲಿ) ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವಾಗಿದ್ದನು. ಈ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ೧೦-೧೧ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿರುವಂತೆ ಈ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ನುಂಕೆಮಲೆಸಿದ್ದೇಶ್ವರ(ನುಂಕಪ್ಪ) ಎಂಬ ದೇವರಿಗೂ ಕುಮತಿಯ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಆ ದೇವರ ಶಾಪದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಸರು ನಿಲುವುಗಲ್ಲು(ಕಲ್ಗೊಂಬೆ)ಗಳಾದವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ.

ಅ.ಸುಂದರರವರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದು ಇಂದಿಗೂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಡಿಪಾಡವ ಎಂಬ ಹಬ್ಬದ ಕಥೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕುಮತಿಯ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳು ಪಂಚ ಪಾಂಡವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಡಿಪಾಡವ ಎಂಬ ಹಬ್ಬವು ಬಲಿಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಪಂಚಮಿಯಂದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವುದು. ಈ ಪಂಚಮಿಯು ಪಾಂಡವ ಪಂಚಮಿಯೆಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೂಲತಃ ಇಂಥ ಐದು ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳಿವೆಯೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಇಂದಿಗೂ ಕುಮತಿಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲು(ಕಲ್ಗೊಂಬೆ)ಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಡೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ.(ಸುಂದರ.ಅ, ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂ.೧, ಪು.೨೪೧)

೨೮೭. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (೧೯೭೭), ಪು. ೨೪೧

೨೮೮. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಇ.ದ.ಸಂ. ೧೪, ಪು.೨೦; ಹುಲಿಕುಂಟೆ ಗ್ರಾಮದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿನ ಹರಿಜನ ಬೋರಕ್ಕ ಎಂಬುವರ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಈ ಆಕೃತಿ ಪತ್ತೆಯಾಗಿದೆ.

೨೮೯. ಇವುಗಳಿಗೂ ಸಹ ಸ್ಥಳೀಯ ಜನಪದರು ಶ್ರೀ ನುಂಕೆಮಲೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ರಾಕ್ಷಸರ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟದ ಸಂಬಂದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಆ ದೇವತಾ ಪುರುಷನ ಶಾಪದಿಂದ ನಿಲುವುಗಲ್ಲುಗಳಾದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕುಮತಿಯ ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಪೂಜಿಸಿದಂತೆ ಇವಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕುಮತಿಯ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಗಳಂತೆ ಹುಲಿಕುಂಟೆಯ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ನುಂಕು ಮಲೆಸಿದ್ದೇಶ್ವರನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರದೆ ಕಾಲಮಾನದ ಅಂತರಗಳಿವೆ.

೨೯೦. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೯೭), ಪು. ೧೭೯

೨೯೧. ಸುಂದರ ಅ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೭೫), ಪು. ೧೮೦-೧೮೬

೨೯೨. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಹರಪ್ಪ ೧೯೪೬; *ಡಿಫೆನ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಸಿಮಿಟ್ರಿ ಆರ್ ೩೭*, ಏನ್ಸಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸಂ.೩, ಪು.೧೫-೫೬

೨೯೩. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (೧೯೯೭) ಪು. ೧೭೬

೨೯೪, ಅದೇ, ಪು. ೧೭೫

೨೯೫. ಅದೇ

೨೯೬. ಅದೇ. ಪು. ೧೭೬

೨೯೭. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೧೮೦-೩೧೦

೨೯೮. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ** (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೧೭-೪೧೮

೨೯೯. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್, **ಪೂರ್ವೋಕ್ತ,** ಪು. ೧೬೩

೩೦೦. ಎ.ಐ., ಸಂ.೯, ಪು.೧೧೨

೩೦೧. ಸುಂದರ.ಅ, "ಅನ್ ದಿ ಟ್ರೆಡಿಶನಲ್ ನೇಮ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್ :ದಿ ಮೊರಿಯರ ಮನೆ" ಡಾ.ಕೆ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಸಂಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥ, ಸಂದೀಪ ಪ್ರಕಾಶನ, ನವದೆಹಲಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಲೇಖನವು ಇನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಲಿದೆ.(ಹಚ್ಚಿನಲ್ಲಿದೆ); ೨೦೦೧ರಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ವಾರ್ಷಿಕ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅ.ಸುಂದರರವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲ್ಲೂಕು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮೊರೆವರೆಂಬ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನವರ್ಗವು ವಾಸಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು; ತೇರೆದಾಳ, ಹಳ್ಳಿಂಗಳಿ, ಕೊಣ್ಣೂರುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಚತುರ್ಮಾಸ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ದಾನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯರು ಈ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಮುನಿವಾಸದ ಗುಹೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೩೦೨. ಅದೇ

೩೦೩. ಅದೇ

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ನಾಗರ್ಜುನನೆಂಬ ಸಾಧುವು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಅವನು ಚಿನ್ನ ಮಾಡುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು(ರಸಸಿದ್ಧಂತಿ) ಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಭಸ್ಮ(ಬೂದಿ)ಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಆ ಭಸ್ಮಗೆ ಬಂಗಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿತ್ತು. ಇವನು ತನ್ನೆಲ್ಲ ತಯಾರಿಕಾ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೈರನ್ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸ್ಥಳೀಯರ ನಂಬಿಕೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಕೈರನ್ ವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಭಸ್ಮದ(ಭಾ) ಕಟ್ಟೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಅಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯನ್ನು ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

೩೦೪. ಗಂಗಭೂವಿಕ್ರಮನ ಬೇಡಿರೂರು ತಾಮ್ರಶಾಸನ, ಹೊಯ್ಸಳರ ವೀರನರಸಿಂಹದೇವನ ಆನೆ ಕನ್ನಂಬಾಡಿ ತಾಮ್ರಶಾಸನಗಳು ಮೊಯರ ಮಾಲಾ ಸಂಗಮ ಮತ್ತು ಮೊರೆರ ಮನೆ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಲಾ ಎಂದರೆ ಬರಡು ಭೂಮಿ, ಸಂಗಮ ಎಂದರೆ ಗುಂಪು (ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಗಳ ಗುಂಪು) ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಮಾಧಿಗಳ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಮೊರೆಯರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಬರಡು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ(ಗೋಮಳ) ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮೊರೆರ ಮಾಲಾ ಅಥವಾ ಮನೆ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಬೇಡಿರೂರು(ಕೋಲಾರ ಜಿ), ಗುರುವಿ ಅಥವಾ ಬಲ್ಲಾಳಪಟ್ಟಣ (ಗುಬ್ಬಿ ತಾ)ಗಳ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಾಧಿಗಳಿದ್ದವು. ಸ್ರೊದ್ರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಲಾದ ಭೂಮಿಯ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿದ್ದವೆಂದು ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಮೊರೆಯರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯರ ಎಂಬ ಪದವು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರವು ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಹೊರಗೆ ಕಂಡುಬರುವ ಮೊರೆಯರ ಮನೆಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ.

೩೦೫. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಹಿರೇಬೆನಕಲ್‌ಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಮೊರೆವರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮೊರಿಯರ್ಸ್(Moriyars) ಎಂಬ ಸಮುದಾಯವು ಬಂದು ನೆಲೆಸಿತು. ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನು 'ಮುರ' ಎಂಬ ಶೂದ್ರ ಮಹಿಳೆ ಹಾಗೂ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕೊನೆಯ ದೊರೆಯಾದ ಮಹಾಪದ್ಮನಂದರ ಮಗ. ಅಶೋಕನು 'ದಮ್ಮ' ಎಂಬ ಮಹಿಳೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಿದನು. ಮುರ ಮತ್ತು ದಮ್ಮ ಎಂಬ ಈ ರಾಣಿಯರು 'ಮಾರಿಯನ್' ಎಂಬ ಬುಡಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಂದವರು. ಈ ಬುಡಕಟ್ಟಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೂ ಮೌರ್ಯರ ರಾಜಮನೆತನಕ್ಕೂ ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧವಿತ್ತು. ವಿಶಾಖದತ್ತನ ಮುದ್ರರಾಕ್ಷಸ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಕಡೆಯಿಂದ ಮೌರ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವೊಂದು ಶಾಸನಗಳು (ಆ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ) ಮೊರೆವರು ಒಂದು ಸಮುದಾಯವಾದರೆ, ಮೌರ್ಯರು ಬಂದು ರಾಜವಂಶದವರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಮಹಾವಂಶ ತೀರದ(Mahavaൂmsa Tika) ಪ್ರಕಾರ 'ಮೌರ್ಯ' ಎಂಬ ರಾಜವಂಶವು ಪೀಪಲಿವನದ ಮೌರ್ಯರು ಎಂಬು ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದಿದೆ.

ಮೊರೆಯ ಎಂದರೆ ಹರ್ಷದಾಯಕ ಅಥವಾ ಸಂತೋಷ ಭರಿತ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಾಡು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ 'ಮೊರ' ಎಂಬ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ 'ನವಿಲು' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೊರಿಯ ಎಂದರೆ ನವಿಲುಗಳು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುವ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರು ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಇವರು ತಮ್ಮ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಹುಡಿಕಿಕೊಳ್ಳಲು ನವಿಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಹೀರೆಬೆನಕಲ್, ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್, ಚಿಕ್ಕರಾಮಪುರ ನೆಲೆಗಳ ಗವಿವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ನವಿಲಿನ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನವಿಲು ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ವಾಹನ. ಅವನ ಆಯುಧ ಈಟಿ (ಭರ್ಜಿ)ಯಾಗಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಈಟಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಜನರು ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಾಗಿರಬಹಹು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳು ಮೊರೆಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಅ.ಸುಂದರರವರು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಯ ಮೊರೆವರಿಗೂ ಪೀಪಲಿವನದ ಮೊರೆವರಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳು ಮೊರೆವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ. ಅವರು ಹೀರೆಬೆನಕಲ್ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿರಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಈ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳು ಅವರ ಆದಿ ನೆಲೆಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೊರೆವರೆಂಬ ಜನಾಂಗವು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಗವಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಅ.ಸುಂದರರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯಗಳಿಗೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. (ಸುಂದರ ಅ., "ಆನ್ ದಿ ಟ್ರಡಿಶನಲ್ ನೇಮ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೌಥ್

ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್: ದಿ ಮೊರಿಯರ ಮನೆ'', ಡಾ.ಕೆ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಸಂಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥ, ಸಂದೀಪ ಪ್ರಕಾಶನ ನವದೆಹಲಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರವು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಲಿದ್ದು, ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿದೆ).

೩೦೬. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನರು ತೆಲಗನ್ನು ಮಾತಾನಡುವುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ಜನರು ತೆಲುಗು ಪದಗಳಾದ ಮೋರ್ಲುಬಂಡ್ಲೂ, ಮೋರ್ಲುಇಂಡ್ಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೩೦೭. ಬಸವರಾಜ ಹೆಚ್.ಎಂ., ಗುಡೇಕೋಟೆ : ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಎಂ.ಫಿಲ್.ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨) ಪು.೩-೯೫

೩೦೮. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೬೭-೬೯

೩೦೯. ಮೊಡೇಸ್ ಟೇಲರ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮೬-೮೭

೩೧೦. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಪ್ಪನವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ

೩೧೧. ದಿನಾಂಕ ೨೨ ರಿಂದ ೨೪ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೨೦೦೨ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಪುರ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕರ್ನಾಟಕಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ವಾರ್ಷಿಕ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಅ.ಸುಂದರವರು ನೀಡಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

೩೧೨. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.ಪ್ಲೇಟ್.VIII

೩೧೩. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೭), ಪು. ೨೩೩

೩೧೪. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮೭-೧೯೮

೩೧೫. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ವಿ.ಡಿ., *ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಟೈಪ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯ,* ಏನ್ಸಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ. ೧೫, ಪು. ೩೫-೪೪

೩೧೬. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೩೪-೨೫೫

೩೧೭. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೭೫), ಪು. ೧೮೦-೧೮೯

೩೧೮. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪೩

೩೧೯. ಅದೇ, ಪು. ೩೧೦

೩೨೦. ಅದೇ

೩೨೧. ಅದೇ. ಪು. ೩೧೧

೩೨೨. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩-೧೬

೩೨೩. ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೧೩

೩೨೪. ಅದೇ,

೩೨೫. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೫೪) ಪು. ೪-೧೪೨

೩೨೬. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ರಿರ್ಪೋಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸವೇಶನ್ ಆ್ಯಟ್ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ, ಪು.೧-೭

೩೨೭. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೨೦

೩೨೮. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೪೫೭-೪೫೮

೩೨೯. ಅದೇ

೩೩೦. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ತಳವಾರ ಹೆಚ್.ವಿ., ಇಂಟರಿಮ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆ್ಯಟ್ ಸನ್ನತಿ, ಪು. ೨೦೬

೩೩೧. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ) ಪು. ೪೫೮

೩೩೨. ಅದೇ

೩೩೩. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ಇತರರು, ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಬನವಾಸಿ, ಪು. ೧

೩೩೪. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ., ಮತ್ತು ತಳವಾರ ಹೆಚ್.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨-೩

೩೩೫. ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೩-೨೭

೩೩೬. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦-೧೧

೩೩೭. ಇಂ.ಆ.ರಿ. ೧೯೯೧-೯೨, ಪು.೪೫-೪೭

೩೩೮. ಅದೇ, ೧೯೭೪-೭೫, ಪು.೧೮

೩೩೯. ಅದೇ, ೧೯೫೮-೫೯, ಪು.೩೨

೩೪೦. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಪು. ೨೫-೫೭

೩೪೧. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಸ್., ಮತ್ತು ಮಹದೇವಯ್ಯ ಎಂ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧-೧೧

೩೪೨. ಸುಂದರ ಅ. *ವಡಗಾಂವ್-ಮಾದವಪುರದಲ್ಲಿಯ ೨೦೦೦ ವರ್ಷ ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರದ ಮಹಾನಗರ,* ವೇಣುನಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂಪುಟ, ಪು. ೧

೩೪೩. ಸಂಕಾಲಿಯ ಹೆಚ್.ಡಿ., ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರಿಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರಿಸ್ ಫ್ರಮ್ ಎಕ್ಸಕವೇಶನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಪು. ೩-೪೧; ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಬಿ., ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಬಳ್ಳಾರಿ (ಬೀಯಿಂಗ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಎಕ್ಸವೇಶನ್ ಆ್ಯಟ್ ಸಂಗನಕಲ್ಲು) ಪು. ೩೧-೪೫

೩೪೪. ಮುಜುಂದಾರ್ ಜಿ.ಜಿ. ಮತ್ತು ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೭-೬೯

೩೪೫. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೬೨-೬೩, ಪು. ೧೬

೩೪೬. ಅದೇ, ೧೯೮೭-೮೮, ಪು. ೩೩

೩೪೭. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೪), ಪು.೬೭-೬೯

೩೪೮. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಪ್ರೊಟೋಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೧-೧೩

೩೪೯. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೨೦೦೧), ಪು. ೧೧೮-೧೧೯

೩೫೦. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್, ಆ್ಯಟ್ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ, ಪು. ೧-೨

೩೫೧. ಹನುಮಂತರಾವ್ ಎಂ., ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜ ಎಸ್., ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್,ಆ್ಯಟ್ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ, ಪು. ೭

೩೫೨. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ಇತರರು, ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ತಲಕಾಡು, ಸಂ. ೧, ಪು. ೧-೨

೩೫೩. ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೭೭-೭೮, ಪು. ೨೫

೩೫೪. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೭೦-೨೭೧

೩೫೫. ಸೋಮಶೇಖರ್ ಎಸ್.ವೈ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೨-೩೩

೩೫೬. ದಿನಾಂಕ ೬-೪-೧೯೯೬ರ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿ

೩೫೭ ಇಂ.ಆ.ರಿ ೧೯೮೬-೮೭, ಪು. ೧೧೮

೩೫೮. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮೦-೩೧೦

೩೫೯. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦-೧೧

೩೬೦. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೭೦-೨೭೧

೩೬೧. ಅದೇ

೩೬೨. ಅದೇ, ಪು. ೨೮೦

೩೬೩ ಸುಂದರ ಅ., ವಂಡಗಾವ-ಮಾಧವಪುರ.. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧

೩೬೪. ಅದೇ, ಪು. ೩-೫

೩೬೫. ಅದೇ, ಪು. ೨-೩

೩೬೬. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮೨-೩೧೦

೩೬೭. ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ., ಮತ್ತು ತಳವಾರ ಹೆಚ್.ಬಿ. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭-೮

೩೬೮. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦-೨೦

೩೬೯. ಅದೇ

೩೭೦. ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮೯-೯೯

೩೭೧. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., ದೇವರಾಜ ಡಿ.ವಿ. ಮತ್ತು ಇತರರು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೪-೫೫

೩೭೨. ಅದೇ, ಪು. ೭೭

೩೭೩. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧-೨

೩೭೪. ಅದೇ

೩೭೫. ಹನುಮಂತರಾವ್ ಎಂ. ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜು ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭

೩೭೬. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೦೨

೩೭೭. ಸುಂದರ ಅ., ದಿ *ಟ್ರೆಡಿಶನಲ್ ಟೇಟ ಆಫ್ ಅಶೋಕ ಮೌರ್ಯ ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ಎವಿಡೆನ್ಸಸ್: ಎ ಕನ್ಸಿಡರೇಶನ್*, ಪುರಾತತ್ವ, ಸಂ.೩೧, ಪು. ೯೮-೧೦೬

೩೭೮. ಜಯಣ್ಣ ಉಲ್ಲಾನಹಳ್ಳಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೧

೩೭೯. ಸುಂದರ ಅ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ (೧೯೯೪), ಪು. ೬೭-೬೯

೩೮೦. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೩೮೧. ಅದೇ, ಪು. ೯-೧೦

೩೮೨. ಥಾಪರ್ ಬಿ.ಕೆ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೨-೮೨

೩೮೩. ಅದೇ

೩೮೪. ವೀಲ್ಹರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೮೫-೧೮೭

೩೮೫. ಅದೇ, ಪು. ೧೮೦-೩೧೦

೩೮೬. ಅದೇ

೩೮೭. ಮೊಡೆಸ್ ಟೇಲರ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦-೪೫

೩೮೮. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, (೧೯೯೭), ಪು.೨೫೬

೨೮೯. ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯ ಎಚ್., ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಪು. ೧-೨೦

ಅಧ್ಯಾಯ ೫

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು

೫.೧ ದೇವಾಲಯಗಳು

ವಾಸ್ತು ಎಂದರೆ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಮನೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.[೧] ಇದು ನಿವೇಶನ ಹಾಗೂ ನಿಕೇತನಗಳೆರಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.[೨] ವಾಸ್ತು ರಚನೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ವಿವಿಧ ವಾಸ್ತು ಭಾಗಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅಲಂಕರಣೆ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಾಸ್ತುಕಲೆ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಕಲೆಯು ಇತರ ಕಲೆಗಳಂತೆಯೇ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಮತ್ತು ಆಯಾ ಜನಾಂಗದ ಆಂತರಿಕ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಅನುಭವಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಬಲ್ಲದು.[೩] ವಾಸ್ತುಕಲೆಯು ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಮಾತೃಕೆ.[೪] ಇದು ನಾಗರಿಕತೆಯ ಶಿಶುವನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದು, ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ವಾಸಕ್ಕೊಂದು ಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಥಮ ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್‌ರೀರವರು "The State of Civilization of a people is Judged by its Architecture" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

ಮಯಮತ ಗ್ರಂಥವು ವಾಸ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.[೬] ಮರ್ತ್ಯರು ಮತ್ತು ಅಮರ್ತ್ಯರು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ವಾಸ್ತು ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದುದು ವಾಸ್ತು ಎಂದು ಗುರುತಿಸ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಗರಡಪುರಾಣದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವು ಗ್ರಾಮಗಳು, ನಗರಗಳು, ಕೋಟೆಗಳು, ಪಟ್ಟಣಗಳು, ಮಠಗಳು, ಸಹ ವಾಸ್ತುಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೭] ಆಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಬಳಸಿದ ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ **ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರ**ದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದೆ.[೮] ಪ್ರಸಾದ, ಹರ್ಮ್ಯ ಸೌಧ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಾಸ್ತು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯ, ಅರಮನೆ ಅಥವಾ ರಾಜಗೃಹ, ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳು, ಸರ್ವಜನೋಪಯೋಗಿ ಗೃಹಗಳು, ಬಾವಿ, ಪುಷ್ಕರಣಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು **ಶುಕ್ರನೀತಿ** ಗ್ರಂಥವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.[೧೦] ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಿ.ಕೆ. ಆಚಾರ್ಯರವರು ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ ಪದಗಳೆರಡನ್ನು ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳೆಂಬಂತೆ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೧] ಫಣೀಂದ್ರನಾಥ ಬೋಸ್‌ರವರು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲತತ್ವಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಾಗ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಪದವನ್ನು ವಾಸ್ತು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರ ಎರಡನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೨]

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮರ, ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಉದ್ಯಾನ, ಸೇತುಬಂಧ, ರಸ್ತೆ, ತಟಾಕ, ಕೋಟೆ, ಕಾಲುವೆ, ಬಾವಿ, ಪುಷ್ಕರಣಿ, ಪೀಠೋಪಕರಣಗಳಲ್ಲದೆ, ಗೃಹ, ಮಠ, ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅತಿ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕೃತಿದತ್ತವಾದ ಗಿಡ, ಮರ, ನದಿ, ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅನಂತಶಕ್ತಿಯು ಅಡಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಅನಂತಶಕ್ತಿಗೊಂದು ರೂಪಕೊಟ್ಟು, ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಆಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇದು ಮುಂದೆ ದೇವಾಲಯವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಗೃಹವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪವಾದರೆ, ತನ್ನ ದೇವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವಾಯಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೃಹ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವೇ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಗೃಹದೊಳಗೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆಯು 'ಆತ್ಮಾರ್ಥ'ವಾದರೆ, ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆಯು 'ಪರಾರ್ಥ'ವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೩] ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಟೆಂಪಲ್' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಇದರ ಅರ್ಥ ದೇವರು ನೆಲಸಿರುವ ಸ್ಥಳವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರತಿಮೆಗೊಂದು ನೆಲೆಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರಗಳ ಆಲಯಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ.

ಸಿಂಧೂನದಿ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಟ್ಟಡಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೪] ಆರಂಭದ ಕಲೆಯು ಮುಂದಿನ ಪರಿಷ್ಕೃತ (ವ್ಯವಸ್ಥಿತ) ಕಲೆಗೆ ದಾರಿದೀಪವೆಂಬಂತೆ[೧೫] ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೊಂಡು ಮತ್ತು ಬಂಬುಗಳಿಂದ ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಸಾಂಚಿಯಲ್ಲಿನ ಸಂ. ೧೭ನೆಯ ದೇವಾಲಯವು ಈವರೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.[೧೬] ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೊರೆದು ಸ್ತೂಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಹೊಸ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯು ಈ ಅವಧಿಯ ಇತರ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಭರತಖಂಡದ ಇತರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾಯಿತು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಶಾತವಾಹನರು ಬೌದ್ಧ ಸ್ತೂಪ, ವಿಹಾರ ಹಾಗೂ ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಮೇಲೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯು ಭರತಖಂಡದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಭರತಖಂಡದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಉತ್ತಮ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೊರೆದು ಗುಹಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಮೇಲೆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಬೌದ್ಧ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಮೊದಲು ಚಿಕ್ಕ ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಕ್ರಮ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಈ ರಾಜ್ಯದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ.[೧೭] ಮೊದಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಕೆತ್ತನೆಯ ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹವನ್ನು ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪವು ರಚನೆಯಾಗಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೫ನೆಯ ಮತ್ತು ೬ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನವರಂಗ, ಸಭಾಮಂಟಪ, ಮುಖಮಂಟಪಗಳು ಹಾಗೂ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಶಿಬಿರಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ನಿರಾಕಾರವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆ, ಛಾವಣಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೊಂದು ಹೊಸ ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.[೧೮] ಈ ರೀತಿ ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಸರಳ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು.[೧೯]

ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರಚೋದನೆ ನೀಡಿದವು. ಮೊರ್ರ್ಯಾಸ್‌ರವರು ಈ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯನ್ನು 'ಕದಂಬರಶೈಲಿ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೨೦] ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ತರುವಾಯ ಗುಹಾಲಯಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು.[೨೧] ಇವರ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳು ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳು ವಿವರಿಸುವ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಗಳು ಭರತಖಂಡದ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಜನ್ಮತಾಳಿದವೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗಳಿದ್ದು, ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದ ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಎಂಬ ಎರಡು ಶೈಲಿಗಳು ಬೆಳೆದು ಬಂದವೆಂದು ಫರ್ಗ್ಯೂಸನ್‌ರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೨೨] ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಎರಡು ಶೈಲಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣವಾದ ವೇಸರ ಶೈಲಿಯು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಉಗಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಓ.ಸಿ. ಗಂಗೂಲಿಯವರು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ತೊಟ್ಟಿಲು ಅಥವಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆ ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೨೩]

ನಾಗರ ಶೈಲಿಯು ನರ್ಮದಾ ನದಿಯಿಂದ ಆಚೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿ ರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು 'ಇಂಡೋ ಆರ್ಯನ್ ಶೈಲಿ' (Indo-Aryan Style) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ದೇಶದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಶೈಲಿಯು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ ರೇಖೆಯಂತಹ ರಚನೆಯನ್ನು ರೇಖಾನಾಗರವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಶೃಂಗವಿದ್ದರೆ ಲತಿನ ಶೈಲಿಯೆಂದು[೨೪] ಹಾಗೂ ಒಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಶೃಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ವಿಮಾನ ನಾಗರ ಶೈಲಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.[೨೫] ಹಾಗೆಯೇ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಾಗಿ ಪಿರಿಮಿಡ್ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ರಚನೆಯನ್ನು ಕದಂಬ ನಾಗರಶೈಲಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇದು ಮೂಲತಃ

ಕದಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಈಗ ಈ ಶೈಲಿಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಫಾಂಸನಾ ಶಿಬಿರ' ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೨೭]

ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯು ಉತ್ತರದ ಕೃಷ್ಣನದಿಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಹಿಂದೂಮಹಾಸಾಗರದವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಇದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿ' ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.[೨೮] ಈ ಶೈಲಿಯು ಪಲ್ಲವ, ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅರಸರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹದಾಕಾರದ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಗೋಪುರಗಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ವೇಸರ ಶೈಲಿಯು ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಕಾವೇರಿ ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕೆತ್ತನೆಗೆ ಹೆಸರಾದ ಈ ಶೈಲಿಯು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಮೂಲತಃ ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಫರ್ಗ್ಯೂಸನ್ ಮತ್ತು ಕಸ್ಸಿನ್ಸ್‌ರವರು ಈ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಚಾಲುಕ್ಯಶೈಲಿ ಎಂದು ಕರೆದರೆ[೨೯] ರಾವ್‌ಬಹುದ್ದೂರ್, ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ವಿನ್‌ಸೆಂಟ್‌ಸ್ಮಿತ್‌ರವರು ಹೊಯ್ಸಳ ಶೈಲಿ[೩೦] ಎಂದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಇದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮೈಸೂರು ಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಶೈಲಿ ಎಂತಲೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ.[೩೧] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಶೈಲಿಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಭೂಮಿಜ, ಕಳಿಂಗ, ಲುಪಾ ಶೈಲಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. *ಮಯಮತ, ಮಾನಸಾರ, ಕಾಶ್ಯಪಶಿಲ್ಪ, ಮನುಷ್ಯಾಲಯ, ಚಂದ್ರಿಕಾ, ಅಂಕು ಬೋಧಿನೀ, ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಸುಪ್ರಭೇಧಾಗಮ, ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾ, ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆ, ಶಿಲ್ಪರತ್ನ, ಅಭಿಲಾಷಿತಾರ್ಥ ಚಿಂತಾಮಣಿ, ಸಮರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರಧಾರ, ತಂತ್ರ ಸಮುಚ್ಚಯ, ಅಂಶುಮದ್ಭೇದಾಗಮ, ವಾಸ್ತು ರತ್ನಾವಳಿ, ಕಾಮಿಕಾಗಮನ, ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣ, ರೂಪಮಂಡನ, ವಾಸ್ತುಮಂಡನ* ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನಸಾರವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.[೩೨] ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣ, ಶುಕ್ರನೀತಿ, ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವು ವಾಸ್ತುರಚನೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ.[೩೩] ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಪತಿ, ಸೂತ್ರಗಾಹಿನ, ವರ್ಧಕಿ, ತಕ್ಷಕ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಸೂತ್ರಧಾರಿ' ಮತ್ತು 'ರೂಪವಾಸ್ತು ಪಿತಾಮಹನ್' ಎಂದು ಸಂಭೋದಿಸಲಾಗಿದೆ.[೩೪] ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯ, ಕದಂಬ, ಪಾಳೆಯಗಾರ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರಂಧರ ಮಾದರಿಯವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕದಂಬ ನಾಗರಶೈಲಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಕಕ್ಷಾಸನಗಳು, ಚೌಕಕಾರದ ಕಂಬಗಳು, ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಲಂಬಪಟ್ಟಿಕೆ, ಬಳ್ಳಿಗಳ

ಅಲಂಕಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಎಲೆ, ಲತಾಚಿತ್ರಗಳು, ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೆತ್ತನೆ, ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರೆಕಂಬಗಳು, ದ್ವಾರಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ಶಂಖಗಳು, ಯಕ್ಷರ ಕೆತ್ತನೆಗಳು ಮತ್ತು ದ್ವಾರಶಾಖೆಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ಕುಂಬಗಳಲ್ಲದೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಾನ, ಜಗತಿಗಳಲ್ಲದೆ ಆಲಂಕೃತವಾದ ಕಪೋತಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.[೩೧] ಈ ದೇವಾಲಯದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮುಂದೆ ಅಂತರಾಳವಿದ್ದು, ಅದರ ಮುಂದೆ ನವರಂಗವಿದೆ. ಈ ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯ ಚೌಕಕಾರದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ವಿತಾನದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಪದ್ಮವಿದೆ. ನವರಂಗದ ಒಳಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕಂಬಗಳಿದ್ದು, ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆಗಂಬಗಳಲ್ಲದೆ ಕೋಷ್ಟಕಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ೩ ತಲಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಿಬಿರವು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೂಲ ಶಿಬಿರ ಶೈಲಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ಬಹುಮಂಟಪಗಳಿದ್ದು, ಈ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದ್ದಾಗ್ಗೆ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮೂಲವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಈಗ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಂಟಪಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಯಂಭಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ, ಶ್ರೀಆರ್ಕೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಭೋಗೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಭೀಮೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಕೇದಾರೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಓಂಕಾರೇಶ್ವರಲಿಂಗ, ಕಾಲಬೈರವನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ಪರಶುರಾಮ, ವೀರಭದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಗಣಪತಿ, ಮಹಿಷಮರ್ದನಿಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನೊಳಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ 'ಬಲ್ಗುಡಿ ತೀರ್ಥ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ದೇವರಾಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವ ೪೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ದೀಪಸ್ತಂಭವಿದೆ.[೩೨]

ಮಹಾದ್ವಾರದ ಗೋಪುರ ಈಗ ಶಿಥಿಲವಾಗಿದೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಹಾಗೂ ಮಹಿಷಮರ್ಧನಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ (ಇಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು)ಗಳಿವೆ. ಮಹಾದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಮಂಟಪಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿ, ಲಜ್ಜಾಗೌರಿ, ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳು, ಕುರಿ, ಹೋರಿ, ಕುದುರೆ, ಹೂಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೨೧ರ ಇಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವು ರಾಮೇಶ್ವರನಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಜಿವೂಜನು ಅಥವಾ ಬಿವೋಜಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೩೩] ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕಲ್ಲಿನ ದೇಗುಲವಾಗಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಈ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿತ್ತು.[೩೪] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೧ರ ಶಾಸನವು ನೊಳಂಬರ ಕಂಕಮಲ್ಲರಸನು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೩೫] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೪ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೨೦೦೦ವನ್ನು ಕಂಪಲಿ ನೆಲಿವೀಡಿನಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ಬಲ್ಗುಡಿತೀರ್ಥದ

ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೇವೇದ್ಯ ದೀಪ, ಧೂಪ, ರಂಗಭೋಗ, ಸೂಳೆಯರಿಗೆ, ತಪೋದವರಿಗೆ, ಪಂಡಿತರಿಗೆ, ಕಣೇಕಲ್ಲಿನ ಬಳಿಯಿರುವ ಬದಂಡ ಗ್ರಾಮದ ಕಿವುಡುಳಿಕೆ ೭೦ರೊಳಗಣ ಕಿರಿಯ ಕಿವುಡಳಿಕೆ ಹೊರಗಿನ ೩೦ ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ನೀಡಿದನು.[೪೦] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೧ರ ಶಾಸನವು ನೊಳಂಬರ ಪೆರಮಾಡಿ ಜಯಸಿಂಗದೇವನು ಗೊಂದವಾಡಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬಲ್ಗುಡಿತೀರ್ಥಸ್ಥಾನದ ರಾಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಣೇಕಲ್ಲು ೧೦೦ರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಾಡಂಬಣ್ಣೆಕಲ್ಲಂ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೪೧] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೮೭ರ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ಮೊದಲು ಅರಮನೆಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯ ಹನೆಯನಾಡಿನ ಜಿರಹಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ರಾಮಸಾಗರದ ೪೦೦ ಕಮ್ಮಭೂಮಿಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಹಾಗೂ ಬಂಗಾರವನ್ನು ವೀರಭೂಪತಿ ಒಡೆಯರ್‌ನು ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ಅಂಗರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ (ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ನೈವೇದ್ಯ) ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೪೨] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೩೪ರಲ್ಲಿನ ತಾಮ್ರಶಾಸನವೊಂದು ವಿಜಯನಗರದ ಇಮ್ಮಡಿದೇವರಾಯನು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ೨೩ ವರಹಗಳ ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವಂತೆ ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಸಂಗೇಬೋವನ ಕಾಲುವೆ ಕೆಳಗಿನ ವೀರಣ್ಣನ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಈ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೪೩] ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರದ ಪೂಜಾರಿನಾಯಕನ ಗದ್ದೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ದೇವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೌವಯ್ಯಗಳ ತಮ್ಮ ಚೌಡಯ್ಯರು ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ದಿನಂಪ್ರತಿ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕ, ನೈವೇದ್ಯಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಹಣ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ದಾನವನ್ನು ಮಲ್ಲಾಳರಸನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು.[೪೪] ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಯನಶೇಷ ಕೋನೇರಿಯ ಮಗಳು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ (ರಾಮನಾಥ) ಬಂಗಾರದ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೪೫]

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ ನೊಳಂಬ ಮತ್ತು ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣ ಮಂಟಪಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಕೆಲವು ಗುಡಿಗೋಪುರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೪೬] ಈ ದೇವಾಲಯವು ಹಿಂದೆ ಚೈತ್ಯಾಲಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಇದೆ.[೪೭] ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನದ ಕೆಳಗಡೆ ಬುದ್ಧನ ಪವಿತ್ರ ಪಾದಗಳನ್ನು ರೇಖೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಠಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ರಚನೆಯು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಇತಿಹಾಸಕಾಲದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಹಂತದ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೪೮] ವೀರಕಂಪಲಿರಾಯ ಮತ್ತು ಗಂಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಈ ರಾಮೇಶ್ವರನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು.[೪೯] ಅಲ್ಲದೆ ಇವರ ಪೂರ್ವಿಕರ ನೆಲೆಯು ಮೂಲತಃ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರವಾಗಿದೆ.[೫೦]

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನಂತರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ

ವಾಸ್ತುಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಗಂಟೆಯಾಕಾರದ ಹಾಗೂ ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಕಂಬಗಳು, ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಖೆಗಳು, ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡುಗಳು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಶಿಬಿರದ ಮಾದರಿಯ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ವೇಸರ ಶೈಲಿಯ ಶಿಬಿರಗಳ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹೂಸುರಳಿಗಳ ಅಲಂಕಾರ, ಕಬ್ಬಿನಜಲ್ಲೆ, ವೀಳೆದೆಲೆಗಳು ದ್ವಾರಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಕೃತಿಗಳು, ಗಾಯಕರು, ವಾದ್ಯಗಾರರು, ಯಕ್ಷಿಯಕ್ಷಯರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದು, ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿಕೂಟ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ.

ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಸುಖನಾಸಿ, ತೆರೆದ ನವರಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು, ಇದೊಂದು ಶೈವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳೀಯರು ಇದನ್ನು ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗೃಹ ಮತ್ತು ಸುಖನಾಸಿಗಳ ಲಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ತೆರೆದ ನವರಂಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳು, ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ವೇದಿಕೆ ಮತ್ತು ಲಂಬವಾಗಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ಪೀಠ, ದಂಡ, ದಂಡಾಗ್ರ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಫಲಕಗಳಿದ್ದು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣದ ಬೋಧಿಗೆಗಳಿವೆ. ಈ ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ನಂದಿಯಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಶಿಬಿರವಿಲ್ಲ.

ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಇದೊಂದು ದ್ವಿಕೂಟಚಲ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅರ್ಧಮಂಟಪ ನವರಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ದ್ವಾರಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರದಾಕೃತಿ, ಹೂ ಬಳ್ಳಿಗಳು, ಪೇದ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಗಳ ಅಲಂಕರಣಗಳಿವೆ. ಅರ್ಧಮಂಟಪದಲ್ಲಿನ ಮುಂದಿನ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಉತ್ತರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು, ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ವೇದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಬಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಈ ಎರಡು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಮುಚ್ಚಿದ ನವರಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಒಳಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಿವೆ. ಈ ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ, ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕರಿಶಿಲೆಯ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪೀಠ, ದಂಡ, ದಂಡಾಗ್ರ, ಕುಂಭ, ಫಲಕಗಳಲ್ಲದೆ ಸರಳವಾದ ಬೋಧಿಗೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಅದಿಷ್ಠಾನವು

ಕಪೋತ, ತ್ರಿಪಟ್ಟ ಕುಮುದಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದ್ದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತು ಹೋಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲಿನ ಶಿಬಿರ ಭಾಗವು ಸರಳ(ಚಿಕ್ಕ)ದಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಿರ್ಮಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಕವಿ ಮಹಾಲಿಂಗರಂಗನು ಈ ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಭಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೫೧]

೧೦ ಮತ್ತು ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಶಾಖಾಮನೆತನವೊಂದು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ನುಂಕುಮಲೆಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಗೋರಕ್ಷನಾಥ ಮತ್ತು ಕಾಲಭೈರವರ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹವು ತೆರೆದ ಮಂಟಪವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪದ್ಮಪೀಠದ ಮೇಲೆ (ಕರಿಶಿಲೆಗೆ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮುಖವಾಡವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವ) ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಗೋರಕ್ಷನಾಥನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಈ ಪದ್ಮಪೀಠವು ವಿವಿಧ ದೇವತೆಗಳ ಉಬ್ಬುಕೆತ್ತನೆಯಲ್ಲದೆ ಅರಳಿದ ಪದ್ಮಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿನ ದಂಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿ, ಅಂಜನೇಯಗಳಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವೊಂದು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸೋಪಾನದಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮತ್ತಿತರ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಪೇದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು, ಅಲ್ಲದೆ ಸೋಪಾನದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಮುಖದ ವ್ಯಾಳಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದ್ವಾರಮಂಟಪದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ವಿವಿಧ ದೇವತೆಗಳ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯಿಂದ ವಿವಿಧ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಸರಳವಾದ ಶಿಖರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿರುವ ಎರಡು ಗರುಡಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆ (ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದು, ಇನ್ನೊಂದು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು, ಈ ಬೆಟ್ಟದ ತುಟ್ಟತುದಿಯಲ್ಲೊಂದು ಗರುಡಸ್ತಂಭವಿದೆ). ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಸಿಂಹಮುಖಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಭೈರವ ಅಥವಾ ನುಂಕಪ್ಪನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ಅಜವರ್ಮನು (ಜವವರ್ಮ) ಚಾಲುಕ್ಯರ ಜಯಸಿಂಹನ ಅಧೀನನಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಕದಂಬ ವಂಶದ ಬಂಚರಸದೇವನು ನುಂಕೆಮಲೆಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅನೇಕ ದಾನದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಜವರ್ಮ ಅಥವಾ ಜವವರ್ಮನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಕಬ್ಬೆಅರಸಿಯು ಎಡೆಯೂರು ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ನುಂಕೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದಳೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೮೮ರ (ಇಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಿರುವ) ಶಾಸನವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೫೨] ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದೇವರ ರಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕದಂಬರ ಬಂಚರಸದೇವನು ಚಾಮಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಚಾರವನ್ನು (ಇಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿನ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗಿರುವ) ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೭ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೫೩] ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ಬಂದ ಗೋಸಾಯಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಗೋರಕ್ಷನಾಥ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.[೫೪] ಈ ಬೆಟ್ಟವು ನಾಥ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.[೫೫] ಇದೇ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳೀಯರು ‘ಮೇಗಳ

ಈರ್ಲು’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿಖರಗಳಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಪಶ್ಚಿಮ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಅಕ್ಕನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು (ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮಾತ್ರವಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಭಾಗವಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಎರಡು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ದೇವಾಲಯಗಳೆಂದು ಕರೆದಿರಬಹುದು. ಈಗ ತಂಗಿ ದೇವಾಲಯವೆನ್ನುವುದು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಜೈನ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ತಂಗಿಯ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ). ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅರ್ಧಮಂಟಪ ತೆರೆದ ನವರಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿರದೆ ಕೇವಲ ಪೀಠ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪೇದ್ಯಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶೈವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿರುವುದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಶೈವದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಅರೆಗಂಬ ಮಂಗಳಫಲಕಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಪತ್ರತೋರಣ, ದ್ವಾರಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ವಜ್ರದಾಕೃತಿ, ಹೂಬಳ್ಳಿ, ಹಂಸ, ಮನುಷ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ನಂತರ ಅರ್ಧಮಂಟಪವಲ್ಲದೆ ತೆರೆದ ನವರಂಗವಿದೆ. ಈ ಭಾಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೊಂದು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ವೇದಿಕೆಯಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪೀಠ, ದಂಡ, ದಂಡಾಗ್ರ, ಕುಂಭ, ಕಂಠ ಫಲಕಗಳಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೋಧಿಗೆಗಳಿವೆ. ಈ ನವರಂಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಲ್ಲದೆ ಸಾಧಾರಣ ಶೈಲಿಯ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಕಪೋತ, ತ್ರಿಪಟ್ಟಿ ಕುಮುದ, ಕಂಪ ಮೊದಲಾದ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಕದಂಬ ನಾಗರಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವಿದ್ದು, ಅದರ ಮೇಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪಿಯಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಾಳುಬಿದ್ದಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ತಳಪಾಯವಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿಯ ರಾಮದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಸ್ಥಳೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೫೬]

ಮೇಲಿನ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ) ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಚ್ಚುಗಾರೆಲೇಪನ ಮಾಡಿದ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಜೈನ ಬಸದಿಯನ್ನು ತಂಗಿಯ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಸುಖನಾಸಿ, ನವರಂಗ, ಮುಖಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ರುಂಡವಿಲ್ಲದ ಕರಿಶಿಲೆಯ ಜೈನಮೂರ್ತಿಯಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಸುಖನಾಸಿಯ ಮುಂದೆ ನವರಂಗವಿದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಳ ಅಲಂಕರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಂಬಗಳು, ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡ್ಯಸ್ತಂಬಗಳಲ್ಲದೆ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. (ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ

ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳು ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಾವ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.) ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನವರಂಗದ ಬಾಗಿಲವಾಡದ ಪೇದ್ಯಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಗಳ ಅಲಂಕರಣಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮುಖಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಿವೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಕಪೋತ, ತ್ರಿಪಟ್ಟಕುಮುದ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕದಂಬನಾಗರಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವಿದ್ದು, ಅದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪಿಯಿದೆ. ಶಿಬಿರದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಲಾರಚನೆಯಿದೆ. (ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳಿವೆ.) ಹಾಗೆಯೇ ಮುರಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ ಬಸದಿಯಿದೆ.[೯೨]

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾದ ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಸುಖನಾಸಿ, ತೆರೆದ ನವರಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು, ಅದರ ಮತ್ತು ಸುಖನಾಸಿಯ ಲಲಾಟಬಿಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀಯರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಇವುಗಳ ಬಾಗಿಲುವಾಡಗಳ ಪೇದ್ಯಾಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ಕುಂಭಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ದ್ವಾರಶಾಖೆಯ ಮೇಲೆ ಪತ್ರತೋರಣ ಹಾಗೂ ಆ ಶಾಖೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಲಂಕರಣಗಳಿರುವ ಜಾಲಂದ್ರ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ತೆರೆದ ನವರಂಗದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಿದ್ದು, ಈ ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ವೇದಿಕೆ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರಿಕ ಶೈಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. (ಈ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನವಲ್ಲದೆ ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿದೆ.) ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕದಂಬನಾಗರಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವಿದ್ದು, ಅದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪಿಯ ಅಲಂಕರಣವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾದವೆಂದು ಹೇಳುವಂತಹ ಶಾಸನಗಳು ಈವರೆಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಆ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗ ಹಾಗೂ ಹಂಪಿಯ ಹೇಮಕೂಟದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹೋಲುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗಧಿಗೊಳಿಸಬಹುದು.

ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಂತರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಹೊಯ್ಸಳರು ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕುರುಹುಗಳಾವುವು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದು, ನಂತರದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಜಯನಗರದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿದ್ದು, ನಂತರ ಸ್ಥಳೀಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು

ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಾಯಪುರದ ಗುಡಿಕಪಿಲೆಯರ ಹೊಲದಲ್ಲಿರುವ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹ ಹಾಗೂ ಅರ್ಧಮಂಟಪಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ಮೂರು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇದರ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಉಬ್ಬುಕೆತ್ತನೆಯಿದೆ. ಅರ್ಧಮಂಟಪವು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು, ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ.

ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಕೊಲ್ಲಾರಮ್ಮನ ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂಟಪದ ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಹಸು, ಹುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಹಂಸ, ಚಕ್ರ, ಕುಂಭಗಳು, ನೃತ್ಯಗಾತಿಯರು, ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿ, ಕುಡ್ಯಸ್ತಂಭ ಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಇದರ ಒಳಗಡೆ ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲದೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗವು ಭಗ್ನಗೊಂಡಿದೆ.

ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರದ ವೀರಭದ್ರದೇವಾಲಯವು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಸುಖನಾಸಿಯ ನಂತರ ನವರಂಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪೀಠ, ದಂಡ, ದಂಡಾಗ್ರ, ಕುಂಭ, ಕಂಠ, ಫಲಕಗಳಲ್ಲದೆ ಸರಳ ಬೋಧಿಗೆಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ಗಚ್ಚುಗಾರೆ ಮತ್ತು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಶಿಖರವಿದೆ.

ಶಿರೇಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಲಿನ ಮಂಟಪವಾಗಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ, ನಂದಿ ಹಾಗೂ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪೇದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಗಳ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ಸುಖನಾಸಿಯ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಕೆತ್ತನೆ, ಬಾಗಿಲುವಾಡದಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಕೃತಿಯ ವಾತಾಯನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ದಕ್ಷಿಣ) ಇದೇ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಂಟಪದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ, ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮುಂದೆ ತೆರೆದ ಮಂಟಪವಿದ್ದು, ಈ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆಯೂ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ.

ಸಂತೆಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಗರ್ಭಗೃಹ, ಅರ್ಧಮಂಟಪ ಮತ್ತು ನವರಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬಾಗಿಲವಾಡದಲ್ಲಿ ಹೂಬಳ್ಳಿಗಳು, ಪೇದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮುಂದಿನ ಅರ್ಧ ಮಂಟಪದ ಒಳಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ದೇವತೆಗಳ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಿಂಗ ಅಲ್ಲದೆ ಬಾಗಿಲವಾಡದ ಇತರ

ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿ, ಗಣಪತಿ, ಒಬ್ಬ ದೇವಿಯ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖದ ಎರಡು ಕಂಬಗಳ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆರಡು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾಗಿರುವ ಕಂಬಗಳಿದ್ದು, ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ನಂದಿಯಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಂತರ ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯ ಲೇಪನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಿಖರವನ್ನು ಗಚ್ಚುಗಾರೆ ಮತ್ತು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳಲ್ಲದೆ ನಂದಿಗಳಿವೆ. ಶಿಖರದ ಮೇಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮಟದ ರಚನೆಯಿದ್ದು, ಅದು ಇಂಡೋ-ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಭಾವವು ಇದರ ಮೇಲಾಗಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲಲಾಟದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗದ ಕೆತ್ತನೆ ಹಾಗೂ ನಂದಿ ವಾಹನವಿರುವುದರಿಂದ ಇದೊಂದು ಶೈವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.

ಸಂತೆಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯವು ಗರ್ಭಗೃಹ, ಸುಖನಾಸಿ, ನವರಂಗ ಹಾಗೂ ದ್ವಾರ ಮಂಟಪಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ. ಲಲಾಟಬಿಂಬ ದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹಾಗೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹೂಗಳ (ನಾಲ್ಕು) ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಬಾಗಿಲವಾಡದ ಪೇದ್ಯಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಂಭಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಹೂಬಳ್ಳಿಗಳು ಅದರ ತೋಳಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಹಬ್ಬಿವೆ. ಕುಂಭಗಳ ಪಕ್ಕ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಸುಖನಾಸಿಯ ಬಾಗಿಲುವಾಡದಲ್ಲಿ ಎನ್‌ಗ್ರೇಡ್ ಪಾಯಿಂಟ್ ಕಮಾನನ್ನು (Arch) ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯಿಂದ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸುಖನಾಸಿಯ ಒಳಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನೆ, ಸಿಂಹ, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹಾಗೂ ಕುಬ್ಜರ ಉಬ್ಬುಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯ ಲೇಪನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಸರಳವಾದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎಲೆ, ಹೂಗಳ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿದ್ದು, ಇದರ ಒಳಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ಆಂಜನೇಯ, ಸ್ತ್ರೀ ಮುಖದ ಹಸು (ಅರ್ಧಸ್ತ್ರೀ ಅರ್ಧಹಸು, ಕಾಮಧೇನು) ಹಂಸ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಉಬ್ಬುಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ನವರಂಗಕ್ಕೂ ದ್ವಾರಮಂಟಪಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯ ಈಗ ಅಂತರವಿದೆ. ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾರಗೋಡೆಯು ಇದ್ದಿರಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಆದರೆ ಈಗ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದೆ. ಈ ದ್ವಾರಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಾಸನಗಳಿದ್ದು, ದ್ವಾರಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತಿದೆ. ಹೊರಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ ಹಾಗೂ ಇತರ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟಕಗಳ ರಚನೆಗಳಿವೆ. ಮೇಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಡೋ-ಇಸ್ಲಾಮಿಕ್ ಶೈಲಿಯ ಗುಮ್ಮಟದ ರಚನೆಯಿದೆ. ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯವಾದ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಾಂಡ್ರಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗೌರಮ್ಮನ ಚಿಕ್ಕ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ. ದೇವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಭೋಗೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಭೋಗಪ್ಪ ದೇವಾಲಯವು ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ. ಈ ಗರ್ಭಗೃಹದ

ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೆತ್ತನೆಯಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮುಂದೆ ಚೌಕಾಕಾರದ ಅಂತರಾಳವಿದ್ದು, ಇದರ ಮುಂದೆ ತೆರೆದ ನವರಂಗವಿದೆ. ಈ ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಂಬಗಳು, ವಿತಾನದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಪದ್ಮ ಹಾಗೂ ಸುತ್ತಲು ಸಜ್ಜದ ರಚನೆಗಳಿವೆ. ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶೈವದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ.

ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿಯ ರಾಮದೇವಾಲಯವು ದ್ವಿಕೂಟಚಲ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಸೀತೆಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿಲ್ಲ. ಪೇದ್ಯಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪೇದ್ಯಾಬಾಗದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಗಳು, ದ್ವಾರಶಾಖೆಯ ಪಕ್ಕ ಜಾಲಾಂದ್ರಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ಲತೆಬಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಲಲಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೆತ್ತನೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಪುಷ್ಪತೋರಣವಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಒಂದು ನವರಂಗವಿದೆ. ನವರಂಗದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ, ಚೌಕ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಕಾರದ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಬಗಳು ಪೀಠ, ದಂಡ, ದಂಡಾಗ್ರ, ಕುಂಭ, ಫಲಕಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಜೊತೆಗೆ ಸರಳವಾದ ಬೋಧಿಗೆಗಳಿವೆ. ಈ ನವರಂಗದ ವಿತಾನದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಪದ್ಮವಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಶಿಖರವಿದ್ದು, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ೩ ತಲಗಳ ವಿಜಯನಗೋತ್ತರ ಕಾಲದ ಗೋಪುರವಿದೆ. ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಈ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು, ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳಲ್ಲದೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಲಾ ರಚನೆಯಿದೆ. ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ, ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿರುವ ಇದನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಇದನ್ನು ರಾಮದೇವಾಲಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲು ಪ್ರಾಕಾರ ಗೋಡೆಯಿದೆ.

ಅಮಕುಂದಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯವು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹ, ಸುಖನಾಸಿ ಹಾಗೂ ಸಭಾಮಂಟಪಗಳಿವೆ. ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪವು ಪದ್ಮಪೀಠದ ಮೇಲಿರದೆ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಗರ್ಭಗೃಹದ ನಂತರ ಚೌಕಾಕಾರದ ಸುಖನಾಸಿಯಿದ್ದು, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಸಭಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಉದ್ದನೆಯ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಈ ಸಭಾಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಗಚ್ಚುಗಾರೆ ಹಾಗೂ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳಿವೆಯಲ್ಲದೆ,

ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟಗಳು, ಪ್ರಭಾವಳಿಗಳಿದ್ದು, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪಿಯ ರಚನೆಯಿದೆ. ಈ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂ ಶೈಲಿಯ ಗುಮ್ಮಟವುಳ್ಳ ಚೌಕಾಕಾರದ ಹೊನ್ನೂರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವಿದೆ.

ನಾಗಸಮುದ್ರದದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ. (ಸ್ಥಳೀಯರು ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಇಲ್ಲಿನ ಸುಖನಾಸಿಯ ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಲಲಾಟಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪೇದ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಕಪೋತಗಳ ಅಲಂಕಾರವಿದ್ದು, ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿಖರವಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಈಗ ಭಗ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಹೋಲಿಕೆಯಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಂಟಪವಿದೆ.

ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಚಿಕ್ಕಮಂಟಪವಾಗಿದೆ. ಸರಳವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದ ಮೇಲಿರುವ ಈ ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹ ಅಥವಾ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿಲ್ಲ. ಈ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಮಾದರಿಯ ಶಿಬಿರವಿಲ್ಲ. ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದನೆಯ ಗರುಡಸ್ತಂಭವಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ರಾಜಮಹಾರಾಜರಲ್ಲದೆ, ವಿವಿಧ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೂಡ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೫೮] ಅದರಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ರಾಜಮನೆತನಗಳಲ್ಲದೆ, ವಿವಿಧ ವರ್ಗದವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿರುವುದು ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಲಭ್ಯ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಿತಿಯಾದರೂ ನಂತರ ನೊಳಂಬರು, ಚಾಲುಕ್ಯರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಅಲ್ಲದೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಇದನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಹಲವು ದಾನದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಿರೇಕೆರೆಯಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನರಮ್ಮನದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವಾಲಯವು ಕಲ್ಯಾಣಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಇವುಗಳ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುವಂತಹ ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಇತರ ಆಧಾರಗಳು ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲಭೈರವ ಹಾಗೂ ಗೋರಕ್ಷನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳು ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕದಂಬರ ಶಾಖಾಮನೆತನದವರ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಹಾಗೂ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಅವಧಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು

ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಶಾಸನಗಳು ಈವರೆಗೆ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ ವಾದರೂ, ಹಂಪಿ ಹಾಗೂ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಇವರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಯ್ಸಳರ ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತರೂ, ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣಗಳು ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಇವರ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನದತ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದು ಅಲ್ಲದೆ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿಯ ರಾಮ ದೇವಾಲಯ, ಅಮಕುಂದಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ, ನಾಗಸಮುದ್ರದ ವೆಂಕಟರಮಣ, ಅಶೋಕಸಿದ್ದಾಪುರದ ವೀರಭದ್ರ, ಸಂತೆಗುಡ್ಡದ ನಗರೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಕಾಳಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ, ದೇವಸಮುದ್ರದ ಭೋಗೇಶ್ವರ ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪಾಳೆಯಗಾರ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.) ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರೋತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಲಾದ ಕೆಲವೊಂದು ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಠಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶಾಕ್ತ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವಾಲಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪಂಥಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಸ್ವ-ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾದರೆ, ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಸಮನ್ವಯತೆಯ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ದಾನದತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಇತರ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ನೃತ್ಯ ಕಲೆಗಳ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಬಹುತೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೂಲ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹಾಳಾಗಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಕಾಲಮಾನ, ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದೆ.

೫.೨ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

'ಶಿಲ್ಪ' ಎಂಬ ಪದವು 'ಶೀಲಸಮುದೌ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಧಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಿಲ್ ಎಂಬ ಧಾತುವು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.[೫೯] "ಶಿಲ್ಪಂಕರ್ಮಕಲಾಧಿಕಂ" ಎನ್ನುವುದು ಅಮರಸಿಂಹನ ಅಮರಕೋಶದ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ತೃವಿನ ಅಧಿಕ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಶಿಲ್ಪವೆಂದು ಹೆಸರು. "ಶಿಲ್ಪ ಶಬ್ದಸ್ತು ಪುನಃಶೀಲಸಮಾಧೌ ಇತಿಧಾತೋರ್ಮನಸಃ ಸಮಾಧಾನಕಾರಕಂ ವಸ್ತುಜಾತಮತ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ" ಶಿಲ್ಪ ಎಂಬ ಪದವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದ್ದು ಕಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು ತ್ತದೆ.[೬೦] ಪಿ.ಕೆ. ಆಚಾರ್ಯರವರು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ಧಕೋಶದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳೆಂಬಂತೆ

ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೧] ಫಣೀಂದ್ರನಾಥ ಬೋಸ್‌ರವರು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲತತ್ವಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಾಗ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಪದವನ್ನು ವಾಸ್ತು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆರಡನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೨] ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತು, ಮೂರ್ತಿ, ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಮಾ ರಚನೆ, ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ವಿಗ್ರಹ, ಪ್ರತಿಮಾ, ಶಿಲ್ಪ, ಮೂರ್ತಿ, ಬಿಂಬ, ಪ್ರತಿಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಪದಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರ ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಧರ್ ಭಾಸ್ಕರ್ ವರ್ಣೇಕರ್‌ರವರು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುವ ೩೦೦ ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ವಝೆಯವರು ೧೨೫ ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.[೬೩] ಶುಲ್ಬ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೬೪]

ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪ್ರಾಕ್ತನಶಾಸ್ತ್ರ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಿಲ್ಪಗಳೇ ಈವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಾದ ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೬೫] ಇವು ನಂತರದ ಭಾರತೀಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದವು. ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಇಂದ್ರ, ವರುಣ, ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೬೬] ರಾಮಾಯಣ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಪ್ರಾಕ್ತಾನಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೬೭]

ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಾಕೃತಿಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳು. ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲಿನ ವೃಷಭ, ಆನೆ, ಸಿಂಹ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಆಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು.[೬೮] ಮೌರ್ಯರ ಶಕ್ತಿಯು ಇಳಿಮುಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಶುಂಗರು, ಕುಶಾನರು, ಕಳಿಂಗರು ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಸಂಗಮವಾದ ಗಾಂಧಾರ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಯಿತು.[೬೯]

ಕರ್ನಾಟಕವು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳು, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ

ಮುಂತಾದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸುಡಾವೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೬೦] ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಗವಿವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಬಯಲುಬಂಡೆ ಗೀರುಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲದೆ ಕುಮತಿ, ಹುಲಿಕುಂಟೆ, ಹಿರೇಬೆನಕಲ್ಲು, ಐಹೊಳೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಅಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.[೬೧] ನಂತರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು ಮತ್ತು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು.

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಾಕ್ತ ಪಂಥದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಶೈವಧರ್ಮದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಈ ತಾಣದಲ್ಲೊಂದು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆಂದು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪರಶುರಾಮ, ವೀರಭದ್ರ, ಸೂರ್ಯದೇವ, ಗಣಪತಿ, ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ, ಕಾಲಭೈರವನ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಅಲ್ಲದೆ ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯ ವನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ನೊಳಂಬ, ಚಾಲುಕ್ಯ, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರಬಹುದು. ಹನುಮಾಪುರ, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯ ಕನ್ನೆರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಾತ್ರಿಕೆಯರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಣಿ, ಕೌಮಾರಿ, ಇಂದ್ರಾಣಿ, ವೈಷ್ಣವಿ, ವರಾಹಿ, ಚಾಮುಂಡ, ಮಹೇಶ್ವರಿಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಾತ್ರಿಕೆಯರಾದ ಚಾಮುಂಡ, ಬ್ರಾಹ್ಮಿ, ಇಂದ್ರಾಣಿ, ಮಹೇಶ್ವರಿ, ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ಪಂಚಮಾತ್ರಿಕೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ವಾಹನಗಳಾದ ಸಿಂಹ, ಹಂಸ, ಆನೆ, ನಂದಿ ಹಾಗೂ ಟಗರುಗಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿಯ ಕನ್ನೆರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಾತ್ರಿಕೆಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಹನುಮಾಪುರ ಹಾಗೂ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಮಾತ್ರಿಕೆಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕಂಚಿನ ಮುಖವಾಡವನ್ನು ತೊಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕರಿಶಿಲೆಯ ಕಾಲಭೈರವನ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಖಡ್ಗ, ಡಮರುಗ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಯ ಸಂಹಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ದೈತಿಯ (ರಾಕ್ಷಸಿ) ತಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ

ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ನಾಗಬಂಧ, ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಹಾವು, ಚೇಳು, ನಾಯಿಗಳಿವೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕದಂಬ ಶಾಖಾಮನೆತನದ ಅಜವರ್ಮ ಹಾಗೂ ಬಂಚರಸದೇವನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಕಾಲಭೈರವನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವರ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಮೇಲಿನ ದೇವರ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದರು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರಬೆಟ್ಟದಲ್ಲೊಂದು ಕಾಲಭೈರವನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇದೆ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಾಗಸಮುದ್ರ ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರ ಹಾಗೂ ದೇವಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರರ ಅವಧಿಯ ಖಡ್ಗದಾರಿಯಾದ ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭೈರವಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಢಮರುಗ, ಖಡ್ಗ, ತ್ರಿಶೂಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿವೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಇವುಗಳನ್ನು ಮೈಲಾರಲಿಂಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಶೈಲಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಳೇದಡಗೂರಿನ ಮಹಿಷಮರ್ದನಿ, ಗೌರಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಇದೇ ಕಾಲಘಟ್ಟದವುಗಳಾಗಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಶಿವನ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಕೆಲವು ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆ ಆರಾಧನೆಯು ತನ್ನ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.[೨೨]

ವೈಷ್ಣವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೈವಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಂತೆ ವೈಷ್ಣವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಮಕುಂದಿಯ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಕರಿಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಎರಡು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ನಿಂತಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರ ಒಂದು ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ವರದ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ತಲೆಗೆ ಕಿರೀಟ, ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಉದ್ದನೆಯ ಓಲೆ, ಕೊರಳಾಭರಣ, ಕಾಲಿಗೆ ಕಡಗ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕರಣಗಳಿದ್ದು, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಪದ್ಮಾವತಿಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ) ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಘಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲಘಟ್ಟದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಈಗಾಗಲೇ ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಈ ಮೂರ್ತಿಶಲ್ಪವನ್ನು ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಈ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ನಾಗಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರದಲ್ಲಿವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದ ಒಂದು ಗೂಡಿನಲ್ಲಿರುವ (ಇನ್ನೊಂದು ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಕರಿಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗಣಪತಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ.) ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ಅಮಕುಂದಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತರಾದ ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ಅವರ ಕಾಲದ್ದಿರಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿದೆ. ಅಶೋಕಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಕೋಟೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನೆಂದು, ದೇವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚನ್ನವೀರಯ್ಯನೆಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಳೇದಡಗೂಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದ್ದರೆ ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ ಶಿರೇಕೊಳ್ಳದ ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಮಠದಲ್ಲಿ ರಾಮ ಹಾಗೂ ಆಂಜನೇಯರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲಘಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಂತೆ ಜೈನಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು (ಬಹುತೇಕ ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಗ್ನಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜೈನಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ.) ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಹೀಗಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಜೈನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕರಿಶಿಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ತಲೆಯ ಭಾಗವಿಲ್ಲದ (ರುಂಡವಿಲ್ಲದ) ಜೈನಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಲ್ಲದೆ, ಮತ್ತೆರಡು ಜೈನ ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ಜೈನ ದೇವಾಲಯವು ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಳೇದಡಗೂರಿನ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಜೈನಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ತುಪ್ಪದಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಶಿಲೆಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ತುಪ್ಪದಮ್ಮ (ಭೈರವಿ) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಿಲ್ಪ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಇದನ್ನು ಅವರ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕದಂಬರ ಶಾಖಾಮನೆತನದವರ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲ, ಖಡ್ಗ, ಢಮರುಗ, ಬಟ್ಟಲುಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕೊರಳಾಭರಣ ಹಾಗೂ ಕಾಲಿನ ಕಡಗಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕರಿಶಿಲೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನೂ ಸಹ ತುಪ್ಪದಮ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಹಾಗೂ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಜನರು ಈ ತುಪ್ಪದಮ್ಮನನ್ನು ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಕಾಲಭೈರವನ ಅಕ್ಕ ಅಥವಾ ಸಹೋದರಿಯೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಜಯನಗರ ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಅಥವಾ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋನಸಾಗರದ ಬನ್ನಿಮಹಾಂಕಾಳಿ, ಕರಡಿಹಳ್ಳಿಯ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ದೇವಸಮುದ್ರ ಕಾಳಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಶಾಕ್ತಪಂಥ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಕನಕನಹಟ್ಟಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ,

ಕೆರೆಕೊಂಡಾಪುರ, ಮುರುಡಿ, ಶಿರೇಕೊಳದಲ್ಲಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಭೈರವಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಳಿ, ಬನ್ನಿಮಹಾಂಕಾಳಿ, ತುಪ್ಪದಮ್ಮ, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇಂದು ಸಹ ಸ್ಥಳೀಯರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇತರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಾಗೂ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು

ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಗಡೆಯ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಸರ್ಪಾಕೃತಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುರುತಿಗೆ ಸನತ್‌ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಜವರ್ಮನ ಗುರುವಾದ ಶ್ರೀಗಜಿಯ ಕಪ್ಪಡೆಯವರು ಈ ದೇವರನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತಾರೆ.[28] ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ, ದೊಡ್ಡಹನುಮ, ಸಣ್ಣಹನುಮ ಎಂಬ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಪ್ರಾಣದೇವರ ಗುಡಿಯ ಬಳಿಯಿವೆ. ಗುಂಡ್ಲೂರಿನ ರಂಗಯ್ಯಸ್ವಾಮಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ನಾಗಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಅಶೋಕಸಿದ್ದಾಪುರದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು, ಚಿಕ್ಕುಂತಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ರಾಮಸಾಗರದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಗುಡಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗರುಡುಸ್ತಂಭದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಎದುರುಬದರಾಗಿರುವ ಎರಡು ಆನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಲಜ್ಜಾಗೌರಿಯ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ನಲ್ಲರೆಡ್ಡಿಕೊಂಡಾಪುರದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿರುವ ದೀಪಸ್ತಂಭದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಜೋಡಿ ಚಿತ್ರಗಳಿದ್ದು, ಸ್ತ್ರೀಯು ಮಗುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸ್ತಂಭಗಳು ಅಶೋಕಸಿದ್ದಾಪುರದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಸ್ತಂಭ ಹಾಗೂ ನಾಗಸಮುದ್ರ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ತಂಭಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಬೈರಾಪುರ, ಅಶೋಕಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಬಸಾಪುರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗಕನ್ನೆಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ.ಮೇಲಿನವು ಬಿದಿಶಿಲ್ಪಗಳು-ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಅಡಕಗೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳೆರಡು ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಿದ್ದಂತೆ. ಈ ಎರಡು ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ದೇವಾರಾಧನೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದಿನಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತೋ ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ರಚನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯು ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯು ತನ್ನ ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವು ಅದನ್ನು ನೋಡುವವನಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಾರಾಧನೆಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

೫.೩ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ವೀರ ಎಂಬ ಪದವು ಮೂಲತಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದವು ತನ್ನ ಮೂಲಾರ್ಥವನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪದವು ಇಂಡೋ-ಆರ್ಯನ್ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ವೀರ ಎಂಬ ಪದದ ತದ್ಭವ ರೂಪ ಬೀರ.[೭೪] ವೀರನೊಬ್ಬನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ವೀರ ಮರಣಹೊಂದಿದರೆ ಅವನ ಶಾಶ್ವತ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು, ಆಮೇಲೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಡಿಸಿದ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು, ನಂತರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ರನ್ನನ *ಗದಾಯುದ್ಧ* ಅಥವಾ *ಸಾಹಸಭೀಮ ವಿಜಯ* ಎಂಬ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ "ತುರುಗೋಳಿನಲ್ಲಿ, ಪೆಣ್ಬುಯಲಿನಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ನೆಂಟರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾದಾಗ, ಊರು ನಾಶವಾಗುವಾಗ ಯಾವನು ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಗಂಡಸುತನವನ್ನು ಮೆರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೊ ಅವನು ಗಂಡಸಲ್ಲ ನಪುಂಸಕ" ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ದ್ರೌಪದಿಯ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಆಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೭೫] ಬಾದಾಮಿಯ ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟನ ಶಾಸನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕವು 'ತೇಜಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಮೃತ್ಯುವೇ ಹೊರೆತು ಮಾನಭಂಗವಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.[೭೬] ವೀರಮರಣ ವೀರನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಅವನ ತಾಯಿಗೂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ತಮಿಳು *ಸಂಗಮ್* ಸಾಹಿತ್ಯವು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ. ವೀರನು ರಣರಂಗದಿಂದ ಓಡಿ ಹೋದರೆ ಅವನಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸಿದ ತಾಯಿಯು ತನ್ನ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಗನ ಶವವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಹೋಗಿ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರೆ ಆಕೆ ಅವನನ್ನು ಹೆತ್ತಾಗಪಟ್ಟ ಸಂತೋಷಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.[೭೭] ಹೀಗೆ ತಾಯಿಯು ವೀರಮಾತೆ, ಹೆಂಡತಿಯು ವೀರಪತ್ನಿಯೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ತವಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೭೮] ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕವು "ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಡೆಸುವ ಯೋಗಿ ಮತ್ತು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮುಂಚೂಣಿಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೋರಾಡಿ ಹತನಾಗುವ ವೀರ" ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಬಲ್ಲರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.[೭೯] ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಥಮ ಶಾಸನವೆನಿಸಿದ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಶಾಸನವು ವಿಜ ಅರಸನು ಕದಂಬರ ಪರವಾಗಿ ಕೇಕೆಯ ಪಲ್ಲವರ ಜೊತೆ ಹೋರಾಡಿ 'ಬಾಳ್ಗಳ್ಚು' ಎಂಬ ದಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೮೦] ಇದರಿಂದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಡಿದವರ ವಿಚಾರ ಒಂದೆ ಅಲ್ಲದೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾದವರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬಹುತೇಕ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತವೆ.

ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ ಅವುಗಳು ಪಟ್ಟಿಕೆ ಅಥವಾ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಒಂದು, ಎರಡು ಹಾಗೂ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಐದು ಇಲ್ಲವೇ ಆರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಹಂತದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನು ಯುದ್ಧಾಯುಧ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಭಂಗಿ, ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯು ವೀರನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂರು ಹಂತಗಳ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಕೆಳ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಟಮಾಡುವ ದೃಶ್ಯ, ಮಧ್ಯದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರೊಂದಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಯಾಣ, ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ದೇವರ ಸಾನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ಕೀರ್ತಿ ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಜರಾಮರವಾಗಿರಲೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸನ ಪಾಠವು ಸಹ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನ ಪಾಠದಿಂದ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ಹೆಸರು, ಯಾವ ರಾಜರ ಪರ, ಯಾವ ರಾಜರ ವಿರೋಧವಾಗಿ, ಯಾವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತಜ್ಞರು ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ತುರುಗೋಳ್

೨. ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲ್

೩. ರಾಜರ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೪. ಕಳ್ಳರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೫. ವ್ಯಕ್ತಿ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೬. ಪ್ರಾಣಿ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೭. ಇತರೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೧. ಲೆಂಕರು, ವೇಳವಾಳಿ ಅಥವಾ ಗರುಡ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

೨. ಕಿಳ್ಗುಂಟೆಗಳು

೩. ಸಿಡಿದಲೆ

೪. ಶೂಲಬಲಿ

೫. ನಿಷದಿಕಲ್ಲುಗಳು

೬. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯು ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ತುರುಗೋಳ್

ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಗೋವುಗಳು ಪವಿತ್ರ ಮತ್ತು ಪೂಜನೀಯವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವ ಹಸುಗಳು ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ವಿನಿಮಯ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗೋವುಗಳ ಅಪಹರಣ ಅಥವಾ ತುರುಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಎತ್ತು-ಎಮ್ಮೆಗಳ ಅಪಹರಣವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[೮೧] ಈ ತೆರನಾದ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತದ ವಿರಾಟಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.[೮೨] ಕೆಲವೊಂದು ಶಾಸನಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ಪಂಪ ಭಾರತ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ, ಕರ್ಣಪಾರ್ಯನ ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣ, ಮುಂತಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು, 'ಗ್ಯಾಲ್ಲಣ್ಣನ ವೀರಗಾಥ' ಎಂಬ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯಗಳು ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ.[೮೩]

ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಳ್ಳತನವು ಒಂದು ಉದ್ದೇಶವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮುತ್ತಿಗಾರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಡುಕಲ್ಲನ್ನು 'ದನ ಗುಂಡೇಶ್ವರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಆ ಗುಂಡಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಇದು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ತುರುಗೋಳ್ ವೀರಗಲ್ಲಾಗಿದೆ. ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನಸುತ್ತ ಐದಾರು ದನಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದರೂ ಆರ್ಥಿಕ ನಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಮಾನಭಂಗ, ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಕುಂದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅಪಹರಣಕಾರರ ವಿರುದ್ಧ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಜನರ ಪ್ರೀತಿ-ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನ ಸಮಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಡಿದವರ ಶಾಶ್ವತ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

೨. ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲ್

ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲ್ ಎಂದರೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆರ್ತ ಧ್ವನಿ.[೮೪] 'ಪೆಂಡಿರ ಉಡೆಯುರ್ಚುವಲ್ಲಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ, ಊರನ್ನು ಸೂರೆ ಮಾಡುವಾಗ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಾಗ, ಕೆಲವೊಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾನಭಂಗ ಮಾಡಿ ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಲೆಂದು, ಹೆಂಡತಿಯರ ಅಥವಾ

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದವರು ಸೋತ ಅರಸರ ಊರುಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಮಾನಭಂಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಎಂತವನು ಸುಮ್ಮನೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಇರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅವನು ಷಂಡನೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ರನ್ನನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.[೮೫]

ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಮಕುಂದಿಯಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಒಂದು ಮಗುವನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಹಾಯಕಿಯರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಟದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ. ರಾಮಸಾಗರದ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಏಳೆಂಟು ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಹೋರಾಟದ ದೃಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಮೇಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ ಎಳೆಮಕ್ಕಳ ತಾಯಂದಿರನ್ನು ಮಾನಭಂಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೇಲಾಗುವ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ತಡೆದು ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಹಾಕಿಸುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

೩. ರಾಜರ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜನು ಯುದ್ಧದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಮೂಲಕ 'ರಾಜಾಧಿರಾಜ'ನಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ನಡೆಸಿದ ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಹೊಂದಿದ ಬಿರುದು-ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಂದ ಈ ವಿಚಾರವು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೮೬]

ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕ್ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನು ಯುದ್ಧವೆಂಬುದು ದಾಸರನ್ನು ಅಡಿಯಾಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.[೮೭] ಭಾರತೀಯ ವೇದಗಳು, ಪುರಾಣ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಇಂತಹ ಯುದ್ಧದ ವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ರಾಜ್ಯಗಳ ಗಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯುದ್ಧಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ತನ್ನ ರಾಜನ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಶಕ್ತರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು.[೮೮] ಅದೇ ರೀತಿ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಾಮವೂ ಆಡಳಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಘಟಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ಊರಿನ ಗಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಜನರ ನಡುವೆ ಜಗಳ, ಹೊಡೆದಾಟಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಹೊಡೆದಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯವಂತರು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಾದಾಡಿ ಮಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜರು ಇಲ್ಲವೇ ಊರಿನ ಮುಖಂಡರು ಮಡಿದ ವೀರನ ಶಾಶ್ವತ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇತರ ಎಲ್ಲ ತರಹದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಗಿಂತ ಇವುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹನುಮನಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ 'ಆದಿರಾಯ', ಅಶೋಕ ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಮತ್ತು ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಣ್ಣ, ಗೌರಸಮುದ್ರ, ಉರತಾಳ, ಗುಂಡ್ಲೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಈರಗಾರಲು (ವೀರಗಾರರು) ಎಂದು ಸಂಭೋದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಇದೇ ಗುಂಡ್ಲೂರಿನ ಬೇರೆ ಎರಡು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಕನಾಗಮ್ಮ, ವೀರನಾಗಮ್ಮ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ್‍ಯಾರು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವುದು ಕೆತ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕರಡಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ-ತಾತಪ್ಪರ ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಯಪುರದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ, ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗಾದ್ರಿಪಾಲನಾಯಕ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕಡೇ ಹೂಡೇವಿನಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪೋತಪ್ಪರೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ವೀರನ ಮರಣದ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಮೊದಮೊದಲು ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಪೋತಪ್ಪರ ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿನ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ನಾಮಧೇಯ ಹಾಗೂ ಪುರುಷನಾಮಧೇಯಗಳೆರಡರಿಂದಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹಳೇದಡಗೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಗೀರುಚಿತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಇಬ್ಬರು ವೀರರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆರಂಭಿಕ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಂತದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಡಿಸಿದ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ವೀರನ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಕೆತ್ತುವ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗುವ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗೀರು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಂತವೊಂದಿತ್ತೆಂದು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಹಳೇದಡಗೂರಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿವೆ. ಇಂತವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ವೀರನ ಪತ್ನಿಯರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು ಇಲ್ಲವೆ ಬೇರೆಯವರು ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಂಡ್ಲೂರಿನ ಈರಗಾರಲು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಳೆ, ಇವಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವೀರನೊಬ್ಬನು ಯುದ್ಧಾಯುಧ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ವೀರನು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ನಂತರ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲಿನ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಾಸತಿಯರು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು ಸಹಜವಾದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ತ್ರೀ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನಕೆರೆಯಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವೀರನೊಂದಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀ ವೀರವನಿತೆಯರು ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರು ಆ ವೀರ ಪುರುಷನ ಪತ್ನಿಯರಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಒಬ್ಬಳು ಪತ್ನಿ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಅವಳ ಸೇವಕಿ ಇರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಗುಂಡ್ಲೂರಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯು ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದರಿಂದ ಅವಳು ಆ ವೀರನ ಪತ್ನಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು

ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನಕೆರೆಯಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಖಚಿತವಾಗಿ ಅವರು ವೀರನ ಪತ್ನಿಯರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲಾ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ದೃಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಯರ್‍ರೇನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ರಾಮಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಅಂಜಲಿ ಮುದ್ರೆಯ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ವೀರನನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ತಾಯಿ ನೆಲದ ಋಣ ತೀರಿಸಿದೆನೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿರೇಕೊಳದ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಗೌರಸಮುದ್ರದ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವೀರರಿಗೆ ಸೇವಕನೊಬ್ಬ ಛತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವೀರರು ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೇವಕರು ಮಡಿದಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ನಾಗಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲೊಂದು ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿದೆ.[58] ಕೆಳಗಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ದೂತರು ವೀರನನ್ನು ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ರಾಜರು ಅಥವಾ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ವೀರರು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆ, ಗಜದಳ, ಕುದುರೆ, ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಮೇಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಡ್ಡಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿಯು ಹೋಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ದೃಶ್ಯ, ಮೂರನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಸರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಪಶ್ಚಿಮ ತಪ್ಪಲಿನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಳಿ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಸಮೂಹ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹೆವರ್[60] ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಡೆದಂತೆ ಈ ಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಹೋರಾಟ ನಡೆದು ಅನೇಕ ವೀರರು ಹತರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆ ಮೂವರು ಎಡಗಡೆ ಮೂವರು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಒಬ್ಬ ವೀರನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕುಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಮಡಿದ ವೀರನನ್ನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಮಠ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಲ್ಲ. ಬಹುತೇಕ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹಂತದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಸನ್ನಿವೇಶ ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳು ವೀರಗಲ್ಲು ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವವರಿಗೆ ಆ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕೆತ್ತುವ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಬಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಬಂದಿರಬಹುದು.

ಕೋನಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವೀರನ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಒಂದೇ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ಇಬ್ಬರು ಹಾಗೂ ಮೂವರು ವೀರರನ್ನು ಒಂದೇ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಕುರುಹುಗಳು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿ, ಕೋನಸಾಗರ, ಗೌರಸಮುದ್ರ, ಬಾಂಡ್ರಾವಿ, ಹನುಮನಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಒಂದೊಂದೇ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವೀರರನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ, ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವರು ವೀರರುಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಒಂದು ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬವೀರನನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ವೀರ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನೆಂದು, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೀರರನ್ನು ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರು ಆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆಂದೂ ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ, ಭರ್ಜಿ, ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ, ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣ ಕೋಲು ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾಂಡ್ರಾವಿ ದೇವಸಮುದ್ರ ಮತ್ತು ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋವಿಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಆಗಮನದ ನಂತರ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೋವಿಯ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಈಚೀನವಾಗಿವೆ. ಮೇಲೆ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೆತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನು ಮಲ್ಲಗಚ್ಚೆ, ಇಲ್ಲವೆ ವೀರಗಚ್ಚೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹನುಮನಗುಡ್ಡ, ಬಾಂಡ್ರಾವಿ, ಗುಂಡ್ಲೂರುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಗುಡಿಯನ್ನು, ಕೋನಸಾಗರ, ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿ, ಕಪಡಬಂಡೆಹಟ್ಟಿ, ಕಡೇಹೂಡೇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕರಿ, ಬಳಪದ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾನಗಲ್ಲು(ತಂಪಿನಕಟ್ಟೆ), ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ(ಕನ್ನೇರಮ್ಮ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಇರುವ) ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ಬೈರಾಪುರ, ದೇವಸಮುದ್ರ, ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ, ಜಾಗಿರ್‌ಬುಡ್ಡೆನಹಳ್ಳಿ, ಪಕುರ್ತಿ, ಶಿರೇಕೊಳ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.

೪. ಕಳ್ಳರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಸಂಪತ್ತಿನ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ಕಳ್ಳರು ದಾರಿಹೋಕರನ್ನಲ್ಲದೆ, ಊರಿಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನು ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರಲ್ಲದೆ ಮಾನಭಂಗಕ್ಕೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಅನಿಷ್ಟಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು, ವೈದಿಕ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು[೯೨], ಹ್ಯೂಯನ್‌ತ್ಸಾಂಗನ ಪ್ರವಾಸ ಕಥನಗಳು ಈ ವಿಚಾರದ ಬಗೆಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ.[೯೩] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರ *ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ*, ನಯಸೇನನ *ಧರ್ಮಾಮೃತ*, ವಸುಭೂತಿಯ ಕಥೆ, ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.[೯೪] ಹೀಗೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಲು ಬಂದ ಕಳ್ಳರೊಡನೆ ಕೆಲವರು ಗಟ್ಟಿತನದಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕೆಲವು ವೀರರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಮಡಿದ ವೀರರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಬಯಲು ಸೀಮೆಗಿಂತ ಘಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾಸನ ಪಾಠವಿಲ್ಲದೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೫. ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯು ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನಿಂದಲೂ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇಟೆಯ ಬಗೆಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ. ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಪನು ರಚಿಸಿದ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೯೫] ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರು ರಚಿಸಿದ 'ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪರಿಯಣ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇಟೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.[೯೬] ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಬೇಟೆಯ ಬಗೆಗೆ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬೇಟೆಯ ಬಗೆಗೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು.[೯೭] ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ ರಾಜರು ಮೋಜಿಗಾಗಿ, ವಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹಂದಿ, ಪುಲ್ಲೆ, ಮರೆಸಾರಂಗಗಳನ್ನು ಮಿಗವೇಂಟೆ ಎಂದು, ಗವುಜ, ಗೀಜಗ, ಗೊರವ, ಪಾರಿವಾಳ, ಗುಬ್ಬಿ, ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ, ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಕ್ಕಿವೇಂಟೆಯೆಂದು, ಮೀನು, ಏಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನೀವೆಂಟೆಯೆಂದು, ಇಲಿ, ಬೆಳ್ಳಿಲಿ ಮೊದಲಾದ ಬಿಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಿರುವೇಂಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹುಲಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ, ಆನೆ, ಗೂಳಿ, ಮೊಸಳೆ, ಹಾವುಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಊರಿನ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ.

೬. ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದರವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹುಲಿಗಳ ಬೇಟೆಯು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತು. ಗುಪ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ಬೇಟೆಯು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅವರ ಕಾಲದ ಹಲವು ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲಿಯೊಡನೆ

ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ. ಒಂದನೆಯ ಕುಮಾರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಲಿಯೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ಚಿತ್ರಣವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[೯೯] ಹುಲಿಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನತೆಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಕೊಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗೌರವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ 'ಪ್ರಾನ್ಸುವಾಪಿರಾರ್ಡ್ ದೆಲವಲ್' ಎಂಬ ಪ್ರವಾಸಿಯು ಕೇರಳದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ 'ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು, ನಾಯರ್‌ಗಳು ಯಾವುದೇ ಆಯುಧಗಳಿಲ್ಲದೆ ಹುಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಮೈಯನ್ನು ಪರಚಿಕೊಂಡು ರಕ್ತ ಸುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಕೊಂದ ಹುಲಿಯನ್ನು ರಾಜನ ಮುಂದೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ'' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.[೧೦೦]

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಗಾಗಿಯೇ ಹೋಗಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ತಾವು ಮಡಿದ ವೀರರ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಹೆಚ್ಚು ದೊರೆತಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಹುಲಿಯನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿದ ಕೆಲವೊಂದು ನಿದರ್ಶನಗಳಿವೆ. ಕೊಡಗಿನಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವಿದ್ದು, ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಹುಲಿಗೂ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕೊಂದ ಬೇಟೆಗಾರನಿಗೂ 'ನರಿ ಮಂಗಲ'ವೆಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.[೧೦೧] ಹಲವು ವೇಳೆ ಹುಲಿಗಳನ್ನು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹುಲಿಯು ಊರಿನೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ಜನರನ್ನು ಮತ್ತು ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರನ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಶ್ವತಗೊಳಿಸಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾಗಸಮುದ್ರದ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ಸಹಚರರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹುಲಿಯ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಒಂದು ನಾಯಿಯು ಕಚ್ಚಿದೆ. ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರದ(ಕುದುರೆ ಗುಂಡಿನ ಹತ್ತಿರ) ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಸಹಚರರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಮಧ್ಯದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವೀರರು ಖಡ್ಗ ಹಾಗೂ ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ್ದು, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿನ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ಕೈ(ಬಲ) ಎತ್ತಿದ ಮಹಾಸತಿಯರನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿರಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ವೀರರು ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಎತ್ತಿದ ಎರಡು ಕೈಗಳು ಆ ವೀರರ ಪತ್ನಿಯರು ಮಹಾಸತಿಯರಾದುದ್ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೂ-ಬಳ್ಳಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ವೀರನು ತನ್ನ ಪಡೆಯವರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ

ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ವೀರನ ಹಿಂದೆ ಸ್ತ್ರೀ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಅವಳ ಕಾಲಿನ ಬಳಿ ಗಿಳಿಗಳಿವೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ಜಿಂಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಅವನ ಹಿಂದೆ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಾಲ ಬಳಿಯೂ ಎರಡು ಗಿಳಿಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ವೀರನು ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಹೋಗಿ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಕಡಿಮೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜಿಂಕೆಯು ಕ್ರೂರ ಪ್ರಾಣಿಯಲ್ಲ. ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಹೋಗಿ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಎದುರಾದ ಹುಲಿಯೊಡನೆ ಕಾದಾಡಿ ಮಡಿದಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಾದರೆ, ಹುಲಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರನನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ಮಹಾಸತಿಯಾದುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಹೋಗಿ ಬೇರೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಘಟನೆಯಿಂದ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿರಬಹುದು. ಅವನ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರು ಅವನೊಡನೆ ಮಹಾಸತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಇದೊಂದೇ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಸಹಚರರೊಂದಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ವೀರರು, ಮೂವರು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿರುವುದನ್ನು ಇದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಪಡಬಂಡೆಹಟ್ಟಿಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರನಾದ ಎರ್ರಮಂಚಯ್ಯ ಚಿರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿ ದ್ದಾನೆ. ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ನಾಯಿಗಳು ಚಿರತೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿವೆ.[೧೦೨] ಈ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನು ತೀರ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸುಮಾರು ೭೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೊನೆಯ ವೀರಗಲ್ಲಾಗಿದೆ.[೧೦೩] ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾವಿನೊಡನೆ ಸೆಣಸಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಸೇವಕನ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಹಂದಿ, ಆನೆ, ಗೂಳಿ, ಮೊಸಳೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದವರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕುರುಹುಗಳಾವುವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಿ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

೭. ಇತರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ವಿವಿಧ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಆತ್ಮಬಲಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವೀರರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ಆತ್ಮಬಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರೆಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸದೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೃಣ ಸಮಾನವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೈಯಾರ ತಾವೇ ಆತ್ಮವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯೆ ಕೊಡುವುದನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆತ್ಮಬಲಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ತಮಗೆ, ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ

ಅನಿಷ್ಟಗಳು, ಅಂಟುಜಾಡ್ಯಗಳು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ತಲೆಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹರಕೆಯನ್ನು ಹೊರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತವರು ಮಹಾ ಶಿವರಾತ್ರಿಯೆಂದು ತಮ್ಮ ತಲೆಯನ್ನು ಬಲಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯಾದ ಆತ್ಮಬಲಿದಾನ ನೀಡುವುದಕ್ಕೆಂದು 'ಚಂಪು ಗುಡಿಲು' ಅಥವಾ ವೀರಶೀರೋಮಂಡನ ಮಂಟಪಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು.[೧೦೪] ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸೋಲುಂಟಾಗಲೆಂದು ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಜಯವಾದರೆ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಂಡ ವಿವರಗಳು 'ಶಿಲಪ್ಪದಿಗಾರಂ' ಎಂಬ ತಮಿಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಂಡವರನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ 'ತಲೈ ಬಲಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.[೧೦೫]

ಅಶ್ರಯ ನೀಡಿದ ರಾಜ ಇಲ್ಲವೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮರಣಹೊಂದಿದರೆ ಇಹಲೋಕದಂತೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯು ಸಕಲ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಸೇವೆಗೈಯಬೇಕೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಹೆಂಡತಿ ಹಾಗೂ ಸೇವಕರು ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆತ್ಮಬಲಿಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಇವರನ್ನು ಲೆಂಕರು, ವೇಳವಾಳಿಗಳು, ಕೀಳ್ಗಿಂಟೆ, ಗರುಡರು, ಸಿಡಿತಲೆ, ಶೂಲಬಲಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ರಾಜನಿಗೆ ದೈಹಿಕ-ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ವೇದನೆ, ರೋಗಗಳಾದರೆ ಲೆಂಕರೆಂಬುವರು ಆ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜನು ಈ ವೇದನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣಹೊಂದಿದರೆ ತಾವು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಗರುಡರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಂ.ಎಂ ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರು ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗರುಡರನ್ನು ಲೆಂಕರೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೦೬] ವೇಳವಾಳಿಗಳಿಗೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೀಳ್ಗಂಟೆಗಳೆಂದರೆ ರಾಜನ ಸಮಾಧಿ ಕೆಳಗೆ ಆಳನ್ನು ಹೂಳುವುದು ಎಂದು ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.[೧೦೭] ಆದರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿದಾಗ ಈ ರೀತಿಯ ಕುರುಹುಗಳಾವುವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಸಿಡಿದಲೆ

ರಾಜನಿಗೆ ಗಂಡು ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಮಗುವಾದರೆ ಸಿಡಿತಲೆಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹರಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜನಿಗೆ ಗಂಡು ಸಂತಾನವಾದರೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತವರು ಸಿಡಿತಲೆ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಒಂದು ಬಾಗಿದ ಗಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ತಲೆಯ ಸಮೇತ ಗಳವು(ಸೆಳೆದಬ್ಬೆ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಸಿಡಿದಲೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರದ ಜಾಲಿ ಹೊಲದ ಕಟ್ಟೆಕೆಳಗೆ ಸಿಡಿದಲೆ ವೀರಗಲ್ಲಿದೆ.[೧೦೮] ಒಡತಿಯಾದ ಹೊನ್ನವ್ವ ನಾಗತಿಗೆ ಸೇವಕಿಯಾದ ಹೊನ್ನಿಯು ಛತ್ರಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೊನ್ನಿಯು

ಧ್ಯಾನಸಕ್ತಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಅವಳ ಮುಡಿಗೆ ಸೆಳೆದಬ್ಬೆಯ ಬಂಧನವಿದೆ. ನಂತರ ಅಪ್ಸರೆಯರು ಒಡತಿ ಹಾಗೂ ಸೇವಕಿಯರಿಬ್ಬರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.[೧೦೯] ಸಿಡಿದಲೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಗಂಡಸರು ಮಾತ್ರ ನೀಡದೆ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ಒಡತಿಯರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಮೇಲಿನ ವೀರಗಲ್ಲಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕಂಬವನ್ನೇರಿ ಕೆಳಗೆ ನೆಟ್ಟ ಶೂಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶೂಲಬಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದು, ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳು

ಜೈನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿದವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ನಿಷಧಿಶಿಲೆಗಳೆನ್ನುವರು. ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶೀದಿಕಾ, ನಿಶಿದಿ, ನಿಶಿಧಿ, ನಿಶಿದಿಗೆ, ನಿಶೇಧಿಗೆ, ನಿಷದ್ಯಿಕಾ, ನಿಷದಿ, ನಿಷಧಿ, ನಿಶಿದ್ಯಾಲಯ ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷಧಿಗೆ, ನಿಷದ್ಯಾಲ, ನಿಶಿದಿ, ನಿಸ್ತಿಗೆ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೧೦] 'ಸದ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ನಿಷಾದಿನ್ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ವಿಶ್ರಮಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಹೊರಡುವ 'ನಿಷೀದಿಕಾ' ಎಂಬ ಪದವೇ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು, 'ವ್ರತದಾರಿಯು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗುರುತು'' ಎಂಬುದು ಇದರ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. 'ನಿಷೀದಿಯಂ ನಿಜೆಸಿ', 'ನಿಶೀಧಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದಹನ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸ್ಮಾರಕವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೧೧೧]

ಜೈನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಮರಣ ಹೊಂದಲು ಅನೇಕ ವಿಧಾನಗಳಿದ್ದವು. ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗಿಣಿ ಮರಣ, ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನ ಮರಣ, ಪಂಡಿತ ಮರಣ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೆಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ರತವನ್ನು ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಂತವರ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಗುರುಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು. ಕಾರಣ ಗುರುಗಳು ಹಿಂದೆ ಈ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಧೈರ್ಯ ತುಂಬಿ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕನ್ನಡದ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೧೨] ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವ್ರತವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ಜೈನ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸ್ವಗ್ರಾಮದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಪವಿತ್ರ ಅಥವಾ ಪುಣ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಭದ್ರ ಬಾಹುವಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅನೇಕರ ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳು ಜೈನ ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[೧೧೩]

ಅಶೋಕ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಬಸ್ತಿದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ನಾಲ್ಕು ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳಿವೆ. ಒಂದನೆಯ ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಯು ಶ್ರೀ ಮೂಲಸಂಘದ ಬಲೋತ್ಕಾರಗಣದ ಮಾಧವ ದೇವರಗುಡ್ಡದ ಹಂಪನಗೌಡನ ಮಗ ಬರಮಗೌಡನು

ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೧೪] ಎರಡನೆಯ ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಯು ದೇವರಗುಡ್ಡ ನಾರಾಯಣ ದೇವನ ಮುದ್ದವೇಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೧೧೫] ಮೂರನೆಯ ನಿಷಧಿಶಿಲೆಯು ದೇವರಗುಡ್ಡದ ಕಬಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗ ಸಮಳಯ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೧೬] ನಾಲ್ಕನೆಯ ನಿಷಧಿಶಿಲೆಯು ಮಸಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಅಣಮಲಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೧೭] ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನುಂಕೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳೀಯರು ದೇವರಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿಷಧಿ ಹೊಂದಿದವರು ಬಹುಶಃ ನುಂಕೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಕರ್ಮಕ್ಷಯಗೊಳಿಸುವುದೇ ಈ ವ್ರತದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರಾವಕರಂತೆ, ಶ್ರಾವಿಕೆಯರೂ, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಂತೆ ಕುಂತಿಯರು ಇದನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವ್ರತದ ಅಂತ್ಯೋತ್ಸವದ ತರುವಾಯ ದಹನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ ಇಲ್ಲವೆ ದಹಿಸಿದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಜಾಗ್ರತಸ್ಥಾನವೆಂದು ಜನರು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು.[೧೧೮] ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ವ್ರತ ಹಿಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ವ್ರತದಾರಿಯನ್ನು ದಹಿಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೋ ಎಂಬ ಸಂದೇಹಗಳು ಮೂಡುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. ಈ ನಿಷಧಿ ಶಿಲೆಗಳು ದೊರೆತ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಮುರುಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೊಂದು ಜೈನಬಸದಿಯಿದೆ.

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ನಾಡಿನ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದರೂ, ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರ್ರಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಒಂದು ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ಅದು ಆ ದೇಶದ ಜನತೆಯ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿದೆ.[೧೧೯] ಅಂದರೆ ಜನತೆಯು ಬದುಕಿದ ರೀತಿ, ಅನುಸರಿಸಿದ ಧರ್ಮ, ಕಟ್ಟಿದ ಕಲೆ, ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲುಂಟಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿವರಣೆಯೇ ಆ ದೇಶದ ನಿಜವಾದ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೧೨೦] ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಜನತೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕಿಸಲಾದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಜನತೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಜನತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂಲಭೂತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮ ಗ್ರಾಮ-ರಾಜ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬೇರೂರಿ ಪರರಾಜ್ಯದವರು ದಾಳಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಐಕ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಜಾಗೃತ ಮನೋಭಾವನೆಯಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಸ್ವಗ್ರಾಮಾಭಿಮಾನ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಭಿಮಾನಗಳನ್ನು ಅವು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತವೆ.

ಪರಪುರುಷರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ತಡೆದು ಅವರ ಮಾನ-ಪ್ರಾಣ ಕಾಪಾಡುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತ ನಾಗರಿಕನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಇಂತಹ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಅಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಗೋವುಗಳು ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಧನಗಳು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಬೆಲೆ ಪರಮೋಚ್ಚ ನಾಣ್ಯವಾದ ಒಂದು ಸುವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿತ್ತು.[೨೨] ಆದುದರಿಂದ ಅಪಹರಣಕಾರರು ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಾಗ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಬಹುತೇಕ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಜನರು ಇಂದಿಗೂ ಶ್ರದ್ಧೆ-ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರೋಗ-ರುಜಿನಗಳಾದರೆ, ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟ-ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿ(ದೆವ್ವ-ಪೀಡೆಗಳ) ಕಾಟವಿದ್ದರೆ, ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆಗಳಾದರೆ ಹಾಗೂ ಉಣ್ಣೆಗಳು ಬಿದ್ದರೆ, ಮಳೆ ಬಾರದೆ ಇದ್ದರೆ, ರೈತರು ಬಿತ್ತುವಾಗ ನಿಧಿ(ಕಾಳುಗಳ ನೈವೇದ್ಯ) ಹೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ. ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಸುಗಳು ಕರುಗಳನ್ನು ಇಯ್ದಾಗ ಗಿಣ್ಣ-ಹಾಲುಗಳ ನೈವೇಧ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾರಲ್ಲದೆ, ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎಡೆ ನೈವೇದ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಕೂಡ್ಲಿಗಿ-ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಸಬೇಡರರಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಕುಲಕ್ಕೆ ಗಾದ್ರಿಪಾಲನಾಯಕ ಎಂಬ ದೇವರು ಕುಲದೇವರು(ಮನೆದೇವರು) ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಗಾಗಲೆ ಗಮನಿಸಿರುವಂತೆ ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಗಾದ್ರಿಪಾಲನಾಯಕನೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಾದ್ರಿಪಾಲನಾಯಕನೆಂದು ಪೂಜಿಸುವ ದೇವರು ಮ್ಯಾಸಖೇಡರ ಕುಲದ ದೇವರು ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳು ಮ್ಯಾಸಬೇಡವೀರರು ಮಡಿದ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸ್ಮಾರಕಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳು ಈ ಭೂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಗದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಕ-ಸೇವಕಿಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಒಡೆಯ-ಒಡತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಧೇಯತೆ, ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ ತೋರ್ಪಡಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಆದರ್ಶ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನನ್ನು ಜನರು ಮೆಚ್ಚಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆನೆಯಲೆಂದು ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗೆ ಪ್ರಚೋದನೆ ನೀಡಲೆಂದು ರಾಜರು, ಸಮಾಜದ ಗಣ್ಯರು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿಕರು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು, ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು, ಸಹೋದರ-ಸಹೋದರಿಯರನ್ನು ಸಾಕುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ರಾಜನು ಇಲ್ಲವೆ ಸಮಾಜವು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು.

ಅವನ ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಒಂದೆರಡು ಗ್ರಾಮಗಳ ಜಮೀನನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಅವರ ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿನವರು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಗುರುತಿಸಿದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ವಿರಗಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು	ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
೧	ಕಪಡಬಂಡೆಹಟ್ಟಿ	೧
೨	ಕೋನಸಾಗರ	೨
೩	ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು	೧

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಗುರುತಿಸಿದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ವಿರಗಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು	ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
೧	ಅಮಕುಂದಿ	೧
೨	ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರ	೪
೩	ಉರತಾಳ	೧
೪	ಗುಂಡ್ಲೂರು	೨
೫	ಗೌರಸಮುದ್ರ	೧
೬	ಚಿಕ್ಕುಂತಿ	೩
೭	ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ	೧
೮	ಜಾಗೀರ್‌ಬುಡ್ಡೇನಹಳ್ಳಿ	೧
೯	ದೇವಸಮುದ್ರ	೪
೧೦	ನಾಗಸಮುದ್ರ	೩
೧೧	ನುಂಕೆಮಲೆ	೧
೧೨	ಪಕುರ್ತಿ	೨
೧೩	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	೧೦
೧೪	ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ	೧
೧೫	ಬೈರಾಪುರ	೩
೧೬	ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನಕೆರೆ	೨

ಕ್ರ. ಸಂ.	ವಿರಗಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು	ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
೧೭	ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ	೭
೧೮	ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿ	೩
೧೯	ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು	೧
೨೦	ಯರ್ರೇನಹಳ್ಳಿ	೧
೨೧	ರಾಯಪುರ	೧
೨೨	ರಾಮಸಾಗರ	೨
೨೩	ಶಿರೇಕೊಳ	೫
೨೪	ಹನುಮನಗುಡ್ಡ	೧
೨೫	ಹಳೇದಡಗೂರು	೨
೨೬	ಹಾನಗಲ್ಲು	೫
೨೭	ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ	೩

೫.೪. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು

ಸತಿ ಎಂಬ ಪದದ ವಿಶಾಲಾರ್ಥ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂದು, ಮಿತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಮರಣದ ತರುವಾಯ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿಧನ ಹೊಂದುವ ಪತ್ನಿ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.[೧೨೨] ಹೀಗೆ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು 'ಸತಿ ಹೋದಳು' ಅಥವಾ ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ 'ಮಹಾಸತಿಯಾದಳು' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾಸತಿ ಎಂಬ ಪದದ ತದ್ಭವ ರೂಪವೇ ಮಾಸ್ತಿ.[೧೨೩] ಒಬ್ಬ ವೀರನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ವೀರಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯು ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದರೆ ಅವಳ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವನ ಪತ್ನಿ ದಾಕ್ಷಾಯಿಣಿ ಅಥವಾ ಸತಿದೇವಿಯು ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಘಟನೆಯೇ ಈ ಸತಿಪದ್ಧತಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿರಬೇಕು.[೧೨೪]

ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಉಗಮವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಾದ-ವಿವಾದಗಳಿವೆ. ಕೆಲವರು ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಪರದೇಶದಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ರೂಢಿಗತವಾಗಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಇದು ಮೂಲತಃ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಜನ್ಮತಾಳಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಿ.ಎ.ಸ್ಮಿತ್‌ರವರು ಸಿಥಿಯನ್ ರಾಜರು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಭಾರತದ ಇತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಪಸರಿಸಿತು. ಹಾಗೂ ಸಿಥಿಯನ್ನರ ಮತ್ತು ಥ್ರೇಸಿಯನ್ನ ಸತಿಪದ್ಧತಿಯ ಆಚರಣೆಗಳು

ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೋಲುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೨೫] ದುಬ್ಬೈರವರು ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದಿರದೆ ಮೂಲತಃ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಉದಯಿಸಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೨೬] ಎಡ್ವರ್ಡ್‌ಥಾಮ್ಸನ್‌ರವರು ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನಾಂಗಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಅದು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ.[೧೨೭]

ಲೋಥಾಲ್ ಹಾಗೂ ಮಹಾದಹ(Mahadaha) ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಭೂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಜೋಡಿ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಗಳು ದೊರೆತ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೧೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂದರೆ 'ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್' ಯುಗದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.[೧೨೮] ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದೆಯೆಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅಥವಾ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ವೈವಿಧ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಈಜಿಪ್ಟ್, ಸುಮೇರಿಯನ್ ನಾಗರಿಕತೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು, ಜನಪದ ಕತೆ-ಗೀತೆಗಳು, ವದಂತಿಗಳು ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಮುಂತಾದವು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಸತಿಘಟನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ನಡುವೆ ಸಂಘರ್ಷ ಉಂಟಾದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು.[೧೨೯] ರಜಪೂತರು[೧೩೦] ಮತ್ತು ಮರಾಠರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತು.[೧೩೧] ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಉಗ್ರರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾಲದ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಅಧಿಕಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೬ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕದಡಿ ಶಾಸನವು ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಪ್ರಥಮ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ.[೧೩೨] ವಿವಿಧ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು.[೧೩೩]

ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಲೆಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿಯ ಗಾದ್ರಿಪಾಲ ನಾಯಕನ ಚಿಕ್ಕ ಚಪ್ಪಡಿಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಜೊತೆಗಿರುವ ಮೂರು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಮ್ಯಾಸಬೇಡ ವೀರಪತ್ನಿಯರ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಿಲೆಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಯರ್ಜೇನಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯು ಬಲಗೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ್ದು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಂಡಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮುದುಡಿದ ಮೊಗ್ಗುಗಳು, ಸಿಂಹಮುಖದ ಪ್ರಭಾವಳಿ, ಹಂಸಗಳು ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರು ಅವನ ಭಕ್ತರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾನಗಲ್ಲಿನ

ತಂಪಿನಹಟ್ಟಿಯ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯು ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಬಲಗೈಯ ಅಂಗೈಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿಯ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯು ತನ್ನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವೀರನ ಬಲಗೈಯನ್ನು (ಅವನ ಈ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧವಿಲ್ಲ) ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ್ದು, ಇದೇ ತರದ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು ದೇವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಹಾಸತಿಯು ಕೇವಲ ಬಲಗೈ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತಿದ್ದಾಳೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯು ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಮೆಚ್ಚೆ, ನಾಗಸಮುದ್ರ, ರಾಮಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿರುವ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯರು ಎತ್ತಿದ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಂಡಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ತಪ್ಪಲಿನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರ ದೇವಾಲಯದ ಸಮೂಹ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳ ಬಳಿ ಮೂರು ಹಂತಗಳ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಹಂತವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತಿದ್ದು, ಮಧ್ಯದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಸತಿಯೊಡನೆ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸ್ವರ್ಗಯಾನ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಂಡ್ರಾವಿಯ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿದ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಮಹಾಸತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಗರ್ಭಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಹೆರಿಗೆಯು ಕಷ್ಟಕರವಾದರೆ ಈ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬೋರಲು ಹಾಕಿದಾಗ ಹೆರಿಗೆಯು ಸುಗಮವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ತಕ್ಷಣ ಈ ಶಿಲೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಸತಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ನಾಗಸಮುದ್ರ, ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು. ನಂತರ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ನೆಲೆಯೂರಿತು. ಮೊದಮೊದಲು ಉನ್ನತವರ್ಗ ಅದರಲ್ಲೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭ ಹಾಗೂ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗದವರಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದವು.[೧೩೪] ಆದರೂ ಕ್ರಮೇಣ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗದ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೂಡ ಸತಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ನಿಕೊಲೊ-ದೆ-ಕೊಂತಿ ತನ್ನ ವರದಿಯಲ್ಲಿ "ಈ ವೈದಿಕರು ಅಕ್ಕಿ, ಗಡ್ಡೆ, ಗೆಣಸು, ಹಣ್ಣು, ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಗಂಡ(ಏಕ ಪತ್ನಿವ್ರತಸ್ಥರು) ಸತ್ತಾಗ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಯುತ್ತಾಳೆ. ಸತ್ತಗಂಡನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ತಲೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತಾಳೆ"[೧೩೫] ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿರಬಹುದು.

ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದೆ ರೀತಿಯ ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಸ್ಮಾರಕಗಳಾಗಿವೆ. ವೀರನು ತನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ ತೋರಿಸಲು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದರೆ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಾನ ಶಾಸನಗಳಿಗಿಂತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದರೆ, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಿಗಿಂತ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೩೬] ಸತಿಪದ್ಧತಿಯು ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಲು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದವು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಪತಿಭಕ್ತಿ, ಮನೆತನ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಪಾವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತು ಪ್ರಭುವರ್ಗವು ಆಸ್ತಿಯ ಆಸೆಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಹೀಗೆ ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿರಬಹುದು. ಆಗಿನ ಸಮಾಜವು ಸತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಬದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾದ ಒಕ್ಕೈ, ಇಕ್ಕೈ, ಮುಕ್ಕೈ, ಬಹುಕೈ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳಾವುವು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಮಹಾಸತಿಯೊಬ್ಬಳೆ ಇರುವ ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲವೂ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೀರನಾದ ಪತಿ ಹಾಗೂ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಸಮ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕಾರಣ ನೀಡಬಹುದು. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ನೆಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಸಹಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೂಲಕ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ಚಿತೆಯೇರುವುದು.

೨. ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೂಲಕ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಡನು ದೂರದ ಬೇರೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪತ್ನಿಯೊಬ್ಬಳೆ ಚಿತೆಯೇರುವುದು.

ಸಹಗಮನ ಎಂಬ ಪದವೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಮೃತ ವೀರ ಪತಿ ಮತ್ತು ಪತ್ನಿಯರಿಬ್ಬರ ದೇಹಗಳನ್ನು ಜೊತೆ-ಜೊತೆಗೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ, ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳೆಲ್ಲವು ಸಹಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ.

ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವೀರನು ದೂರದ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿದರೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚಿತೆಯೇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇಲ್ಲಿ ವೀರ ಮತ್ತು ಅವನ ಪತ್ನಿ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಬೇರೆ-

ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತೆಯೇರಿದ ಪತ್ನಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಅವಳೊಬ್ಬಳನ್ನೆ ಕೆತ್ತಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾಸತಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ಒಕ್ಕೈ, ಇಕ್ಕೈ, ಮುಕ್ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಹುಕೈ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸ್ಮಾರಕಗಳಿರ ಬಹುದು.[೧೩೮] ಈ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವೀರನನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೇರೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಡಿದ ವೀರನನ್ನು ಅವನಿಗಾಗಿ ಚಿತಿಯೇರಿದ ಅವನ ಪತ್ನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಈ ಸ್ಮಾರಕದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಚಿತ್ರಿಸಿರಬಹುದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಹಗಮನದ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯು, ಅನುಗಮನದ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ.

ಮಹಾಸತಿಯು ಎತ್ತಿದ ಬಲಗೈಯು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗೆ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಅವರು ಸಹ ಈ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬಳೆಗಳು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು, ಕಮಂಡಲ, ಕಳಸ, ಕನ್ನಡಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಇವೆಲ್ಲವು ಶುಭದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿದ್ದು, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಮಾದಲದ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಂತೆ ಅಥವಾ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ಲಕ್ಷಣವಿರುವ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.[೧೩೯]

ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವಾದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಪಾತ್ರ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಮಹಿಳೆಯರ ಮೇಲಾಗುವ ದೌರ್ಜನ್ಯ-ಶೋಷಣೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಅವರ ತ್ಯಾಗ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಈ ಶಿಲೆಗಳು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರಿಗೆ ಆದರ್ಶಗುಣ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಮಹಾಸತಿಯರು ಧರಿಸಿಕೊಂಡ ವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿವಿಧ ಆಭರಣ ಹಾಗೂ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಪತಿಯ ಮರಣದ ನಂತರ ಚಿತೆಯೇರಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಸತಿಯರನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆನೆದು ಅವಳ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ರಾಜರು, ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡರು, ಮಹಾಸತಿಯ ಸಂಬಂಧಿಕರು ಈ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಜನರು ಭಯ-ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ 'ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ' ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೧೮೨೯ರಲ್ಲಿ ಲಾರ್ಡ್ ವಿಲಿಯಂಬೆಂಟಿಂಕನು ತನ್ನ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ ಕಾನೂನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿದನು. ಈ ಸತಿಪದ್ಧತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ರಾಜಾರಾಮ್‌ಮೋಹನ್‌ರಾಯರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದರು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಗುರುತಿಸಿದ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಮಾಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ವೀರಮಾಸ್ತಿ ಗಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು	ವೀರಮಾಸ್ತಿ ಗಲುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
೧	ಕರಡಿಹಳ್ಳಿ	೧
೨	ಗುಂಡ್ಲೂರು	೧
೩	ದೇವಸಮುದ್ರ	೨
೪	ನಾಗಸಮುದ್ರ	೨
೫	ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ	೧
೬	ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ	೧
೭	ಬಾಂಡ್ರಾವಿ	೧
೮	ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ	೧
೯	ಮೆಚ್ಚಿರಿ	೧
೧೦	ಮೊಗಲಹಳ್ಳಿ	೩ (ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು)
೧೧	ಯರ್ಜೇನಹಳ್ಳಿ	೧
೧೨	ರಾಮಸಾಗರ	೧
೧೩	ಶಿರೇಕೊಳ	೧, ೩ ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು
೧೪	ಹಾನಗಲ್ಲು	೧

೫.೫ ಕೋಟೆಗಳು

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಭೂಕಂಪ, ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ, ಚಂಡಮಾರುತ, ನೆರೆಹಾವಳಿ, ಅಧಿಕ ಬಿಸಿಲು, ಅಧಿಕಚಳಿ, ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಂತಹ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಿಕೋಪಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಿಗೂ ಇಂತಹ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಿಕೋಪಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಜೀವಿಯು ಬದುಕುಳಿಯಲಾರದು. ಕೆಲವೊಂದು ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ದಪ್ಪನೆಯ ಚರ್ಮ, ಚಿಪ್ಪಿನಂತಹ ಮೇಲು ಹೊದಿಕೆ, ಉಣ್ಣೆ, ಉಗುರು ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ನಿಸರ್ಗದತ್ತ ವಸ್ತುಗಳು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು

ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಿಸರ್ಗದತ್ತವಾದ ರಕ್ಷಣಾ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮನೆ, ಮಠ, ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಮನುಷ್ಯನು ಸಂಘ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ಜೀವಿ ಎಂದು ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವನ ಸಂಘ ಜೀವನದಿಂದಲೇ ಹಲವಾರು ಜನರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದು, ಇದರಿಂದ ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಬೆಳೆಯಿತು. ಅನೇಕ ಕುಟುಂಬಗಳು ಸೇರಿ ಗ್ರಾಮ, ಪಟ್ಟಣ, ನಗರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಒಂದು ರಾಜ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಕಾರಣೀಭೂತವಾದವು. ಹೀಗೆ ಅವನು ಬೇರೆಯವರ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು, ತನ್ನ ಕುಟುಂಬವನ್ನು, ಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡನು. ಕೋಟೆ ಎಂದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸ್ಥಳ, ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಇಂತಹ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಭದ್ರತೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ.[೧೪೦] ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗ'ವೆಂದು, ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪುರ'(ಅಂದರೆ ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪಟ್ಟಣ)ವೆಂದು[೧೪೧], ಅಲ್ಲದೆ ಕೋಟೆ-ಪಟ್ಟಣಗಳೆರಡನ್ನು ಸರಿಸಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೪೨] ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೋಟ್ಟೈ(kotai) ಎಂದು, ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೋಟ(kota) ಎಂದು ಕರೆದರೆ,[೧೪೩] ಹಳೆಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕೋಂಟೆ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.[೧೪೪] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ದುರ್ಗ, ಕಿಲ್ಲೆ ಹಾಗೂ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ.

ಇಂತಹ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಜೆರಿಕೋ(Jericho) ನಗರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೭೦೦೩ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೧೪೫] ಕ್ರಿ.ಶ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಷಿ-ಯಾಂಗ್ -ಟೀ ರಾಜನು ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಚೀನಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.[೧೪೬]

ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಾದ ಹರಪ್ಪ ಮತ್ತು ಮೆಹೆಂಜೋದಾರೋಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಗೋಡೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ.[೧೪೭] ಇದೇ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಾಲಿಬಂಗಾನ್ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷವು ದೊರೆತಿದೆ.[೧೪೮] ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ರಕ್ಷಣಾಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳು ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯಕವೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಾಗೂ ತಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೫೦]

ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಮೊದಲ ಸಹಸ್ರಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ನಗರಗಳಾದ ಬೀಟ(Bhita), ಜೂಸಿ(Jhusi) ಮಥುರ(Mathura), ಕೌಸಂಬಿ(Kausambi), ಅಹಿಚ್ಛತ್ರಗಳಲ್ಲಿ(Ahichhchatra) ಕೋಟೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರೆ,[೧೫೨] ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರದಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರಧಾನ್ಯ, ಆಯುಧಗಳ ಉಗ್ರಾಣಗಳಿದ್ದವಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮ ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೫೩] ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಕಾರ ಗೋಡೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದದನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯಾಧಾರಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ಪುರಾತತ್ವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.[೧೫೪] ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದ ಕೋಟೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು, ರಾಜ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳ ಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಿ ಪಡೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸೂಕ್ತವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೫೫] ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩೨೦ರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮೌರ್ಯನು ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು.[೧೫೬] ಗುಪ್ತರ ಕಾದಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೧೫೭]

ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೋಟೆಯು ಅವಶ್ಯಕ ಹಾಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಒಂದು ರಾಜ್ಯಕ್ಕಿರಬೇಕಾದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯು ಒಂದಾಗಿದೆಯೆಂದು ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ(ಸಪ್ತಾಂಗಗಳೆಂದರೆ ರಾಜ, ಅಮಾತ್ಯ, ರಾಜಧಾನಿ, ಕೋಶ, ದುರ್ಗ, ಮಿತ್ರ, ಸೈನ್ಯ) ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುಜರಾತ್, ರಾಜಸ್ಥಾನ, ಗ್ವಾಲಿಯಾರ್, ಕಾಲಿಂಜರ್, ದೆಹಲಿ ಮತ್ತು ದಖ್ಖನ್ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೋಟೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದರು.[೧೫೮]

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸನ್ನತಿಕೋಟೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬನವಾಸಿ ಕೋಟೆಯು ಇದರ ಸಮಕಾಲೀನವಾದುದಾಗಿದ್ದು, ಇವೆರಡು ಕ್ರಿ.ಶ.೧-೨ನೆಯ ಶತಮಾನದವುಗಳಾಗಿವೆ.[೧೫೯] ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು, ಮುಸ್ಲಿಂರು ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಗಡಿಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡುಬಂದಿವೆ.

ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳು ಯುದ್ಧದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಕೋಟೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಜನನ್ನು ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಮೋಡದಂತೆ, ಮದರಹಿತವಾದ

ಆನೆಯಂತೆ, ವಿಷರಹಿತವಾದ ಹಾವಿನಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.[೧೬೦] ಜಿ.ಟಿ.ಡಾಟೆಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಗತಕಾಲದ ಕೋಟೆಗಳು ರಾಜಧಾನಿಯ ರಕ್ಷಣಾ ಸಾಧನಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೧] ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಇರಲೇಬೇಕು. ಕೋಟೆ ಇಲ್ಲದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಕೋಟೆಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ರಾಜ-ರಾಣಿ, ಕೋಶ ಅಲ್ಲದೆ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ನಾಗರಿಕರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕೋಟೆಯು ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದು, ರಾಜ್ಯದ ಉಳುವಿಗೆ ರಾಜನ ಪಾತ್ರ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಅವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೋಟೆಯು ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಟೆಯನ್ನು ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಿಂದಿಗೆ ಭದ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ನೀರು ಇರುತ್ತದೆ. ತೂತು ಬಿದ್ದರೆ ಇಡೀ ನೀರು ಸೋರುವಂತೆ ಕೋಟೆಯು ಭದ್ರವಾಗಿರದೆ ಸಡಿಲಗೊಂಡು ಶತ್ರುಗಳ ವಶವಾದರೆ ಇಡಿ ರಾಜ್ಯವೇ ಶತ್ರುಗಳ ಕೈವಶವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಕೋಟೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಶತ್ರುಗಳು ಅಲ್ಲಿನ ಆಹಾರ ಧಾನ್ಯಗಳ ಉಗ್ರಾಣ, ಕೋಶಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ದೋಚಿ ಶಸ್ತ್ರಗಾರಗಳನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣವು ಶಸ್ತ್ರಗಾರ ಖಾಲಿಯಾದರೆ ಇಡಿ ಸೈನಿಕ ಅಥವಾ ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಅಸಮರ್ಥವಾದಂತೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.[೧೬೨] ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಕನ್ನಡಿಗರ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವಷ್ಟು ಮೌಲ್ಯ ವೀರತ್ವಕ್ಕೂ ಇದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೩] ಈ ಮಾತು ಕೇವಲ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತ ಭಾರತೀಯರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವೀರತ್ವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಂತಹವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಆದುದರಿಂದ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿತ್ತು.[೧೬೪]

ಶಾಸನಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ 'ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ', ಕೌಟಿಲ್ಯನ 'ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ', 'ಮನುಸ್ಮೃತಿ', 'ಮಾನಾಸಾರ' 'ಮಯಾಮತ', ಕಾಮಂದಕನ ನೀತಿಸಾರ, ಶುಕ್ರನೀತಿಸಾರ, ಬೃಹತ್ ಸಂಹಿತೆ, ಸೋಮನಾಥ ಸೂರಿಯ ನೀತಿ ವಾಕ್ಯಾಮೃತ, ಭೋಜನಯುಕ್ತಿ ಕಲ್ಪತರು, ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಪಂಚತಂತ್ರ, ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ, ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ವಾಯುಪುರಾಣ, ವಿಷ್ಣುಕರ್ಮಪುರಾಣ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ರಾಜನೀತಿ ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳು ಕೋಟೆಗಳ ತಳವಿನ್ಯಾಸ, ಅವುಗಳ ವಿಧಗಳು, ಭಾಗಗಳು ಮತ್ತು ರಚನಾ ಕ್ರಮಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ.[೧೬೫]

ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜನೀತಿ ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತುಗ್ರಂಥಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕೋಟೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು.

೧. ಔದಕ : ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವುದು.

೨. ಪರ್ವತ : ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೩. ಧಾನ್ವನ : ಮರುಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೪. ವನ : ಅರಣ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೫. ಐರಣಿ : ಹಳ್ಳ, ಮುಳ್ಳು, ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೬. ವಹೀ : ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು.

೭. ನರ : ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ರಥ, ಕಾಲ್ದಳಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಚತುರ್ಬಲಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದು.

೮. ದೇವದುರ್ಗ : ಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವರು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕೋಟೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶಾಸನಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯ ಕೋಟೆ ಅಥವಾ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

೧. ಗಿರಿದುರ್ಗ

೨. ಜಲದುರ್ಗ

೩. ವನದುರ್ಗ

ಕೌಟಿಲ್ಯನು ತನ್ನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವನದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭ, ಆದರೆ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಜಲದುರ್ಗಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಕರವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೧೬೬] ಕೋಟೆಗಳು ತಲವಿನ್ಯಾಸಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಚತುರ್ರಸ-ಚೌಕಕಾರ, ದೀರ್ಘ ಚತುರ್ರಸ-ಆಯತಾಕಾರ, ವೃತ್ತಾಕಾರ, ವೃತ್ತಾಯತ, ಗೋಲವೃತ್ತಾ ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆಂದು ವಾಸ್ತು ಮತ್ತು ರಾಜನೀತಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಶಾಶ್ವತಕೋಟೆ ಮತ್ತು ರಣರಂಗ ಕೋಟೆಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೬೭] ಶಾಶ್ವತಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ರಣರಂಗ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಇಲ್ಲವೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಇಳಿಜಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳು ಸೈನಿಕರಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತಿದ್ದು, ಯುದ್ಧಕೌಶಲ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ವೈರಿಗಳ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ತಡೆದು ಅವರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡುವುದೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಯಕ್ಬರ್‌ಸ್ಟೈಟ್‌ರವರ ಪ್ರಕಾರ ವಿರೋಧಿಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೋಟೆಗಳು ತುಂಬಾ ಅನುಕೂಲಕರವಾದವು. ಇವರು ಮುಂದುವರಿದು ಒಂದು ಮಾದರಿ ಕೋಟೆಗೆ ಒಳಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಹೊರಕೋಟೆಗಳಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೮] ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೊರ ಕೋಟೆಯಿಂದ ಒಳಕೋಟೆಯು ತುಂಬಾ ಅಂತರದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಸಿಡಿಮದ್ದುಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಹೊರಕೋಟೆಗೆ ಹಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕೆ ವಿನಃ ಒಳಕೋಟೆಗೆ ಹಾನಿ ಆಗಬಾರದು. ಪಿ.ಸಿ.ಚಕ್ರವರ್ತಿಯವರು "ಯುದ್ಧಸ್ಥಿತಿಯು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಂತ ವಿಸ್ತರಣೆ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಹಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.[೧೬೯]

ಟಿ.ಪಿ.ಸಿನ್ನರವರು ಕೋಟೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಯುದ್ಧದ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಯುದ್ಧ ಕಲೆಯು ಅವನಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದ್ದು, ದಾಳಿಕಾರರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ತಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನಹರಿಸಿದ್ದರು. ಇದು ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಮತ್ತು ಹಠವಾದಿ ಸ್ವರೂಪದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆಯೆಂದಿದ್ದಾರೆ.[೧೭೦]

ಒಂದು ಕೋಟೆಯು ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಅದರ ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳ ಪರಿಚಯ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕಂದರಗಳು, ಹುಲಿಮೊಗ(ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು), ಅಳ್ವೇರಿ, ಬತ್ತೇರಿ(ಕೊತ್ತಲ, ಹೂಡೇ, ಬುರುಜು), ಕೋಟೆ ತೆನೆಗಳು, ಅಂಬು-ಗಂಡಿ, ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು, ಕುದುರೆಗಂಡಿ, ಚೋರುಗಂಡಿ, ಗುಪ್ತದ್ವಾರ, ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೋಟೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳವಾದ ನುಂಕೆ(ಲುಂಕೆ) ಮಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಲುಂಕೆಕೋಟೆ'ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆಂದು ಕದಂಬರ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೭೧] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನುಂಕೆಮಲೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕದಂಬರ ಶಾಖಾ ಮನೆತನದ ಅಜವರ್ಮನು (ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಜಯಸಿಂಹನ ಅಧೀನನಾಗಿ) ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಲುಂಕೆಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಬಹುದು. ನಂತರ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಆ ವಂಶದ ಬಂಚರಸದೇವನು ಇದನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿರಬೇಕು. ಲುಂಕೆಕೋಟೆಯ ಪ್ರಧಾನಕಟ್ಟಡ ಈಗ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟೆಗೋಡೆ ಹಾಗೂ ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬುರುಜುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಲುಂಕೆಕೋಟೆಯು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವಿಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹನೆಯಕೋಟೆಯೆಂದು (ಹಾನೆಯ) ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಡುಗಲ್ಲು ರಾಜಧಾನಿಯಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಚೋಳಮಹಾರಾಜರಿಗೆ ಹ(ಹಾ)ನೆಯಕೋಟೆಯು ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು.[೧೭೨] ಈ ನಿಡಗಲ್ಲು ಜೋಳಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಬೊಮ್ಮಭೂಪಾಲನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದನು. ಇವನಿಗೆ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ರಾಜ್ಯಗಳ ಶತ್ರುಗಳು ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನು ತನ್ನ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಬೈಚಪ್ಪ(ಬಿಚಣಾಂ)ನಿಗೆ "ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು" ಎಂದು ಅದೇಶಿಸಿದನು. ಬೈಚಪ್ಪನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹನೆಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೭೮ರಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.[೧೭೩] ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ನಿಡುಗಲ್ಲಿನವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಲುಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಈ ಕೋಟೆಯ ಸಾಲಿನ ಆಡಂಬರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಪಲ್ಲವರು, ಆಂಧ್ರರು, ಕರ್ಣಾಟರು, ಅಂಗ, ವಂಗ,

ಮಾಳವ, ಯಾದವ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರುಗಳೂ ಭೀತಿಗೊಂಡರು.[೧೭೪] (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೬೨ರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕ ಚೋಳಮಹಾರಾಜನು ಈ ಹನೆಯದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು.) ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹನೆಯಕೋಟೆಯನ್ನು ಚೋಳರಾಜನಾದ ಭೋಗನಿಂದ ಜಯಿಸಿ 'ವಿಜಯಗಿರಿ' ಅಥವಾ 'ವಿಜಯನಗರಿ' ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.[೧೭೫] ಆದರೆ ಈ ಹನೆಯಕೋಟೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಹೊಯ್ಸಳರ ಇಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನೆ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೩-೧೨೨೦) ಅಥವಾ ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಲ್ಲಾಳನೆ(ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೯೧-೧೩೪೨) ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಹೊನ್ನಿಯ ಸಿಡಿತಲೆಯ ವೀರಗಲ್ಲಿನ ಕಾಲವನ್ನು ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್ ರವರು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೫ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೭೬] ಅಂದರೆ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಹನೆಯಕೋಟೆಯ ಹೊಯ್ಸಳರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೭೮ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೫ರ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಹನೆಯಕೋಟೆಯು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೆನೆಂದರೆ ಹನೆಯಕೋಟೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಮುಮ್ಮಡಿ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಹೊನ್ನಿಯ ಸಿಡಿತಲೆ ವೀರಗಲ್ಲು ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಈಗಲೂ ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಚ್ಚು-ಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಗ್ರ್ಯಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯ ಅವಶೇಷ ಹಾಗೂ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ತ್ರಿಶೇಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು, ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವೀರಗಲ್ಲು, ವಿಷ್ಣು, ಗಣಪತಿ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಿಡಗಲ್ಲು ಚೋಳರ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಶಸ್ತ್ರದಾರಿ ಸೈನಿಕರ ಸಾಲು ಚಿತ್ರಗಳಿವೆ.ಈ ಹಾನೆಯ ಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿರಿಗೊಳಲು ಮತ್ತು ಮುರಡಿ ಕೋಟೆಗಳಿದ್ದವು.[೧೭೭]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನಾಯಕನಹಟ್ಟಿಯ ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪನಾಯಕನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಊರಿನಿಂದ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ನೆಲಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆಯ ಪ್ರಧಾನ ದ್ವಾರವಿದೆ(ನುಂಕಪ್ಪನಕಟ್ಟೆಯಬಳಿ). ಇನ್ನು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಿದಾಗ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯು ಎದುರಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು, ಕೋಟೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಸಂಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ದ್ವಾರವಿದೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಎದುರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಚೌಕಕಾರದ ಕೊತ್ತಲವಿದ್ದು, ಅದರ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂಕಿನ ರಂಧ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ದ್ವಾರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಉಪಬಾಗಿಲಿದ್ದು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟೆಗಳಿವೆ. ಇದರ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೊತ್ತಲ ಅಲ್ಲದೆ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂಕಿನ ರಂಧ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನಾಗತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯು ಮೇಲುದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನುಸುಳುವ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಕಂದಕದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ.[೧೭೮] ಇಲ್ಲಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಿದಾಗ ಮೇಲುದುರ್ಗ ಎದುರಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ

ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕೊತ್ತಲಗಳಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂಕಿನ ಕಿಂಡಿಗಳಿವೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ಪೂರ್ವ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಎರಡು ವೇದಿಕೆ(ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚಿನ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯಿದೆ)ಗಳಿವೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹನುಮನಬಾಗಿಲೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಉಪಬಾಗಿಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಿಲು ಬೋದಿಗೆಗಳು ಸುರುಳಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿವೆ. ಮೇಲಿನ ತೊಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಯ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಹಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕೆತ್ತಿರಬಹುದು. ಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರವೇಶದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೇಲಿನ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂಕಿನ ಕಿಂಡಿಗಳಿವೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ದೋಣಿಗಳು, ಬಾವಿಗಳು(ಈ ಸ್ಥಳದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದಮ್ಮನ ಹೊಂಡ, ಏಣಿಮಾರಮ್ಮನ ಹೊಂಡ, ಕಂಪಳದೇವರ ಹೊಂಡಗಳಿವೆ). ಆಯತಾಕಾರದ ಕಣಜಗಳು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಕೋಟೆಯಿದ್ದು, ಇದಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲಿದೆ. ಬಾಗಿಲ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮಕರ ಮತ್ತು ಬಳ್ಳಿಸುರುಳಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದು, ಬಳ್ಳಿಯ ಸುರುಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಲವಾದ ಹೂಗಳಿವೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಡೆ ನೀರಿನ ಕೊಳಗಳು, ಕಣಜಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಎತ್ತರದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಾವಲು ಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ನೆಲಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದ್ದವಾದ ಕೆರೆಯಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಕೋಟೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕಂದಕದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಂತಿದೆ. ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಪೌಳಿಯೆಂದು ಕರೆದರೂ ಅದು ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಗಿರಿದುರ್ಗವಾಗಿದ್ದು, ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಹಾನಗಲ್ಲು, ಹನುಮನಗುಡ್ಡ ಮತ್ತು ಸಂತೆಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಗೋಡೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ಮೆಚ್ಚೆರಿಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಗಳು ಹಾಗೂ ರಂಗಯ್ಯನ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕೋಟೆ ಹಾಗೂ ಬುರುಜುಗಳ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.[೧೭೯] ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿಯ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿರುವ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯನ್ನು ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಕೇವಲ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ನ ತುಂಡುಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯ ಮಧ್ಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೊಂದು ಕಾವಲುಗೋಪುರವಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಫಿರಂಗಿ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಕೋಟೆಗಳು ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಈಗಲೂ ಜನವಸತಿಗಳಿರುವ, ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಕಾವಲುಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ನೇರಲಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಳದೇವರ ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು(ಕಾವಲು ಗೋಪುರ) ಹಾಗೂ ಊರುಮಾರಮ್ಮನ ಕೋಟೆ ಬುರುಜುಗಳೆಂದು ಎರಡು ಬುರುಜುಗಳಿವೆ. ಕಂಪಳದೇವರಕೋಟೆಯ ಬುರುಜಿನ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ೭ ಅಡಿಯ ಫಿರಂಗಿಯಿದೆ. ಸಿದ್ಧಯ್ಯನ

ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜನ್ನು ಸ್ಥಳನಾಮವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಿದ್ದಯ್ಯನೆಂಬ ಊರಿನ ಮುಖಂಡನು ಪಾಳೆಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಬಾಂಡ್ರಾವಿ ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷವಿದ್ದು, ಇದರ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗವು ನಶಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ. ನಲ್ಲರೆಡ್ಡಿಕೊಂಡಾಪುರದ ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜಿನ ಮೇಲಿರುವ ದೇವರನ್ನು ಬುರುಜಮ್ಮ ಎಂದು, ಮೇಲಿನ ಕಣಿವೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬುರುಜನ್ನು ದುರುಗಮ್ಮನ ಬುರುಜೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳೀಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ತರಹದ ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜುಗಳು ಮುತ್ತಿಗಾರಹಳ್ಳಿ, ಸೂರವ್ವನಹಳ್ಳಿ, ಕುಮತಿ, ವಲಸೆ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ, ಕೆಳಗಿನಕಣಿವೆ, ಹನುಮಾಪುರ, ರಾಜಪುರ, ವಡೇರಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿವೆ. ದೇವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಕೋಟೆಯ ಅವಶೇಷಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿರುವ ವೀರಭದ್ರದೇವರನ್ನು ಕೋಟೆಯ ವೀರಭದ್ರದೇವರೆಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಕೋಟೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಅಶೋಕ ಸಿದ್ದಾಪುರದ ಕೋಟೆ ಬುರುಜಿನ ಮೇಲೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ದೇವರಗುಡಿಯಿದೆ. ಜನವಸತಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇಚರಾಕ್ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವಲು ಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ಪರ್ತೇನಹಳ್ಳಿ(ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ), ಭೀಮಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಗಚ್ಚುಗಾರೆಯ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಉತ್ತಮ ಕಾವಲುಗೋಪುರಗಳಿವೆ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಇವುಗಳನ್ನು 'ಹೂಡೇವು'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಉಗ್ಗಿನಿಂಗಯ್ಯನಹಟ್ಟಿಯ ಹಾಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ, ಬುರುಜು ಅಲ್ಲದೆ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯ ಸುತ್ತಲು ಕಂದಕವಿದೆ. ಇಂತಹ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜಗಳು ಅಮಕುಂದಿ, ಎರಪೋತಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ, ಯರ್ಜೇನಹಳ್ಳಿ, ಹರಿವಿನದೊಡ್ಡಿ, ಕಾಟನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ, ಅಜ್ಜಪ್ಪನ ಗೊಂದಿ, ಕೊಳಗ ಬೊಮ್ಮನ ಕುಂಟೆ, ತುಪ್ಪದಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಜನವಸತಿಯಿರುವ ಹಾಗೂ ಈಗಾಗಲೇ ಹಾಳುಬಿದ್ದಿರುವ (ಬೇಚರಾಕ್) ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬುರುಜು ಅಥವಾ ಕಾವಲುಗೋಪುರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವು ಒಂದೊಂದು ಬುರುಜನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾವಲುಗಾರರು ನಿಂತು ಶತ್ರುಗಳ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬುರುಜುಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡರು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನುಂಕೆಮಲೆ, ಹನೆಯಕೋಟೆ(ಹಾನೆಯ) ಹಾಗೂ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಇಂತವರೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಈವರೆಗೆ ದಾಖಲಾತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು, ತಮ್ಮಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಬಹುಬೇಗ ಭೇದಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೋಟೆ-ಕೊತ್ತಲಗಳು ಇಂದು ಆಧುನಿಕ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ.

೫.೬ ಶಾಸನಗಳು

ಶಾಸನ ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಶಾಸ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು, ಶಾಸ್ ಎಂದರೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡು ಅಥವಾ ಘೋಷಣೆ ಹೊರಡಿಸು ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೮೦] ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾಸನ(Inscription) ಎಂದರೆ ರಾಜರ ಅಪ್ಪಣೆ ಅಥವಾ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿದ ಅಥವಾ ಕೊರೆದ ಬರವಣಿಗೆ(ಲಿಪಿ)ಯನ್ನು ಶಿಲಾಶಾಸನವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಶಿಲಾಲಿಪಿಗಳು ಶಾಸನಗಳಾಗದೆ, ಕೇವಲ ರಾಜಮುದ್ರೆಯುಳ್ಳ ಶಿಲಾಲಿಪಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಶಾಸನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮೊದಮೊದಲು ರಾಜರು ಮತ್ತು ಅವರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಸಾಮಂತರು, ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೂಡ ಆಡಳಿತ ವಿಚಾರಗಳು, ದಾನದತ್ತಿ, ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಹರಕೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪ್ರಜೆಗಳು ಪಾಲಿಸುವ ನಿಯಮ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಿಲೆ, ತಾಮ್ರಪಟ, ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಬ್ಬಿಣ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಲೋಹದ ತಗಡುಗಳ ಮೇಲೆ, ನಾಣ್ಯ, ವಿಗ್ರಹ, ಶಂಖ, ದಂತ, ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಿಕೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[೧೮೧] ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮೀ, ಪಾಳಿ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಖರೋಷ್ಠಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು, ಕನ್ನಡ, ಮಲೆಯಾಳಂ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲೂ, ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಖರೋಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಾಂತೀಯ ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲೂ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೧೮೨]

ಭಾರತದ ಉಪಖಂಡದಲ್ಲಿ ಸಿಂಧೂ ಬಯಲಿನ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಮುದ್ರೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರಲಿಪಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದರೂ ಇದುವರೆಗೆ ಆ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಓದಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಪೂ.೪೫೦ರ ಪಿಪ್ರವ(ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ) ಗ್ರಾಮದ ಕರಂಡಕದ ಮೇಲಿನ ಶಾಸನವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು.[೧೮೩] ಸೊಹ್ಗಾರ್ ಶಾಸನವನ್ನು ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಸಿಂಹಳದ ಅನುರಾಧಪುರದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೬ ಮತ್ತು ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳು ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವಾದವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಖಚಿತವಾದರೆ ಈ ಶಾಸನಗಳೇ ಭಾರತ ಉಪಖಂಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನ(ಬ್ರಾಹ್ಮಿಲಿಪಿ)ಗಳಾಗುತ್ತವೆ.[೧೮೪]

ಭಾರತದ ಉಪಖಂಡದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನೇ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಪೂರ್ಣಪ್ರಮಾಣ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಶಾಸನಗಳ ಅದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕನೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೧೮೫] ಅಶೋಕನು ತಾನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಲಿಪಿ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಶಾಸನಗಳೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ, ಪ್ರಾಕೃತ್, ಗ್ರೀಕ್, ಅರಮೈಕ್ ಹಾಗೂ ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯನ್ನು(ಕತ್ತೆ ಮುಖದ ಲಿಪಿ)ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.[೧೮೬]

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಪಿಗಳು ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯ ಏಷ್ಯಾ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವ ಬಹುತೇಕ ಲಿಪಿಗಳು ಅಶೋಕನ ಕಾಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿದವೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಲಿಪಿಗಳಿಗೆ ಮಾತೃ(ಮೂಲ) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯು ಹೇಗೆ, ಯಾವಾಗ, ಎಲ್ಲಿಂದ ಉದಯವಾಯಿತೆಂಬ ವಿಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮತ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಗ್ರೀಕ್, ಫಿನಿಷಿಯನ್, ಉತ್ತರ ಸಿಮಿಟಿಕ್, ದಕ್ಷಿಣ ಸಿಮಿಟಿಕ್ ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯ ಮೂಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಆರ್ಯ ಜನಾಂಗದವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗದವರು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಚಿತ್ರಲಿಪಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ಸಿಂಧೂ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಚಿತ್ರಲಿಪಿಯು ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿಯ ಮೂಲವಿರಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಿಂಧೂ ಬಯಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಚಿತ್ರಲಿಪಿಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲಿಪಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ನಮಗೇನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘ ಕಾಲದ ನಂತರ ಪುನಃ ನಮಗೆ ಬರವಣಿಗೆಯ ಇತಿಹಾಸವು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವುದು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿಂದಾಗಿದೆ.[೧೮೭] ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನುಳಿದು ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಏಕಲಿಪಿ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿತ್ತು.[೧೮೮] ಹುಲ್ಲರವರು ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿನ ಭಾಷೆಯನ್ನು ''ಮಗಧನ್'' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.[೧೮೯]

ಕರ್ನಾಟಕವು ಸೇರಿದಂತೆ ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಶಾಸನಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನು ಬರೆಯಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಆರು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.[೧೯೦] ಈಗಾಗಲೇ (ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ) ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[೧೯೧]

ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರ ಹಾಗೂ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಲಘು ಶಿಲಾಲಿಪಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ.[೧೯೨] ಈ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ೧೮೯೨ರಲ್ಲಿ ಲೂಯಿರೈಸ್‌ರವರು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರು. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನಂತರ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರದ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು.[೧೯೩] ಈ ಶಾಸನಗಳು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಪತ್ತೆಯಾದವೆಂದು ಸ್ವತಃ ಲೂಯಿರೈಸ್‌ರವರೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.[೧೯೪]

ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ಎಡ-ಬಲ ದಂಡೆಗಳ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒರಟಾದ ಹುಟ್ಟು ಹೆಬ್ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು 'ಅಕ್ಷರಗುಂಡು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಕೆಲವು ಲಿಪಿಗಳನ್ನುಳಿದು ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಹದಿಮೂರು

ಸಾಲುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸಾಲುಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕೊನೆಗೆ 'ಲಿಪಿಕರೇಣ ಚಪಡ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪದವನ್ನು ಲೂಯಿರೈಸ್‌ರವರು ಆ ವೇಳೆಗೆ ಭಾರತದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ವಿಯೆನ್ನಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಲಿಪಿಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾಗಿದ್ದ ಜಾರ್ಜ್‌ಬೂಹ್ಲರ್‌ರವರಿಂದ ಓದಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಶಾಸನದ ಲಿಪಿಕಾರ 'ಚಪಡ'ನೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಭಾರತದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರದೆ ಕೇವಲ ವಾಯವ್ಯ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯ ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಈ ಶಾಸನ ರಚನಾಕಾರನು ಸೇರಿರಬೇಕು. ಶಾಸನ ರಚನೆಯೇ ಅವನ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದವರೆಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯದ ನಿಮಿತ್ತ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಅಥವಾ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಚಪಡ'ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಿಪಿಕಾರನೆಂಬ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.[೧೯೫]

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನದ ಪಾಠ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಿಂದ ಆರ್ಯಪುತ್ರನ ಮತ್ತು ಮಹಾಮಾತ್ರರ ವಚನಾನುಸಾರ ಇಸಿಲದ ಮಹಾಮಾತ್ರರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಹೇಗೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದು.

ದೇವಾನಾಂಪ್ರಿಯನ ಅಪ್ಪಣೆ

ನಾನು ಉಪಾಸಕನಾಗಿ ಎರಡೂವರೆ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಆದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಾನು(ಬೌದ್ಧ) ಸಂಘವನ್ನು ದರ್ಶಿಸಿ ಈಗ್ಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಮೇಲಾಯಿತು. ಆಗಿನಿಂದಲೂ ಅತಿಶಯ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇದುವರೆಗೆ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಬೆರೆಯದೆ ಇದ್ದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಜನರೂ ಈಗ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಕಲೆತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಫಲ. ಇದು ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನೂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವಿಪುಲವಾದ ಪದವಿಯನ್ನು (ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು) ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯ. ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮಹಾತ್ಮರು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಗಳ ಜನರೂ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದೂ ಈ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದೂವರೆಯಷ್ಟಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿ ೨೫೬ ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಳೆದ ನಂತರ ಹೊರಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದೇವನಾಂಪ್ರಿಯನು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು.

ತಾಯಿ-ತಂದೆಯರಲ್ಲಿ, ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆಯಿಡಬೇಕು, ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯಬೇಕು, ಹೀಗೆಯೇ ಶಿಷ್ಯರು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು, ನೆಂಟರಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ

ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಧರ್ಮ, ಇದರಿಂದಲೇ ದೀರ್ಘ ಆಯಸ್ಸು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಲಿಪಿಕಾರನಾದ ಚಪಡನು ಬರೆದುದು.[೧೯೬]

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವ 'ಸುವರ್ಣಗಿರಿ' ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿದೆ. ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾ ಗಿದ್ದಿತು.[೧೯೭] ಇಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಪರವಾಗಿ ಆಡಳಿತವನ್ನು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ(ಕುಮಾರ ಅಥವಾ ಯುವರಾಜ) ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಆರ್ಯಪುತ್ರನೆಂದು ಸಂಭೋದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಎಂಬನೆಲೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಎಲ್.ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀಯವರು ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತ ಮಸ್ಕಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಎಂದು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಂತಹ ವಾದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಠಿಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಖನಿಜ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿದ ಭೂಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಲಿಯೋನಾರ್ಡಮನ್ ರವರು ಇಲ್ಲಿ 'ಸುವರ್ಣ ನಗರ' ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಿದರು. ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ನಿವೇಶನದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಚಿನ್ನದಕಲ್ಲನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋದಾವರಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕೈಗಾರಿಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಈ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳು ನೆರವಾದವು. ಮಾರ್ಷಲ್‌ರವರು ಸಿಂಧೂನದಿಕೊಳ್ಳದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶೋಧದಲ್ಲಿ ದೊರಕಿದ ಬಂಗಾರ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥದಿಂದ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಹಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಯಿಂದ ಹೋದ ಬಂಗಾರವೇ ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೯೮] ಇ.ಹುಲ್ಷ್‌ರವರು ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಮಸ್ಕಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ, ಹಂಪೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಕನಕಗಿರಿಯೇ ಈ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೧೯೯] ಜೆ.ಎಫ್.ಫ್ಲೀಟ್‌ರವರು ಬಿಹಾರನಲ್ಲಿರುವ ಸೋನಾಗಿರಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಆಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಡಿ.ಆರ್. ಭಂಡಾರಕರ್‌ರವರು ಮಗಧದ ಹಿಂದಿನ ರಾಜಧಾನಿಯೆನಿಸಿದ ರಾಜಗೃಹದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಇದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೨೦೦] ರಾಯ್‌ಚೌಧರಿಯವರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸೋನ್ ಗೀರನ್ನು, ಬೂಹ್ಲರ್‌ರವರು ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಬಿಳಿಯ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದುಂಟು.[೨೦೧] ಸಿ.ಆರ್ .ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪಂಡಿತರು ಅಶೋಕನ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಧಾರಣ ಶಿಲಾಲೇಖಗಳು ಒಂದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಎರ್‍ರಗುಡಿಯು ಆತನ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಸಮೀಪದ 'ಜೊನ್ನಗಿರಿ'ಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೨೦೨] ಈಚೆಗೆ ಜಯರಾಮ್‌ಶರ್ಮರವರು ಶ್ರೀಲಂಕೆವೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿರ ಬಹುದೆನ್ನುವ ಊಹೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೨೦೩] ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿರ ಬಹುದೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು

ವಾದವಿದೆ.[೨೦೪] ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಎರ್ರಗುಡಿ ಸಮೀಪದ ಜೊನ್ನಗಿರಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತರ್ಕಿಸಿರಾದರೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧಗೊಂಡ ಸನ್ನತಿಯೇ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅ.ಸುಂದರರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವ 'ಇಸಿಲ' ಎಂಬ ಪದವು ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸುವಂತಹದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಇಸಿಲವು ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಸೇರಿದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲೊಂದಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅಂಶಗಳಿಗಾಗಿ ತಡಕಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದಾರೆ.[೨೦೫] ನರಸಿಂಹಚಾರ್‌ರವರು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಸಿಲವು ಬಹುತೇಕ ಆರ್ಯೇತರ ದ್ರಾವಿಡ ಪದವಾಗಿರಬೇಕು. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಇಸಿಲಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ 'ಎಯಿಲ್' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಎಯಿಲ್ ಎಂದರೆ ಕೋಟೆ ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಸಿಲವು ಕನ್ನಡದ ಪದ, ಅದರ ಅರ್ಥ ಕೋಟೆ, ಕೋಟೆಯುಳ್ಳ ಊರು ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಊರು(ಇಸು+ಇಲ್->ಇಸಿಲ್ +ಅ->ಇಸಿಲ: ಇಸಿಲ್ ->ಇಸಿಲ(ಉಯಿತ್) 'ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು' ಎಂಬರ್ಥದ ಧಾತು 'ಎಯ್' ಆಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಎಯಿಲ' ಎಂಬುದೇ ಮೊದಲಿದ್ದು, ಅದು ಅಮೇಲೆ 'ಇಸಿಲ' ಆಗಿರಬಹುದು. ಅವರು ಈ ವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಇಸಿಲ ಎಂಬ ಪದವು ಶಾಸನಿಕ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಪದವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ.೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಅಶೋಕನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಶಾಸನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪದಾರಂಭದ 'ಎ'ಕಾರವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಇ'ಕಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗುವುದು ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ, ಎರಡನೆಯ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶದಲ್ಲಿ 'ಯ' ಕಾರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಸ' ಕಾರ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವರು.[೨೦೬]

ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು 'ಎಸು' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಇಸಿಲಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಸಿಲ ಎಂಬುದು ದ್ರಾವಿಡ ಪದ, ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಪದವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಡಿ.ಎಲ್.ನರಸಿಂಹಚಾರ್‌ರವರ ಊಹೆಯು ಸರಿಯಾದರೆ ಇಸಿಲ ಎಂಬುದು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಪದಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗುವುದೆಂದು ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನ್ಯತ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವರು. ಲೂಯಿರೈಸ್‌ರವರು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಸಮೀಪದ ಸಿದ್ಧಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿದ್ಧ(ಋಷಿ)ರಿಂದ ಇಸಿಲವಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬಹುಶಃ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕರು ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಪುರ(ಸಿದ್ಧಾಪುರ) ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಅವರ ಊಹೆಗೆ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಡಿ.ಎಲ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್‌ರವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ, ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಋಷಿ'ಯು ಇಸಿಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆಗ ಇಸಿಲದ ಮೂಲ 'ಋಷಿಲ' ಎಂದಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.[೨೦೭] ಆದರೆ ಋಷಿಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ.

ಅಶೋಕನ ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಶಾಸನ ಬಂಡೆಯನ್ನು 'ಯನಮನ(ಎಮ್ಮೆ) ತಿಮ್ಮಯ್ಯನ ಗುಂಡು ಎಂದು, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಗುಡ್ಡದ ಶಾಸನವನ್ನು ಬಳೆಗಾರ ಗುಂಡು[೨೦೯] ಎಂದು ಜನರು ಸಂಭೋದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಶಾಸನದಂತೆ ಇವುಗಳು ಸಹ ಸರ್ವರೂ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹಾಗೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಆಶಯ ಈ ಶಾಸನಗಳದ್ದಾಗಿದೆ.

ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಟರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಷೆ ಯಾವುದು? ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದಿತು? ಎಂಬ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಮತ್ತು ಭಾಷಾತಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಮಾಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೧೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಯುಗದವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಜನರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯ ಜನರು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರು ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ವ್ಯಾಧ ಜನಾಂಗವೇ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗವಾಗಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.[೨೧೦]

ಮೂಲ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯು ಹರಪ್ಪ, ಮೊಹೆಂಜೊದಾರೊ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿರ ಬಹುದಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು, ಈ ವಿಷಯವು ದೃಢಪಟ್ಟರೆ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಬಹಳ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತದೆಂದೂ ಊಹಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಮೂಲ ದಕ್ಷಿಣ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಸುಮಾರು ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರ ಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಪೂ.೫ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆ ಮೂಲ ದಕ್ಷಿಣ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯು ಮೂಲ ಕನ್ನಡ, ಮೂಲ ತಮಿಳು ಹಾಗೂ ಮೂಲಕೊಡವ ಮುಂತಾದ ಉಪಭಾಷೆಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೪ ಮತ್ತು ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತಮಿಳು ಭಾಷೆಗಳು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.[೨೧೧] ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಚೋಳ, ಪಾಂಡ್ಯ, ಸತಿಯಪುತ್ರ ಮತ್ತು ಕೇರಳಪುತ್ರ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳಾಗಲಿ ಇತರ ಶಾಸನಗಳಾಗಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲ. 'ಸತಿಯಪತ್ರ'ವೆಂಬುದು ಇಂದಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪದವು ದ್ರಾವಿಡ ಮೂಲದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗವು ಮೌರ್ಯರ

ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿನ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ಆಡಳಿತಗಾರರ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಉಂಟಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಲು ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಮೌರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಮಗಧಿ ಪ್ರಾಕೃತವು ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆ ಅಥವಾ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲೆ ಬೀರಿದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಅದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ದ್ರಾವಿಡ ಮೂಲದ ಆರಂಭದ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಾಕೃತದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಅವೂ ಪ್ರಾಕೃತದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವೆನ್ನುವ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಅಂದಿನ ಜನರಲ್ಲುಂಟು ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಅನಂತರ 'ದೇಶಿ'ಯೆಂಬ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಅವು ಪ್ರವೇಶಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದೊಡನೆ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧ ಪಡೆದ ಪ್ರಾಕೃತಭಾಷೆಯು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಮತ್ತು ಇಂಡೋ-ಆರ್ಯನ್ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ಕಾಲದಷ್ಟೆ ಅದು ಹಿಂದಿನದೆಂದೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು.[೨೧೨]

ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೇ ಸಂಭೋದಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ್ ಭಾಷೆಯ ಸಾಕ್ಷರ ಜನರು ಅಧಿಕವಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡಳಿತ ಹಾಗೂ ಉನ್ನತ ವರ್ಗದವರು ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಅಶೋಕನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂಚೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ್ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರಿದ್ದರೆ ಅವರು ಜೈನಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಈ ಜೈನರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕರು ಅಶೋಕನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಭಾಗದವರೆಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಅಶೋಕನ ಅಧೀನದ ಧರ್ಮಮಹಾಮಾತ್ರರಿಗೆ ರಾಜುಕರಿಗೆ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ಯಾವ ರಾಜರುಗಳಾಗಲಿ ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾವು ಬಳಸುವ ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಆಚರಣೆಗೆ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಕಲಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೨೧೩] ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪರಿಸರ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತ್‌ವೇ ಅಧಿಕೃತ ಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಪುಷ್ಠಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದವರು ಕನ್ನಡದ ಜನರಾಗಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅವರ ಮಾತು ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡದ ಒಂದು ರೂಪವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.[೨೧೪]

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಸಮಕಾಲೀನ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯ ಲಭ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳನ್ನು, ಅಲ್ಲದೆ ಯುವಪೀಳಿಗೆಯವರು ಪಾಲಿಸಬಹುದಾದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿ ಗಾದರೂ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಶೋಕನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಗಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩ನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೆ ಈ ಶಾಸನಗಳು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ.

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೯೬೧ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು (ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ(ಕ್ರಿ.ಶ.೯೩೯-೯೬೭) ಕಾಲದ್ದಾಗಿರಬಹುದು) ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದಾಗ ಜಟಾಯು ಕಾದಡಿ ಸತ್ತಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಒಂದು ಕಳಸವನ್ನಿಟ್ಟು ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ದತ್ತಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಯ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ. ಮೂಡಣ(ಪೂರ್ವ) ಕರವೇಯ ಕಲ್ಲುಬಡಿಗೆ ತೀರ್ಥದ ಕಮ್ಮರಕಲ್ಲು, ನೈರುತ್ಯಕ್ಕೆ ಆವದಕಲ್ಲು, ತೆಂಕಣಕ್ಕೆ(ಉತ್ತರ), ಪೆರೂರಹಳ್ಳಿ(ಹೆರೂರು ಹಳ್ಳಿ), ಬಡಗಕ್ಕೆ(ದಕ್ಷಿಣ) ಈರಬಂಡೆ. ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಬಿಹೋಜ ಎಂಬುವವನಿಗೆ ಹಿರಿಯರು ಮೆಚ್ಚಿ ಒಂದು ಗುಯ್ಯಲ, ಮೂರು ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಿಟ್ಟರು.[೨೧೫] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಯಾವ ರಾಜನ ಹೆಸರನ್ನೂ ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದ ಕಾಲಮಾನವು ೩ನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಅವನೇ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದು. ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಪಶ್ಚಿಮದ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೯೮೮ರ ಶಿಲಾಶಾಸವು ಶ್ರೀಮತ್ ಜವವರ್ಮ(ಅಜವರ್ಮ) ಅರಸನು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಾಗ ಮಾಳಿಯಬ್ಬೆ ಅರಸಿಯು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ(ಎಡೆಯೂರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಫಸಲನ್ನು) ಎಪ್ಪತ್ತರ ಬಳಿಯ ಎಡೆಯೂರನ್ನು ನುಂಕೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ಅಥವಾ ಉಂಬಳಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೧೬] ಇಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೯೮೮ರ ಇನ್ನೊಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಅಜವರ್ಮನು ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ದಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಶಾಸನವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿರುವರಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ದಾನವೆನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.[೨೧೭] ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇನೆಂದರೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಅಜವರ್ಮನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ರಾಮಚಂದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೨೨ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಮಹಾಶಬ್ದ ಪಲ್ಲವನ್ವಯ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ ಪಲ್ಲವ ಕುಲತಿಲಕ ಅಮೋಘವಾಕ್ಯ ಕಾಂಚೀಪುರವರೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಮದ್ ಜಗದೇಕ ಮಲ್ಲನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾಡಿಯು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಜಗದೇಕ ಮಲ್ಲ ಅಥವಾ ಜಯಸಿಂಹ ದೇವನ ಸಾಮಂತನಾಗಿ ಕಂಪಲಿ(ಕಂಪ್ಲಿ) ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನೂತನ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀತಭುಜ, ನುಡಿಗೆ ತಪ್ಪದ ಗಂಡ, ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಪರಬಧೂಮಕೇತು, ಧೀರ್ಘಾತಪೋ ಘಟಸರ್ಪ ಅಹಿತಕುಲ ಕಾಳನಾಳಾರಸ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ

ವರ್ಣಿಸಿದ್ದರೂ ಶಾಸನದ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗವು ತೃಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಉದ್ದೇಶವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.[೨೧೮] ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೨ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಜಯಸಿಂಗದೇವ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿರಲು ಕಂಚಿಪುರವರೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಮನ್ ದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗಯ್ಯ ಅಜವರ್ಮ(ಮುಂದೆ ತೃಟಿತವಾಗಿದೆ) ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೨೧೯] ಇದರಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನು ಅಜವರ್ಮನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿನ ಗುಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೧ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಕನಕ(ಕಂಕ) ಮಲ್ಲರಸನೆಂಬುವನು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ, ಧಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದತ್ತಿ(ಶಾಸನಭಾಗವು ತೃಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಏನು ದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ) ನೀಡಿದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೨೨೦] ಆದರೆ ಇವನು ನೊಳಂಬ ರಾಜರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾಗಿರ ಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೪ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ, ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಲತಿಲಕ ಕಣೌಚಾಲುಕ್ಯಭರಣ ಶ್ರೀತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಮಲ್ಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಹವಮಲ್ಲನು ರಾಜ್ಯಭಾರ ನಡೆಸುವಾಗ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಮಹಾರಾಜ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು (ಸಹೋದರ ಸಂಬಂಧಿ) ನೊಳಂಬವಾಡಿ ೩೬೦೦೦ ನಾಡನ್ನು ಕಂಪಿಳಿ(ಕಂಪ್ಲಿ) ನೆಲವೀಡಿನಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುವಾಗ ಬಲ್ಲುಡಿತೀರ್ಥದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ನೈವೇಧ್ಯಕ್ಕಾಗಿ, ಧೂಪ-ದೀಪಕ್ಕಾಗಿ, ರಂಗಭೋಗದ ಸೂಳೆಯರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ತಪ್ಪೇದವರಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಕಣೇಕಲ್ಲು ೩೦೦ರೊಳಗಿನ ಬದಂಡಾ(ಗ್ರಾಮ) ಕಿವುಡುಳಿಕೆ ೭೦ರೊಳಗಣ ಕಿರಿಯ ಕಿವುಡುಳಿಕೆ ಹೊರಗಿನ ೩೦ ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನ ನೀಡಲಾಯಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೨೧] ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೧ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಮಹಾಮಹಿಮ ಪಲ್ಲವನ್ವಯ ಶ್ರೀಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ, ವೀರಮಹೇಶ್ವರ ವಿದ್ವದ್ ವಿಳಾಸ ವಿಳೋಚನ ಚಾಕೋರ ಚಂದ್ರ ಪ್ರತೇಕ್ಷ ದೇವೇಂದ್ರರಾಜ ವಿದ್ಯಾಭುಜಂಗ ಶ್ರೀಮತ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ, ನೊಳಂಬಪಲ್ಲವ ಪೆರಮಾಡಿ ಜಯಸಿಂಗದೇವರು ಗೊಂದವಾಡಿಯ ಪರವೀಡಿನಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಬಲ್ಲುಗುಡಿತೀರ್ಥ ಸ್ಥಾನದ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕಣೆಕಲ್ಲು ೧೦೦ರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಾಡಂಬಣ್ಣೆಕಲ್ಲಂ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಅಮೃತರಾಶಿ ಜಿಯರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೨೨]

ಹಳೇದಡಗೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೧ರ ಶಾಸನವು ಭೀಮಮಲ್ಲನು(ಈ ಹೆಸರು ಹಾಳಾಗಿದೆ) ದಡಗೂರಿನ ಕಲಿದೇವರಿಗೆ ನೀಲಕಂಠ ಜಿಯರಿಗೆ ೧೨ ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೨೩] ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೭ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಬೆಂಚರಸದೇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಬನವಾಸಿಪುರವಾಧೀಶ್ವರ, ಗಂಡಭೇರುಂಡ, ಕಲಿಗಳಾಭರಣ, ವೈರಿಸಂಹರಣ, ಶ್ರೀಮತ್ ಲುಂಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪಾದಾರಾಧಕ, ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ, ಪರಮ

ಮಹೇಶ್ವರನಾದ ಬೆಂಚರಸದೇವ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೆರ್ಮಾಡಿದೇವನು ಲುಂಕೆಯ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಾಗ ಶ್ರೀಲುಂಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ರಂಗಭೋಗ, ನೈವೇದ್ಯ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಚಾಮಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿಯ ಹೊಲವನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದನು. ಈ ದಾನವನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಆಸ್ಥಾನಪತಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪಂಡಿತರು ಪಡೆದರು. ದಾನ ನೀಡಿದ ಹೊಲದ ಮೇರೆಗಳು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿವೆ, ಮೂಡಣದಲ್ಲಿ ತೆಂಕವಾದಕಲ್ಲು, ಪಡುವಣದಲ್ಲಿ ತೊರೆಯ ತಲೆಯೆಂಬ ಗುಂಡು, ಬಡಗಣದಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸಿ ತೋಪು ಹಾಗು ಕಡವೆಯ ಗುಯ್ಯಲುಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಲುಂಕೆ-೭೦ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಇತರ ದಾನದ ವಿವರವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.[೨೨೪]

ರೊಪ್ಪಗ್ರಾಮದ ಗೌರಿಗುಂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೯೯ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಸೋಮದೀನೆದತಂ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಯನೆಂದು ನಮೂದಿಸಿದೆ.[೨೨೫] ಇವನು ನಿಡುಗಲ್ಲಿನ ಚೋಳಮನೆತನದ ರಾಜನಾದರೂ, ಶಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದ ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ರಂಗಮಂಟಪದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೭೮ರ ನಿಡುಗಲ್ಲು ಚೋಳರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಗೋವಿಂದ, ಇರಾಂಗೊಳ, ಬೋಗ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳದೇವಿ ಎಂಬ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು, ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದಂಪತಿಗಳ ಮಗನಾದ ಬಮ್ಮಭೂಪಾಲ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಬಮ್ಮಭೂಪಾಲನು ನಿಡಗಲ್ಲುಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಕಣಿಕಲ್ಲು ನಾಡಿನ ರೊದ್ದಮಂಡಲದ ಹನೆಯಕೋಟೆ ಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಹನೆಯಕೋಟೆಯನ್ನು ಬಮ್ಮಭೂಪಾಲನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಬೈಚಣ)(ಬೀಚಣಂ)ನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೭೮ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈ ಶಾಸನವು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.[೨೨೬] ರೊಪ್ಪದ(ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಬಳಿ) ಬಡಕಲುಕುಂಟೆ ಬಳಿಯ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೯೦ರ ನಿಡಗಲ್ಲು ಚೋಳ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಮಲ್ಲಬೊಮ್ಮಿದೇವನಿಗೆ ಬಿಜಣದೇವ, ಬೈರದೇವ, ಇರುಂಗಳದೇವ, ಬವಂತಿಗದೇವರೆಂಬ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದು, ಆರುಂಬಡ ಗ್ರಾಮದ ರಾಜಗುರುವಾದ ಧರ್ಮಸುಕುಮಾರ ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀದೇವೇಂದ್ರ ಗುರುವಿಗೆ ಆ ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳಲೊಬ್ಬನಾದ ಸುಕುಮಾರ ಬಿಜಣದೇವನು ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ರೊದ್ದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾದ ಚಂದಿಸೆಟ್ಟಿ, ಬೆನಕಸೆಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿಗೌಡ, ಕೇಶವಸೆಟ್ಟಿ, ಮರಕೇಸೆಗೌಡ, ಮಾದಗೌಡ, ಪೆಂದಯ್ಯ, ಹೆಗ್ಗಡೆ, ಬಿಗಿಬೇರ, ಬೊಮ್ಮಗೌಡರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೨೨೭] ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ರೊದ್ದಗಳು ಈಗಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಹಾಗೂ ರೊಪ್ಪಗಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಾನದ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೯೦ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿರಬಹುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೨೨೮] ಅಶೋಕ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಜಾಲಿಹೊಲದ ಕಟ್ಟೆ ಕೆಳಗಿನ ವೀರಗಲ್ಲು ಯಾದವನಾರಾಯಣ ಪ್ರತಾಪನಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವರು ಹನೆಯ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಜಯಿಸಿ 'ವಿಜಯಗಿರಿ' ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವಾಗ ಹುಲಿವಾನದ ಮಹಾಸಾಮಂತ (ಮಹಾಪಸಾಯ್ತ)ನಾದ ಶಿವೋದಯ ನಾಯಕನ ತಾಯಿ ಹೊನ್ನವ್ವ ನಾಗತಿಯು ಮರಣ ಹೊಂದಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಸೇವಕಿಯಾದ ಹೊನ್ನಿ

ತನ್ನ ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಸಿಡಿತಲೆ ಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.[೨೫೯] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬಿ.ಎಲ್ .ರೈಸ್ ರವರು ೧೨೧೫ರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದೆಂದು (ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ವೀರಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಕೋಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ) ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[೨೬೦] ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೮೭ರ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವು ಮೊದಲು ಅರಮನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ರಾಯದುರ್ಗದ ಹೊನ್ನೆನಾಡಿನ ಜಿರಹಳ್ಳಿಗೆ(ರಾಮಸಾಗರ) ಸೇರಿದ ೪೦೦ ಕಮ್ಮ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಉತ್ಪನ್ನ ಮತ್ತು ಬಂಗಾರ(ಸರ್ವಾದಾಯರೇಖೆ ಪ್ರತಾಪಗ)ವನ್ನು ವೀರಭೂಪತಿ ಒಡೆಯರು ಜಟಿಂಗ ರಾಮಯ್ಯದೇವ ದೇವರ(ರಾಮೇಶ್ವರ) ಅಮೃತಪಡಿ ಮತ್ತು ಅಂಗರಂಗ ವೈಭೋಗಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವೆಚ್ಚದ ವಿವರವನ್ನು ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ.[೨೬೧] ಕರಡಿಹಳ್ಳಿಯ ಪಟೇಲರ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಹರಿಹರನನ್ನು(ಹಕ್ಕ ಭೂಪತಿ) ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಗಮ ವಂಶದ ಹಕ್ಕಭೂಪತಿಗೆ ಅವನ ತಮ್ಮನಾದ ಬುಕ್ಕರಾಯನು ರಾಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣನಿದ್ದಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಮೃಗಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತೆ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರನಂತೆ, ಮಣಿಗಳಿಗೆ ಕೌಸ್ತುಭದಂತಿದ್ದು, ರಾಜನಾದ ಹರಿಹರನ ಮಧ್ಯೆ ತಮ್ಮ ಬುಕ್ಕರಾಯನು ಘನತೇಜೋದಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಈ ಹರಿಹರ ಮಹಾ(ರಾಯ)ರಾಜನು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ತಟದಲ್ಲಿರುವ ಭಾಸ್ಕರ ಸ್ಥಾನದ ಹೇಮಕೂಟ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಹರಪುರವೆಂಬ ಪ್ರತಿನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳ ಗಿರಿವರದರಾಜ ಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಇದರ ಸಮೀಪವಿರುವ ಬೆಣೆಕಲ್ಲುಕರಡಿಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಭೂಸುರ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಪುತ್ರನಾದ ಗುಣಶಾಲಿ ಮಾಯಿಭಟ್ಟನೆಂಬುವನಿಗೆ ಹರಿಹರ ಮಹಾರಾಯನು ದಾನ ನೀಡಿದನು. ನಂತರ ಹರಿಹರಪುರವನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಯಿತು.[೨೬೨] ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವನ್ನು ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲ.

ಬೊಮ್ಮದೇವನಹಳ್ಳಿ ತಳವಾರ ದುರ್ಗನ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೩ರ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಸಂಗಮ ವಂಶದ ದೇವರಾಯನದೆಂದು ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕಾಲಗಣನೆ ಮತ್ತು ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಬುಕ್ಕರಾಜ, ದೇವರಾಜ, ಸಂಗಮರಾಜ, ಹರಿಹರರಾಜ ಇವರ ತಮ್ಮ ಬುಕ್ಕರಾಜನ ಮಗ ಹರಿಹರ, ಇವನ ಮಗ ವಿಕ್ರಮರಾಜ, ಮೊಮ್ಮಗ ಬುಕ್ಕರಾಜ ಮತ್ತು ಮರಿಮೊಮ್ಮಗ ದೇವರಾಜರನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ವಲಸೆ ಬಂದ ಕುರುಬರು ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಕೆರೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿ ರೆಡ್ಡಿ ಪದವಿ ಅಥವಾ ಗೌರವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು.[೨೬೩] ಆದರೆ ಇದೊಂದು ನಕಲಿ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ದಾಪುರದ ಪೂಜಾರಿನಾಯಕನ ಗದ್ದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ದೇವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಾವ್ವಯ್ಯಗಳ ತಮ್ಮನಾದ ಚೌಡಯ್ಯರುಗಳು ರಾಜನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದಿನಂಪ್ರತಿ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕ, ನೈವೇದ್ಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ನೀಡಿದ ಭೂ-ದಾನವನ್ನು

ಮಲ್ಲಾಳರಸನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು.[೨೩೪] ಆದರೆ ಇದರ ಕಾಲ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. ಜಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೩೪ರ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಸಂಗಮವಂಶದ ೨ನೆಯ ದೇವರಾಯನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವನು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ(ರಾಮಯ್ಯದೇವ) ದೇವಾಲಯದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ೨೦ ವರಹಗಳ ಉತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವಂತೆ ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಸಂಗೇಬೋವನ ಕಾಲುವೆ ಕೆಳಗಣ ವೀರಣ್ಣನ ಒಡೆತನದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ನೀಡಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಶಾಸನವು ಅಷಾಡಮಾಸದಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು.[೨೩೫] ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು (ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆ ೩೨೫, ತೆಲುಗ ಅಕ್ಷರ) ಶ್ರೀಮದ್ ರಾಜಾಧಿರಾಜ, ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವರಾಯನು ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾಗಿದ್ದಾಗ ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಹೋಬಳಿಯ ಅಡವಿಭೂತಸಮುದ್ರ ಗ್ರಾಮ-೧೧, ಆಡುಚಿತ್ತನಹಾಳು, ಜಂನಾಪುರ, ಅಲ್ಲದೆ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದವು. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಮಲ್ಲನಗೌಡ, ರಾಯದುರ್ಗದ ಕರಣಿಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ, ಸಿರುಮಣಜೋಯಿಸ, ಮಳೆಸಜೆದೇವರು, ವಡ್ಡರು, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು, ಕಮ್ಮಾರರು, ತಳವಾರರು ರಾಜನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ದುರಸ್ತಿಗೊಳಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ದೀಪಾರಾಧನೆ, ಪೂಜೆಗಾಗಿ ರಾಜನು ನೀಡಿದ ದಾನದಲ್ಲಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಮೇಲಿನವರ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಲಾಯಿತು.[೨೩೬] ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.೪೦೩(ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕೆ ೩೨೫) ಎಂದು ನಮೂದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದೊಂದು ನಕಲಿ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ.

ಕರಡಿಹಳ್ಳಿ ಗೊಲ್ಲರ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಮಗನಾದ ಗಂಗನ ವಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೭೮ರ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವು ತಿಮ್ಮೇನಾಯಕನು ಅವನ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಗೋಲ್ಕಂಡದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದ ಕಾರಣ ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಅವನಿಗೆ ದಳವಾಯಿ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ ತಿಮ್ಮೇನಾಯಕನು ಬೇಡ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೨೩೭] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಿದ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೂ ಅಚ್ಚುತರಾಯನ ಅಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೂ ಸರಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೊಂದು ನಕಲಿ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ದೇವಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ವೀರಸದಾಶಿವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನು ಹಾಕಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯ ದೇವಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉರುಮ, ಮುರುವಡಿ, ದಾಖವಾಡಿ, ದಡಗೂರು, ಜಂಬಲ, ಮಲಿಕೆ, ಪಕ್ಕುರುಕೆ ವಿಟಾಲಾಪುರ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮಗಳ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದ, ಅಗಸರು, ನಾಯಿಂದರು, ಬಣಜಿಗರು ಅಲ್ಲದೆ ಉಪ್ಪಿನವರಿಂದ ಬಂದಂತಹ ಸುಂಕವನ್ನು ದೇವಸಮುದ್ರದ ಬೀರೆದೇವರ ಅಮೃತ ಪಡಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದು. ಅಂದರೆ ವೀರಪ್ರತಾಪ ವೀರಸದಾಶಿವರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ವಿಠಲ ದೇವಾಲಯದ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವಾಗ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ೭ ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸುಂಕ(ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ)ವನ್ನು ಬೀರೆದೇವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ೧೫೧೯ರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದು, ಕಾಲ

ನಂತರದಲ್ಲಿ ಇದು ನಿಂತು ಹೋಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಚಾಲನೆಗೆ ತಂದು, ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ತೆರಿಗೆಗಳ ಆದಾಯವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ದಾನ ನೀಡಿದನು.[೨೩೮] ಅಶೋಕಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಹನುಮಂತ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೫೫ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಶ್ರೀವೀರಸದಾ ಶಿವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಕ್ಷೌರಿಕರಾದ ತಿಮ್ಮೋಜ, ಕೊಂಡೋಜ ಮತ್ತು ನಾಯಿಂದ ಕುಲದವರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಟ್ಟಿ, ಬಿರಾಡ, ಸಿದ್ದಾಯ, ಕಂದಾಯ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆಯೇ ಉಚಿತವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಗೇಣಿ ನೀಡುವಂತೆ ಅವರು ರಾಮರಾಜಯ್ಯನಲ್ಲಿ(ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯ) ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅದರಂತೆ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿ ಕೋನರಾಜಯ್ಯದೇವ ಮಹಾಅರಸನು ಹೊನ್ನೆಯ ಕ್ಷೌರಿಕರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೨೩೯] ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಹನುಮಂತರಾಯನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೫೫ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರದ ಸದಾಶಿವರಾಯನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ವೀರ ಸದಾಶಿವರಾಯನು ಸಿಂಹಾಸಾನರೂಢನಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಾಗ, ರಾಮರಾಜಯ್ಯನವರಿಗೆ ತಮ್ಮೋಜ, ಕೊಂಡೋಜರಿಬ್ಬರು ಬಂದು ನಾಗಸಮುದ್ರದ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಉಂಬಳಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ರಾಮರಾಜಯ್ಯನು ಸದಾಶಿವರಾಯನಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಅವನು ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಿದನು. ರಾಯರು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುವಂತ ನಾಡಿನಲ್ಲಿನ ಬೀರೂರನ್ನು, ಅಲ್ಲಿನ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡೋಜನವರ ಕುಲದ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಲಾಯಿತು.[೨೪೦]

ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಊರಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೫೫ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಗಸಮುದ್ರದ ತಿಮ್ಮನಗೌಡನು ಕೆಲವೊಂದು ದಾನದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿ, ಸೇನಬೋವ, ರಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೨೪೧] ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಗ್ರಾಮದ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಸದಾಶಿವರಾಯನು ನಾಗಸಮುದ್ರದ ಸುಂಕವನ್ನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ತೃಟಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಲ್ಲೇಖ ದೊರೆಯು ವುದಿಲ್ಲ[೨೪೨] ಕರಡಿಹಳ್ಳಿಯ ಹನುಮಂತದೇವರ ಗುಡಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೫೬ರ ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನವು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಯ ಹರಹರಪುರವೆಂದು ಪ್ರತಿನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳ ಕರಡಿಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ರಾಮರಾಜ, ವಿಠಲರಾಜ, ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿನ ಮಹಾಜನಗಳು ಮನ್ನೇಗೌಡನು ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ರಾಜನ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರಲಾಗಿ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ವಸೂಲಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಹಣದಿಂದ ರಾಜನು ದೇವಾಲಯ, ಕೆರೆಗಳನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿದನು.[೨೪೩]

ಮುರುಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಬಸವನಗುಡಿಯ ಹಿಂದಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೫೬ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾರಾಜಧಿರಾಜ ವೀರಪ್ರತಾಪ ಸದಾಶಿವರಾಯನು ವಿದ್ಯಾನಗರದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಾದ ರಾಮರಾಯ(ರಾಜ), ವಿಠಲರಾಯ, ತಿರುಮಲದೇವ ಎಂಬ ಮೂವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ ರಾಯದುರ್ಗ ಸೀಮೆಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಮುರಡಿ ಗ್ರಾಮದ ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ವಿದ್ವನ್ಮಣಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಬುಕ್ಕರಾಯಪುರವೆಂದು ಪ್ರತಿನಾಮಧೇಯವುಳ್ಳ ಮುರಡಿಯ ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ಸರ್ವಸಮ್ಮತದಿಂದ ನೀಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ತಳವಾರನನ್ನು ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. ಜೊತೆಗೆ ಕಣೆಕಲ್ಲನ್ನು ಕೂಡ ಅದೇ ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ವಿಠಲ ರಾಚಯ್ಯನಿಗೆ ಸಹಮತದಿಂದ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರು.[೨೪೪] ದೇವಸಮುದ್ರದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೬೨ರ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿಯ ರಾಮರಾಯನು ದೇವಸಮುದ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀ ವಿಠಲದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೪೫] ಸಿದ್ಧಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವೊಂದು ಸದಾಶಿವರಾಯನು ವಿದ್ಯಾನಗರದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವಾಗ ಕೋನಯದೇವ ಅರಸನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿನ ಹೂಳನ್ನು ತೆಗೆಸಿ ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಇದು ಉಡಸೇನಬೋವ ಎಂಬ ಆಯಗಾರಿಕೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿದೆ.[೨೪೬] ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೪೯ರ ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲವೆಂದ್ದು ನಂಬಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಶಾಸನವು ಹೆಬ್ಬಾರ ಬೊಲಾರಪ ನಾಗನಗೌಡ ದೇಮಣ ಉಡಸೇನಬೋವತಿಮ್ಮರಸ ಮುಂತಾದ ಆಯಾಗಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಗೆನಬುರು ಹಿರಿಯ ಕೋನರಾಜಯ್ಯನಿಂದ ಉಪ್ಪಾರರು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದ ಉಪ್ಪಿನಮೊಳ ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದನ್ನು ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.[೨೪೭] ಇದೇ ಗ್ರಾಮದ ಸಾವೆಗುಂದಿ ಕಾಲುವೆ ಬಳಿಯ ಅತ್ತಿಮರದ ಸಮೀಪದ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಶ್ರೀ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಶೆಟ್ಟಿಯ ಮಗನಾದ ಬಸೆಟ್ಟಿಯು ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕಲಿಸೆಟ್ಟಿ ವೊಪ್ಪಶ್ರೀ ಬನಶಂಕರಿ ತಾಯಿಗತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೨೪೮] ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಪಾಪಸಾನಿ ಗದ್ದೆಯ ಉತ್ತರ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿದೇವರ ದೇವಣ್ಣಒಡೆಯರ ಶಿಶುಮಕ್ಕಳಾದ ಹೂವ್ವಿಸೆಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಬಸೆಟ್ಟಿಯು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬನಶಂಕರಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತದೆ.[೨೪೯] ಮೇಲಿನ ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಒಂದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಒಬ್ಬನೇ ರಚಿಸಿರಬಹುದು. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುನ ಪಟೇಲ್ ತಿಪ್ಪಸಾಮಪ್ಪನ ಹತ್ತಿರದ ತಾಮ್ರಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೪ರ ಸಂಗಮ ಪ್ರೌಢರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಲಾಯಿತ್ತೆಂದು ನಮೂದಿಸಿದ್ದು, ಗೋಲ್ಕಂಡದ ಭೂಮಾಲಿಕ ದಾಸನಾಯಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ತಿರುಮಲರಾಯ ಕುರುಗೋಡಿಗೆ ಬಂದಾಗ ರಾಜನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಲಾಯಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೨೫೦] ಆದರೆ ಇದೊಂದು ನಕಲಿ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಸಂತೇಗೋವಿ(ಸಂತೆಗುಡ್ಡ)ಯ ದಿಡಿಗೆ ಈಶ್ವರಯ್ಯನವರಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೬೫ರ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು

ವಿರೂಪಾಕ್ಷದೇವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾನಾಯಕ ಆಚಾರ್ಯ ಇಮ್ಮಡಿ ಘುಡಿಯಂಕ ಭೀಮ ಸಂಡೂರು, ಗುಡೇಕೋಟೆ, ಬಾಣರಾವಿ ಗ್ರಾಮದ ರಾಜರಾಜಶ್ರೀ ಬೋರಿನಾಯಕ ಬೊಮ್ಮವ್ವನಾಗತಿಯರು ಗುರುಮಠದ, ಹಿರೇಮಠದ, ಆರಿದ್ರಮಠದ, ಮಹೇಶ್ವರಯ್ಯನವರ ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರಿ ಹಿರೇದಾಸಪ್ಪ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ, ಕೊಮಟ್ಟಿಗರ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ, ಗಂಧ ಹಿಡಿಯುವ ಶೀನಪ್ಪ, ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ಪಗೌಡ, ಶಾನಭೋಗ ಇನ್ನೂ ಮುಂತಾದ ೧೨ ಮಂದಿ ಆಯಗಾರರು, ದಳವಾಯಿಗಳು ಸೇರಿ ಬಾಣರಾವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿ, ಆ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಕೀರಿಟವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಕೆಂಬಾವಿ ವೀರಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗಿದ್ದಾಗ ಕಳ್ಳರು ಅಪಹರಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಹೇಗೊ ಕಳ್ಳರಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸತ್ಯಪ್ಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕಳ್ಳರು ಅಪಹರಿಸಿದಾಗ ಮತ್ತೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕಳ್ಳನಿಗೆ ೧೨೦ ವರಹ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿ ಅದನ್ನು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಗೌಡ, ಶಾನಭೋಗ, ೧೨ ಮಂದಿ ಆಯಗಾರರು ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತರು ಸೇರಿ ದೈವದ ಮುಂದೆ ಪ್ರಮಾಣಿಕರಿಸಿ ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ನೀಡಿದರು. ವಿಠಲಾಪುರ, ಹಿರೇಕೆರೂರು, ಬಾಣರಾವಿ, ಮಲ್ಲಾಪುರ, ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ, ರಾಜಪುರ, ಉಬ್ಬಲಗಂಡಿ, ಆವಿನ ಮಡಗು, ಮುದಕಲ್ಲು, ಲಿಂಗಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ, ಮೆಟ್ರಿಕೆ, ಗುಡ್ಡಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿ ಬಿಟ್ಟದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೫೧] ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವೊಂದು ಯನಶೇಷಕೋನೇರಿ ಮಗಳು ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ(ರಾಮನಾಥನಿಗೆ) ಬಂಗಾರದ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿದಳೆಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೨೫೨] ಆದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಮೂದಿಸಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಈ ಯನಶೇಷಕೋನೇರಿಯ ಮಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ಶಾಸನವು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿನ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿದ್ದು, ಅದು ಕೋನೇರಿಯ ಮಗಳು ಗೋಪಾಯಿಯೆಂದಿದೆ.[೨೫೩] ಕಂಪಲಿರಾಯನ ಮತ್ತೊಂದು ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹೊಸಮಲೆ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೋನೇರಿ ನಾಯಕನ ಮಗಳು ಗೋಪಾಯಿ ಎಂಬ ಮಹಿಳೆ ಮತ್ತು ಇತರರು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೨೮ರಲ್ಲಿ ರಾಮನಾಥ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಂಗಡಿಗರಿಗೆ ವೀರಸ್ವರ್ಗವಾಗಲೆಂದು ರಾಮನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೨೫೪] ರಾಮಸಾಗರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಚವತಿ ಒಡೆಯರು ಬಯಲು ಹುಲಿಯ ಲಿಂಗಣ್ಣ ಒಡೆಯರು ಕೊಟ್ಟಂತಹ ತೋಟದ ಮಾನ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದು,[೨೫೫] ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಯಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಗ್ರಾಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಪುರ ಮಾರ್ಗ ಎಂದು ನಮೂದಿಸಿದ್ದು,[೨೫೬] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದವರು ನುಂಕೆಮಲೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಭಕ್ತರಾಗಿರಬಹುದು. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಗ್ರಾಮದ ಕುರುಬರ ಲಕ್ಕನ ಗದ್ದೆಯ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಸಿಂಗರಸನ ಮಗ ಪ್ರಸನ್ನ ವಿನಾಯಕ ದೇವರು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೨೫೭] ದೇವಸಮುದ್ರದ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯದ ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಗಿರುವ ಶಾಸನವು ದೇವಸಮುದ್ರದ

ಸಿದ್ಧನಗೌಡನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಿದ್ದು[೨೫೮] ಶಾಸನದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವರ ಗದ್ದೆಯ ಗುಂಟಿನ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಪತಿಮಹಾ ಕೋಮಟಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ವಣದೇವರ ಸೇವಕರು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದು[೨೫೯], ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅವನು ವೆಂಕಟರಮಣದ ಸೇವಕನಿರಬಹುದು. ಇದೇ ಗ್ರಾಮದ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಗುಂಡ್ಲು ಬಳಿಯಿರುವ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಶ್ರೀಮತ್ ಚನ್ನಪ್ಪ ವಂಪನ ವೊಡಕಟ್ಟಿ ಸೀಮೆಗಳ ಹೊಲವನ್ನು ಮಾಡಿ ತೆಂಗು ಆರದ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು[೨೬೦] ಶಾಸನ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಕಸಬಾದ ಗಿರಿಯಜ್ಜನ ಹೊಲದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಶಾಲಿವಾಹನಶಕೆ ಸೋಮವಾರದಂದು ಬೊಮ್ಮರಾಜನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಪಿಲೆ ಬಾವಿಯ ಧಮ ಮಂಗಳಮಹಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು[೨೬೧] ಶಾಸನದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ. ಭೈರಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಶ್ರೀಮತ್ ಲುಂಕಿಯ ಭೈರವ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೨೬೨] ಶಾಸನದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ. ಐನಹಳ್ಳಿಯ(ಬೇಚರಾಕ್ ಗ್ರಾಮ) ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಬೊಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನು ಚನ್ನವೀರದೇವರಿಗೆ ಮಕುಟವನ್ನು ದಾನ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೨೬೩] ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಭೀಮಯ್ಯನ ಅಣ್ಣ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ [೨೬೪] ಅಲ್ಲದೆ ಬರುಮನು ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ದುರಸ್ತಿಗೊಳಿಸಿರಬಹುದು. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೆರೆಯ ಬಳಿಯಿರುವ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾನಾಯಕಚಾರ್ಯ ಹಟ್ಟಿ(ನಾಯಕನ ಹಟ್ಟಿ) ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನಾಗತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೨೦ರಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೨೬೫] ಈಗಲೂ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಈ ಕೆರೆಯಿದೆ. ಇದೇ ಕೆರೆಯೊಳಗಿನ ಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಕಾಳಿದಾಸ ಮತ್ತು ಹೇಮಚಂದ್ರ ಕವಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೨೬೬] ಇದೇ ಬೆಟ್ಟದ ಬಸವನ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಹುಟ್ಟುಗುಂಡಿನ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನವು ಈ ದುರ್ಗದೊಳಗೆ ಯಾರಾದರೂ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿದರೆ ಅಂತಹವರ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಗೆಸಿ ತಲೆಯನ್ನು ಶೂಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸಲಾಗುತ್ತದೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೨೬೭] ಈ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಇದರೊಳಗೆ ನುಸುಳುವ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಹೊರಡಿಸಿರಬಹುದು.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕೆಲವೊಂದು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಯಾರು, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರೆಂಬ ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಇಂತಹವುಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಹೆಚ್ಚಿನ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಿದ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೂ ಆ ರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ನಿಜವಾದ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೂ ಅಜಗಜಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಇಂತಹವುಗಳೆಲ್ಲ ನಕಲಿ ಶಾಸನಗಳಾಗಿದ್ದು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವಸನೀಯ ವಾದವುಗಳಲ್ಲ.

ಒಂದು ದೇಶದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಇತರ ಆಧಾರಗಳು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಮೌನ ತಾಳಿದಾಗ ಈ ಶಾಸನಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವಲ್ಲದೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಮುಂತಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಚಿಸಬಹುದು.

ಇತರೆ ಅವಶೇಷಗಳು

ಸಿದ್ಧಯ್ಯನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಯಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳು ೨೫೦ ಅಡಿ ಉದ್ದ, ೭೦ ಅಡಿ ಅಗಲದಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಂಶವಿರುವ ಬೂದಿ ಮಣ್ಣು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟ, ಕುಲುಮೆಯ ಮೂಸೆ(ಕೊಳವೆ) ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಬ್ಬಿಣ್ಣದ ಕುಲುಮೆಯು ಉಗ್ಗಿನಿಂಗನಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕುಲುಮೆಗಳನ್ನು ಈ ತರಹದ ಅವಶೇಷವಿರುವ ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಹಿರೇಕೆರೆಹಳ್ಳಿ, ಹಾಗೂ ಗುಡ್ಡದಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲಾಸರೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಳಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಈಶ್ವರ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಕಲ್ಲಾಸರೆ ಚಿತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನತೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಮಹದೇವ ಸಿ., ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ರಮೇಶ್ ನಾಯ್ಕ, ಕರ್ನಾಟಕ ದೇವಾಲಯ ಕೋಶ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪು. x

೨. ಅದೇ

೩. ಪರ್ಸಿಬ್ರೌನ್, ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್ (ಬುದ್ದಿಸ್ಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಹಿಂದೂ ಪಿರಿಯಡ್), ಪು. ೩

೪. ಅದೇ

೫. ಅಪರ್ಣ ಕೂ.ಸ, ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪರಿಚಯ, ಪು.೧

೬. ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್ ರೀ., ಪಲ್ಲವ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್, ಪು. ೮-೧೧ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು. ೫೨೮

೭. ಬ್ರೂನೋಡಗೆನ್ಸ್, ಮಯಮತ, ಪು. ೩೫

೮. ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., ವಾಸ್ತು, ಪು. ೧

೯. ಅದೇ

೧೦. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಎಂ.ಎನ್., ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆ, ಪು. ೧೩

೧೧. ಆಚಾರ್ಯ ಪಿ.ಕೆ., ಆ್ಯನ್ ಎನ್‌ಸೈಕ್ಲೋಪಿಡಿಯ ಆಫ್ ಹಿಂದೂ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್, ಪು. xxiv

೧೨. ಫಣೀಂದ್ರನಾಥ ಬೋಸ್, ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ, ಪು. ೮

೧೩. ಅಪರ್ಣ ಕೂ.ಸ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨

೧೪. ವೆಂಕೋಬರಾವ್ ಬಿ., ಮೈಸೂರು ದೇಶದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೨೨

೧೫. ಪರ್ಸಿಬ್ರೌನ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩

೧೬. ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ. ಅವರು ನೀಡಿರುವ ಮಾಹಿತಿಯಾಗಿದದು, ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

೧೭. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಪೂರ್ವಯುಗ, ಚಾಲುಕ್ಯಯುಗ, ಹೊಯ್ಸಳಯುಗ, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲ

೧೮. ಚಾರ್ಲೆಸ್ ಫ್ಯಾಬ್ರಿ, ಆ್ಯನ್ ಇಂಟರ್‌ಡಕ್ಷನ್ ಟು ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್, ಪು. ೧-೩೦

೧೯. ಸೌಂದರ್ಯ ರಾಜನ್ ಕೆ.ವಿ., ಇಂಡಿಯನ್ ಟೆಂಪಲ್ ಸ್ಟೈಲ್ಸ್, ಪು. ೩

೨೦. ಮೊರ್ಯಾಸ್ ಜಿ.ಎಂ., ಕದಂಬ ಕುಲ, ಪು. ೧೫-೧೮ : ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೩೭

೨೧. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರೀ ಎಸ್., ಹೊಯ್ಸಳರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೧

೨೨. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಚಾಲುಕ್ಯ ವಾಸ್ತು ಮತ್ತು ಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೨-೩

೨೩. ರಾಜಶೇಖರ ಸಿಂದಿಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆ, ಪು. ೬೧-೬೨

೨೪. ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨-೩

೨೫. ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂ.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೪

೨೬. ಅಪರ್ಣ ಕೂ.ಸ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೪

೨೭. ಅದೇ, ಪು. ೬೧

೨೮. ಪ್ರಸನ್ನಕುಮಾರ ಆಚಾರ್ಯ, ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಟೆಕ್ಚರ್ ಅಕಾರ್ಡಿಂಗ್ ಟು ಮಾನಸಾರ ಶಿಲ್ಪ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ, ಪು. ೧೩೦

೨೯. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨-೩

೩೦. ವೆಂಕೋಬರಾವ್ ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೮

೩೧. ಅದೇ

೩೨. ಅದೇ, ಪು. ೨೨

೩೩. ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೯-೨೦

೩೪. ಮಹದೇವ ಸಿ., ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಮತ್ತು ರಮೇಶನಾಯ್ಕ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. xi

೩೫. ಸುರೇಂದ್ರರಾವ್ ಬಿ.(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ. ೭, ಪು. ೨೪೫

೩೬. ಜಟಾಯ ವಾರ್ಷಿಕ ವಿಶೇಷಾಂಕ ಪತ್ರಿಕೆ, ೧೯೯೫, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರವು ರಾಮಾಯಣದ ದೃಷ್ಠಿಕೋನದಿಂದ ಬಹುಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತೆ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ಪಂಚವಟಿಗೆ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದೊಯ್ಯುವಾಗ ಜಟಾಯು ಪಕ್ಷಿಯು ರಾವಣನೊಡನೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಪಾಡಿ ಮಡಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಾಮನು ಜಟಾಯುವಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರವೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ತಣ್ಣೀರಿನ ದೋಣೆಯ ಬಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜಟಾಯುವಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೆಲವು ದಿನ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ತಂಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿನ ದೋಣೆಗೆ 'ಏಕಾಂತ ತೀರ್ಥ'ವೆಂದು ಹೆಸರು, ಬೆಟ್ಟದ ವಾಯವ್ಯದ ಕಡೆ ಸೀತೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಸೀತಾ ದೋಣೆಯಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೯೬೧ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಾಸನವು ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವೊಂದು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

೩೭. ಎ.ಕ.(ಹಳೆಯ), ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾ.ಸಂ. ೨೭; ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸು.(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಪು. ೧೪೬

೩೮. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೭; ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ४೬೬

೩೯. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾ.ಸಂ.೩೩; ಗಿರಿಜ.ಟಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾದರ್ಶಿನಿ, ಪು.೨೪೬

೪೦. ಎ.ಕ., ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೯

೧೧೬೪ರಲ್ಲಿ ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ತಾನು ಕೈಗೊಂಡ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು. ೨೨೬)

೪೧. ಅದೇ ಶಾ.ಸಂ. ೨೮

೪೨. ಅದೇ ಶಾ.ಸಂ. ೩೧

೪೩. ಅದೇ ಶಾ.ಸಂ. ೩೨

೪೪. ಅದೇ ಶಾ.ಸಂ. ೭

೪೫. ಅದೇ ಶಾ.ಸಂ. ೩೦

೪೬. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸು.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೪೬

೪೭. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪೬

೪೮. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ.೧, ಪು. ೧೫

೪೯. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪೬

೫೦. ದೇವರ ಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಇತರರು(ಸಂ.), ಹಂಪಿ ಶಾಸನಗಳು, ಸಂ. ೩, ಪು. xxll-xxiv

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಂತರ ಅವರ ಪ್ರಮುಖ ಮಾಂಡಲಿಕರಾದ ದೇವಗಿರಿಯ ಸೇವುಣರು, ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ಹೊಯ್ಸಳರು ಮತ್ತು ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಕಾಕತೀಯರು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ಈ ಮೂರು ಮನೆತನಗಳು ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಬಡಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಯಚೂರು, ಬಳ್ಳಾರಿ ಹಾಗೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇವರ ಹೋರಾಟದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಮನಗಂಡು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಮಧ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನು(ಕೆಲವು ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗಮನೆಂದು ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ) ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಗೆ ಬಂದನು. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇವನ ಮಗ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜ್ಯವು ದಿಲ್ಲಿಯ ತೊಘಲಕ ರಾಜರಿಂದ ನಾಶವಾಯಿತು. ಆಮೇಲೆ ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದವರಿಂದಲೇ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಈ ಹೊಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗನ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ವಿಚಾರವು ಈಚೆಗೆ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಕೆಳಗೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗ, ಅವನ ಮಗ ಹಾಗೂ ಮೊಮ್ಮಗನ(ಇವರು ನಾಯಕ ಅಥವಾ ಬೇಡರಾಗಿದ್ದು, ಕಾಮಗೇತಿ ವಂಶಸ್ಥರೂ ಪುವ್ವಲ ಬೆಡಗಿನವರಾಗಿದ್ದಾರೆ) ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗನು ದಯಾದಿ ಕಲಹದಿಂದ ದೇವಗಿರಿಗೆ(ಸಂಡೂರು ಬಳಿ) ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರೂ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಂಪಳ ಸಮೇತ ಹೋಗಿ ಹನೆಯ ಗುಡ್ಡದ ಬಳಿ ಪಾಳಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೆಲಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ದಿನ ರಾಯದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಭೂಪಾಲನನ್ನು ಕಂಡು ಧನಕನಕಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಇನ್ನು ೨೦ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟು 'ದಳವಾಯಿ' ಎಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೇವುಣ ಸಾಮಂತರು, ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮಂತರು ಹಾಗೂ ಚೋಳ ಅರಸರೊಂದಿಗೆ ಕಾಳಗ ನಡೆಸಿದನು. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಹರ, ದಾವಣಗೆರೆ, ಜಗಳೂರು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಾರ್ಧವಾದ ಸಂಡೂರು ಸಂಸ್ಥಾನ, ಪೂರ್ವದ ರಾಯದುರ್ಗಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕರ್ನೂಲ್, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಲ್ಲೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉದಯಗಿರಿಯವರೆಗೆ ಇವನ ಅಧಿಕಾರವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಿತು. ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಮಂಚತಿ ಅಥವಾ ಮಾದಮ್ಮನಾಗತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇವರಿಗೆ ಬಹು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ದೇವರಾದ ಕಂಪಲಿಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಸೋಮೇಶ್ವರ) ಪೂಜಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಿಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿರುವ 'ಹೂ'ವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿದನು. ನಂತರ ಪುತ್ರನೋರ್ವನು ಜನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವೀರಕಂಪಲಿದೇವನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಶಾಸನಗಳು ಮುಮ್ಮಡಿಸಿಂಗನ ಮಗ ಖಂಡೆಯರಾಯ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಬಂಡಯರಾಯ ಎಂದರೆ ಕತ್ತಿಯ ಶೂರ ಎಂದಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಕಂಪಲಿರಾಯನ ಬಿರುದಾಗಿದೆ. ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗನು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ವೀರಕಂಪಲಿರಾಯನಿಗೆ ೧೮ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಇದು ಹುಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮೂಡಣ? ದೇಶದಿಂದ ಪಡುವಣಕ್ಕೆ ತಾಯಿಯಾದ ಮಾದನಾಯಕಿತಿಯು ಮಗನಾದ ಕಂಪಲಿರಾಯನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕಂಪಳ ಸಮೇತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಜಟಂಗಗಿರಿಯ ಕಾನು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಕೆಲವು ಕಿರಾತರೂ ಕಂಪಳ

ಸಮೇತ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಿಂತರು. ಜಟಂಗಿ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಇವರಿಗೆ ಜಟಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರನು ಅವರ ಮನೆಯ ದೇವರಾದನು. ಕಂಪಲಿರಾಯನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಮಾದನಾಯಕತಿ ಅಥವಾ ಮಾದಮ್ಮನಾಗತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ಹೇಮಕೂಟದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು. ಈ ಮಾದನಾಯಕಿತಿಯನ್ನೇ ಕವಿ ನಾಗಸಂಗಯ್ಯನು ಮಂಚಲೆ ಅಥವಾ ಮಂದಲೆ ಎಂದು ಕರೆದಿರಬಹುದು. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ, ಗುತ್ತಿಯ ಚಾಮರಾಜ, ಓರಂಗಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಾಪರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಕಂಪಲಿರಾಯನನ್ನು ಮುತ್ತಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ರಾಜ್ಯವು ಕುಸಿಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ಹೊಸಮಲೆದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಈ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಗಂಡು ಮಗುವಾಯಿತು. ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಕುಮಾರ ರಾಮನಾಥನೆಂದು ನಾಮಕರಣಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮನೆತನವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿ ಹಾಗೂ ಮೇಲಿನ ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವರ ಕಾಲದ ನಿರ್ಮಿತಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ನಂತರ ೩ನೆಯ ಬಲ್ಲಾಳನ ದಾಳಿಗಳಿಂದ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೧೫ರ(ಮೇ ತಿಂಗಳ ೭ರಂದು) ನೇಮಿಯನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈ ದುರ್ಗದ ಅರಸ ಕಂಪಲಿರಾಯನು ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇವರು ಪೂರ್ವದ ಕಾಕತೀಯರು, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಯಾದವರು, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಸಳರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲನು ಪ್ರಬಲನಾಗಿದ್ದು, ಇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನೇಮಖಾನನು ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾದನು. ಈ ಯುದ್ಧವು ಕ್ರಿ.ಶ.ಸುಮಾರು ೧೩೧೬ರಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲರಾಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮರಣ ಹೊಂದಿರಬೇಕು.(ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ, (ಸಂ), ಪುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೪೫೫-೫೭; ದೇವರ ಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಇತರರು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. xxii-xxiv)

೫೧. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೫

೫೨. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೪೦

೫೩. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೬೧

೫೪. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ-೩, ಪು. ೫೮೧

೫೫. ಶಿವಣ್ಣ ಮೀರಾಸಾಬಿಹಳ್ಳಿ, *ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಲೇಖನಗಳು*, ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಬಿ. (ಸಂ.) ಸತ್ಯಶುದ್ಧ ಕಾಯಕ ಸಂ. ೮, ಸಂಚಿಕೆ ೧-೪, ಪು. ೧೫೫

೫೬. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೬

೫೭. ಅದೇ

೫೮. ಸೌಂದರ್ಯ ರಾಜನ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩

೫೯. ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಜಿ., ಶಿಲ್ಪಾದರ್ಶಿ, ಪು. ೧

೬೦. ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂ.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪

೬೧. ಅದೇ

೬೨. ಪಣೀಂದ್ರ ಬೋಸ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೬೩. ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂ.ಎನ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫

೬೪. ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಜಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬

೬೫. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೨೭

೬೬. ಅದೇ

೬೭. ರಾಜರಾಂ ಹೆಗಡೆ, *ಭಾರತೀಯ ಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಧರ್ಮ, ದೇವತಾರಾಧನೆ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಾಜಕೀಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷನೆ,* ಸಂ.೩, ಭಾಗ-೧, ಪು. ೭೨

೬೮. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್ .ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦, ಪು. ೧೭೭

೬೯. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೨೯; ಹೈನ್ರಿಚ್ ಜಿಮ್ಮರ್, ದಿ ಆರ್ಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಏಷ್ಯಾ ಪು. ೨೫-೩೧

೭೦. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಎಸ್.ಕೆ., ಪ್ರತಿಮಾಕೋಶ, ಸಂ. VI, ಪು. ೨೧೩

೭೧. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೪೧-೨೪೩

೭೨. ಗೋಪಿನಾಥರಾವ್ ಟಿ.ವಿ., ಎಲಿಮೆಂಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಹಿಂದೂ ಐಕ್ನೋಗ್ರಾಫಿ, ಭಾಗ-೧, ಪು. ೧

೭೩. ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೫೭

೭೪. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಪು. ೨೦

೭೫. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು, ಪು. ೭

೭೬. ಅದೇ

೭೭. ಸೋಮಸುಂದರಂ ಜೆ.ಎಂ., ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ತಮಿಳು ಲಿಟರೇಚರ್, ಪು. ೧೯೦

೭೮. ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಸಮಾಧಿ-ಬಲಿದಾನ-ವೀರಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಪು. ೭೦

೭೯. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರೀ ಆರ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೪

೮೦. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬

೮೧. ಅದೇ, ಪು. ೧೧

೮೨. ಕುಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೪

೮೩. ಅದೇ, ಪು. ೭೫

೮೪. ಅದೇ, ಪು. ೭೮

೮೫. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨೦

೮೬. ಅದೇ, ಪು. ೧೬೦

೮೭. ಅದೇ, ಪು. ೧೬೨

೮೮. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೮

೮೯. ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಎಲ್ಲಾ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಒಂದು ಹಾಗೂ ಮೂರು ಹಂತ(ಪಟ್ಟಿಕೆ)ಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಒಂದೆರಡು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿವೆ.

೯೦. ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ ಡಿ.ವಿ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪ, ಪು. ೧೪೮

೯೧. ಶೇಷಾಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ३೬೦

೯೨. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೪

೯೩. ನಾಗೇಗೌಡ ಎಚ್ ಎಲ್., ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ, ಭಾಗ-೧, ಪು. ೨೧೪

೯೪. ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ ಡಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯೩

೯೫. ಶೇಷಾಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೩೦

೯೬. ಅದೇ, ಪು. ೧೨೯

೯೭. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, *ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಚಿತ್ರಣ*, ನಾಗರಾಜ ಎಂ.ಜಿ., ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ.(ಸಂ.), ಇ.ದ. ೧೪, ಪು. ೧೬೬

೯೮. ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨೯

೯೯. ಅದೇ, ಪು. ೧೩೪

೧೦೦. ನಾಗೇಗೌಡ ಎಚ್.ಎಲ್., ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ, ಭಾಗ-೩, ಪು. ೪೦೪

೧೦೧. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಬೇಟೆ ಮತ್ತು ಬೇಡರ ಸಂದರ್ಭಗಳು: ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ(ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦) ಪು. ೨

೧೦೨. ಕಪಡೆಬಂಡೆಹಟ್ಟಿಯ ಬಿ. ಬೋರಯ್ಯನವರು ಎರ್ರಮಂಚಯ್ಯನ ವಂಶಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

೧೦೩. ಶೇಷಾಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೬೦

೧೦೪. ಅದೇ, ಪು. ೩೭

೧೦೫. ಅದೇ, ಪು. ೩೮

೧೦೬. ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ ಡಿ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೬೪

೧೦೭. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೪

೧೦೮. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾ.ಸಂ. ೧೨

೧೦೯. ಮಹಮದ್-ಬಿನ್-ತೊಘಲಕನು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗವನ್ನು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ವೀರಕಂಪಲಿರಾಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಕೊಂದು ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮುಸ್ಲಿಂ ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು. ಆದರೆ ದೋರಸಮುದ್ರದ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನು ಮುಸ್ಲಿಂರು ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸದಂತೆ ತಡೆಹಿಡಿದಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಮುಸ್ಲಿಂರ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಒಂದು ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ನಿಡುಗಲ್ಲು ದೊರೆ ಚೋಳ ಮಹಾರಾಜನ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾದ 'ಹನೆಯಕೋಟೆ' ಯೋಗ್ಯಸ್ಥಳವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ 'ವಿಜಯಗಿರಿ' ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ, ಕೋಟೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ ಹಾಲಿವಾಣದ ಸಾಮಂತನಾದ

ಸಿವೂದನಾಯಕನನ್ನು ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದನು. ಈ ಸಿವೂದ ನಾಯಕನ ತಾಯಿ ಹೊನ್ನಮ್ಮನಾಗತಿ, ಇವಳ ಸೇವಕಿಯೇ ಹೊನ್ನಿ.

೧೧೦. ಕುಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦

೧೧೧. ಅದೇ

೧೧೨. ಅದೇ, ಪು. ೭

೧೧೩. ಅದೇ, ಪು. ೬

೧೧೪. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೬

೧೧೫. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೭

೧೧೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೮

೧೧೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೯

೧೧೮. ಕುಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯

೧೧೯. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಇತಿಹಾಸವೆಲ್ಲ ರಾಜರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಹೆಣೆದ ವಿಚಾರ ಅಂದರೆ ರಾಜರ ವೈಭವಯುತ ಜೀವನ, ಅವರ ಪರಿವಾರ, ದಾಳಿಗಳು, ಯುದ್ಧಗಳು, ಅವರ ಕೊಡುಗೆಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿ ಆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಜನತೆಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

೧೨೦. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೧

೧೨೧. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೭೪

೧೨೨. ಶೇಠ ಬಿ.ಎಸ್., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತಿಪದ್ಧತಿ, ಪು. ೩

೧೨೩. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೬

೧೨೪. ಅದೇ

೧೨೫. ವಿನ್ಸೆಂಟ್ ಸ್ಮಿತ್, ದಿ ಆಕ್ಸಫರ್ಡ್ ಹಿಸ್ಟ್ರಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೩೦೪

೧೨೬. ದುಬ್ಬೆ, ಮ್ಯಾನರ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಸ್ಟಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಪೀಪಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೧೭೪

೧೨೭. ಶೇಠ ಬಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೨

೧೨೮. ಅದೇ

೧೨೯. ಅದೇ, ಪು. ೨೭

೧೩೦. ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಲುಡಿ, ಮಹಾಸತಿ ಆಚರಣೆ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೩೭

೧೩೧. ಕಾಣೆ ಡಿ.ವಿ., ಹಿಸ್ಟ್ರಿ ಆಫ್ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ೨-೧, ಪು. ೬೨೯

೧೩೨. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೯

೧೩೩. ಅದೇ, ಪು. ೩೪

೧೩೪. ದುಬ್ಬೆ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೭೪

೧೩೫. ಬಸವರಾಜಯ್ಯ ಮಠದ್, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ : ಕೆಲವು ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳು, ಅಪ್ರಕಟಿತ (ಎಂ.ಫಿಲ್.ಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೪) ಪು. ೧೦

೧೩೬. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩-೪

೧೩೭. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದ ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರಾದ ಇಬನೆ ಬತುತಾ, ನಿಕೊಲೊ-ದೆ-ಕೊಂತಿ, ಬಾರ್ಬೋಸ, ಸೀಜರ್ ಪ್ರೆಡಿರಿಕ್ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ವತಃ ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಸತಿಪದ್ಧತಿಯ ಆಚರಣೆಯ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಮಕಾಲೀನ ದೇಶಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿವರಗಳಿವೆ. ಸೀಜರ್ ಫ್ರೆಡೆರಿಕ್‌ರವರು ಈ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾನಿದ್ದ ಏಳು ತಿಂಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಅಮಾನುಷ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡೆ. ಮದುವೆಯಾದ ಗಂಡಸು ಸತ್ತರೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಾಳೆ. ಗಂಡ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಹೆಂಡತಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ದಿನ ಬಂದಾಗ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಎದ್ದು ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಎಂಟು ಜನ ಹೊತ್ತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಚಿತೆಯ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ವಧುವಿನಂತೆ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತಲೆಯ ಕೂದಲನ್ನು ಇಳಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಒಡವೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಊರನ್ನು ಆಳುವ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅರಿಸಿನ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಕೆಯನ್ನು ಊರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೆನೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮದುವೆಗೆ ಹೊರಟ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಂತೆ ಆಕೆಯ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಣವಿರುತ್ತದೆ. ಆಕೆಯು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನ ನಲ್ಲನೊಡನೆ ಚಿರನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಭಾಗವಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಊರ ಹೊರಗಿನ(ನಿಗೊಂದಿನ್-ಆನೆಗುಂದಿಯ ನದಿದಡ) ಆ ವಿಧವೆಯನ್ನು ಸುಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚಿತೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಬಂದವರಿಗೆಲ್ಲ ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಿತೆಗೆ ಬೀಳುವ ವಿಧವೆಯೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಚಿತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ವಿಧವೆ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಯೊಬ್ಬನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನದಿ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳಚಿ ತನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಗಳಿಗೂ, ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು, ಒಂದು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ೧೪ ಮೊಳ ಉದ್ದದ ಅರಿಶಿನದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಪುನಃ ಗಂಡನ ಕಡೆಯವನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಚಿತೆಯ ಬಳಿಯಿರುವ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಬುದ್ಧಿ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯು ಕಾಣದಿರಲೆಂದು ಚಿತೆಯ ಸುತ್ತ ತಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರು ನಾವು ಬೆಂಕಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ತಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಈ ದಡ್ಡಳಾದ ವಿಧವೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳಿಗೂ, ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ "ನೋಡಿ ಗಂಡನೊಡನೆ ಸಾಯುವ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ನೀವೆಷ್ಟು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕುರಿತು "ನಿಮ್ಮ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಎಷ್ಟಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ, ನನ್ನಂತೆ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಪತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಬೇರೊಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಆಕೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗಡಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಬರಿದಾದ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಬಿಸಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ವಿಧವೆ ಚಿತೆಗೆ ಹಾರುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರೂ ಅತ್ತುಕರೆದು ಗೋಳೋ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಮೇಲೆ ಬೂದಿಯನ್ನು ಹರಿಯುವ ನದಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಸೀಜರ್ ಫ್ರೆಡೆರಿಕ್ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಸತಿ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸತ್ತ ಗಂಡನ ಶವವನ್ನು ಚಕ್ಕಲು ಬಕ್ಕೊಲಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದು ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಗಾರೆಯವರು ಸುತ್ತಲೂ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಇನ್ನೇನು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಗಂಡಸೊಬ್ಬನು ಆಕೆಯ ಕುತ್ತಿಗೆ

ಹಿಸುಕಿ ಸಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಆ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಸಮಾಧಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.(ಬಸವರಾಜ ಮಠದ್, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ, ಕೆಲವು ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳು, ಪು.೭೦೯)

೧೩೮. ಈಗಾಗಲೇ ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಬದಿಂದ ಹೊರಟ ಒಕ್ಕೈ, ಇಕ್ಕೈ, ಮುಕ್ಕೈ ಹಾಗೂ ಬಹುಕೈ ಮಾಸ್ತಿ ಗಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಡೆ ದೊರೆತ ಅವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ವೀರನು(ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿ ಇರಬಹುದು) ದೂರದಲ್ಲಿ(ರಣರಂಗ) ಮಡಿದಾಗ ಅವನ ಸತಿಯು ಸ್ವಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚಿತೆಯೇರಬೇಕು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ನಡುಮನೆಯ ಕಂಬವೇ ಆಸರೆಯೆಂಬ ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬದಿಂದ ಹೊರಟ ಕೈಯಂತೆ(ಆಸರೆ) ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು.

೧೩೯. ಅದನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೇದಿಗೆ ಗರಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧೪೦. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ ಎನ್.ಎಸ್., ಫೋರ್ಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಪು. ೫೫

೧೪೧. ಮೊನಿರ್ ವಿಲ್ಲಿಯಂಸ್, ಸಾನ್ಸ್‌ಕ್ರಿಟ್ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಡಿಕ್ಷನರಿ, ಪು. ೪೮೭

೧೪೨. ಸಿಂಗ್ ಎ.ಡಿ., ಫೋರ್ಟ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಫೋರ್ಟಿಫಿಕೇಶನ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೬೨

೧೪೩. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ ಎನ್.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೫

೧೪೪. ಅದೇ

೧೪೫. ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜನ ಜೀವನ, ಪು. ೪

೧೪೬. ಅಮ್ರಿತ್ ವರ್ಮ, ಫೋರ್ಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪು. ೧

೧೪೭. ಅದೇ

೧೪೮. ಸಿಂಗ್ ಎ.ಡಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೫

೧೪೯. ಅಮ್ರಿತ್ ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧

೧೫೦. ಸಿಂಗ್ ಎ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೧

೧೫೧. ಅಮ್ರಿತ್ ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨

೧೫೨. ಅದೇ, ಪು. ೩

೧೫೩. ಅದೇ

೧೫೪. ಸಿಂಗ್ ಎ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೪

೧೫೫. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕೋಟೆಗಳು, ಸಂ. ೧, ಪು. ೧

೧೫೬. ಅಮ್ರಿತ್ ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩

೧೫೭. ಅದೇ, ಪು. ೪

೧೫೮. ಸಿಂಗ ಎ.ಪಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬೧

೧೫೯. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬-೧೨

೧೬೦. ಅದೇ

೧೬೧. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ ಎನ್.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೫

೧೬೨. ಅಮ್ರಿತ್ ವರ್ಮ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೪

೧೬೩. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೪೫

೧೬೪. ಕೋಟ್ರೇಶ ಎಂ., ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ(ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಹಂಪಿ), ೧೯೯೬, ಪು.೮೧

೧೬೫. ಸುಜಾತ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ರಾಯಚೂರು ಮತ್ತು ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಟೆಗಳು (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦), ಪು. ೩೧

೧೬೬. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್., ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೬-೧೨

೧೬೭. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ.ಎನ್.ಎಸ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೫೫

೧೬೮. ಸುಜಾತ ಮಲ್ಲನಗೌಡ ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩೦-೩೧

೧೬೯. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿ ಎನ್.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೫೬

೧೭೦. ಅದೇ

೧೭೧. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು. ಕಾಮತ್(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಭಾಗ-೩, ಪು. ೫೮೧

೧೭೨. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.); ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು ಪು. ೩೪೯-೩೫೦

೧೭೩. ಅದೇ

೧೭೪. ಅದೇ

೧೭೫. ಅದೇ

೧೭೬. ಅದೇ

೧೭೭. ಅದೇ, ಪು. ೪೬೪

೧೭೮. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೭

೧೭೯. ಸ್ಥಳನಾಮದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ರಂಗಯ್ಯನ ದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ರಂಗಯ್ಯನೆಂಬುವವನು ಕಟ್ಟಿಸಿರಬಹುದು.

೧೮೦. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪತ್ತು, ಪು. ೧

೧೮೧. ಕಾಗದ, ಓಲೆಗರಿ, ತಾಳೆಗರಿಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಶಾಸನವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

೧೮೨. ಶಿವರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.ಎನ್., ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ (ಆರಂಭದಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೦೭ವರೆಗೆ), ಪು. ೨೩

೧೮೩. ಅದೇ, ಪು. ೨೪

೧೮೪. ಅದೇ

೧೮೫. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.ಜಿ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನ ಪರಿಚಯ, ಪು. viii

೧೮೬. ರಮೇಶ ಕೊ.ವ್ಯಾ., ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು. ೧-೯

೧೮೭. ಅದೇ

೧೮೮. ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ.(ಸಂ.), ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ಪು. ೧೨೭-೧೨೮

೧೮೯. ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ವಿ., ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಭಾಷಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೭

೧೯೦. ಅಶೋಕನ ಆರು ವಿಧದ ಶಾಸನಗಳೆಂದರೆ ಶಿಲಾಲಿಪಿಗಳು, ಲಘುಶಿಲಾಲಿಪಿಗಳು, ಸ್ತಂಭಲಿಪಿಗಳು, ಲಘುಸ್ತಂಭಲಿಪಿಗಳು, ಗವಿಶಾಸನಗಳು, ಅರೆಮಿಕ್ ಮತ್ತು ಗ್ರೀಕ್ ಶಾಸನಗಳು

೧೯೧. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಸ್ಕಿ, ಗವಿಮಠ, ಪಲ್ಕಿಗೊಂಡ, ಕೊಪ್ಪಳ, ನಿಟ್ಟೂರು, ಉದೆಗೊಳಂ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು, ಸನ್ನತಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿವೆ.

೧೯೨. ಭಾರತೀಯ ರಾಜನಾದ ಅಶೋಕನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿನ ಲಿಪಿಯನ್ನು ಈ ದೇಶದ ನಂತರದ ಪೀಳಿಗೆಯವರು ಓದಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಲವೊಂದಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಾದ ಬದಲಾವಣೆಯು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಫಿರೋಜ್ ಷಾ ತೊಘಲಕ, ಅಕ್ಬರ್ ಹಾಗೂ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಪಾದ್ರಿಯೊಬ್ಬ ಓದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ವಿಫಲರಾದರು. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಆಂಗ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಜೇಮ್ಸ್‌ಪ್ರಿನ್ಸೆಪ್ (James princep) ೧೮೩೭ರಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಓದಿದನು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲು ಇವನು ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯನ್ನೇ ಓದಿದನು. ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೆಲವು ನಾಣ್ಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಲಿಪಿ ಮತ್ತು ಅಶೋಕನ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಓದಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದನು. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಮೊದ ಮೊದಲು ದೊರೆತ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೆಸರು ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅವನ ಬಿರುದಾದ 'ದೇವನಾಂಪ್ರಿಯ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ' ಎಂದು ಇರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಈ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶಾಸನಗಳು ದೇಶದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ದೇವನಾಂ ಪ್ರಿಯ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾಜನು ಯಾರು?(ಸಿಂಹಳದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಬಿರುದಿನ ರಾಜನಿದ್ದನು) ಎಂಬುದು ನಿಗೂಢ ರಹಸ್ಯವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ನಿಗೂಢ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬಯಲು ಮಾಡಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಸ್ಕಿ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ೧೯೧೫ರಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಿ.ಬೀಡನ್ ಎಂಬ ಎಂಜಿನೀಯರ್ ಮಸ್ಕಿ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುವಾಗ ಇಲ್ಲಿರುವ ಲಿಪಿ ಕಾಣಿಸಿತು. ಆ ವರ್ಷವೇ ಖ್ಯಾತ ಶಾಸನ ತಜ್ಞರಾದ ಕನ್ನಡಿಗ ಹೊಸಕೋಟೆ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಈ ಶಾಸನದ ಮೂಲ ಪಾಠ ಮತ್ತು ಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಓದಿ ನೋಡಿದಾಗ ಸಂಶೋಧಕರ ಸಂತಸಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ದೇವನಾಂ ಪಿಯಸ ಅಶೋಕಸ(ದೇವನಾಂ ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಅಶೋಕಸ್ಯ) ಎಂದಿರುವುದು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಇದರಿಂದ "ದೇವನಾಂ ಪ್ರಿಯ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ" ಎಂಬ ಬಿರುದುಳ್ಳ ಶಾಸನಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವ ರಾಜನಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರದೆ ಮೌರ್ಯ ಸಂತತಿಯ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ ಅಶೋಕ ಸಾಮ್ರಾಟನಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳೆಂದು ಖಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ನಂತರ ೧೯೫೪ರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ 'ಗುಜರ್ರಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ 'ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಜ' ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿತು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಟ್ಟೂರಿನ ಹಾಗೂ ಉದೆಗೊಳಂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ರಾಜ ಅಸೋಕೋದೇವಂ' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೯೩. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ *ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಶೋಕನ ಧರ್ಮಶಾಸನಗಳು; ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳು* ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಬಿ.(ಸಂ.), ಸತ್ಯಶುದ್ಧಕಾಯಕ, ಸಂ. ೫, ಸಂಚಿಕೆ. ೩-೪, ಪು. ೧೦೪

೧೯೪. ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವಾಗ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟದ ಪೀಠಿಕೆಯ ಆರಂಭ ಪುಟದ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್‌ರವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶೋಧನೆಯು

ತಪ್ಪಿಹೋಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿತ್ತು. ನಾನು ಮತ್ತು ನನ್ನ ಸಂಗಡಿಗರು ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ ಪ್ರವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಬಳಲಿದ್ದೆವು. ನನ್ನಲ್ಲಿಯ ಹಣದ ಕಡೆಯ ರೂಪಾಯಿಯನ್ನು ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಶಾಸನಗಳಾವುವು ದೊರೆಯುವ ನಂಬಿಕೆಯಿರಲಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರುವನ್ನು ಬಿಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬಂತೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಮೂರು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧವಾದ ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು 'ಮದರಾಸ್ ಮೇಲ್ 'ನ ಸಂಪಾದಕರಿಗೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಮನಗಂಡು, ಮರುದಿನ ಮುಂಜಾನೆಯ ಉಪಹಾರದ ವೇಳೆಗೆ ಇಂಗ್ಲೇಂಡಿನ ಎಲ್ಲ ಗೃಹಗಳಿಗೂ ಈ ಸುದ್ದಿಯು ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ನಾನು ಬೇಗನೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಪುರಾತತ್ವ ಶೋಧಕರಾದ ಸರ್. ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್ ಕನ್ನಿಂಗಹ್ಯಾಂ, ಜಿ.ಬೂಹ್ಲರ್‌ಅವರುಗಳಿಂದ ಆತ್ಮೀಯ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಇನ್ನಿತರ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತರು ವಿವರಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಕುತೂಹಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅಶೋಕನ ಧರ್ಮಶಾಸನಗಳ ಈ ಶೋಧ ಭಾರತೀಯ ಪುರಾತತ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರವಾದ ಘಟನೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಯಿತು. ಶಾಸನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಮಹತ್ತರವಾದ ಘಟನೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಯಿತು. ಶಾಸನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಮಾಡಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಶ್ರಮವಹಿಸಿದ್ದ ಸರ್. ವಾಲ್ಟರ್ ಎಲಿಯಟ್ ರವರು, ಈ ಶೋಧನೆ ೧೮೯೨ರ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಶಾಸನ ಶೋಧನೆಯೆಂದು ರಾಯಲ್ ಏಷಿಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ನುಡಿದರು. ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ಒದಗಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿ ಬಗೆಗೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚರ್ಚೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ೧೮೯೩ರಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾರಿಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸಭೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ, ಅನಂತರ ಈ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಫ್ರೆಂಚ್ ಭಾಷೆಯ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಎಮೈಲ್‌ಸೆನಾರ್ಟ್‌ರವರು ತಮ್ಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದರಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವು ತಿದ್ದುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳ ಪಾಠವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಿ ಜರ್ಮನ್ ಭಾಷೆಯ 'ವಿಯೆನ್ನಾ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಜರ್ನಲ್'ನಲ್ಲಿ ಬೂಹ್ಲರ್‌ರವರು ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಇದೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದ ಭಾರತದ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರಿಶೋಧನ ಶಾಖೆಯ ಮಹಾನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿ ನಿವೃತ್ತರಾದ ಹಾಗೂ ಮಹಾ ವಿದ್ವಾಂಸರೆನಿಸಿದ್ದ ಸರ್ ಜೇಮ್ಸ್ ಬರ್ಗೆಸ್‌ರವರು ಇತರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಬೂಹ್ಲರ್‌ರವರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡರು.(ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ ೧೯೨ ಮತ್ತು ೧೯೪ರಲ್ಲಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, *ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಅಶೋಕನ ಧರ್ಮಶಾಸನಗಳು; ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳು,* ಸತ್ಯಶುದ್ಧಕಾಯಕ, ಸಂ.೫, ಸಂಚಿಕೆ.೩-೪ ರಿಂದ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ)

೧೯೫. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೬

೧೯೬. ಎ.ಕ. (ಹಳೆಯ), ಸಂ. ೧೧ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೧

೧೯೭. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಕಳಿಂಗ(ರಾಜಧಾನಿ-ತೊಸಲಿ), ಅವಂತಿ(ರಾಜಧಾನಿ-ಉಜ್ಜಯಿನಿ), ಉತ್ತರಾಪಥ(ರಾಜಧಾನಿ-ತಕ್ಷಶಿಲೆ), ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ(ರಾಜಧಾನಿ-ಸುವರ್ಣಗಿರಿ)

೧೯೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೦೮

೧೯೯. ಅದೇ

೨೦೦. ಅದೇ

೨೦೧. ಅದೇ

೨೦೨. ಅದೇ, ಪು.೧೧೯

೨೦೩. ಅದೇ

೨೦೪. ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೨೮೭

೨೦೫. ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ವಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೩

೨೦೬. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೧೧೧

೨೦೭. ಅದೇ

೨೦೮. ಎ.ಕ. (ಹಳೆಯ), ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೪

೨೦೯. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೪

೨೧೦. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಉ. ೧೦೯

೨೧೧. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೦

೨೧೨. ಅದೇ

೨೧೩. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೨

೨೧೪. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೩

೨೧೫. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೭

೨೧೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೦

೨೧೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೨

೨೧೮. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೦

೨೧೯. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೬

೨೨೦. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೩

೨೨೧. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೯

೨೨೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೮

೨೨೩. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೭

೨೨೪. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೧

೨೨೫. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೩

೨೨೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೦

೨೨೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೪

೨೨೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೩೫೨

೨೨೯. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೨

೨೩೦. ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಹುಲ್ಲೂರು... ಪು. ೩೫೦

೨೩೧. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾ.ಸಂ. ೩೧; ಗೋಪಾಲ.ಬಾ.ರಾ, ವಿಜಯನಗರ ಶಾಸನ, ಸಂ. ೨, ಪು. ೯೨

೨೩೨. ಎಂ.ಎ.ಆರ್.ಶಾ.ಸಂ. ೨೦

೨೩೩. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ.೨೨, ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯೦

೨೩೪. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೭

೨೩೫. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೨, ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು. ೯೨

೨೩೬. ಎಂ.ಎ.ಆರ್., ಶಾ.ಸಂ. ೨೩

೨೩೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೧

೨೩೮. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೧

೨೩೯. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೬

೨೪೦. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೩

೨೪೧. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೫

೨೪೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೪

೨೪೩. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೫

೨೪೪. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪

೨೪೫. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨

೨೪೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೮

೨೪೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೯

೨೪೮. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೩

೨೪೯. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೫

೨೫೦. ಎಂ.ಎ.ಆರ್, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೪

೨೫೧. ಎ.ಕ.ಸಂ. ೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೨೫

೨೫೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೦

೨೫೩. ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಇತರರು (ಸಂ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಶಾಸನ ಸಂ. ೨, ಕೊಪ್ಪಳ ತಾಲೂಕು, ಶಾ.ಸಂ. ೧೬೭

೧೫೪. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್., ಪಾಟೀಲ್, *ಹೊಸಮಲೆದುರ್ಗ*, ವಿ.ಪಿ.ಆರ್., ಪು. ೨೩೬-೨೪೨

೨೫೫. ಎ.ಕ., ಶಾ.ಸಂ. ೩೫

೨೫೬. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩೬

೨೫೭. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೪೬

೨೫೮. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೩

೨೫೯. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೧

೨೬೦. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೨೨

೨೬೧. ಎಂ.ಎ.ಆರ್, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೭

೨೬೨. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೮

೨೬೩. ಅದೇ, ಶಾ.ಸಂ. ೧೯

೨೬೪. ಅದೇ. ಶಾ.ಸಂ. ೨೫

೨೬೫. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾ.ಸಂ. ೩೭

೨೬೬. ಅದೇ.ಶಾ.ಸಂ. ೩೯; ಈ ಶಾಸನವು ಆರಂಭದಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯಿಂದ ಆರಂಭದವರೆಗೆ ಓದಿದರೆ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಳಿದಾಸನು ಜಟಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾಳಿದಾಸನು ತನ್ನ 'ಮೇಘದೂತ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು 'ಜನಕತನಯೂ ಸ್ನಾವ ಪುಣ್ಯೋದಕೇಷು', 'ಸ್ನಿಗ್ಧಚ್ಛಾಯಾತರುಘು', 'ರಾಮಗಿರ್ಯಾಶ್ರಮೇಘು' ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.(ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೪೬೬)

೨೬೭. ಎ.ಕ.ಸಂ.೧೧, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಶಾ.ಸಂ. ೩೮

ಅಧ್ಯಾಯ ೬

ಸಮಾರೋಪ

ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಶಿಲೆಯ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಆವೃತ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಗವಿ-ಕಲ್ಲಾಸರೆಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನದಿ-ಹಳ್ಳಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ನೀರಿನ ಅನುಕೂಲತೆಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಿಂದ ಮಾನವನು ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿವೆ. ಅಂದರೆ ಮಾನವನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲದಿಂದ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಸತತವಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಈವರೆಗಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶವು ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿತ್ತೆ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಕೂಲಕರವಾಗಿತ್ತೆ? ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನೊಳ ಗೊಂಡಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದವು. ರಾಬರ್ಟ್‌ಬ್ರೂಸ್‌ಫುಟ್‌ರವರು ಚೆನ್ನೈ ಬಳಿಯ ಪಲ್ಲಾವರಮ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ಯಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನಹೊಸಕೋಟೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟೂರಿನ ತನಕ(ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ) ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ೨೫೦ ಕಿ.ಮೀ.ವರೆಗೆ ಆದಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಳ್ಯ, ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ರಾಜಪುರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಮೂರು ಹಂತಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗವು ಇಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ - ೪,೦೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಎ.ಸಿ.ಎಲ್.ಕಾರ್ಲೈಲ್‌ರವರು ೧೮೬೭ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೈಮಾರ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲಿನ ಗುಹೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ದೇಶದ ನಾನಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದರೂ ಅವುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಅಧ್ಯಯನವು ನಂತರ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎಚ್.ಕೃಷ್ಣರವರಿಗೆ, ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಟಿಮರ್‌ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾ ಯಿತು. ನಂತರ ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ಇದುವರೆಗಿನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಹಿಮಯುಗ ಮುಗಿದು ಈಗಿನ ಯುಗದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತವು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಹಲವಾರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ವಾಯುಗುಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಜನಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟುಮಾಡಿವೆ ಯೆಂಬುದನ್ನು ಸದ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳ ಪ್ರಸರಣದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು-ಹೆಚ್ಚು ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಸರಿಸಿರುವುದು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದು ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಗುಡ್ಡಗಳ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ತಪ್ಪಲಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ವಿರಳ ಸಸ್ಯವರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಜನರು ಕ್ರಮೇಣ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಭಿನ್ನ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಜನರು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಈ ಹೊಸ ಪರಿಸರವು ಅವರ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನದಿಂದ ಒಂದೆಡೆ ನೆಲೆನಿಂತು, ಬೇಟೆ, ಮೀನುಗಾರಿಕೆ, ಪಶುಪಾಲನೆ, ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಆಹಾರ ಉತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಕ್ರಮೇಣ ಕೃಷಿ ಪ್ರಕಾರದ ಕಸುಬಿಗೆ ಹಾದಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಕಾಲಮಾನವು ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರದ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಗಿಂತ ತೀರಾ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದು, ಈ ಅಲ್ಪ ಅವಧಿಯ ಮುನ್ನಡೆಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳೇ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ವೈವಿಧ್ಯ ಉಪಕರಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಜಾಸ್ಪರ್, ಅಗೇಟು, ಚರ್ಟ್, ಚಾಲ್ಸಿಡೋನಿ, ಬೆಣಚುಶಿಲೆ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ನೀಳಚಕ್ಕೆ ಮಾದರಿ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಮಾದರಿ, ಮೊನೆ ಮಾದರಿ, ಬಾಣದ ಮೊನೆ, ಕೊರಗ, ಕೊರೆಯುಳಿ, ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿ, ದಬ್ಬಳ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳು

ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಈ ಆಯುಧ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಆಕಾರ, ಗಾತ್ರ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಅಂಚು ಹಾಗೂ ಮೊನೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಗುಂಪು ಮತ್ತು ಉಪಗುಂಪುಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗವಿವರ್ಣ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು ಆರಂಭಿಸಲಾಯಿತ್ತೆಂದು ಹಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಕಲಾಪರಂಪರೆಗೆ ನಾಂದಿಯಾದುದು ಅಲ್ಲಿನ ಕುರುಹುಗಳಿಂದ ಕಾಣಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿ ಖನಿಜ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಗಟ್ಟಿಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಗೀರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಈ ಪರಿಸರವು ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಡೆ ಮತ್ತು ಗವಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ೬ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಹಾನಗಲ್ಲು, ನುಂಕೆಮಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳೆಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು ಲಭಿಸಿದರೆ ಬೊಮ್ಮಕ್ಕನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆಯುಧ ಗಳೊಂದಿಗೆ ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಹಂತದ ನೆಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಪರಿಸರವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಆಹಾರಪದ್ಧತಿ, ವಸತಿಕ್ರಮ, ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕುತೂಹಲಕರವಾದ ಮಾಹಿತಿಗಳು ತಿಳಿದುಬಂದಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಪದ್ಧತಿ ಹಾಗೂ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಹಂತದ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಕ್ರಮವು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಸಹಬಾಳ್ವೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪರಸ್ಪರ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಮಾಜವನ್ನು ರೂಪಿಸುವತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕಿದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨,೫೦೦-೧೦,೦೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ೧೮೭೨ರಲ್ಲಿ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಲಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಫ್ರೇಸರ್‌ರವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲೋಪಕರಣ ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಯೊಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ದೇಶದ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗುತ್ತಲೇ ಇವೆ. ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮಾ, ಮಲಪ್ರಭಾ,

ಘಟಪ್ರಭಾ, ತುಂಗಭದ್ರ, ಕಾವೇರಿ, ಹೇಮಾವತಿ ನದಿ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಉಪನದಿಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲದೆ, ಮಲೆನಾಡು-ಅರೆಮಲೆನಾಡು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ೧೫ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಬಹುತೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಯುಧಾವಶೇಷಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಆದಿ-ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳು ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವೊಂದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಸ್ಕಿ, ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ, ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಹಳ್ಳೂರು, ತಿ.ನರಸೀಪುರ, ಕೊಡೆಕಲ್, ಹೆಮ್ಮಿಗೆ, ಬನಹಳ್ಳಿ ಅಲ್ಲದೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿಯು ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳಪರಿಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಆಯುಧಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ, ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಶವಸಂಸ್ಕಾರಪದ್ಧತಿ, ಕಲೆಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರಗಳು ತಿಳಿದುಬಂದಿವೆ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ, ಬಾಚಿ, ಉಳಿ, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಕೊಡಲಿ-ಸುತ್ತಿಗೆ, ಕೆತ್ತುಳಿ, ಉಜ್ಜುಗ ಅಥವಾ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು, ಕವಣೆಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಉಂಗುರಕಲ್ಲುಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿ ನಯಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಹ ಜಿಡ್ಡುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ರಂಗೋಲಿಯಂತಹ ಕಲ್ಲಿನ ನುಣುಪು ಪುಡಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಡೈಕ್, ಡೊಲೊರೈಟ್, ಕಣಶಿಲೆ ಮತ್ತು ಬಳಪದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಂತರ ನಿಧಾನವಾಗಿ ತಿರುಗುವ ಹಾಗೂ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಹೆಚ್ಚು ತೆಳ್ಳನೆಯ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿ ಬಟ್ಟಲು, ಬೋಗಣಿ, ಅಗಲತಳದ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರದ ಬೋಗಣಿಗಳು, ಮುಚ್ಚಳಗಳು, ಕೊಡಗಳು, ಕಮಂಡಲದಾಕಾರದ ಹೂಜಿಗಳು, ತಳದಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರವುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ, ಪ್ರಾಣಿಸಾಕಣೆ, ಅಲಂಕಾರ ಸಾಧನ, ಕಲೆಯಪ್ರದರ್ಶನ, ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರಪದ್ಧತಿ ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ ಮತ್ತು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳುಳ್ಳ ಬಹುತೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಯ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳು ಕೃಷ್ಣ, ತುಂಗಭದ್ರ, ಭೀಮನದಿ ಸಂಗಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೃಷ್ಣನದಿಯು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಂಗಮದವರೆಗೂ ಆ ನದಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ನೂರು (ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ), ಕಪ್ಪಗಲ್,

ಬೂದಿಹಾಳ್‌ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಂದ ಇವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾಲಮಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಅತಿದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳ ಸಗಣಿಯನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆಯೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ಹಂತದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಧ್ಯದವರೆಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರು ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಕರ್ತರಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಅತಿಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಗಣಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ನಂಬುಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಳೆಯಂತೆ ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಬಲವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ಹೋಳಿ, ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದೆಂದು ತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳಿರುವ ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳಿರುವುದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೂದಿಗುಂಪಲು, ಬೂದಿದಿನ್ನೆ(ಬೂಡದಿ ದಿಬ್ಬಮು) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿವೆ. ಹಂಪಿ ಸಮೀಪದ ವೆಂಕಟಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಬೂದಿದಿಬ್ಬವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ವಾಲಿಕಾಷ್ಟ, ವಾಲಿದಿಬ್ಬವೆಂದು, ಅದರಂತೆ ಕುಡುತಿನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೂದಿದಿಬ್ಬವನ್ನು ಹಿಡಿಂಬಾಸುರನನ್ನು ದಹನ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಆಯಾಯ ಸಮಾಜದ ಅತ್ಯಂತ ಗಣ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ಅಂದರೆ ವಾಲಿ, ಹಿಡಿಂಬಾಸುರ ಮೊದಲಾದವರ ದಹನ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಯನ್ನು ರಾಶಿ ಮಾಡಿ ಸುಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆಯೆಂದು ಅ. ಸುಂದರರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ ಇಂತಹ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಾಮದಹನವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೂ, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಈ ಬೂದಿದಿನ್ನೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಅದಿರಿನಿಂದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತಾದರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತಾಮ್ರ-ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಕೋನಸಾಗರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊಡಲಿ ದೊರೆತಿದೆಯಾದರೂ ಆ ಆಯುಧವು ಮೂಲ ನೆಲೆಯಿಂದ

ಸ್ಥಳಾಂತರಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೧೦೦೦-೨೫೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಬೃಹತ್‌ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರಿನಿಂದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ತಾಮ್ರ ಶಿಲಾಯುಗದ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ತರಲಾದ ತಾಮ್ರದ ಆಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದವು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ೧೮೨೩ರಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಟಿಂಗಟನ್‌ರವರು ಕೇರಳದಲ್ಲಿ ಈ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದರು. ನಂತರ ದೇಶೀಯ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶಿಯ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಸಹ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೊಸ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಆಶಾದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್, ಪಯಂಪಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಉತ್ಖನನಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಉತ್ಖನನವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಕಾರಣ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥರದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿ ಆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೊಂದು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಇದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನೆರವಾಯಿತು. ಇತರ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನೆಲೆಗಳ ಪರಿಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥರದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿಗದಿಗೊಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ವಾಸ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಜನ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಗಳಿಗಿಂತ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಗೋರಿ ನೆಲೆಗಳೇ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ ಹಾನಗಲ್ಲು, ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಸತಿ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಜಟಿಂಗಿರಾಮೇಶ್ವರದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚೌಕ ಮತ್ತು ಆಯತಾಕಾರದ ಮನೆಯ ತಳಪಾಯಗಳಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಇವರು ಬೇಗನೆ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬೇಗನೆ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವಂತಹ ಮನೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವಂತಹ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಪುನರ್ ಜನ್ಮದ ನಂಬಿಕೆಯು ಈ ರೀತಿಯ ರಚನೆಗೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ

ನೆಲೆಗಳಿರುವುದು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಬಹುತೇಕ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳೂ ಸಹ ಲಭಿಸುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್ ನೆಲೆಗಳ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ನಿತ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಪರಿಸರ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರಲ್ಲಿ ತಾವಾಗಿಯೇ ಉಂಟಾದವೊ ಅಥವಾ ಈ ಭಿನ್ನ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಜನವರ್ಗದವರು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮೊದಲು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರೊಡನೆ ಬೆರೆತರೋ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಜನವರ್ಗದವರೇ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೆಲಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೋದಾವರಿ ಹಾಗೂ ಭೀಮಾನದಿ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನದಿ ಸಂಗಮ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಜೋರ್ವೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ (ಶಿಲಾ-ತಾಮ್ರಯುಗ) ಜನರು ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು. ಭೀಮಾನದಿ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣನದಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿನ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ಕೊನೆಯ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಹೊಸ ಜನವರ್ಗದವರು ಕೂಡ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಜನವರ್ಗದೊಡನೆ ಸೇರಿ ಬಾಳುವೆ ನಡೆಸಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ಎರಡು ಭಿನ್ನಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಜನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿನಿಮಯ ಉಂಟಾಗಿ ಜೀವನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ-ಹೊಸ ತಂತ್ರಗಳು, ವಿಧಾನಗಳು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಜನರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣ, ಲೋಹ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದು, ತಾವು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಜನ ವಸತಿ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವವರಾಗಿರಬಹುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆ.ರಾಯಪುರದಲ್ಲಿ ಒಂದು, ವಡೇರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂತೆಗುಡ್ಡ, ನಾಗಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಲುಮೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ನೆಲೆಗೆ ಆ ಕುಲುಮೆಗಳಿಂದಲೇ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳು ಪೂರೈಕೆಯಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಕೃಷಿ ಕಾರ್ಯವು ಸುಧಾರಿಸಿತಲ್ಲದೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳು ಸ್ಥಗಿತಕೊಂಡವು.

ತಮ್ಮ ಕಸುಬುಗಳ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಯಿತು. ಇದೇ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಂತವು ಜನರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಘಟ್ಟವೆಂದು

ಹೇಳಬಹುದು. ದೇಶದ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳು ವಿರಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವಂತೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಗೊಂಬೆಗಳಿವೆ. ತಳವಾರಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಎಮ್ಮೆಯ ಬಯಲುಬಂಡೆಚಿತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೧ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಈ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಪರಿಸರವು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ವಾಸಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಿರುವ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಗೋರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಚಪ್ಪಡಿಬಂಡೆಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ನೆಲೆಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವಿದರ್ಭ ಪ್ರದೇಶದ ನಾಗಪುರದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೇರಳದ ತಿರುವನಂತಪುರದವರೆಗೂ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡಲತೀರ ಪ್ರದೇಶಗಳವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇಷ್ಟು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹರಿಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಗಮ, ವಿಕಾಸ ಹಾಗೂ ವೈವಿಧ್ಯತೆಗಳಲ್ಲದೆ ಇವರ ವಸತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೧೨೦೦-೨೫೦ ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುವ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಮಾರ್ಟಿಮರ್ ವೀಲ್ಹರ್‌ರವರು ಇಲ್ಲಿನ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು 'ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬಿ.ಕೆ.ಥಾಪರ್‌ರವರು ಹೀಗೆ ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಂಧ್ರಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಶೇಷಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕುರುಹುಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ನೂತನಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ಜೀವನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದವು. ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರೆದವು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರಸೆಟ್ ಲೇಪಿತ ಚಿತ್ರಿತ ಮಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ರೂಲೆ ಮೃತ್ಪಾತ್ರೆಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾದವು. ಈ ಹಂತದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಗತಿಗಳೆಂದರೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಗರಸಂಸ್ಕೃತಿಯತ್ತ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿತ್ತಲ್ಲದೆ, ಲಿಪಿಯ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಗತಿಯು ಮುಂದೆ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಒಂದು ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳಿದ್ದರೂ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ

ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯು ಅಶೋಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರಮುಖ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದವರಾದ ಮಹಾಮಾತ್ರರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ನಗರವೇ ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮುದ್ರಾಂಕಿತ ನಾಣ್ಯಗಳಾಗಲಿ, ಕಟ್ಟಡದ ಅವಶೇಷಗಳಾಗಲಿ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಉತ್ಖನನದಿಂದಲೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಗಸಮುದ್ರ ಹಾಗೂ ಹಾನಗಲ್ಲು ಇನ್ನು ಮೊದಲಾದ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ನೆಲೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಖನನ ನಡೆಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳು ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗದ ಅವಶೇಷಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಆದರೆ ಈವರೆಗೆ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗದ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ, ನೂತನಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಹಾಗೂ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ, ನೂತನಶಿಲಾಯುಗ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ, ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದ ವರದಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕುರುಹುಗಳಲ್ಲದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ, ಶಾತವಾಹನ, ಕದಂಬ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯ, ಹೊಯ್ಸಳ, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸೇವುಣ, ನೊಳಂಬ, ಉಚ್ಚಂಗಿಪಾಂಡ್ಯ, ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ನಿಡುಗಲ್ಲಿನ ಚೋಳ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಂತ ಅರಸರು ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈ ರಾಜಮನೆತನದವರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯ, ಕುಮ್ಮಟ ದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯಗಳು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ

ಅಲ್ಲದೆ ಇತರ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ ಕಲಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ೭೫ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಹಾಗೂ ೨೦ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಕುರುಹುಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಜನಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕುಚಲ್ಲುತ್ತದೆ. ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಅಂದಿನ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯುವಕರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮೂಲಭೂತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಯುವಕರ ಪಾತ್ರವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾಮಾಜಿಕಪದ್ಧತಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರಸ್ಥಾನಮಾನ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆದರ್ಶ ಹಾಗೂ ಉತ್ತಮ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ವೀರ ಹಾಗೂ ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಹಾಸತಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಸತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಗಮನ ಮತ್ತು ನಿಗಮನವೆಂಬ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಜೊತೆಗೆ ಸತಿಯು ಚಿತೆಯೇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ನಿಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ದೂರದ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಪತಿಯು ವೀರಮರಣ ಹೊಂದಿದರೆ ಅವನ ಸತಿಯು ಸ್ವಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಚಿತೆಯೇರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವೀರ ಅವನ ಸತಿಯ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಚಿತೆಯೇರುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಒಂದೇ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವೀರಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಅನುಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಕೇವಲ ಮಹಾಸತಿಯಳೊಬ್ಬಳೇ ಇರುವ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೫ ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳು ನಿಗಮದ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಂದಿನ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಒಂದು ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಭದ್ರವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ಕೋಟೆಯು ಭದ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದಾವೃತ್ತವಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಸವು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಲುಂಕೆಕೋಟೆ, ಹನೆಯಕೋಟೆ ಹಾಗೂ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಾಸನಾಧಾರಗಳಿವೆ. ಉಳಿದ ಬಹುತೇಕ ಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊತ್ತಲಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳು ಬೇಚಾರಕ್ ಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಜನ ವಸತಿಗಳಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಇದರಿಂದ ಅಂದಿನ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮವು ಆಡಳಿತದ ಕೊನೆಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮುಖ ಘಟಕವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಗ್ರಾಮದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕಾವಲುಗಾರರು ಶತ್ರುಗಳ ಚಲನ-ವಲನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜ್ಯ, ರಾಜ್ಯದ ಭಂಡಾರ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ತ ನಾಗರಿಕರು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಕೋಟೆಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಅಂದರೆ ಮೌರ್ಯರ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ, ಹೊಯ್ಸಳರ, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಹಾಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲದೆ, ಕದಂಬ ಶಾಖಾ ಮನೆತನದ ಶಾಸನಗಳು, ನೊಳಂಬ, ನಿಡಗಲ್ಲಿನ ಚೋಳ, ಕುಮ್ಮಟದುರ್ಗದ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವಿಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಅಂದಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕನ್ನು ರಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ದಾನಶಾಸನಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ಭೂದಾನ, ಬಂಗಾರದಾನ ಹಾಗೂ ದೇವರ ಅಂಗ-ರಂಗ ವೈಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ ಇತರ ದಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ನಂತರ ಈ ಶಾಸನಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಅಂದಿನ ತೆರಿಗೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಶೋಕನ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳು ಆಡಳಿತದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ, ಅಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಯುವ ಪೀಳಿಗೆಯು ತಂದೆ-ತಾಯಿ, ಗುರು-ಹಿರಿಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಪರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವ ಇಸಿಲಾ ಹಾಗೂ ಸುವರ್ಣಗಿರಿಗಳು ಇತಿಹಾಸಕಾರರಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಹಾಕಿವೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳಾದ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮೂರ್ತಿ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು, ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು ಅಂತಿಮವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ವಿವಿಧ ಹಂತದ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಸ್ಥಳಪರಿಶೋಧನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಗುರುತಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾನಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ನಾಗಸಮುದ್ರಗಳಂತಹ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಖನನ ಮಾಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಋಣ

ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಗಳು

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು

ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ, (ಹಳೆಯ) ಸಂ.೧೧

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಶಾಸನ ಸಂ.೩, ಹಂಪಿ ಶಾಸನಗಳು

ಅನುಶಂಗಿಕ ಆಕರಗಳು

ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ ಎ.ಎಂ., ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು ಗುಡಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೦

ಅಪರ್ಣ ಕೂ.ಸ., ದೇವಾಲಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪರಿಚಯ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ., ಸಮಾಧಿ ಬಲಿದಾನ ವೀರಮರಣ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೦

ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಎಂ.ವಿ., ಮತ್ತು ಕೇಶವಭಟ್ಟ ಎಂ., ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೦

ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ ಬೆಟಗೇರಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಜೀವನ, ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

ಗಂಡುಗಲಿ ಟಿ.ಎನ್., ನೋಡ ಬನ್ನಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಮದಕರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ತ.ರಾ.ಸು.ಬೀದಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೧೯೯೫

ಗಿರಿಜ ಟಿ., ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾದರ್ಶಿನಿ, ರೇಖಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ದಾವಣಗೆರೆ, ೧೯೯೧

ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನವ ಶಿಲಾಯುಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೭

------"------, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫

ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್., ಪಾಟೀಲ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೋಟೆಗಳು, ಸಂ.೧, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೯

------"------, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ ಎಚ್., ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ವಾಣಿಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೨

ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ, ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., **ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ಶೋಧನೆ**, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್, ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೯

------"------, **ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಪತ್ತು**, ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

------"------, **ಕರ್ನಾಟಕ ನಾಣ್ಯಸಂಪತ್ತು**, ಐ.ಬಿ.ಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

ನಾಗೇಗೌಡ ಎಚ್.ಎಲ್., **ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ**, ಸಂ.೧ ಮತ್ತು ೨, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೪-೬೫

ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ. ಮತ್ತು ವೆಂಕಚಟಲಶಾಸ್ತ್ರಿ ಟಿ.ವಿ., **ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂ.೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೪

ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ. (ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ**, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೯

ಪಂಚಮುಖಿ ಆರ್.ಎಸ್., **ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸ**, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ ಮಂಡಳಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೬

ಪರಮಶಿವಮೂರ್ತಿ ಡಿ.ವಿ., **ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಶಿಲ್ಪ**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ಪ್ರಭಾಕರ ಎಂ.ಎನ್., **ದೇವಾಲಯವಾಸ್ತು ಚಂದ್ರಿಕೆ**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

ಪುಟ್ಟಯ್ಯ ಎಂ.ಎಸ್., **ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು**, ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೭

ಬಸವರಾಜ ಕಲ್ಗುಡಿ., **ಮಹಾಸತಿ ಆಚರಣೆ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ**, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

ಮಹದೇವ ಸಿ., ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ರಮೇಶ ನಾಯ್ಕ, **ಕರ್ನಾಟಕ ದೇವಾಲಯ ಕೋಶ, ಹಾವೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ಮಹದೇವ ಸಿ., **ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತತ್ತ್ವ ಶೋಧ**, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ, ೨೦೦೧

ಯೋಗೇಶ್ವರಪ್ಪ ಡಿ.ಎನ್., **ಹಾಗಲವಾಡಿ ನಾಯಕರು**, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸು., **ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವಾಲಯಗಳು**, ಹಂಸಧ್ವನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ೧೯೯೪

ರಮೇಶ ಕೊ.ವ್ಯಾ., **ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಮೀಕ್ಷೆ**, ಪ್ರಕಟಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಚಾರೋಪನ್ಯಾಸ ವಿಭಾಗ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೧

ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯ ಎಂ., **ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ದರ್ಶನ**, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್.ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೭

ರಾಜಶೇಖರ ಸಿಂದಿಗಿ., **ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆ**, ಸುಜಾತ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೮

ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಎಸ್.ಕೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಗಳು, ವಾಸ್ತು ಸಂ. ೪, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೮

ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಎಸ್.ಕೆ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ನೆಲೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೫

ರವಿಕುಮಾರ್ ಎನ್.ಎಂ. ಮತ್ತು ವೃಷಬೇಂದ್ರಚಾರ್ ಅರ್ಕಸಾಲಿ (ಸಂ.) ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಹೇಮಂತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಎಂ.ಬಿ. ಐಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೯೮

ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), ಹರತಿಸಿರಿ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದ, ಹರ್ತಿಕೋಟೆ, ೧೯೮೭

ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ.(ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಲೇಖನಗಳು, ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟಣ ಸಮಿತಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೧೯೭೬

ಲಕ್ಷ್ಮಣ್ ತೆಲಗಾವಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಎಂ.ವಿ (ಸಂ.), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಸಂಶೋಧನಾ ಲೇಖನಗಳು, ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟಣ ಸಮಿತಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೧೯೯೫

ವರದರಾಜರಾವ್ ಜೆ, ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೬೬

ವಸು ಎಂ.ವಿ. (ಸಂ.), ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

ಶಿವರಾಮ ಕಾರಾಂತ, ಚಾಲುಕ್ಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಲಲಿತಾಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೯

-------''---------, ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೫

-------''---------, ಕಲಾಪ್ರಪಂಚ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಧಾರವಾಡ ೧೯೭೯

ಶಿವಾನಂದ ಬೇಕಲ್, ಬೇಕಲಕೋಟೆ ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೮

ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ, ಅಶೋಕನ ಧರ್ಮ ಶಾಸನಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೮೭

ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರ, ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಚಯ, ರಾಮಾಶ್ರಮ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೭

ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯ, ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ, ಅರೋಹಣ ಪ್ರಕಾಶನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೧೯೮೩

ಶೇಠ ಬಿ.ಎಸ್., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸತಿಪದ್ಧತಿ, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೯೧

ಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಿ ಆರ್, ಕರ್ನಾಟಕದ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೨

ಸತ್ಯನ್ ಬಿ.ಎನ್. (ಸಂ.), **ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್**, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೭

ಸದಾನಂದ ಕನವಳ್ಳಿ (ಅನು)., **ಮರೆತು ಹೋಗಿರುವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ** ವಿಜಯನಗರ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೨

ಸದಾಶಿವಪ್ಪ ಕುಂ.ಬಾ., **ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರು**, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೬

ಸುಂದರ ಅ., ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ, ಐ.ಬಿ.ಎಚ್, ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೩

ಸುಂದರ ಅ.(ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ**, ಸಂ.೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೭

ಸುರೇಶ ಕೆ.ಎಂ., ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಮಾಡಲಗೇರಿ ಕೊಟ್ರೇಶ್, ಎಸ್.ವೈ.ಸೋಮಶೇಖರ, **ಕರ್ನಾಟಕ ದೇವಾಲಯ ಕೋಶ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ**, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ಸೂರ್ಯನಾಥ ಯು.ಕಾಮತ್ (ಸಂ.), **ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್**, ಭಾಗ ೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರ ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೪

ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ (ಅನು), **ಮರೆಯಲಾಗದ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ**, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

ಲೇಖನಗಳು

ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅಪರೂಪದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು*, **ಇ.ದ.**, ಸಂ.೧೪, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೯

ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., *ನುಂಕೆಮಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳ ಶೋಧನೆ*, **ಇ.ದ.**, ಸಂ.೧೫, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೦

ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಬಿ., *ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಶಾಸನದ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ಬೆಳಕು*, **ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಪತ್ರಿಕೆ**, ಸಂ. ೬೯, ಸಂ. ೩, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೪

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ, *ಚಿನ್ನಹಗರಿ ನದಿ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಶೇಷಗಳು ಒಂದು ಶೋಧನೆ*, **ಇ.ದ.**, ಸಂ.೧೨, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

ಶೆಟ್ಟರ್ ಎಸ್.ಎಸ್., ಮತ್ತು ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಎಸ್., ನಿಟ್ಟೂರಿನ *ಅಶೋಕನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು*, **ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ**, ಸಂ.೧೦, ಸಂ.೧, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೭

ಸುಂದರ ಅ, *ಗಂಗ ಕದಂಬ ಪೂರ್ವಇತಿಹಾಸ*, **ಅವಲೋಕನ**, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

------"------, *ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಗವಿವರ್ಣ ಮತ್ತು ಬಯಲುಬಂಡೆ ಚಿತ್ರಗಳು*, **ಕರ್ನಾಟಕ ಹರತಿಸಿರಿ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದ**, ಹರ್ತಿಕೋಟೆ, ೧೯೮೭

ಸುಂದರ ಅ., *ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯದ ಒಂದು ವಿವೇಚನೆ,* ಇ.ದ., ಸಂ.೬, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೧

------''------, *ಹಿಡಿಂಬ ಪಟ್ಟಣ ಒಂದು ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ಟಿಪ್ಪಣಿ,* ಇ.ದ., ಸಂ.೭, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

------''------, *ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಕಲೆ,* ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು ಡಿ.ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

------''------, *ಶ್ರೀ ಮುದ್ರಾಮಾಯಣದ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ವನವು ಸೊಂಡೂರಿನ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟವೆ,* ಇ.ದ., ಸಂ. ೧೦, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫

ಸೋಮಶೇಖರ ಎಸ್.ವೈ., *ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲೂಕು ಚಿಪ್ಪನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಪಾಕ್ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕುರುಹಗಳು,* ಇ.ದ., ಸಂ.೧೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೬

ಪತ್ರಿಕೆ-ಲೇಖನ

ವಿಲಾಸ್ ಎಂ., ಮೇಲಂಗಿ, *ಬಗ್ಗಲುರಂಗವ್ವನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಯಲುಬಂಡೆ ಗೀರು ಚಿತ್ರಗಳು,* ವಿಜಯಕರ್ನಾಟಕ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೨.೩.೨೦೦೧

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ)

ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹೆಚ್., ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳು (ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಯುಗ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೦

ಬಸವರಾಜಪ್ಪ ಎಚ್., ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಪ್ರದೇಶದ ಭೂಹಿಡುವಳಿಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೦

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ., ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಬೇಟೆ ಮತ್ತು ಬೇಡರ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೦

ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುರಾತತ್ವ ಕುರುಹುಗಳು, ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೧೯೯೯

ಸುಜಾತ ಮಲ್ಲನಗೌಡ., ರಾಯಚೂರು ಮತ್ತು ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಕೋಟೆಗಳು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೦

ಸೋಮಶೇಖರ ಎಸ್.ವೈ., ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಸೈನ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧನೀತಿ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೦

ಎಂ.ಫಿಲ್.ಪ್ರಬಂಧಗಳು (ಅಪ್ರಕಟಿತ)

ಕೊಟ್ರೇಶ್ ಎಂ., ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೧೯೯೬

ಬಸವರಾಜಯ್ಯ ಮಠದ, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ ಕೆಲವು ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೧೯೯೪

ಬಸವರಾಜ ಎಚ್.ಎಂ., ಗುಡೇಕೋಟೆ ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ, ೨೦೦೨

ಆಂಗ್ಲ ಪುಸ್ತಕಗಳು

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು

ಆನ್ಯುವಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಎಪಿಗ್ರಾಫಿ ಸಂಪುಟಗಳು

ಆನ್ ಇಂಟರೀಮ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆ್ಯಟ್ ಸನ್ನತಿ, ೧೯೯೭

ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಎ ರಿವಿವ್ಯೂ ಸಂಪುಟಗಳು

ಇಂಡಿಯನ್ ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವೇರಿ, ಸಂಪುಟಗಳು

ಏನ್ಸಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ ಸಂಪುಟಗಳು

ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಸಪ್ಲಿಮೆಂಟ್, ಅನ್ಯುವಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಮೈಸೂರು, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ ಫಾರ್ ದಿ ಯಿಯರ್ ೧೯೨೯

ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಜಡಿಗೇನಹಳ್ಳಿ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್ ಫಾರ್ ದಿ ಯಿಯರ್ ೧೯೫೭

ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಟಿ.ನರಸೀಪುರ

ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ ಆ್ಯಟ್ ತಲಕಾಡು

ಸೌಥ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನಸ್ಕ್ರಿಪ್ಶನ್ಸ್ ಸಂಪುಟಗಳು

ಹೆಗ್ಗಡೆಹಳ್ಳಿ : ಎ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ದಿ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್, ೧೯೯೭

ಅನುಶಂಗಿಕ ಆಕರಗಳು

ಅನ್ಸಾರಿ, ಝು. ಡಿ. ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ೧೯೬೪-೬೫, ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜ್ ಪೋಸ್ಟ್ ಗ್ರಾಜುಯೇಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಪುಣೆ, ೧೯೬೯

ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಪಿಕ್ಲಿಹಾಳ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್, ಪುರಾತತ್ವ ಮತ್ತು ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ, ಆಂಧ್ರಸರ್ಕಾರ ಮಾಲಿಕೆ, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೦

ಅಲ್ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ಉತ್ನೂನ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್, ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ, ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸೀರಿಸ್, ಹೈದರಾಬಾದ್, ೧೯೬೧

------"-------, ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕ್ಯಾಟಲ್ ರೇಪರ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕ್ಯಾಂಬ್ರಿಡ್ಜ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ಕೇಂಬ್ರಿಡ್ಜ್, ೧೯೬೩

ಅಲ್‌ಚಿನ್ ಬಿ., ದಿ ಸ್ಟೋನ್ ಟಿಪ್ಡ್ ಆರೋ ಲೇಟ್ ಸ್ಟೋನ್‌ಏಜ್ ಹಂಟರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಟ್ರಾಫಿಕಲ್ ಓಲ್ಡ್ ವರ್ಲ್ಡ್, ಲಂಡನ್ ಪಿಯೋನಿಕ್ಸ್ ಹೌಸ್, ಲಂಡನ್, ೧೯೬೬

ಅಲ್‌ಚಿನ್ ಎಫ್.ಆರ್., ದಿ ಬರ್ತ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಸಿವಿಲೈಜೇಶನ್, ಹರ್ಮಾಡ್ಸ್‌ವರ್ಥ, ಪೆಂಗ್ವಿನ್ ಬುಕ್ಸ್, ೧೯೬೮

------"-------, ದಿ ರೈಜ್ ಆಫ್ ಸಿವಿಲೈಜೇಷನ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ್, ಕೇಂಬ್ರಿಡ್ಜ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೮೨

ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಶರ್ಮ ಐ., ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಇನ್‌ಸ್ಕ್ರಿಪಷನ್ಸ್ ಫ್ರಂ ಸನ್ನತಿ, ಪುರಾತತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ, ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರ, ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೩

ಕ್ಲಾರ್ಕ್ ಗ್ರಾಹ್ಮ, ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಯುರೋಪ್, ದಿ ಇಕನಾಮಿಕ್ ಬೇಸಿಸ್, ಮೃಥೂನ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಲಂಡನ್, ೧೯೫೨

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟರ್ ಆರ್., ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಸ್ಟೇಟ್ ಆ್ಯಟ್ ಅಲಮಟ್ಟಿ ರಿಸೆಂಟ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸಸ್ ಇನ್ ಇಂಡೊ ಪೆಸಿಫಿಕ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ (ವ್ಹಿ.ಎನ್., ಮಿಶ್ರಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಪೀಟರ್ ಬೆಲ್‌ಮಂಡ್ ಸಂ.), ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಆಯ್.ಬಿ.ಎಚ್,. ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೫

------"------- ಕಾಂಟಿನೆಂಟ್ಸ್ ಎ ಡ್ರಿಫ್ಟ್ ಎ ವಿಡಿಯೋ ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್, ನೆಹರು ಸೆಂಟರ್, ಮುಂಬೈ, ೧೯೮೮

ಕೊಹೆನ್ ಯೆಹೂದಿ ಎ.(ಸಂ), ಮ್ಯಾನ್ ಇನ್ ಅಡಾಪ್ಟೇಷನ್, ದಿ ಬಯೊ ಸೋಷಿಯಲ್ ಬ್ಯಾಕ್‌ಗ್ರೌಂಡ್, ಆಲ್ಡಿನ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ, ಚಿಕಾಗೊ, ೧೯೬೮

ಗಾಯಿ ಜಿ.ಎಸ್., ಇನ್‌ಸ್ಕ್ರಿಷನ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಕದಂಬಾಸ್, ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೬

ಗ್ಲಿನ್ ಡೇನಿಯಲ್, ೧೫೦ ಯಿಯರ್ಸ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಲಂಡನ್ ೧೯೭೮

ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ., ಮೆಗಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೨

ಗುರುರಾಜರಾವ್ ಬಿ.ಕೆ.(ಸಂ.), ಎ ಡಿಕೆಡ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕರ್ನಾಟಕ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೮

ಗೋಗ್ಡೆ ವ್ಹಿ.ಡಿ., ಆ್ಯಂಡ್ ಮೂರ್ತಿ ಕೆ.ಎಲ್.ಕೆ., ಇ.ಎಸ್.ಆರ್, ಡೇಟಿಂಗ್ ಆಫ್ ಕರ್ನೂಲ್ ಕೇವ್ಸ್, ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್

ಗೋಪಾಲ ಬಾ.ರಾ., ಕಾರ್ಪಸ್ ಆಫ್ ಕದಂಬ ಇನ್‌ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್ಸ್, ಸಂ.೧, ಕದಂಬ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಕಲ್ಚರಲ್ ಸ್ಟಡೀಸ್, ಸಿರ್ಸಿ ಕರ್ನಾಟಕ, ೧೯೮೫

ಜೋಚಿಮ್ ಮಿಖಾಯಿಲ್, ದಿ ಇಕೊಸಿಸ್ಟಮ್ ಕಾನ್ಸೆಪ್ಟ್ ಇನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ದಿ ಇಕೊಸಿಸ್ಟಮ್ಸ್ ಅಪ್ರೋಚ್ ಇನ್ ಆಂಥ್ರೋಪೋಲಾಜಿ (ಎಮಿಲಿಯೊ ಆಫ್ ಮರನ್ ಸಂ.), ಅರಬೋರ್, ದಿ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಮಿಷಗನ್ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೯೦

ಜೋಶಿ ಆರ್.ವ್ಹಿ., ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸಿನ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ದಿ ಮಲಪ್ರಭಾ ಬೇಸೀನ್, ಪುಣೆ, ಧಾರವಾಡ, ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು ಅ್ಯಂಡ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ೧೯೫೫

------"-------, ಮಿಡಲ್ ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಎ.ಸುಂದರ ಎಡಿಶನ್), ಮೈಸೂರು ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೮

------"-------, ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಮತ್ತು ಪಪ್ಪು ಆರ್.ಎಸ್., ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ದಿ ಕಾರವಾರ ಗೋಕರ್ಣ ರೀಜನ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಪ್ರೊ. ಕಲ್ಕರ್ ಮೆಮೋರಿಯಲ್ ವಾಲ್ಯೂಮ್, ಇಂಡಿಯನ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಅರ್ಥ ಸಾಯಿನ್ಸಸ್, ಪುಣೆ, ೧೯೮೩

ಡೊಲೆ, ಪ್ರಾಂಕ್ ಇನ್‌ವೆಸ್ಟಿಗೇಟಿಂಗ್ ದಿ ಒರಿಜಿನ್ಸ್ ಆಫ್ ಮೆಸೊಪೋಟಾಮಿಯನ್ ಸಿವಿಲೈಜೇಷನ್ (ರಿಪಿಂಟ್), ಮ್ಯಾನ್ ಇನ್ ಅಡಾಪೇಷನ್ಸ್, ದಿ ಬಯೊ ಸೋಷಿಯಲ್ ಬ್ಯಾಕ್‌ಗ್ರೌಂಡ್ ಯಹೂದಿ ಎ ಕೊಹೆನ್ ಎಡಿಶನ್, ಅಲ್ದಿನ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ, ಚಿಕಾಗೋ, ೧೯೬೬

ಧವಳಿಕರ್ ಎಂ.ಕೆ., ಹ್ಯೂಮನ್ ಇಕೋಲಾಜಿ ಇನ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾಮೆಂಟ್ ೧, ೧೯೮೭

ದೀಕ್ಷಿತ್ ಡಿ.ಪಿ., ಪೊಲಿಟಿಕಲ್ ಹಿಸ್ಟ್ರಿ ಆಫ್ ದಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯಸ್, ಅಭಿನವ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೦

ದೇವ್ ಎಸ್.ಬಿ., ಪ್ರಾಬ್ಲೆಮ್ ಆಫ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಗಾಲಿಥ್ಸ್, ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೩

ದೇಶಪಾಂಡೆ ಸಿ.ಡಿ., ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಎ ರಿಜನಲ್ ಜಿಯೋಗ್ರಫಿ, ಸ್ಟುಡೆಂಟ್ಸ್ ಓನ್ ಬುಕ್ ರಿಪೋರ್ಟ್, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೮

ದೇಸಾಯಿ ಪಿ.ಬಿ., ಮತ್ತು ಇತರರು, ಎ ಹಿಸ್ಟ್ರಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೦

ಪಂಚಮುಖಿ ಆರ್‌ಎಸ್., 'ಡೈಜೆಸ್ಟ್ ಆಫ್ ಆ್ಯನ್ಯುಯಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆನ್ ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್ ಬಾಂಬೆ ಪ್ರಾವಿನ್ಸ್, ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನೆ ಸಂಸ್ಥೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೪೫

ಪಣಿಕ್ಕರ್ ಕೆ.ಎಂ., ಜಿಯೋಗ್ರಾಫಿಕಲ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟರ್ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಹಿಸ್ಟರಿ, ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ಯಾಭವನ, ಮುಂಬೈ, ೧೯೫೫

ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., ಪ್ರೀ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಇನ್‌ವೆಸ್ಟಿಗೇಷನ್ಸ್ ಇನ್ ಸುರಪುರ ದೋ ಅಬ್, ಲೇಡೆನ, ಈ.ಜೆ. ಬ್ರಿಲ್ಸ್, ೧೯೬೮

ಪಪ್ಪು ಆರ್.ಎಸ್., *ದಿ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸಿನ್ ಸ್ಟಡಿಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಅಪ್ಪರ ಕೃಷ್ಣಾ ಬೇಸಿನ್*, ಡೆಕ್ಕನ ಕಾಲೇಜ ಪೋಸ್ಟ ಗ್ರಾಜ್ಯುಯೇಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಪುಣೆ, ೧೯೭೫.

-------"-----, ಕ್ವಾರ್ಟನರಿ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆ್ಯಂಡ ಪೇಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಸದರ್ನ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಅ. ಸುಂದರ ಸಂ.), ಮೈಸೂರು ಡೈರೆಕ್ಟೊರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮ್ಯುಜಿಯಮ್ಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೦

ಪಿಚ್ಚಿ ಮುತ್ತು.ಸಿ.ಎಸ್. ಆ್ಯಂಡ್ ಶ್ರೀನಿವಾಸ., ಎ ಬುಲೆಟಿನ್ ಯಿಯರ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಧಾರವಾಡ ಕ್ರ್ಯಾಟನ್ (೩೨೦೦ ಟು ೨೧೦೦ ಎಂ. ವಾಯ. ಎಗೊ), ಮೆಮೊಯರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ೪, ೧೯೮೪

ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ದಿ ಫೂಟ್ ಕಲೆಷನ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೊಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವಿಟಿಸ್ : ನೋಟ್ಸ್ ಆನ್ ದೇರ್ ಏಜಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಷನ್, ಮದ್ರಾಸ್ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್, ಮದ್ರಾಸ್, ೧೯೧೬

ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಪ್ರೀ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವಿಟಿಸ್, ದೇರ ಏಜಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಶನ್, ಸರಕಾರಿ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯ, ಚೆನ್ನೈ, ೧೯೧೬

-------"-----, ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಫೀಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೌಥ ಮರಾಠಾ ಕಂಟ್ರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಆ್ಯಡಜೆಸೆಂಟ್ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ ಮೆಮೋಯಿರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ(೧), ೧೮೭೬,

ಫೇರ್ ಸರ್ವಿಸ್, ವಾಲ್ಟರ್ ಜುನಿಯರ್, ದಿ ರೂಟ್ಸ್ ಏನ್ಸಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯಾ : ಜಾರ್ಜ್ ಅಲೆನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅನವಿನ, ಲಂಡನ್, ೧೯೭೧

ಪೊಸೆಲ್ ಗ್ರೆಗರಿ ಎಲ್., ಸೌಥ್ ಆಫ್ರಿಕನ್ ಮಿಲ್ಲೆಟ್ಸ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಏಶಿಯನ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ, ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ (ಜೆ. ಜಾಕೊಬ್ಸನ್ ಎಡಿಶನ್), ೧೯೮೬.

ಬಟ್ಜರ್ ಕಾರ್ಲ್ ಡಬ್ಲ್ಯೂ., ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ, ಲಂಡನ್, ೧೯೬೮

---------"-------, ಜಿಯೋಮೊರ್ಫಾಲಜಿ ಫ್ರಮ್ ದಿ ಆರ್ಥ, ಹಾರ್ಪರ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರಾವ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್ ಲಂಡನ್, ೧೯೭೬

---------"-------, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಹ್ಯೂಮನ್ ಇಕೊಲಾಜಿ:ಮೆಥಡ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಥಿಯರಿ ಫಾರ್ ಕಾಂಟೆಕ್ಸಚ್ಯೂ ಅಲ್ ಅಪ್ರೋಚ್, ಕೇಂಬ್ರಿಡ್ಜ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೮೨

ಬಟ್ಜರ್ ಕಾರ್ಲ್ ಡಬ್ಲ್ಯೂ., ಹ್ಯೂಮನ್ ಇಕೊಸಿಸ್ಟಮ್ ಫ್ರೇಮ್ ವರ್ಕ ಫಾರ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ದಿ ಇಕೊ ಸಿಸ್ಟಮ್ ಅಪ್ರೊಚ್ ಇನ್ ಆ್ಯಂಥ್ರೋಪೊಲಾಜಿ (ಎಮಿಲಿಯೋ, ಎಫ್ ಮೊರಾನ್ ಸಂ),ದಿ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಮಿಷಿಗನ್ ಪ್ರೆಸ್, ಅನ್ ಅರಬೋರ್, ೧೯೯೦

ಬದಾಮ್ ಬಿ.ಎಲ್., ಪೇಲಿಯೊಂಟೋಲಜಿ ಆಫ್ ದಿ ಕೃಷ್ಣಾ ಬೇಸಿನ್ ವಿಥ್ ಸ್ಪೆಷಲ್ ರೆಫರೆನ್ಸ್ ಟು ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಎ.ಸುಂದರ ಸಂ.), ಡೈರೆಕ್ಟೋರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮ್ಯುಜಿಯಮ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೦

ಮಿಶ್ರಾ ವ್ಹಿ.ಎನ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಬೆಲ್‌ವುಡ್.ಪಿ. (ಸಂ.) ರೀಸೆಂಟ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸಸ್ ಇನ್ ಇಂಡೋ ಫೆಸಿಫಿಕ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ, ಆಕ್ಸ್‌ಫರ್ಡ್ ಆಯ್, ಬಿ.ಎಚ್., ನ್ಯೂದೆಹಲಿ, ೧೯೮೫

ಮಿಶ್ರಾ ಆರ್.ಪಿ., ಜಿಯೋಗ್ರಾಫಿ ಆಫ್ ಮೈಸೂರು, ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬುಕ್‌ಟ್ರಸ್ಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೩

ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., ಲೇಟ್ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ್ ಫಾನಾ ಆಫ್ ದಿ ಕರ್ನೂಲ್ ಕೇವ್ಸ್, ಸೌಥ ಇಂಡಿಯಾ, ಇನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸ್ಟಡೀಜ್ (ಎ.ಟಿ. ಕ್ಲಾಸೊನ್ ಸಂ.) ಆ್ಯಮಸ್ಟರಡಮ್ ನಾರ್ಥ, ಹಾಲೆಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ, ೧೯೭೫

---------"-------, ಮಿಡಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪೇಲಿಯೊಲಿಥಿಕ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಎ.ಸುಂದರ ಸಂ.) ಡೈರೆಕ್ಟೊರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮೂಜಿಯಮ್ಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೦

ಮೂರ್ತಿ ಯು.ಎಸ್., ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ : ಸೋಷಿಯೊ-ಎಕನಾಮಿಕ್ ಪರ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟೀವ್ಸ್, ಗಂಗಾ-ಕಾವೇರಿ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ವಾರಣಾಸಿ, ೧೯೯೪

ಮೊರನ್, ಇಮಲಿಯೋ ಎಫ್., ಇಕೋ ಸಿಸ್ಟಮ್, ಇಕೋಲಾಜಿ, ಬಾಯಲೊಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಆ್ಯಂಥ್ರೋಪಾಲಾಜಿ, ಎಕ್ರಿಟಿಕಲ್ ಆ್ಯಸಸ್‌ಮೆಂಟ್ ಇನ್ ದಿ ಇಕೋಸಿಸ್ಟಮ್ಸ್, ಅಪ್ರೋಚ್ ಇನ್ ಆ್ಯಂಥ್ರೋಪಾಲಾಜಿ (ಎಮಿಲಿಯಾ ಎಫ್ ಮೊರನ್ ಸಂ.), ಆನ್ ಅರಬೋರ, ದಿ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಮಿಷಿಗನ್ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೯೦

ರಮೇಶ ಕೆ.ವಿ., ದಿ ಚಾಲುಕ್ಯಾಸ್ ಆಫ್ ವಾತಾಪಿ, ಆಗಮ್ ಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ದೆಹಲಿ - ೧.

ರಾಜೇಂದ್ರನ್ ಪಿ., ದಿ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾಮೆಂಟ್, ಕ್ಲಾಸಿಕಲ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ, ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೯

ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಮತ್ತು ಮುಜುಂದಾರ್ ಎಂ.ಎಂ., ಆ್ಯಶ್ ಮೌಂಡ್‌ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್ ಅಟ್ ಕುಪ್ಪಗಲ್, ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾಮ. ಮತ್ತು ರಿ. ಇ., ಪುಣೆ, ೧೯೬೬

ರಾಧಕೃಷ್ಣ ಬಿ.ಪಿ., ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಕೇರಳ ಆ್ಯಂಡ್ ತಮಿಳುನಾಡು ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಎ.ಸುಂದರ ಸಂ.), ಡೈರೆಕ್ಟೊರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮ್ಯುಜಿಯಮ್ಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೦

ರಾಧಕೃಷ್ಣ ಬಿ.ಪಿ., ದಿ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಘಾಟ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಪೆನಿನ್‌ಸುಲಾರ್, ಪ್ರೊಸೀಡಿಂಗ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೆಮಿನಾರ್ ಆನ್ ಜಿಯೊಮೊರ್ಫೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸ್ಟಡೀಸ್, ಇನ್ ೧೯೬೫ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಸಾಗರ್, ಸಾಗರ, ೧೯೬೭

-------"-------, ಆರ್ಕಿಯನ್ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಗ್ರೀನ್ ಸ್ಟೋನ್ ಟರೇನ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ ಶಿಲ್ಡ್, ಮೆಮೋಯಿರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ೪, ೧೯೮೪.

ರಾಮರಾವ್ ಎಂ., ರಿಸೆಂಟ್ ಸ್ಟಡೀಜ್ ಆನ್ ದಿ ಅರ್ಕಿಯನ್ ಕಾಂಪ್ಲೆಕ್ಸ್ ಆಫ್ ಮೈಸೂರು, (೧೯೩೬) ರಿಪ್ರಿಂಟೆಡ್ ಇನ್ ೧೯೯೦; ಆರ್ಕಿಯನ್ ಗ್ರೀನ್ ಸ್ಟೋನ್ ಬೆಲ್ಟ್ ಆಫ್ ಸೌಥ ಇಂಡಿಯಾ (ಬಿ.ಪಿ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಆ್ಯಂಡ್ ಎಂ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಸಂ) ಮೆಮೊಯಿರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ರ್‍ಯಾಪ್ ಜಾರ್ಜ್ ಜುನಿಯರ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಜಾನ್., ಎ. ನಿಫೋರ್ಡ್ (ಸಂ.), ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಜಿಯಾಲಾಜಿ, ನ್ಯೂ ಹೆವನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಲಂಡನ್, ಯೇಲ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೮೫.

ಶೇಷಾದ್ರಿ ಎಂ., ಮೈಕ್ರೊಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಡ್ ಆಫ್ ಮೈಸೂರು, ಆ್ಯನ್ಯುವಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ, ಲಂಡನ್, ೧೯೫೨

-------"-------, ದಿ ಸ್ಟೋನ್ ಯೂಸಿಂಗ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಪ್ರೀಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಮೈಸೂರು, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೬

ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಆರ್.ಎಂ., ಪ್ರಿಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅರ್ಲಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಮಂಜ್ರಾ, ಆ್ಯಂಡ್ ಕಾರಂಜಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೫

ಸಾಕ್ಪಿ ಎಸ್.ಎಂ., ಆ್ಯಂಡ್ ರೋಜರ್ಸ್ ಜೆ.ಜೆ.ಡಬ್ಲ್ಯೂ.(ಸಂ.) ಪ್ರಿಕೇಂಬ್ರಿಯನ್ ಆಫ್‌ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ ಮೆಮೊಯಿರ್ ನಂ.೪, ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

ಸುಬ್ಬಾರಾವ್ ಬಿ., ದಿ ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಡೆ.ಕಾ.ಪೊ.ಗ್ರಾ್ಯ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ.ಇ., ಪುಣೆ, ೧೯೮೪

ಸುಂದರ ಅ., ಅರ್ಲಿ ಛೆಂಬರ್ ಟೂಂಬ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಕಾನ್ಸೆಪ್ಟ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಕಂಪನಿ, ನವದೆಹಲಿ, ೧೯೭೫

-------"-------,, ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಪರ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟಿವ್ಸ್ ಆನ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೯೧

ಹಕಿಮ ಎಸ್.ಎಚ್., ನಿಗಮ ಆರ್.ಆರ್., ಆ್ಯಂಡ್ ರಾಜಗೋಪಾಲನ್ ಬಿ., ಹೋಲೋಸಿನ್ ಸೀ ಲೇವಲ್ ಕರ್ವ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಲೆಟೆಡ್ ಕ್ಲೈಮೇಟಿಕ್ ಫ್ಲಕ್ಚುಯೇಷನ್ಸ್ ಪಾರ್ ವೆಸ್ಟರನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಕಾಂಟಿನೆಂಟಲ್ ಮಾರ್ಜಿನ್, ಆ್ಯನ್ ಅಪಡೆಟ್ ಅಬ್ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಫಾಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯನ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಸಿಂಪೋಜಿಯಮ್ ಆನ್ ಆಯ್ ಬಿಬಿಪಿ, ೧೯೯೩

ಹನುಮಂತರಾವ್ ಎಂ., ಆ್ಯಂಡ್ ನಾಗರಾಜು ಎಸ್., ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ ೧೯೬೪, ಡೆರೆಕ್ಟೊರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮ್ಯೂಸಿಯಮ್ಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೪

ಹಸನ್ ಫೆಕ್ರಿ ಎ., ಫೇಲಿಯೊ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಾಂಟೆಂಪೊರೆರಿ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಜಿಯಾಲಾಜಿ ಜಾಜ್‌ರ್‍ಯಾಪ್ಸ್ ಜೂನಿಯರ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಲಂಡನ್ ಯೇಲ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್, ೧೯೮೫

ಲೇಖನಗಳು

ಅನ್ಸಾರಿ ಜಡ್.ಎ., *ದಿ ಪೆಬಲ್ ಟೂಲ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ನಿಟ್ಟೂರ್, ಮೈಸೂರು,* ಇಂಡಿಯನ್ ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವೇರಿ (ಹೊಸಮಾಲಿಕೆ), ಸಂ. ೪, ಪಾಪ್ಯೂಲರ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮುಂಬೈ, ೧೯೭೦

ಆಲ್‌ಚಿನ್ ಬಿ., *ದಿ ಇಂಡಿಯನ್ ಮಿಡಲ್ ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಸಮ್ ನ್ಯೂ ಸೈಟ್ಸ್ ಇನ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಸದರನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ದೇರ್ ಇಂಪ್ಲಿಕೇಶನ್ಸ್,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಲಂಡನ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಸ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ, ಲಂಡನ್, ೧೯೫೯

ಇಗ್ಗರ್ಟ್ ಮ್ಯಾನ್‌ಫ್ರೆಡ್ ಕೆ.ಎಚ್., *ದಿ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಆಫ್ರಿಕನ್ ರೇವ್ ಫಾರೆಸ್ಟ್, ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಸ್ಪೆಕುಲೇಷನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟ್,* ವರ್ಲ್ಡ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ೨೪ ೧, ೧೯೯೨

ಕರಾಚಿನಿ ಸಿ, ಪೊಂಟುಗ್ನೆ ಎಂ., ಪಾಸ್ಕರ್ ಜೆ.ಪಿ, ಡಿಸ್ನೋಟ್ ಸಿ, ಆಂಡ್ಯ ಬೆಂಟಾಲೆಟ್ ಆಯ್, ಎ *ಮೇಜರ್ ಚೇಂಜ್ ಆ್ಯಟ್ ಕ್ಯಾ ೩೫೦೦ ಯಿಯರ್ಸ್ ಬಿ ಸಿ ಇನ್ ದಿ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಘಾಟ್ಸ್ ಇನ್ ನಾರ್ಥ ಕೆನರಾ ಕರ್ನಾಟಕ,* ಕರೆಂಟ್ ಸಾಯಿನ್ಸ್, ೩೬೧, ೧೯೬೧

ಕಾಜಲೆ ಎಂ.ಡಿ., *ಎನ್ಷಿಯಂಟ್ ಗ್ರೇನ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟೂಟ್, ಪುಣೆ, ೧೯೭೪, ೩೪

------"------, *ಎನ್ಷಿಯಂಟ್ ಗ್ರೇನ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ಏಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ ಆ್ಯಟ್ ಹಳ್ಳೂರ (೧೯೭೬ ಸೀಜನ್), ಡಿಸ್ಟಿಕ್ಟ್ ಧಾರವಾಡ, ಕರ್ನಾಟಕ,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆ.ಕಾ. ಪೋ. ಗ್ರ್ಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ೪೩,೪೮, ಪುಣೆ, ೧೯೮೯

ಕಾಳೆ ವ್ಹಿ.ಎಸ್., ಆ್ಯಂಡ್ ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., *ಲೇಟ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಅಲ್ಯುಮಿಯಲ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ನಾರ್ಥ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಡೆಕ್ಕನ್ ಅಪ್ ಲ್ಯಾಂಡ್ ರೀಜನ್,* ನೇಚರ್ ೩.೨೫, ೧೯೮೩

------"------, *ನಿಯೋಜಿನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಗ್ರೇಷನಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಗ್ರೆಷನಲ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ವೆಸ್ಟ್ ಕೋಷ್ಟ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಓವರ್‌ಲೆವ್ಯ,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ, ಗ್ರ್ಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ. ಇ.೪೫, ಪುಣೆ, ೧೯೮೫

------"------, *ಟೆಂಪೊರಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಸ್ಪೆಷಲ್ ಡಿಸ್ಟ್ರುಬ್ಯೂಷನ್ ಆಫ್ ಸೀಸ್‌ಬುಕ್ಕ ಕೇಸಸ್ ಇನ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಪೆನಿನಸುಲಾ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾ.ಪೊ. ಗ್ರ್ಯಾ ಆ್ಯಂಡ್, ರಿ.ಇ. ಪುಣೆ, ೧೯೮೮

ಕಾಳೆ ವ್ಹಿ.ಎಸ್., ಆ್ಯಂಡ್ ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., *ರಿಲೇಷನ್‌ಶಿಪ್ ಬಿಟ್ವೀನ್ ಸೀ ಲೇವಲ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಾಂಟಿನೆಂಟಲ್ ಅಲಾಂಗ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಡ್ಯೂರಿಂಗ್ ದಿ ಲೇಟ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾ್ಯ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ್.೯.೪೫, ಪುಣೆ

ಕ್ಯೂ, ಮಿಖಾಯಿಲ್ ದಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಶೆಂಟ್ ವ್ಹಿ ಪ್ಲಾನರಿ, *ಮೈಕ್ರೋ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಮೆಸೊ ಅಮೇರಿಕನ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ,* ಸೈನ್ಸ್, ೧೪೨, ೧೯೬೪

ಕೋಟಿಲ್ಲಾಟ್ ಪೆಕಾಡ್ ವಿ.ಜಿ., ಮೂಲುಸ್ಕಿ ಎಚ್., ವಂಡಾಮೆ ಪಿ, ಮೊರಿವ್, ಎಂ.ಜಿ. ಆ್ಯಂಡ್ ಬೆಸ್ಟ್ ಜೆ., *ಡೆಕ್ಕನ್ ಫ್ಲಡ್ ಬೆಸಾಲ್ಟೆಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ದಿ ಕ್ರೆಟಾಸಿಯಸ್, ಟೆರ್ಸ್ಯಂ ಬಾಂಡ್ರಿ* ನೇಚರ್ ೩೩೩ ೬೧೭೬, ೧೯೮೮

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟರ್ ಆರ್., ಕಾಜಲೆ ಎಮ್.ಡಿ., ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., *ಆನ್ ದಿ ಆತರೆನ್ಸ್ ಆಫ್ ಪ್ಲಾಂಟ್ ಫಾಸಿಲ್ಸ್ ಅಲಾಂಗ ವಿತ್ ಮಿಡಲ್ ಪೆಲಿಯೋಥಿಕ್ ಟೂಲ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ವಜ್ಜಾಲ್, ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಕರ್ನಾಟಕ,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು ರಿಸರ್ಚ್, ೯. ಪುಣೆ, ೧೯೩೩

------”-------, ಆ್ಯಂಡ್ ಮಿಖಾಯಿಲ್ ಪೆಟ್ರಾಗ್ಲಿಯಾ, *ಎಕ್ಸ್‌ಪ್ಲೋರೇಷನ್ ಇನ್ ದಿ ಮಲಪ್ರಭಾ ವ್ಯಾಲ್ಲಿ, ಕರ್ನಾಟಕ,* ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ ೧, ೧೯೯೩

ಕೋಶಾಂಬಿ ಡಿ.ಡಿ., *ದಿ ಬಿಗಿನಿಂಗ್ ಆಫ್ ಆಯರನ್ ಏಜ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ಸೋಷಿಯಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎಕನಾಮಿಕ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ದಿ ಓರಿಯೆಂಟ್ ೬, ೧೯೬೩

ಚಾಂಗ್ ತೀ.ಝು., *ದಿ ಇಂಪ್ಯಾಕ್ಟ್ ಆಫ್ ರೈಜ್ ಆನ್ ಹ್ಯೂಮನ್ ಸಿವಿಲೈಜೇಷನ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪಾಪುಲೇಷನ್ ಎಕ್ಸಪ್ಯಾನಷನ್,* ಇನ್ಟರ್ ಡಿಸಿಪ್ಲೇನರಿ ಸೈನ್ಸ್ ರೀವ್ಹಿವಜ್, ೧೯೮೩

ಜಯಪ್ರಕಾಸ್ ಎ.ವ್ಹಿ., ಸುಂದರಮ್ ವಿ., ಹ್ಯಾನ್ಸ್ ಎಸ್.ಕೆ., ಆ್ಯಂಡ್ ಮಿಶ್ರಾ ಆರ್.ಎನ್., *ಜಿಯಾಲಜಿ ಆಫ್ ದಿ ಕದಲಗಿ, ಬಾದಾಮಿ ಬಸೀನ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಇನ್ ಪುರಾನಾ ಬಸೀನ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ* (ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಬಿ.ಪಿ. ಸಂ.), ಜಿಯಾಲಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

ಜಾನಸನ್ ಬಿ.ಡಿ.ಸಿ., ಪೊವೆಲ್ ಎಂ.ಸಿ.ಎ., ಆ್ಯಂಡ್ ವೀವರ್ಸ್ ಜೆ.ಜೆ., *ಸ್ಪೆಡಿಂಗ್ ಆಫ್ ದಿ ಈಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಓಸಿಯನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಗ್ರೇಟರ್ ಇಂಡಿಯಾಸ್ ನಾರ್ಥವರ್ಡ್ ಡ್ರಿಫ್ಟ್ ಫ್ರಮ್ ಆಂಟಾರ್ಕ್ಟಿಕಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾ,* ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಅಮೇರಿಕ ಬುಲೆಟಿನ್, ೮೩, ೧೯೭೬

ಜಾರಿಜ ಜೆ.ಎಫ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಮೊನಿಕ್ಕಾ ತಿಚೆವಾಲ್ಲಿಯರ್., *ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಷನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಮೆಹರಗರ, ಬಲೂಚಿಸ್ತಾನ ಇನ್ ದಿ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಕಾಂಟೆಕ್ಸ್ಟ್ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡೋ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಬೊರ್ಡರ್ ಲ್ಯಾಂಡ್,* ಸೌಥ್ ಏಷಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ೧೯೭೭, ಮಾರಿಝಿಯೊ ತರ್ಡ್ ಎಡಿಶನ್, ನೆಪ್ಲಸ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಕಾರಿಯೋ ಓರಿಯೆಂಟಲ್ ಸೇಮಿನಾರಿಯೋ ಡಿ.ಸ್ಟಡಿ ಎಶಿಯಾಚಿಸಿ, ೧೯೭೯

ಡುಪ್ಲೇಸ್ಸಿ ಜೆ.ಸಿ., *ಗ್ಲೆಷಿಯಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಇಂಟರ್‌ಗ್ರೆಷಿಯಲ್ ಕಾಂಟ್ರಾಸ್ಟ್ ಇನ್ ದಿ ನಾರ್ದರ್ನ ಇಂಡಿಯನ್ ಓಸಿಯನ್,* ನೇಚರ್ ೨೯೫, ೧೯೮೨

ಡುರ್ರಿ ಎಸ್.ಎ., ಹೇರಿಸ್ ಎನ್.ಬಿ. ಡಬ್ಲ್ಯೂ, ಹೋಲ್ಟ್ ಆರ್.ಡಬ್ಲ್ಯೂ, ರೀವಸ್ ಸ್ಮಿಥ್ ಜೆ.ಜೆ. ಆ್ಯಂಡ್ ವಾಯ್ಟಮ್ಯಾನ್ ಆರ್.ಡಿ. *ಪ್ರಿ ಕೇಂಬ್ರಿಯನ್ ಟೆಕ್ಟೋನಿಕ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಇವಲ್ಯುಷನ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಜಿಯಾಲಜಿ ೯೨, ೧೯೮೪

ಡೆನ್ನಲ್ ಆರ್. ಡಬ್ಲ್ಯೂ, ರೆಂಡೆಲ್ ಎಚ್., ಹೆಲೆವುಡ್ ಈ., *ಅರ್ಲಿ ಟೂಲ್ ಮೇಕಿಂಗ್ ಇನ್ ಏಶಿಯಾ ಎಟೂ ಮಿಲಿಯನ್ ಯಿಯರ್ಸ್ ಓಲ್ಡ್ ಆರ್ಟ್ ಪ್ಯಾಕ್ಟ್ ಇನ್ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ,* ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವಿಟಿ ೬೨, ೧೯೮೮

ಧವಳಿಕರ್ ಎಂ.ಕೆ., *ಜಿನಿಸಿಸ್ ಆಫ್ ಜೊರ್ವೆ ಕಲ್ಚರ್,* ಇಂಡಿಯನ್ ಆ್ಯಂಟಿಕ್ವೆರಿ, ೧,೪ ೧೯೭೦

------"-------, *ಕಲ್ಚರ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ ಇಂಟರ್‌ಫೇಸ್, ಆನ್ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಪರ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟಿವ್, ಪ್ರೆಸಿಡೆನ್ಸಿಯಲ್ ಅಡ್ರೆಸ್ (ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ನ್ಯೂಮಿಸ್ಮಾಟಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎಪಿಗ್ರಾಫಿ ಸೆಕ್ಷಸ್),* ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ೫೨ ಸೆಷನ್, ೧೯೯೨

ದೇವ್ ಎಸ್.ಬಿ., ಆ್ಯಂಡ್ ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., *ಎಡಿಶನ್ಸರಿಸೆಂಟ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಲಾಜಿ,* ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು, ಪ್ರೊ ಗ್ರಾ.ರಿ.ಇ. ಪುಣೆ, ೧೯೮೫

ನರೇಂದ್ರ ಪ್ರಸಾದ್ ಎಸ್., *ಆನ್ ಪ್ಯಾಕ್ಟರ್ಸ್ ಗೌರ್ನಿಂಗ್ ದಿ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಬ್ಯೂಷನ್ ಆಫ್ ವೈಲ್ಡ್ ಮಮ್ಮಲ್ಸ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ನ್ಯಾಚುರಲ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಸೊಸೈಟಿ, ೭೫, ೧೯೭೮

ನಾಗರಾಜರಾವ್ ಎಂ.ಎಸ್., ಮತ್ತು ಮಲ್ಹೋತ್ರ, ಕೆ.ಸಿ., *ದಿ ಸ್ಟೋನ ಏಜ್ ಹಿಲ್ ಡ್ವೆಲರ್ಸ್ ಆಫ್ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟ,* ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾ. ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ.ಇ., ಪುಣೆ, ೧೯೬೫

ನಾಟಿಯಾರ್ ಎಸ್.ಪಿ., *ಆರ್ಕಿಯನ್ ಗ್ರೀನಸ್ಟೋನ ಬೆಲ್ಟ್ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ* (ಬಿ.ಪಿ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಆ್ಯಂಡ್ ಎಮ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಸಂ.), ಮೆಮೊಯಿರ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೦

ನಾಗರಾಜು ಎಸ್., *ದಿ ಅರ್ಲಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಫೇಸ ಇನ್ ದಿ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ,* ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ (ಎ.ಸುಂದರ (ಸಂ.) ಡೈರೆಕ್ಟೋರೇಟ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಮ್ಯುಜಿಯಮ್ಸ್), ಪ್ರಾ.ಸಂ.ನಿ. ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೦

ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., *ದಿ ಆ್ಯಶ್‌ಮಾಂಡ್ಸ ಆಫ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ:ಫ್ರೆಶ್ ಎವಿಡೆನ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪಾಸಿಬಲ್ ಇಂಪ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್,* ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆ.ಕಾ.ಪೊ.ಗ್ರಾ. ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ೫೧-೫೨

------"------, *ದಿ ಬ್ಲೇಡ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಬ್ಯೂರಿನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಸ್ ಆಫ್ ಸುರಪುರ ದೋ ಅಬ್,* ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟೀಕ್ವರಿ (ನ್ಯೂಸಿರೀಸ್) ೪(೧-೪), ಮುಂಬೈ, ೧೯೭೦

------"------, *ಮಿಡಲ್ ಪೆಲಿಯೊಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ಸುರಪುರ ದೋ ಅಬ್ ಕರ್ನಾಟಕ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ-೫೨, ೧೯೭೪

------"------, *ಪ್ರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರೋಟೋ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಫೈಂಡ್ಸ್ ಫ್ರಂ ಸಾಲ್ವಡಗಿ ಹಿಲ್ಸ್, ಬಿಜಾಪುರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಕರ್ನಾಟಕ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಪೂನ, ಪುಣೆ, ೧೯೭೫

------"------, ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., *ದಿ ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಕಲ್ಚರ್ ಆಫ್ ದಿ ಹುಣಸಗಿ* (ವಾಲ್ಲಿ ಪೆನಿನ್‌ಸುಲಾರ ಇಂಡಿಯಾ) **ಎ ಸೆಟ್ಲಮೆಂಟ್ ಸಿಸ್ಟಮ್ ಪರಸ್ಪೆಕ್ಟಿವ್ ಡೆ.ಕಾ.ಪೊ.ಗ್ರಾಂ.ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ. ಇ.,** ೧೯೮೨

------"------, *ಇನ್ವೆಸ್ಟಿಗೇಶನ್ಸ್ ಇನ್ ಟು ದಿ ಅರ್ಲಿ ಪೇಲಿಯೊಲಿಥಿಕ್-ಕಲ್ಚರ್ಸ ಆಫ್ ಹುಣಸಗಿ ವ್ಯಾಲಿ,* **ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾ.ಆ್ಯಂಡ ರಿ.ಇ.,** ಪುಣೆ, ೧೯೮೨

------"------, *ಹೋ ಎಥ್ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯನಾಲೋಗಸ್ ಫ್ರಮ್ ಗುಂಟೂರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಕೋಸ್ಟಲ್ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ,* **ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ ಕಾಲೇಜ ಪೋಸ್ಟ್ ಗ್ರಾಜ್ಯುಯೇಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿಸರ್ಚ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್,** ೪೯, ೧೯೯೦.

ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ., *ದಿ ಆ್ಯಶ್‌ಮಾಂಡ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕವೇಶನ್ಸ್ ಆ್ಯಟ್ ಬೂದಿಹಾಳ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್, ಕರ್ನಾಟಕ* **ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್, ಸಂ.೧೮, ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ.ಇ. ಪುಣೆ,** ೧೯೯೩

ಪಪ್ಪು ಆರ್.ಎಸ್., *ಅರ್ಲಿ ಸ್ಟೋನ್ ಏಜ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ* **,ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ** (ಎ.ವಿ. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಸಂ.)ಮೈಸೂರು ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೮

------"------, ಮತ್ತು ಸುಷುಮಾ ಜಿ.ದೇವ್., *ಮ್ಯಾನ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ ರಿಲೇಶನ್‌ಷಿಪ್ಸ ಡ್ಯೂರಿಂಗ್ ದಿ ಪೇಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಟೈಮ್ಸ್ ಇನ್ ಕಲಾದಗಿ ಬೇಸಿನ್* **ಕರ್ನಾಟಕ, ಡೆ.ಕಾ.ಪ್ರೊ.ಪೋ.ಗ್ರಾ. ಆ್ಯಂಡ ರಿ.ಇ.** ಪುಣೆ, ೧೯೯೪

ಪಾಲ್ ಡಿ.ಕೆ., ದೇಶಪಾಂಡೆ.ಎಸ್.ಬಿ., ವೇಣುಗೋಪಾಲ.ಕೆ.ಆರ್., ಕಾಳಬಾಂಡೆ.ಎ.ಆರ್., *ಫಾರ್ಮೇಷನ್ ಆಫ್ ದಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಆಕ್ವಾಡೆಡ್ರಲ್ ಸ್ಮೆಕ್ಟಾಯಟ್ ಆ್ಯಸ್ ಎವಿಡೆನ್ಸ್ ಫಾರ ಪೇಲಿಯೋ ಕ್ಲೈಮೇಟ್ ಚೇಂಬಸ್ ಇನ್ ನಾರ್ಥರ್ನ ಆ್ಯಂಡ್ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಪೆನಿನಸುಲಾರ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಜಿಯೊಡೆರ್ಮಾ,** ೪೫, ೧೯೬೯

ಫ್ಲಾನರಿ ಕೆಂಟ್ ವ್ಹಿ., *ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸಿಸ್ಟಮ್ಸ್ ಥಿಯರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಅರ್ಲಿ* **ಮೆಸೋ** *ಅಮೇರಿಕ್, ಆ್ಯಂಥ್ರೋಪೊಲಾಜಿಕಲ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಿಜಿ,* **ದಿ ಅಮೇರಿಕಾಸ್,** ೧೯೬೮

ಫುಟ್ ಆರ್.ಬಿ., *ನೋಟ್ಸ್ ಆನ್ ಸಮ್ ರಿಸೆಂಟ್ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪೆಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಫೈಂಡ್ಸ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ಏಶಿಯಾಟಿಕ್ ಸೊಸೈಟ್ ಆಫ್ ಬಂಗಾಲ**(೨) ೧೮೮೩

ಪೊಸೆಲ್ ಗ್ರೆಗರಿ ಎಲ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಕೆನಡಿ ಕೆ.ಎ.ಆರ್., *ಹಂಟರ್, ಗ್ಯಾದರ್: ಅಗ್ರಿಕಲ್ಚರಲ್ ಎಕ್ಸ್‌ಚೆಂಜ್ ಇನ್ ಹಿಸ್ಟರಿ : ಆ್ಯನ ಇಂಡಿಯನ್ ಎಗ್ಜ್ಯಾಂದಲ್,* **ಕರೆಂಟ್ ಆ್ಯಂಥ್ರೋಪಾಲಾಜಿ** ೨೦(೩), ೧೯೭೯

ಭಾಸ್ಕರನ ಎಮ್., ಮರಾಠೆ ಎಂ.ಆರ್., ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಸೋಮಯಾಜು ಎ.ಬಿ.ಎಲ್.ಕೆ., *ಜಿಯೋಕ್ರೊನೊಲಾಜಿ ಆಫ್ ಪೇಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್, ದಿ ಹಿರಣ್ಯ ವ್ಯಾಲಿ* **ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಇಂಡಿಯಾ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸೈನ್ಸಸ್,** ೧೯೮೬

ಮಿಶ್ರಾ ವ್ಹಿ.ಎನ್., *ಸ್ಟೋನ ಏಜ್ ಇಂಡಿಯಾ : ಆ್ಯನ್ ಇಕೊಲಾಜಿಕಲ್ ಪರಸ್ಪೆಕ್ಟಿವ್,* **ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್** (೧), ೧೯೮೯

ಮಿಶ್ರಾ ಶೈಲಾ., *ದಿ ಏಜ್ ಆಫ್ ದಿ ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ : ನ್ಯೂ ಎವಿಡೆನ್ಸ್,* **ಕರೆಂಟ್ ಆಂಥ್ರೋಪಾಲಾಜಿ** ೩೩(೩), ೧೯೯೨

ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ. ಆ್ಯಂಡ್ ಗುಂತರ ಡಿ ಸೊಂಥೇಮರ್, *ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಬ್ಯಾಕ್ ಗ್ರೌಂಡ ಟು ಪ್ಯಾಸ್ಟೋರಲಿಸಮ್ ಇನ್ ದಿ ಸದರ್ನ್ ಡೆಕ್ಕನ್ ಇನ್ ದಿ ಲೈಟ್ ಆಫ್ ಓರಲ್ ಟ್ರೆಡಿಷನ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಲ್ಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಸಮ್ ಪ್ಯಾಸ್ಟೋರಲ್ ಕಮ್ಯುನಿಟೀಸ್,* **ಅಂಥ್ರೋಪಾಸ್** ೩೫, ೧೯೮೦

ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ. ಆ್ಯಂಡ್ ನಂಬಿ.ಕೆ.ಎಸ್.ವಿ., *ಆ್ಯನ್ ಅಪ್ಪರ್ ಪೇಲಿಯೊಲಿಥಿಕ್ ಫೈರಪ್ಲೆಸ್ ಇನ್ ಕರ್ನೂಲ್ ಕೇವ್ಸ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್** ೪೨, ೧೯೮೩

ಮೂರ್ತಿ ಎಂ.ಎಲ್.ಕೆ., *ರೈಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಟ್ರೂಬರ್ ಕ್ರಾಪ್ಸ್ ಇನ್ ದಿ ಈಸ್ಟರ್ನ್ ಘಾಟ್ಸ್ ಇಂಡಿಯಾ* **ಬುಲೆಟಿನ್ ಆಫ್ ದಿ ಇಂಡೊ-ಫೆಸಿಫಿಕ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್**: ೮, ೧೯೮೮

ಮೂರ್ತಿ ಯು.ಎಸ್., *ಎವಿಡೆನ್ಸ್ ಆಫ್ ಸೋಷಿಯಲ್ ಅಫರುಟೈಝೇಷನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಸೋಷಿಯೊ ಪೋಲಿಟಿಕಲ್ ಆರ್ಗನೈಝೇಷನ್ ಡ್ಯುರಿಂಗ್ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಪೀರಿಯಡ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಪುರಾತತ್ವ** ೨೦, ೧೯೯೧

ಮೆಹರಾ ಕೆ.ಎಲ್. ಆ್ಯಂಡ್ ಅರೋರಾ ಆರ್.ಕೆ., *ಫ್ರಮ್ ಅಬಜರ್‌ವೇಷನ್ಸ್ ಆನ್ ದಿ ಡೊಮೆಸ್ಟಿಕೇಷನ್ ಆಫ್ ಪ್ಲ್ಯಾಂಟ್ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ರೀಸೆಂಟ್ ಆಡ್ವಾನ್ಸಸ್ ಇನ್ ಇಂಡೋ-ಫೆಸಿಫಿಕ್ ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ** ವ್ಹಿ.ಎನಂ. ಮಿಶ್ರಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಪೀಟರ್ ಬೆಲ್‌ವುಡ್ (ಸಂ), ೧೯೮೫

ಮೆಹರ್ ಹೋಮಜಿ, ವ್ಹಿ.ಎಮ್., *ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ವೆಜಿಟೇಷನ್ ಆಫ್ ಪೆನಿನಸುಲಾರ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್,** ೧೯೮೯

ಮೊಲಸರ ಪೀಟರ್, *ಜಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಸ್ಟ್ರಕ್ಚರ್ ಆಫ್ ದ ಹಿಮಾಲಯ,* **ಅಮೇರಿಕನ್ ಸೈಂಟಿಸ್ಟ್** ೭೪, ೧೯೮೬

ರಾಘವನ್ ಎಚ್.ಎಸ್.ಎನ್., ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಆ್ಯಂಡ್ ಮಿಶ್ರಾ, ವಿ.ಎಸ್., *ರೆಡಿಯೋಮೆಟ್ರಿಕ್ ಡೇಟಿಂಗ್ ಆಫ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಡುನಸೆಕ್ಷನ್, ದಿದವಾನಾ ರಾಜಸ್ಥಾನ,* **ಮ್ಯಾನ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್,** ೧೯೮೯

ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಬಾದಾಮಿ.ಜಿ.ಎಲ್. ಆ್ಯಂಡ್ ಹೇಮಂಗಿ ಅಭ್ಯಂಕರ., *ಲೇಟ್ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ ಕ್ಲೈಮೆಟಿಕ್ ಚೆಂಜಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* **ಪೊಸಿಡಿಂಗ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಸಿಂಪೋಜಿಯಮ್ ಆನ್‌ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಎಪಿಸೋಡ್ಸ್,** ೧೯೮೪

ರಾಜಗುರು ಎಸ್.ಎನ್., ಆ್ಯಂಡ್ ರವಿ ಕೋರಿ ಶೆಟ್ಟರ್, *ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಜಿಯೊಮಾರ್ಫಿಕ್ ಎನ್ವಿರಾನ್‌ಮೆಂಟ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಸಕ್ಸೆಷನ್ ಇನ್‌ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ,* ಇಂಡಿಯನ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಅರ್ಥ್ ಸಾಯಿನ್ಸಸ್ ೧೪(೩-೪) ೧೯೮೭

------"------, ಆ್ಯಂಡ್ ಕಾಳೆ, ವ್ಹಿ.ಎಸ್., *ಚೇಂಜಸ್ ಇನ್ ದಿ ಫ್ಲುವಿಯಲ್ ರೈಜಿಮ ಆಫ್ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಅಪ್ ಲ್ಯಾಂಡ್ ರಿವ್ವರ್ಸ್ ಡ್ಯುರಿಂಗ್ ಲೇಟ್ ಕ್ವಾರ್ಟನರಿ,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ೨೬(೧)

ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಬಿ.ಪಿ., *ರಿ ಕನ್ಸಿಡರೇಷನ್ ಆಫ್ ಸಮ್ ಪ್ರಾಬ್ಲೆಮ್ಸ್ ಇನ್ ದಿ ಆರ್ಕಿಯನ್ ಕಾಂಪ್ಲೆಕ್ಸ್ ಆಫ್ ಮೈಸೂರು,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೋಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ೮, ೧೯೬೭

ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಬಿ.ಪಿ., ಆ್ಯಂಡ್ ನಾಶ್ವಿ ಎಸ್.ಎಂ., *ಪ್ರಿಕೆಂಬ್ರಿಯನ್ ಕಾಂಟಿನೆಂಟಲ್ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ಆ್ಯಂಡ್ ಇಟ್ಸ್ ಇವೊಲ್ಯುಷನ್ಸ್,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಜಿಯಾಲಾಜಿ ೯೪, ೧೯೮೬

------"------, *ಕಾವೇರಿ ಇಟ್ಸ್ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಪಾಸ್ಟ್,* ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ದಿ ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ೪೦(೧), ೧೯೯೨

------"------, *ಆ್ಯನ್ ಎಕ್ಸ್‌ಕರ್ಷನ್ ಇಂಟು ದಿ ಪಾಸ್ಟ್ - ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್ ವೊಲ್ಕ್ಯಾನಿಕ್ ಎಪಿಸೋಡ್* ಕರೆಂಟ್ ಸಾಯಿನ್ಸ್ ೬೧ (೯-೧೦), ೧೯೯೨

ರಾಯ್ ಎ., *ಸ್ಟ್ರಕ್ಚರ್ಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಟೆಕ್ಟೊನಿಕ್ಸ್ ಆಫ್ ದಿ ಕ್ರ್ಯಾಟೋನಿಕ್ ಏರಿಯಾಸ್ ಆಫ್ ನಾರ್ಥ್ ಕರ್ನಾಟಕ,* ರಿಸೆಂಟ್ ರಿಸರ್ಚಸ್ ಇನ್ ಜಿಯೊಲಾಜಿ ೧೦, ೧೯೮೩

ರೆಂಡಲ್ ಎಚ್. ಆ್ಯಂಡ್ ಡೆನ್ನಲ್ ಆರ್ ಡಬ್ಲ್ಯೂ., *ಥರ್ಮೋಇಮಿನಿಸೀನ ಡೆಟಿಂಗ್ ಆಫ್ ಆ್ಯನ ಅಪ್ಪರ್ ಪ್ಲೀಸ್ಟೋಸೀನ ಸೈಟ್, ನಾರ್ದರ್ನ್ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ,* ಜಿಯೊ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿ ೨(೧), ೧೯೮೩

ರೆಂಡಲ್ ಎಚ್. ಆ್ಯಂಡ್ ಡೆನ್ನಲ್. ಆರ್ ಡಬ್ಲ್ಯೂ., *ಡೆಟೆಡ್ ಲೋವರ ಪೇಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಆರ್ಟ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟ್ ಫಮ್ ನಾರ್ದರ್ನ ಪಾಕಿಸ್ತಾನ,* ಕರೆಂಟ್ ಆ್ಯಂಥ್ರೊಪಾಲಾಜಿ ೨೩(೩), ೧೯೮೫

ಲೀ ರಿಚರ್ಡ್ ಬಿ., *ವಾಟ್ ಹಂಟರ್‍ಸ್ ಡು ಫಾರ್ ಎ ಲಿವಿಂಗ್, ಆರ್ ಹೌಟು ಮೇಕ್‌ಔಟ್ ಆನ್ ಸ್ಕಾರ್ಸ್ ರಿಸೋರ್ಸ್ಸ್,* ಮ್ಯಾನ್ ದಿ ಹಂಟರ್, (ಆರ್.ಬಿ.ಲೀ. ಆ್ಯಂಡ್ ಇರ್ಬ್ವಿನ್ ಡಿಪೋರ್ ಸಂ.), ಚಿಕಾಗೋ. ಅಲ್ಡಿಲ್‌ನ್, ೧೯೬೮

ವೀಲರ್ ಆರ್.ಇ.ಎಂ., *ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ೧೯೪೭: ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಅದರ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್,* ಏನ್ಷಿಯಂಟ್ ಇಂಡಿಯ, ಸಂ.೪, ದಿ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಜನರಲ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯ, ನವದೆಹಲಿ, ೧೯೪೪

ಶೇಷಾದ್ರಿ, ಎಂ., *ಸ್ಟೋನ್ ಎಜ್ ಟೂಲ್ಸ್ ಫ್ರಮ್ ಸಾಲ್ವಡಗಿ, ಬಿಜಾಪುರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್, ಮೈಸೂರು ಸ್ಟೇಟ್,* ಹಾಫ್ ಇಯರ್ಲಿ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮೈಸೂರು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೫೨

ಸಾಂಕಲಿಯಾ ಎಚ್.ಡಿ., *ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಪ್ರಿಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ಸ್ ಇನ್ ಸಂಗನಕಲ್*, ಡೆ.ಕಾ.ಪೊ.ಗ್ರಾ ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ.ಇ., ಪುಣೆ, ೧೯೭೦

ಸುಂದರ ಅ., *ಪ್ರೋಟೊ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕ್ ಸೈಟ್ ಇನ್ ಬಿಜಾಪುರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್*, ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ (ಸೋಷಿಯಲ್ ಸೈನ್ಸಸ್), ಸಂ.೪, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೮

------"------, ಚಾಲ್ಕೊಲಿಥಿಕ್ ಪೇಸ್ ಇನ್ ದಿ ಅಪ್ಪರ್ ಕೃಷ್ಣಾ, ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಹಿಸ್ಟ್ರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಕಲ್ಚರ್ (ಪಿ.ಬಿ.ದೇಸಾಯಿ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ) ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೧

------"------, *ಈಸ್ ದೇರ್ ಎ ನಾನ್ ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಬ್ಲಾಕ್ ಆ್ಯಂಡ್ ರೆಡ್‌ವೇರ್ ಕಲ್ಚರಲ್ ಫೇಸ್ ಇನ್ ನಾರ್ತ್ ಕರ್ನಾಟಕ?*, ಆರ್ಕಿಯಾಲಾಜಿಕಲ್ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಸೆಮಿನಾರ್ ಪೇಪರ್ಸ್, ನಾಗಪುರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ನಾಗಪುರ, ೧೯೭೨

------"------, *ಕಲ್ಚರಲ್ ಎಕಾಲಜಿ ಆಫ್ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಿಯಾ*, ರೀಸೆಂಟ್ ಅಡ್ವಾನ್ಸ್‌ಸ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ, ಡೆ.ಕಾ.ಪೋ.ಗ್ರಾ.ಆ್ಯಂಡ್ ರಿ.ಇ., ಪುಣೆ, ೧೯೮೫

------"------, *ಬುದ್ಧಿಸ್ಟ್ ಸ್ಕಲ್ಪ್ಚರ್ಸ್ ಫ್ರಂ ನಾರ್ತ್ ಕೆನರಾ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್:* ದೇರ್ ಇಂಪ್ಲಿಕೇಶನ್ಸ್, ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ರಿಸರ್ಚ್, ರಿವ್ಯೂ ಸಂ.೧೪, ಭಾಗ ೩, ೧೯೭೯

------"------, *ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ದಿ ನಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ತಮಿಳ್‌ನಾಡು ಕೇರಳ*, ಆ್ಯನ್ ಅಪ್ರೈಸಲ್ ತಮಿಳ್ ಸಿವಿಲೈಜೇಶನ್, ತಮಿಳ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ತಂಜಾವೂರು, ೧೯೮೭

-------"-------,, *ಸ್ಟಡೀಸ್ ಇನ್ ಆ್ಯಶ್ ಮೌಂಡ್ಸ್, ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಹಿಸ್ಟ್ರಿ*, (ಎ ಘೋಷ ಸಂಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥ), ಆಗಮ್ ಕಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ದೆಹಲಿ, ೧೯೮೭

------"------, *ಹಂಪಿ ದಿ ಏನ್ಸಿಯೆಂಟ್ ಕಿಷ್ಕಿಂದಾ*, ವಿಶ್ವಂಭರಾ ಪ್ರೋಬಿಂಗ್ಸ್ ಇನ್ ಓರಿಯೆಂಟಾಲಜಿ (ಡಾ.ವಿ.ಎಸ್. ಪಾಠಕ್ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ), ಹರ್ಮನ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ದೆಹಲಿ, ೧೯೯೫

ಹೆಗ್ಡೆ, ಕೆ.ಟಿ.ಎಮ್., *ಆನ್ ಇಂಟ್ರೊಡಕ್ಷನ್ ಟು ಏನ್ಸಿಯೆಂಟ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಮೆಟಾಲರ್ಜಿ*, ಜಿಯೊಲಾಜಿಕಲ್ ಸೊಸೈಟಿ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೧

ಪಿಎಚ್.ಡಿ.ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಗಳು

ಅಭ್ಯಂಕರ ಎಚ್.ಜಿ., ಲೇಟ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ನರಿ ಪೇಲಿಯೊ ಕ್ಲೈಮೆಟಿಕ್ ಸ್ಟಡೀಸ್ ಆಫ್ ವೆಸ್ಟರನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಡಿಜರ್ಟೇಷನ್, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಪುಣೆ, ಪುಣೆ, ೧೯೮೭

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟರ್ ಆರ್., ಪ್ರಿ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆ್ಯಂಡ್ ಜಿಯೋಮಾರ್ಫಾಲಜಿ ಆಫ್ ದಿ ಮಿಡಲ್ ಕೃಷ್ಣ, ಕರ್ನಾಟಕ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಡಿಜರ್ಟೇಷನ್, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಪುಣೆ, ೧೯೭೯

ಡಿಯೋ ಶುಷ್ಮಾ., ಜಿಯೊಮಾರ್ಫಿಕ್ ಅನಾಲಿಸಿಸ್ ಆಫ್ ಪೇಲಿಯೊಲಿಥಿಕ್ ಸೈಟ್ಸ್ ಇನ್ ದಿ ಘಟಪ್ರಭಾ ವ್ಯಾಲಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಡಿಜರ್ಟೇಷನ್, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಪುಣೆ, ೧೯೯೧

ಪೂಣಚ್ಚ ಕೆ.ಪಿ., ಆರ್ಕಿಯೊಲಾಜಿ ಆಫ್ ಮಲನಾಡ ರಿಜನ್, ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಡಿಜರ್ಟೇಷನ್ ಧಾರವಾಡ ಕರ್ನಾಟಕ ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೦

ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ ಕೆ.ಪಿ., ೧೯೫೭:ಮಿಡಲ್ ಪೇಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಜ್ ಆಫ್ ದಿ ಡೆಕ್ಕನ್, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಡಿಜರ್ಟೇಷನ್, ಯುನಿವರ್ಸಿಟಿ ಆಫ್ ಪುಣೆ, ಪುಣೆ, ೧೯೫೭

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

೧. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳು, ಹಾನಗಲ್ಲು

೨. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು. ಹಾನಗಲ್ಲು

೩. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕೈಕೊಡಲಿಗಳು, ಹಾನಗಲ್ಲು

೫. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಮಡಿಕೆ ಚೂರುಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೬. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆ. ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು

೭. ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿ, ಹಳೆಕೆರೆ

೮. ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ

೯. ಹಾದಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ

೧೦. ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಸಮಾಧಿ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ

೧೧. ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಮಾಧಿಯೊಳಗಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಸವಾಧಿ, ಭಟ್ಟರಹಳ್ಳಿ

೧೨. ಕೈರನ್‌ಸಮಾಧಿ, ನಾಗಸಮುದ್ರ

೧೩. ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು, ಕುಮತಿ

೧೫. ನಿಲುಸುಗಲ್ಲು, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೧೯. ನಿಧಿಗಳ್ಳರಿಂದ ಅಗೆಯಲಾದ ಸಮಾಧಿ, ಹಾನಗಲ್ಲು

೨೦. ಕೃಷಿಕರಿಂದ ಹಾಳಾದ ಸಮಾಧಿಗಳು. ತಿ.ರಾಮಪುರ

೨೧. ಬೃಹತ್‌ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಬ್ಬಣದ ಕುಲುಮೆ, ಟಿ.ರಾಯಪುರ

೨೨. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಕಪ್ಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೨೩. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೨೪. ಆದಿಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಗಳ ಕೆಂಪು ಮಡಿಕೆಗಳು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ತಾಲೂಕು

೨೫. ಜಟಿಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

೨೬. ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯ, ಹಿರೇಕೆರೆಪಳ್ಳಿ

೨೭. ತಂಗಿ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲು

೨೯. ಜೈನ ಬಸದಿ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲು

೩೦. ತ್ರಿಶಂಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೩೧. ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ದೇವಸಮುದ್ರ

೩೩. ರಾಮದೇವಾಲಯದ ನವರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ, ಚಿಕ್ಕೇರಹಳ್ಳಿ

೩೫. ವೆಂಕಟರಮಣ ದೇವಾಲಯ, ಅಮಕುಂದಿ

೩೨. ತುಪ್ಪವಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ತುಪ್ಪದಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ

೩೮. ಕಾಳಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ, ದೇವಸಮುದ್ರ

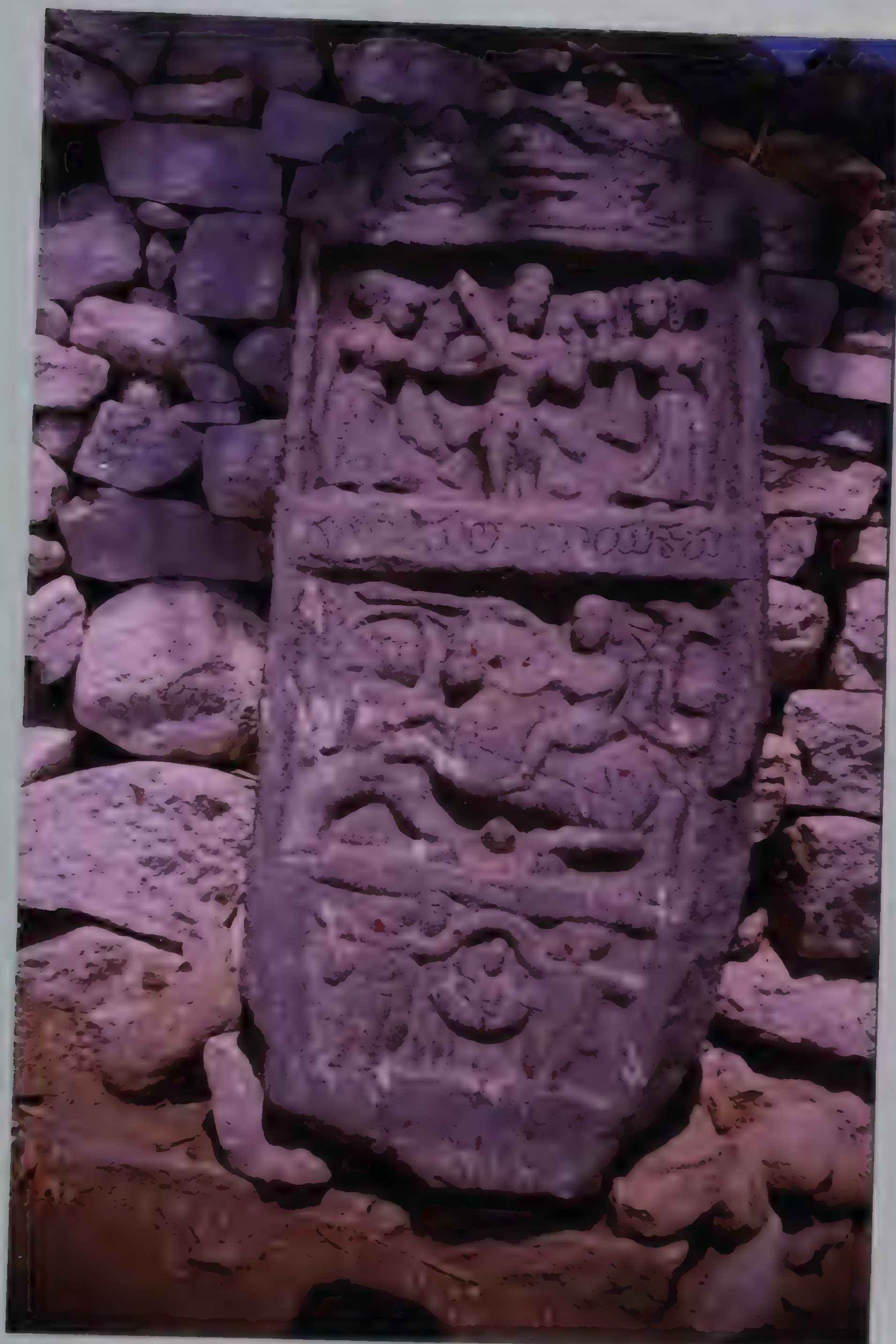
೩೯. ವೀರಗಲ್ಲು, ಮಾಚೇನಹಳ್ಳಿ

೪೧. ವೀರಗಲ್ಲು, ದೇವಸಮುದ್ರ

೪೩. ವೀರಗಲ್ಲು, ನಾಗಸಮುದ್ರ

೪೪. ವೀರಗಲ್ಲು, ಕಪಡಬಂಡೆಪಟ್ಟಿ

೪೬. ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಗುಂಡ್ಲೂರು

೪೭. ವೀರಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ಯರ್ಜೇನಹಳ್ಳಿ

೪೮. ಹನೆಯಕೋಟೆ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೪೯. ಹನೆಯಕೋಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ ಸೈನಿಕರ ಸಾಲು ಚಿತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ

೫೦. ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲು, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು

೫೨. ಕೋಟೆ, ಮೆಚ್ಚ್ರಿ

೫೩. ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು. ಭೀಮಸಾಗರ

೫೪. ಕೋಟೆ ಬುರುಜು, ಕೃಷ್ಣರಾಜಪುರ